

konzeruatív pedagógiai folyóirat

21. szám

2009. február

Mester és Tanítvány

Ünnepeink

Mester és Tanítvány

Konzervatív pedagógiai folióirat

*A Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészettudományi Kar, a Katolikus Pedagógiai
Szervezési és Továbbképzési Intézet
és a Mondat Kft. lapja*

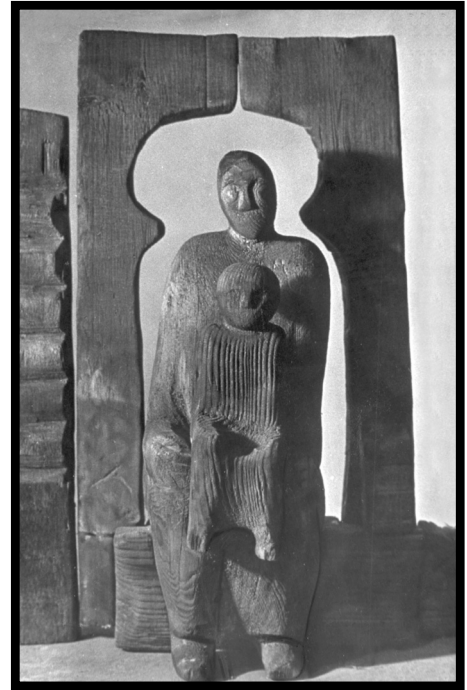
21. szám, 2009. február
ÜNNEPEINK

Főszerkesztő:
HOFFMANN RÓZSA
Főszerkesztő-helyettes:
KORMOS JÓZSEF
Szerkesztő:
NAGY ÁGNES

Szerkesztőbizottság:
BAGDY EMÓKE, BAJZÁK ERZSÉBET M. ESZTER,
GOMBOCZ JÁNOS, GÖRBE LÁSZLÓ,
HARGITTAY EMIL, JELENITS ISTVÁN,
KELEMENNÉ FARKAS MÁRTA,
KORZENSZKY RICHÁRD OSB,
LOVAS ISTVÁN AKADÉMIKUS,
MARÓTH MIKLÓS AKADÉMIKUS,
MÓSER ZOLTÁN, PÁLHEGYI FERENC,
PÁLVÖLGYI FERENC, SCHULEK MÁTYÁS,
SZAKÁCS MIHÁLYNÉ, TOMKA MIKLÓS,
TÓKÉCZKI LÁSZLÓ

Kiadja a PPKE BTK, a KPSZTI és a Mondat Kft.
Felelős kiadó: NAGY LÁSZLÓ dékán
Megjelenik negyedévente

Támogatóink:

Szerkesztőség:
Mondat Kft.
1158 Budapest, Jánoshida u. 18.
Telefon: (06-1) 418-0062/42
E-mail: nagy.agnes@btk.ppke.hu
honlap: mesterestanitvany.btk.ppke.hu
ISSN 1785-4342
Megrendelhető a szerkesztőség címén.

Grafikai terv: Egedi Gergely

Tördelés és nyomdai munkák:
mondAt Kft. · www.mondat.hu

Számunk szerzői

ÁMONNÉ TÓTH ÉVA – ny. tanár, festőművész

CSIZMADIA GERTRÚD – középiskolai tanár (Apor Vilmos Katolikus Iskolaközpont, Győr)

FERENCZI BORBÁLA – óraadó tanár (BGF PSZFK Közgazdaságtani és Társadalomtudományi Intézet, Budapest)

F. PÉCHY GABRIELLA – szakvizsgázott középiskolai tanár (Szent László Szakképző Iskola (TISZK), ESZSZT, Szekszárd)

FÜRÉSZ ISTVÁN – gyakorlati vezető (Gróf Széchenyi István Műszaki Szakközépiskola, Székesfehérvár)

GÁBOR BÁLINT JÓZSEF – tanár, premontrei szerzetes

GOMBOCZ ORSOLYA – egyetemi docens (PPKE BTK, Pedagógiai Intézet, Piliscsaba)

KOVÁCS ANDRÁS – hit és pedagógia szakos tanár, publicista, igazgató (Szent Orsolya Általános Iskola, Gimnázium és Kollégium, Sopron)

KOVÁTSNÉ NÉMETH MÁRIA – igazgató (Nyugat-magyarországi Egyetem, Apáczai Csere János Kar, Neveléstudományi Intézet, Győr)

KRÁNITZ MIHÁLY – teológus, egyetemi tanár, tanszékvezető (PPKE HTK, Alapvető Hittan Tanszék, Budapest)

KRÍZA ILDIKÓ – a néprajztudomány doktora (MTA)

LAMI PÁL – egyetemi vezetőtanár, igazgató (Németh László Gimnázium, Budapest)

MARÓTH MIKLÓS – egyetemi tanár, tanszékvezető (PPKE BTK, Arab, Latin és Görög Tanszék, Piliscsaba)

MÓSER ZOLTÁN – tanár, fotóművész, a Magyar Művészeti Akadémia tagja

MRÁZNÉ RÁDI MÁRIA – tagintézményvezető (Constantinum Intézmény, Móra Ferenc Katolikus Általános Iskola, Kiskunfélegyháza)

† OROSZLÁNY PÉTER – egyetemi adjunktus (PPKE BTK, Pedagógiai Intézet, Piliscsaba)

PROKOPP MÁRIA – művészettörténész, egyetemi tanár (ELTE BTK, Művészettörténeti Intézet, Budapest)

PÁLVÖLGYI FERENC – egyetemi adjunktus (PPKE BTK, Pedagógiai Intézet, Piliscsaba)

SÁLYINÉ PÁSZTOR JUDIT – egyetemi adjunktus (PPKE BTK, Pedagógiai Intézet, Piliscsaba)

SZÓKE-MILINTE ENIKŐ – egyetemi docens (PPKE BTK, Pedagógiai Intézet, Piliscsaba)

VÉGVÁRI GYÖRGYI – tanító, ny. iskolaigazgató, közoktatási szakértő

Helyesbítés: előző számunkban tévesen jelent meg CSUDAY CSABA rangja. Helyesen: egyetemi docens, tanszékvezető (PPKE BTK, Spanyol Tanszék). A tévedésért elnézést kérünk.

A szerzők címe a szerkesztőségben.

Tartalom

<i>Bevezető</i>	5
HOMÍLIA	
Gábor Bálint József O. Praem.: „ <i>Ünnepbe küldeni</i> ”	7
ÜNNEPEINK	
Kránitz Mihály: <i>Az ünnep keresztény értelmezése</i>	10
Prokopp Mária: <i>A vizuális művészetek szerepe az ünneplésben</i>	19
Ady Endre: <i>Ünnep a dombon</i>	30
Kríza Ildikó: <i>Ünnepek rendje és a hagyományos kultúra értékei</i>	33
Maróth Miklós: <i>Az ünnepek</i>	45
Sályiné Pásztor Judit: „ <i>Ne az ünneplést ünnepelje a közösség, hanem az ünnepet</i> ” – <i>Iskolai ünnepélyeink</i>	50
Szabó Lórincc: <i>Tücsökzene (részlet)</i>	58
Lami Pál: <i>Búcsút intiünk, múltó diákévek</i>	59
Gombocz Orsolya: <i>Az ünnep pedagógusjelöltek gondolkodásában</i>	63
Fűrész István: <i>Az iskola mint ünnep</i>	71
Kányádi Sándor: <i>Töredék</i>	74
Csizmadia Gertrúd: <i>Ünnep az iskolában</i>	75
Végyvári Györgyi: <i>Közönség vagy közösség? – Nemzeti ünnep a kis falvakban</i>	79
Kosztolányi Dezső: <i>Zászló</i>	84
A KATOLIKUS PEDAGÓGIAI SZERVEZÉSI ÉS TOVÁBBKÉPZÉSI INTÉZET (KPSZTI) ROVATA	
„ <i>Aki szomjazik, jöjjön hozzám és igyék</i> ” – <i>Az ünnep szerepe katolikus intézményeinkben</i>	85
PEDAGÓGUSOK ÍRTÁK	
Kovács András: <i>A (keresztény) család szerepe a (hibre) nevelésben</i>	102
PORTRÉ	
Csizmadia Gertrúd: <i>Holle anyó ünnepei – Interjú Ámon Andrásné Éva néniel</i> ...	113
MŰHELY	
Oroszlány Péter: <i>Önismeret és egészség</i>	117
Szöke-Milinte Enikő: <i>A kompetencia-alapú oktatás és pedagógusképzés II.</i>	121
Weöres Sándor: <i>Örök pillanat</i>	133
Pálvölgyi Ferenc: <i>Az értékközpontú erkölcsi nevelés konstruktív rendszere I.</i>	134
ISKOLA	
Mrázné Rádi Mária: <i>Ünnepel a Constantinum</i>	152

AKTUÁLIS

Radnóti Miklós: *Himnusz a békéről* 155

KÖNYVISMERTETÉS

Móser Zoltán: *Neved ünnepére* 156

Ferenczi Borbála: *Ünnep és fesztiválkörkép* 159

Kosztolányi Dezső: *Ünnepi körkép* 162

Kovátsné Németh Mária: *Drámák esztétikai és didaktikai nézetből* 164

VISSZHANG

F. Péchy Gabriella: *Motivációs helyzetkép feltárása a nyelvi előkészítő évfolyamon* ... 167

NÉVJEGY

Ámonné Tóth Éva 176

EGYÉB

Előzetes a Mester és Tanítvány huszonkettedik és huszonharmadik számáról 178

A Mester és Tanítvány összevont tartalomjegyzéke – Ötödik évfolyam (17–20. szám) ... 179

Beszégető

Olvasóink régi kívánságát teljesítjük a *Mester és Tanítvány* 21. számának címéül és vezérmotívumául választott ünnepeinkkel. Pedagógus-továbbképzéseken gyakran előhozott téma ez, mivel a lelkiismeretes kollégáknak rendre komoly fejtörést okoz az óvodai, iskolai ünnepekkel kapcsolatban felmerülő sok-sok kérdés: Mi az ünnep? Mi a célja és a helye az iskola életében? Mit ünnepeljünk meg? Hogyan, milyen formában, mikor? Hogyan tanítsuk meg a gyerekeket tiszta szívvel ünnepelni? Hogyan érzük el, hogy az ünnepet magukénak érezzék, hogy valóban megélt ünnepük legyen? Feloldható-e és milyen eszközökkel a kötelező külső kényszer és a lélekben átélt belső emelkedettség közötti ellentmondás? Miként kerülhetjük el az unalomba, netán botrányba fulladó monotonitást? Egyáltalán kik szervezzenek óvodai, osztály- vagy iskolai szintű ünnepséget? Hogyan készüljünk rá és hogyan dolgozzuk fel a tanulságait?

Mind olyan kérdés, amelyet időről időre feltesz magának a legtöbb pedagógus-közösség. És amelyre nem adható egyetlen, egyetemes érvényű válasz. Mint ahogyan a pedagógiai munka egészében, itt is a *mesterek* művészetét, kiapadhatatlan ötletességét hívhatja segítségül egy-egy intézmény. S teszi is, de néha meggyengül az újtó kezdeményezés. Ilyen esetben dobhatnak mentőövet a kívülről érkezett híradások, például egy pedagógiai folyóirat e tárgykörben összeválogatott írásai. Folyóiratunk jelen számával épp ez a szándékunk. Természetesen most sem adhatunk választ minden kérdésre. Ám, mint valamennyi eddig tárgyalt téma kapcsán, ezúttal is arra törekedtünk, hogy mind az elméleti megalapozáshoz, mind a gyakorlati kivitelezéshez használható fogódzókat adjunk a keresők kezébe.

Mi az ünnep? Szinte valamennyi szerzőnk értelmezi a fogalmat. Mindegyik értelmezés igaz. Ezért hát egyetlen közösség sem kerülheti meg, hogy időről időre ne definiálja önmaga számára. „Az ünnep gyönyörködni tanít jelenünkben. Reményt ad. Összetartozást” – írja Gábor Bálint József a folyóiratunkban már hagyományossá vált Homíliájában.

A felsoroltakból itt most az *összetartozást* emelem ki, amely a közösség kötőszöve, tehát a közösségi nevelés egyik célja. Azé a közösségi nevelése, amelyről lassan-lassan megfeledkezünk pedagógiai gyakorlatunkban. Nem mintha nem tudnánk, hogy szükséges. Csak éppen elbizonytalanodtunk abban az oktatáspolitikai közegben, amelyben vergődünk. És amely folyton csak az individuum, az egyén önérvényesítését, sikerességét nevezi meg célul. S közben költségvetési intézkedéseivel fokozatosan kivonja az iskolák gyakorlatából és lehetőségei közül a közösségi nevelés számos hagyományos színterét. Mai pedagógiai valóságunkban anakronisztikusnak kell tekintenünk a közoktatásról szóló törvény azon helyeit, amelyekben mégis nevelési feladatként nevesíti. Az ünnepeket tehát – sok egyéb céljuk és hozamuk mellett – a közösségi nevelés szolgálatába is állíthatjuk.

Az ünnepek fajtáit is több szerzőnk felsorolja, említi. Láthatjuk, sok van belőlük, s mind életünk napfényes oldalára világít rá: a keresztény-keresztyén vagy más vallási gyökereük; az emberi élet nagy eseményeihez kapcsolódó többnyire családiak; a történelmi eseményekhez köthető többnyire nemzetiek; egy-egy váratlan vagy kiemelkedően örömteli eseményről (például egy verseny sikeréről, olimpiai bajnoki címről) megemlékezők; s végül a kimondottan az intézmény, osztály, csoport belső életének jelentős megállói. A felsoroltakat kiegészíthetjük még a gyakran helytelenül ünnepnek nevezett megemlékezésekkel. Ez utóbbiakat az különbözteti meg a valódi ünneptől, hogy hiányzik belőlük az örömteli mozzanat. Rendszerint fájdalmas eseményekhez kötődnek, hangsúlyos funkciójuk a nem-felejtés, azaz az emlékezés, s ezáltal a tudatformálás és az érzelmi kötődés kialakítása.

Az ünnep megkopik, ha túl sok van belőle. Mert „*az ünnep a különbözés. Az ünnep a mély és varázslatos rendhagyás*” – ahogyan *Márai Sándor* írja. Varázslatok viszont nem történnek velünk mindennap. Ezért megkerülhetetlen feladata valamennyi nevelőtestületnek, hogy eldöntse és pedagógiai programjában (a nevelési programjában) meghatározza, hogy mely ünnepeket ünnepel meg valóban, milyen gyakorisággal és milyen módon.

Az iskolai ünnepek elsősorban a gyerekeknek szólnak, ezért kigondolásukból, előkészítésükkel és megvalósításukból kihagyhatatlanok. Itt az előkészületeket tartjuk fontosnak kiemelni. A készülődés, a közös élményre történő várakozás – *Saint-Exupéry Kis hercegének* rókájával szólva – alkalmat teremt arra, hogy idejében ünneplőbe öltöztethessük a szívünket.

Bizony, nehéz az ünneplés olyan időben, amikor mindennapjaink a leépülésről, az egzisztenciális ellehetetlenülésről és az egyre mélyülő erkölcsi válságról szólnak. Ám a lélek ilyenkor még inkább vágyik a bajokból való kiszakadásra, a békére. E megfontolásból *Aktuális* rovatunkban most nem borzoljuk olvasóink kedélyét napi szomorú valóságunk taglalásával, hanem *Radnóti Miklós* szavaival a megnyugvást, a békét idézzük. És a magyar irodalom más nagyjainak (*Ady Endre, Kosztolányi Dezső, Szabó Lőrinc, Kányádi Sándor, Weöres Sándor*) verseivel a *Magyar Kultúra Napján* ugyancsak ünneplünk.

Végül essék néhány szerény szó önmagunkról. A *Mester és Tanítvány* szintén ünnepel, s okkal. Sok évvel ezelőtt dédelgetett álmunk megvalósult: folyóiratunk megerősödve szerves részévé vált a mai magyar pedagógiai valóságunknak. Kezdeti ígéreteinket tartva, sikeresen zártuk az ötödik évfolyamunkat, és immár a hatodikat kezdhetjük mostani 21. számunkkal. Önöknek köszönhetően, kedves Olvasóink, Előfizetőink! Köszönjük! Ahogy támogatóinknak is. Kérjük, maradjanak hűségesek továbbra is folyóiratunkhoz.

2009. január 22-én, a Magyar Kultúra Napján

Hoffmann Rózsa
főszerkesztő

Homília

„ÜNNEPBE KÜLDENI”

GÁBOR BÁLINT JÓZSEF O. PRAEM.

N. Poussin: *Tánc az idő ritmusára*

Az ünnepben történelmünk fontos eseményeit játsszuk újra, azokat, melyek meghatározzák jelenünket, *döntően* formálták a közösség életét, alakították tudatát. Nem tudom, megfigyelték-e, de a megemlékezések ünnepi műsorára természetes ösztönrel az iskoláskorú fiatalokat hívják meg a szervezők. Nem hiszem, hogy ennek oka mérő praktikum. Gyönyörű érzés látni,

hogy a fiatalok – ahol valóban ünnep az ünneplés – milyen döbbenetes kreativitással képesek „újrajátszani” az eseményt. Evangéliumi *minőség* ez. A „feltámadás” érinti a múltat. Egy lezárt, önmagában gyakran vesztett helyzet átváltozik az emlékezésben; visszaillesztjük élő történetünkbe. Nemzeti és európai történetünk eseményei így lesznek az emberi szabadság-küzdelem, a növekedésért meghozott erőfeszítés mérföldköveivé. Áldozattá – mely híd identitásunkhoz; építőköve annak. Az ünnep gyönyörködni tanít jelenünkben. Reményt ad. Összetartozást. Annak élményét, hogy e nemzet gyermekei vagyunk. Az ünneplésben mindig ott a hálaadás, ezért finomítok a hangsúlyon: az ünnepben megköszönjük, hogy ennek a nemzedéknek a gyermekei *lehetünk*. Lehetőségeinket ünnepeljük, a bennünk meglévő karizmákat – s eme ajándékok megújulásának képességét az utáunk jövő nemzedékben.

*

Az ünnep azonban életünk realizmusával szembesít. A valósággal, amiben élünk; annak minőségével. Így az ünnepben érintett mindkét világ fontos. A pedagógus visszatérő élménye, hogy a mindennapok feszültségéből, olykor szó szerint kegyetlen erővesztéséből – épp az iskolai ünnep téríti magához. A tanórákon és azon kívül leszívott energiák miatt a tanár szinte teljes kimerültségben érkezik az ünnepre; de bekövetkezik a csoda. A gyerekek ünnepi játéka megújít. Máig nem értem ennek nyitját, hogy mindez hogyan működik. De a gyerekek/ifjak átváltoznak maguk is, „elragadtatnak” s egy teremtő, termő közösséggé alakulnak. Közvetítenek valami megmagyarázhatatlan energiát; figyelmet és összeszedettséget. Mi bennük gyönyörködünk a színpadon; ám amit legalább ilyen fontos megfigyelnünk előadásuk örömeiben, és a hálásan fogadott tapsban-köszönetben – ők bennünk gyönyörködnek, nevelőikben és tanáraikban. Szemérmes, nem szavakkal kimondott vallomás ez. Megtisztulás; keresztség kulturális emlékeztünk Jordánjában? „*Megkeresztelkedése után Jézus nyomban feljött a vízből. Akkor megnyílt az ég, és látta, hogy az Isten Lelke mint galamb leszállt és följe ereszkedett. Az égből szózat hallatszott: »Ez az én szeretett Fiam, akiben kedvem telik.«*” (Mk 3,16–17)

*

Az iskolai ünnepnek tékje van. A felnőttek világát megtérésre és jóságba hívja vissza. Leválásra, szembeszállásra azzal a *hiánnyal* szemben, melyet épp az ünnep hivatott leleplezni bennünk. Az ünnep így a felnőtt ember számára előírt feladat. Belső „rendszerváltásunk” parancsolata; melynek szabadon mondhatunk igent vagy nemet. Ezért ajánlom mindannyiunk figyelmébe a PG-csoport dalát, mint az ünnepeink mögött rejtett-titkolt *rendezendő* dolgainkat. Jantyk Zsolt szövege „hosszú huszadik századunk”, elhúzódo késő-kádári ájulásunk mélyemlékezete. Ebből a világból kell nekünk, felnőtteknek az iskolai ünnepbe megérkeznünk és tisztára mosnunk arcunkat. S nem titkolni, hogy életünkben bizony, az ünnepekkel szemben mennek a dolgok. „*A kegyelemmel szemben.*” „Felnőtt a kis srác és ügyvéd lett, / a két gyerekkel kitolt a feleséggel, / aki elvált... / A maroktelefonos nehéz időkben, / visszagondolt a kis srácokra, akik / buliból loptak a trafikból, de / nem mertek ránézni a lányokra... / A másodikból lett tanárember, / tizenöt éve gyűjt a lakásra, / fekélyel tanít gyomorból, / ki se látszik lassan a nyomorból... / Visszagondolt a kis srácokra, akik / együtt ittak a víztoronynál. / Az a lány ma a felesége, aki / visszaintett a villamosnál... // refrén: Vádolom, én vádolom azt az időt, / ami ilyen helyekre úz: j'accuse! // A harmadikból lett igazgató, / ötössel végzett az agráron. / A bankszakmában ügyeskedik, / piros betűs ünnep nincs a naptáron... / Visszagondolt a kis srácokra, / akik együtt túráztak a Hortobágyon, / meghatározták a tücsköket, / a tanár úrtól tanulták a trükköket... / A negyedikből

már nem lett semmi, / zenéből él most kb. ennyi... / Szegeden végre találkoztak,
/ csodálkoztak, mennyire megváltoztak. / Míg vidáman egymás pénzét itták, /
megfejtették az élet titkát. / Míg vidáman egymás pénzét itták, / férfihez méltón
a kormányt szidták... // Vádolom, én vádolom azt az időt, ami ilyen helyekre űz,
j'accuse! //

*

A változáshoz nem szégyen, embertárstól, Istentől – a szeretettől – segítséget kér-
nünk. Sőt, elengedhetetlen. Az ünnep ebben az értelemben normatörés. Szakítás is
a *sodort*, gondozatlanul hagyott múlttal: közösségtudatunk újraépítése. A Jantyk-féle
szociológiai metszet épp az ünnep keresésére indít, közösen. Gyermekünk megke-
resésére. Megtermékenyíti képzeletünket, hogy merjünk egy olyan világot álmodni
és berendezni a fiataloknak, amely nem a jövőbe űz, hanem ünnepbe küld.

A keresztény értelmiségi e kereséshez és előkészülethez saját benső tapasztala-
tát képes megosztani és felajánlani. Az evangéliumban, Isten Országában megfi-
gyelt ünnepet. Jézus nyilvános működésében a szabadság és az ünnep képessége
a legszembeötlőbb. „*János tanítványai és a farizeusok tartották a böjtöt. Odamentek Jé-
zushoz, és így szóltak hozzá: »Miért böjtölnek János tanítványai és a farizeusok tanítvá-
nyai, a te tanítványaid pedig miért nem böjtölnek?»*” (Mk 2,18) Ünnepével Ő is nor-
mát tör: a lezárt határokat átlépi és felülírja. Akkor szabadít fel energiákat, ami-
kor értelmünk annak deficitjét vagy fogyatkozását írja elő. „*Jézus ezt mondta nekik:
»Vájon böjtölhet-e a násznép, amíg velük van a vőlegény? Addig, amíg velük van a vőle-
gény, nem böjtölhetnek.«*” (Mk 2,19) A kereszténység értelme, hogy ünnepet, újra-
összekapcsolódást – *kegyelmet* – tud abba a társadalomba írni, mely önnön kény-
szereibe és forгатókönyveibe zárkózik. Fel tudja ébreszteni a vágyat, hogy az ember
a felebarátja emberségén át tud, és azzal együtt kíván növekedni; s majd egyszer
a felismert Istennel. Miként minden pedagógia értelme is ez, és nem más.

London, 2009. január 22-én, a Magyar Kultúra Napján.

Ünnepeink

AZ ÜNNEP KERESZTÉNY ÉRTELMEZÉSE

KRÁNITZ MIHÁLY

A Naprendszeren belül a Föld forgásának következtében érezhető időmennyiséget az ember napokra és évekre lebontva éli meg. De más „időméréseket” is ismerünk, például a hold rendszeres változásaira építve, valamint a hét napjait és a tizenkét hónapra bontott év rendszerét. Ezek az időegységek az ember vallási magatartását is meghatározták. De fordítva is igaz, az ember vallási magatartása által meghatározott értelme alapján vezet be a visszatérő idő rendszerébe vallási szokásokat. A keresztény vallási hagyománynak nincsen előkeresztény vagy nem keresztény eredete, hanem ez teljességgel és eredendően Krisztusra vezethető vissza, mégpedig halálában és feltámadásában, vagyis a húsvéti misztériumban és visszatérésében találja meg az igazi beteljesedését. A húsvéti ünneplés adott keresztény értelmet a hétnek (a vasárnapi eukarisztia ünneplésével), majd a napnak (a napi imádság óráinak a felosztásával), és végül az évnek is az időnként visszatérő ünnepek egymásutánjában.

1. Az ünnep gyökere a Bibliában

A keresztény ünnepekörből tehát különösen kiemelkedik a vasárnap, mely a heti időritmusban Krisztus feltámadására emlékeztet. Ez a nap egyúttal a világ és a teremtés első napját is felidézi, mivel az egyház Krisztusban – az „új teremtésben”¹ – látja ennek beteljesedését, de ez vonatkozik az „utolsó nap” elővételezésére, amikor Krisztus dicsőségében visszatér² és mindent újjáalkot³. A hetedik nap megünneplése az Ószövetségre vezethető vissza, amikor Isten a teremtés végén megpihent (*szabbat*).⁴ A teremtéstörténet bibliai leírása jóváhagyja az ember hétnapos munka- és életritmusát. Az Ószövetségben a hetedik nap megszentelése Izrael népének egységét biztosította. Az Újszövetségben ez immár a nyolcadik nap, Krisztus feltámadásának napja, a hét első napja, a *dies dominica*, vagyis az Úr napja.

Tulajdonképpen a világ teremtésének első napjaitól kezdődnek a hetenként visszatérő ünnepek, melyek majd később a kivonulás, a sátoros ünnep, a hetek ünnepe, a kovásztalan kenyér ünnepe és más jeles napok rögzítésében állt. Az ünnep egyet jelentett az örömmel, mely nem pusztán individuális

volt, hanem sokkal inkább közösségi oldalról nyilvánult meg, ezért fogalmaz így a *Zsoltárok könyve*, mely különböző ünnepek számára összegyűjtött himnuszok és énekek gyűjteménye: „Ezt a napot az Úristen adta, örvendezzünk és vigadjunk rajta!”⁵ Ez az öröm látható az újszövetségi eseményeknél is, különösen a feltámadásnál és amikor Jézus békével ajándékozza meg tanítványait.⁶

2. Krisztus feltámadása és a vasárnap

A keresztény ünnep oka Jézus feltámadása, mely teljesen csak a hit fényében látható. Ez a kétezer évvel ezelőtti esemény vallásilag és kulturálisan azóta is meghatározza az emberi történelmet. A hit szemszögéből nézve a feltámadás az idő misztériumának középpontja.⁷ A vasárnap megünnepléséhez a századok folyamán különböző elnevezések kapcsolódtak, melyek megvilágítják az ünnep lényegét. Egy, a IV. századból származó homília a vasárnapot a „napok urának” nevezi.⁸ Szent Jeromos szerint pedig a vasárnap „a feltámadás napja, a keresztények napja, a mi napunk”.⁹ A vasárnap a keresztényeknek olyan „alapvető ünnepe”, mely amellelt, hogy tagolja az időt, annak egyúttal mély értelmet is ad.¹⁰

XVI. Benedek pápa szintén azt hangsúlyozza, hogy a vasárnap keresztény ünneplésének elsődleges helyet kell biztosítani, mert a vasárnapi szentmise a család ünnepe is, amelyen a szülők gyermekeikkel vesznek részt, mely hatékony pedagógiai eszköz a hit továbbadására. Nagyon fontos a keresztény ünneplésben, hogy ott nem csak egy régi történeti személyiség alakját idézik fel, hanem azt az élő Krisztust követik, aki most is jelen van életünkben, mert Ő az az Élő, aki „velünk együtt járja az utat, feltárja számunkra az események, a fájdalom és a halál, a vidámság és az ünnep értelmét, eljön otthonainkba, és velünk marad azáltal, hogy táplál az életet adó kenyérrrel”¹¹. Ezért a keresztény élet középpontjában az eukarisztia vasárnapi ünneplése áll.

3. Ünnep marad-e a vasárnap? Változások és kihívások

A kereszténység által meghatározott kultúrkörben – például Európában és Amerikában – egészen az elmúlt időkig a nép nagy részvételével történt a vasárnap ünnepként való „megszentelése”. Erre a napra törvény biztosította a munkaszünetet, mely nem a pusztá pihenés szempontjából volt lényeges, hanem tökéletesen megfelelt az ember természetéből fakadó „ünneplésigényének” is. Az elmúlt évtizedek felgyorsult társadalmi élete azonban átalakította és megváltoztatta szokásainkat, s több területen – még az ember szabadidejében is – előtérbe került a gazdasági fejlődés és növekedés. Ezzel együtt járt a szekularizáció folyamata,

mely kiszorította az oktatásból, a kultúrából és még a vasárnap helyes eltöltéséből is a keresztény életfelfogást, az Egyházat, és mindazt, ami a vallás rendszeréhez kötődik. Megváltoztak a közösség szokásai, a vasárnap, illetve bármilyen más munkaszüneti- vagy ünnepnap arculata egyaránt. Új kategóriaként lépett elő a *hétféle*, ami többnyire a megszokott helyről való elmozdulást, kulturális, sport- vagy esetleg politikai eseményeket jelent, éppen az ünnep- és pihenőnapokra építve. Természetesen mindezeknek vannak pozitív vonatkozásai és összefüggnek a társadalom egészének életével, mégis a hetenként visszatérő ünnepnek, a vasárnapnak vagy általában más ünnepnek a *szabadidő* fogalomkörébe való beszorítása nem ad lehetőséget arra, hogy az ember lelke „kitáguljon” és belsőleg is képes legyen az „ünneplésre”.

Újra meg kell tanulnunk összhangot teremteni lelki és fizikai adottságaink között, mely semmiképpen sem téveszti össze a hétféget – ami a pihenés és a kirándulás ideje – a vasárnap ünneplésével. A zsidó-keresztény kultúrkörben kialakult hetedik nap ünneplése egyáltalán nem egy kívülről megszabott előírás, sokkal inkább egy belső szükségyszerűség, amellyel a hívő ember másokkal együtt ad hálát Istennek az életéért, egész tevékenységéért egy ünnepélyes szertartás keretében. Ennek újrafelfedezése és a számtalan programmal kitöltött emberi élet felszabadítása lehetőség arra, hogy az emberi szívben élő mély és igazi vágyakra választ kapjunk.

Valójában az ember egész történelmi életét és idejét úgy kellene megélje, mint a Teremtőnek szóló dicséretet és hálát. Életünk nagy eseményeinél (születés, pályaválasztás, házasságkötés stb.) érezzük át, hogy szükségünk van olyan időszakokra, amelyekben a személyes énünket átfogó dialógus nyilvánul meg a Teremtővel és a többi teremtménnyel való kapcsolatunkban.

4. Az ünnep egyik lényeges eleme az emlékezés

A zsidó-keresztény hagyomány szüntelen emlékezésre hív: „Emlékezz a szombati napra, hogy megszenteld!”¹², illetve: „Ezt tegyétek az én emlékezetemre!”¹³. Egyházi, vallási és társadalmi ünnepeink arra szólítanak fel, hogy az ember szokásos munkáját félretéve „pihenjen”, ahogyan az Úr is megpihent, és dicsérettel, énekekkel, hálaadással, gyermeki egyszerűséggel forduljon a Teremtőhöz, a Megváltóhoz, s ezzel a magatartással vigye vissza hozzá az egész teremtést, és a saját életét. Ilyen értelemben a keresztény ünnep elsősorban nem a munka megszakítása, hanem Isten nagy tetteinek felidézése a történelemben és az Egyházban. Így léphet be az ember „Isten nyugalmának” dimenziójába, s részesedhet Isten mélységében, s csakis ezáltal válik alkalmassá arra, hogy megélje Teremtőjének azt az örömét, amikor kifejezte, hogy minden, amit alkotott, „nagyon jó”¹⁴. Az *anamnézisz*, vagyis

az emlékezés ad tartást egy adott társadalmi csoportnak is, mely önmagát akarja folyamatosan, az idő múlásával meghatározni. Vissza kell ugyanis térni a „forrásokhoz”. Az „*ad fontes*” minden megújulásra váró és vágyó közösség jelszava.

5. A vasárnapi emlékezés ünnepe az Egyház napja

Krisztus ígérete alapján a keresztények szüntelenül várják dicsőséges eljövetelét. A megemlékezés által ünnepélyes módon felidézük azt a történelmi eseményt, vagyis a keresztáldozatot, amely megalapozza a keresztény ünnepek egészét, s egyúttal Krisztus valóságos jelenlétére is utalnak. A keresztények számára ezért a vasárnap nem pusztán egy korábbi, alkalmi esemény felidézése, hanem a feltámadt Krisztus jelenlétének ünneplése Egyháza körében. Nem csak a múlttal áll kapcsolatban az ünneplés, a visszagondolás aktív módon a jelenre is hat. Ahhoz, hogy az egyén megfelelő módon élje meg Krisztus jelenlétét, szükséges az ünnep közösségi megnyilvánulása. Az egyéni imádság mellett fontos azoknak a közössége, *ekkléziája*, akik megkapták a keresztség kegyelmét, s ezzel Krisztushoz és egymáshoz is tartoznak. Minden keresztény ünnepnek végső soron az az értelme, hogy a hívő „egy” legyen Krisztusban, mégpedig a Szentlélek ajándéka által. Az Egyház mint univerzális közösség rendelkezik azzal a képességgel, hogy fajra, nemre és népre való tekintet nélkül a világ bármely pontjáról közösségbe gyűjtse az embereket, akik jóllehet különböző helyeken élnek, mégis a megváltott emberek közösségét alkotják, Isten új népét, Egyházát. Az ünnep éppen akkor lesz valóságossá, amikor a keresztények, akik „ismeretlenül is ismerik egymást” összejönnek és „minden népből, nyelvből és nemzetből” felépítik Krisztus tanítványainak élő, ünneplő közösségét.

Az együttlét mellett rendkívül fontos az a cselekmény és esemény, amely a keresztény ünnep során történik. Az ünnep nemcsak külsődleges fizikai cselekedet vagy tiszteletre méltó visszaemlékezés a múlt nagy személyiségeire, illetve tetteire, hanem a közösségben élők egyik mindenkori legfontosabb pillanata, amikor a szentmisében, vagyis az eukarisztiában élő kapcsolatba lépnek azzal, aki a keresztényeket külön-külön és közösségben is létrehozta és élte. Tehát az eukarisztikus, áldozati közösség az Egyház születési helye is, mert bár az Egyház mutatja be az eukarisztiát, mégis az eukarisztia hozza létre, mintegy „szüli” az Egyházat.

Az ünnepnek ezt a formáját Krisztus vezette be, amikor szenvedése és halála előtt az utolsó vacsorán a kenyérben és a borban, az emberi élet két legalapvetőbb elemében már önmagát nyújtotta tanítványainak, és még inkább feltámadása után, amikor megjelenései szorosan összekapcsolódtak az eukarisztiával. Ettől kezdve, történelmileg kétezer éve, aktuálisan minden egyes eukarisztikus

ünneplésen – szentmisén – ez a keresztyények legkiemelkedőbb magasztos, ünnepi pillanata. A feltámadt Krisztus több alkalommal ül asztalhoz tanítványaival, amikor jól látható az Egyházat képviselő apostolok – vagy például az emmauszi tanítványok – és az eukarisztia közötti szoros összefüggés.

Tulajdonképpen maga az Egyház is akkor lesz látható, amikor az eukarisztia ünneplésére jön össze, hálaadásra és Isten dicséretére, amikor az egyén és a közösség belép az ünnep világába. Az eukarisztiával, vagyis a szentmisével egybekötött keresztyény ünneplés erősíti magát az Egyházat és ápolja az egyházas közösséget, a vallási csoport öntudatát, összetartozását. Ez az Egyház zarándokúton van, és útjának állomásait természetes módon jelölik ki a „nyolcadik napok”, vagyis a vasárnapok, melyek az Úr napjai, s egyúttal az Egyház napjai is. Ily módon valósul meg egy állandó haladás az időben. Az időből kiragadott részek, órák vagy időegységek pedig nem az idő múlását érzékeltetik, hanem sokkal inkább a jelen, az itt és most intenzitását és valóságát, amikor vasárnapról vasárnapra az ünneplő közösség határozottan halad előre az utolsó nap, az utolsó pillanat, vagyis az Úr Krisztus visszajövele, a vég nélküli vasárnap felé.

Az Egyház titka Krisztus eljövetelének várásában áll, ami minden szentmisében, minden eukarisztiában feltűnik. A résztvevők átélhetik a „már és a még nem” feszültségét, amely Krisztus visszatérésének várása és tényleges eljövetelének dicsősége között valósul meg. Itt az Egyház, és maguk a keresztyények a „menyasszony” szerepét töltik be, amely az eukarisztikus közösségben várja az „isteni jegyest”, és ízlelheti az új ég és az új föld örömét addig, amíg az új, a szent város alá nem száll az égből, az Istentől, „mint a vőlegényének felékesített menyasszony”¹⁵. Az ünnep jövője így a földi élet utánra tolódik, az örökké tartó ünneplésre, ahol már nincs szükség „kellékekre”, mert az új városnak, ahol az ünnep zajlik „az Úr a Napja és ragyogása”.

6. Az ünnep az emberi beteljesedés helye

A keresztyény ünnep, és különösen a vasárnap az ószövetségi szombat beteljesését jelenti. A teremtés végén ugyanis Isten megpihenése – mely később az egész teremtés pecsétjeként átment a hetedik nap, vagyis a *szabbat* ünnepének kialakításába – az ünnep megáldása és megszentelése is egyben. Az első „pihenőnaptól”, vagyis Isten *szabbatjától* kapja meg igazi értelmét az idő, ezentúl a napok folyása nem végeláthatatlan kronológiai folyamat, hanem egyúttal mély teológiai jelentéssel rendelkező esemény is.

A teremtés azt sugallja, hogy Isten látható módon akar találkozni az emberrel, ezért is alkotta „a maga képére és hasonlatosságára”¹⁶. Így a hetedik nap az Isten napja, de egyúttal az ember napja is, mert Isten jelképes megpihenése mintát adott az embernek saját életritmusa kialakítására, és a hetedik napnak ünnep-

napként való megőrzésére. Szent Ambrus ezt tanítja erről: „Hála legyen a mi Urunknak, Istenünknek, hogy alkotott valamit, ahol megpihenhetett. Megalkotta az eget, de nem olvasom, hogy ott megpihent volna; megalkotta a csillagokat, a holdat, a napot, s azokról sem olvasom, hogy megpihent volna bennük; ellenben olvasom, hogy megalkotta az embert, és akkor megpihent, mert benne talált valakit, akinek megbocsáthatta bűneit.”¹⁷ Isten napja ezért végérvényesen összekapcsolódik az ember napjával, vagyis az ember életével. Amikor az ószövetségi ember felszólítást kap, hogy „emlékezzen meg a szombati napról”, ez arra ösztönzi, hogy vegye komolyan Isten hívását. Amikor ugyanis az ember engedelmeskedik Isten pihenést elrendelő szavának, megtalálja önmagát, s maga az ünnep mint az isteni áldás hordozója mutatkozik meg.¹⁸ Az ünnep által Isten közli önmagát az emberrel, belép az ember világába, részt vállal az emberiség életében, sőt az egyes ember életében is jelen akar lenni.¹⁹

Minden idő Isten ideje. Isten az örökkévalóságból a teremtésen át jelenik meg az időben, a legtökéletesebben az emberré lett Jézus Krisztusban. A keresztény teológia tanítása szerint az első emberben, Ádámban mindannyian elbuktunk. Ez az oka annak, hogy a mindannyiunkban közös emberi természet az ő általa elkövetett eredeti bűn következtében megromlott állapotba került. A mostani állapot azonban nem azonos azzal, amelyben őszüleinél éltek, amikor a szentségben és igazságban megalkotott ember még nem ismerte a rosszat és a halált. A teremtéskor az ember élete tulajdonképpen ünnep volt, mert minden cselekedetét hozzá tudta mérni Isten jelenlétéhez. A bukott emberi természet azonban elveszítette ezt a kegyelmet, mintegy az ünnepet, mely azelőtt ékesítette, s ezáltal természetes képességeiben is megsérült és a halál uralma alá került. Az emberi természet azáltal nyerte méltóságát, hogy Krisztus magára öltötte azt és keresztáldozatával megváltott bennünket az áteredő büntől és minden személyes büntől. Az ember visszanyerte képességét az ünnepre, saját teljessége megélésére.²⁰

Krisztus keresztáldozatával Istennek az emberrel kötött szövetsége új szintre emelkedett, mely az Újszövetség nevet viseli. Ez a szövetség is az idő heti ritmusával van kapcsolatban, mert most már a hét első napja, a nyolcadik nap lesz kiemelkedő ünnepnap, az új *szabbat*, vagyis Krisztus feltámadásának a napja. A megtestesült Ige által, azáltal, hogy Isten Jézus Krisztusban magára veszi az emberi természetet, az emberek is részesülnek az isteni természetben. A kinyilatkoztatás teljességével az emberi beteljesedés érkezett el Jézus Krisztus személyében, aki megmutatja az embernek magát az embert. Ő, az Isten Fia valamiképpen minden emberrel egyesült, amikor testté lett. Emberi kézzel dolgozott, emberi értelemmel gondolkozott, emberi akarattal cselekedett és emberi szívvel szeretett.²¹

Bár a keresztény számára a *szabbat* megtartásának módja érvényét veszítette, a vasárnap beteljesedése felülmúlja mindazt, amit a Tízparancsolat az ünneppel, a hetedik nap megtartásával kapcsolatban említ. Az Ószövetségben szereplő

ünnepre vonatkozó előírásokat most már a vasárnap lelkiességének és teológiájának fényében kell újraolvasni: „Tartsd meg a szombatot, ahogy az Úr, a te Istened parancsolta neked. Hat napig dolgozz, és végezd a munkád! A hetedik nap azonban a nyugalom napja, az Úré, a te Istenedé. Akkor hát ne dolgozz sem te, sem fiad, sem lányod, sem szolgád, sem szolgálód, sem ökröd, sem szamarad, sem semmiféle állatod, sem a házadban tartózkodó idegen, hogy szolgád és szolgálód is pihenhessen, mint te magad. Gondolj arra, hogy Egyiptom földjén magad is rabszolga voltál, de az Úr, a te Istened erős kézzel és kinyújtott karral kivezetett. Azért parancsolta meg az Úr, a te Istened a szombat megünnepelését.”²² A szombat megünnepelése itt a legszorosabb kapcsolatban van a szabadítással. Az újszövetségi „szombat”, vagyis a vasárnap a bűntől és a haláltól való szabadulással van összefüggésben. Krisztus azért jött, hogy egy új „kivonulással” visszaadja az ember szabadságát, de egyúttal Isten jogát is hangsúlyozza, akit e szabadításért méltán illet az ünneplés és áldás.²³

Krisztus nem azért jött, hogy megsértse az Úr napját. Éppen ellenkezőleg, azért jött, hogy kinyilvánítsa az embernek a *szabbat* „igazságát”, és bemutassa annak teljes értelmét: „A szombat van az emberért, és nem az ember a szombatért.”²⁴ Krisztus feltámadása napján a keresztény átéli e nap szabadító jellegét és magasztosságát, mert ahogy a teremtés kezdetén a pihenés szent, ugyanúgy az új teremtéssel, vagyis a Krisztus által hozott üdvösséggel az ember újra tudatosíthatja, hogy minden Istennek köszönheti a létét.

7. Az ünnep végső következménye a szolidaritás

A keresztény vasárnap Isten nagy cselekedeteit idézi fel, de ez mégsem csupán hátra-, hanem előretételezés is. Krisztus feltámadására való emlékezés a kiteljesedésre vonatkozik, és arra, hogy a feltámadással Krisztus meghaladta az időt, és valódi pihenőnappá, *szabbaltá* tette. A keresztény számára nem lehet igazi ünnep a vasárnap, ha az egyidejűleg nem pihenőnap. „Az Úr napját nehéz megszentelni, ha nem rendelkezünk ehhez megfelelő szabadidővel. Ezért a keresztény vasárnap valóságos pihenőnappá nyilvánítása egyet jelent az ember személyi méltóságának a megőrzésével. Az ünnepnap nyugalma és pihenése, annak vallási, családi, kulturális és társas igényeivel együtt csak akkor biztosítható, ha hetente legalább egy nap jut pihenésre és közös ünneplésre.”²⁵ A keresztények számára a vasárnap életük „időmérteke”, és ennek egyetlen alapja Krisztus feltámadására való visszaemlékezés, a teremtés és az újjáteremtés gondolatának ébrentartása, valamint a remény teológiájának bemutatása.²⁶

Ahhoz azonban, hogy a vasárnap és más ünnepek ne váljanak üres formalitássá, lelki gazdagságot és testvéri közösséget kell tartalmazniuk. Ilyen értelemben a vasárnapi ünneplés és pihenés „prófétai” jellegű, mert nemcsak Isten

elsőbbségére utal – aki a teremtés végén megpihent és számunkra Krisztusban a béke és nyugalom országát adta –, hanem az emberi személy méltóságának elsőbbségére is a társadalmi és gazdasági élettel szemben.²⁷

A vasárnap ünnepe a pihenés mellett alkalmas arra is, hogy a szeretetet gyakoroljuk. Amikor a hívő ember a feltámadt Krisztus örömeiben részesül, akkor ez magában foglalja azt az igazságot, hogy nincs öröm szeretet nélkül. Éppen a vasárnapi eukarisztia alapozza és erősíti meg az egész keresztény életet.²⁸

Az Egyház kezdeteitől fogva a vasárnapi ünnepi összejövetel alkalmas volt arra, hogy a keresztények megosszák javaikat a rászorulókkal. „A hét első napján mindegyiktek tegye félre és gyűjtse össze, ami tőle telik, hogy ne akkor kelljen gyűjteni, amikor megérkezem.”²⁹ Szent Pál itt arra a gyűjtésre utal, amit a júdeai egyházak megsegítésére szervezett. Az ünnepen a hívő szíve kitárul az Egyház és az emberiség dimenzióira. Szent Ambrus erőteljes szavakkal ítéli el azokat, akik a templom látogatása során nem adakoznak: „Hallod-e gazdag, miről beszél az Úr? Te pedig nem azért jössz a templomba, hogy adj a szegénynek, hanem hogy elvégy tőle valamit.”³⁰ Az Egyház küldetése, hogy szeretetre és az apostolkodás gyakorlására buzdítsa a hívőket, mert ezekkel a cselekedetekkel teszik nyilvánvalóvá, hogy – ugyan nem ebből a világból valók – mégis ők a világ világossága.³¹ Az ünneplésnek olyan helyé kell válnia, ahol érezhető a szolidaritás, ahol az utolsónak szól a legnagyobb figyelem és a testvéri szeretet.³² A keresztényeknek éppen ezért emberi és keresztény kötelességük, hogy részt vegyenek a társadalmi tevékenységekben.³³

Az ünnepként átélt vasárnap minden keresztény ember számára a szeretet, az igazságosság és a béke iskolája. A Feltámadott jelenléte a szolidaritás indítéka, mely arra kötelezi a hívőt, hogy örömhírt vigyen a szegényeknek, szabadulást és ünnepet a foglyoknak, látást a vakoknak, szabadítást az elnyomottaknak és hirdesse az Úr kedves esztendejét.³⁴

JEGYZETEK

¹ 2Kor 5,17.

² ApCsel 1,11; 1Tessz 4,13–17.

³ Jel 21,5.

⁴ Ter 2,2–3: „Isten a hetedik napon befejezte művét, amit alkotott. A hetedik napon megpihent munkája után, amit végzett. Isten megáldotta és megszentelte a hetedik napot, mert azon megpihent egész teremtő munkája után.”

⁵ Zsolt 118,24.

⁶ Vö. Mk 16,2; Lk 24,32. 35; Jn 20,19–23.

⁷ Vö. II. JÁNOS PÁL pápa, *Dies Domini...* (apostoli levél a vasárnap megszenteléséről), Bp., Szent István Társulat, 1998, 9–10.

- ⁸ ALEXANDRIAI PSZEUDE-EUSZEBIOSZ, *Sermo* 16, in PG 86,416.
- ⁹ HYERONIMUS, *In die Dominica paschae* II,52, in CCL 78,550.
- ¹⁰ II. JÁNOS PÁL pápa, *Dies Domini*, 10.
- ¹¹ XVI. BENEDEK pápa, *Jézus Krisztus tanítványai és misszionáriusai*, Bp., Szent István Társulat, 2007, 15.
- ¹² Kiv 20,8.
- ¹³ 1Kor 11,25.
- ¹⁴ Ter 1,31.
- ¹⁵ Jel 21,2.
- ¹⁶ Ter 1,26.
- ¹⁷ SZENT AMBRUS, *Homiliae in Hexaemeron*, 6,10,76, in CSEL 32/1, 261.
- ¹⁸ II. JÁNOS PÁL pápa, *Dies Domini*, 61.
- ¹⁹ DOLHAI L., *A liturgia teológiája*, JEL Kiadó, 2002, 28.
- ²⁰ Vö. VI. PÁL pápa, *Hitünk rövid összefoglalása „az Isten népének hitvallása” szerint*, in *Éneklő egyház*, Bp., Szent István Társulat, 1985, 42 és *Gaudium et spes* 22.
- ²¹ *Dei Verbum* 2; *Gaudium et spes* 22.
- ²² II. JÁNOS PÁL pápa, *Dies Domini*, 61; MTörv 5,12–16.
- ²³ II. JÁNOS PÁL pápa, *Dies Domini*, 63.
- ²⁴ Mk 2,27.
- ²⁵ Uo. 66. ²⁵ Vö. még *A Katolikus Egyház Katekizmusa* 2184, Bp., Szent István Társulat, 2002, 563.
- ²⁶ Vö. RAITZINGER, J., *A liturgia szelleme*, Bp., 2002, 88.
- ²⁷ II. JÁNOS PÁL pápa, *Dies Domini*, 68.
- ²⁸ Vö. *A Katolikus Egyház Katekizmusa* 2181–2182, Bp., Szent István Társulat, 2002, 563. Különösen lásd még: KEK 2186: „A szabad idővel rendelkező keresztényeknek meg kell emlékezniük testvéreikről, akiknek ugyanazok a szükségleteik és jogaik, mint nekik, de szegénységük és nyomorúságuk miatt nem tudnak pihenni. A keresztény jámborság a vasárnapot hagyományosan a jócselekedeteknek, a betegeknek, a gyöngéledőknek, az öregeknek tett alázatos szolgálatoknak szenteli. A keresztények azal is megszentelik a vasárnapot, ha családjukra és hozzátartozóikra fordítják figyelmüket, amire a hét többi napján nincs idő. A vasárnap a gondolkodás, a csend, a kultúra és a meditáció kedvező ideje, melyek segítik a bensőséges és keresztény élet növekedését.”
- ²⁹ 1Kor 16,2.
- ³⁰ SZENT AMBRUS, *De Nabothe*, 10,45, in CSEL 32/2, 492.
- ³¹ Vö. *Sacrosanctum concilium, konstitúció a szent liturgiáról* 9, in *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai*, Bp., Szent István Társulat, 2000, 50.
- ³² Vö. II. JÁNOS PÁL pápa, *Dies Domini*, 71.
- ³³ MAGYAR KATOLIKUS PÜSPÖKI KAR, *Igazságosabb és testvériesebb világot* 8/c, Bp., 1997, 9.
- ³⁴ II. JÁNOS PÁL pápa, *Dies Domini*, 73. Vö. Lk 4,18–19.

A VIZUÁLIS MŰVÉSZETEK SZEREPE AZ ÜNNEPLÉSBEN

PROKOPP MÁRIA

Tanulmányomban az európai képzőművészet egyes korszakaiból ragadok ki néhány példát, hogy általuk bemutassam a vizuális művészetek szerepét az ünneplésben. Szeretném, ha az olvasót e példák elgondolkoztatnák, és ösztönzést adnának a jelennek, napjaink ünneplésének gazdagítására, elmélyítésére. Fontos előrebocsátanunk, hogy a művészet nem jelentés nélküli, üres dekoráció, hanem mély gondolatokat sugároz sajátos eszközeivel. Nem illusztrál, hanem megjelenít! A művészet szent hivatás!

Az ünneplés az emberiség egyik legősibb, a szív mélyéről fakadó igénye, amellyel megállítja a rohanó időt, kilép a hétköznapi megszokott kerékvágásából, hogy az élet nagy ajándékainak örüljön, hálát adjon értük a Teremtőjének. Ez a boldogság kikívánczol a szív rejtekéből, s a jelentőségéhez méltó megnyilvánulást igényel. Öröme annál teljesebb, minél több embertestvérrel megoszthatja azt. Az ünnep a közösségben bontakozik ki! Kezdetben a legnagyobb ünnepek az ember életét alapvetően meghatározó természeti jelenségekkel függtek össze. Elsősorban a földgolyónkat éltető Nap-bolygó fénye feletti örömujjongás töltötte be a szíveket: amikor az év legsötétebb, legrövidebb napja után, újra megszületik a fény, s hosszabbodnak a napok! A természet újjászületése az embert is megújítja életvitelében és gondolkodásában. Mindez, kezdettől fogva, a Teremtő, a Mindenható Isten iránti tiszteletre készítette az embert, amelynek megrendítően szép közösségi megnyilvánulásait ismerjük történelmünk egyes korszakaiból.

A kereszténység megjelenésével, Jézus Krisztusnak, az Isten fiának kisgyermekként való megszületésétől kezdve, hallatlan változás következett be az ember életében! A természet vak erői mögött rejtőző távoli, félelmetes Isten az ember közvetlen társa, testvére, üdvözítője lett. Az ember szeretetkapcsolatba léphetett a Mindenható Istennel. A nagy pogány ünnepek ezután keresztény értelmet kaptak. A születő Fény ünnepére helyezték az isteni Megváltó földi születésének ünnepét, ez lett a karácsony. S a természet tavaszi újjászületésének ünnepét a keresztények számára Krisztus halálból való feltámadásának határtalan boldogsága töltötte be. Ez a húsvét! Ezt a két fő ünnepet, minden korban és minden népnél, további ünnepek kísérik.

Az egyes ember életének sorsfordulói, a születés és ennek évenkénti megemlékezése, a házasság, a gyermekek születése, a termény betakarítása, a nagyobb emberi teljesítmények feletti öröm és nem utolsósorban az egyes ember földi

pályafutásának befejezése, a szűkebb emberi közösség, a *család* ünnepe. A családok alkotta népcsoportokból *nemzetté* kovácsolódott, tágabb közösségeknek is megvannak a saját ünnepeik. Ezek a közös győzelmek feletti örömből születtek. A vezérek hősiességét élteti a közösség, nagy hálával, s évről évre, évszázadokon keresztül, rendszeresen felidézi a nemzet a kiemelkedő egyéniségeit, azok diadalait, hogy lendületet, erőt merítsen a jelen és a jövő küzdelmeihez. E vonatkozásban kiemelkedő hely illeti hazánkat Európa népei között! A baj csak az, hogy most, a XXI. század elején, ennek nem vagyunk tudatában, s még a gondolatát is romantikus vágyálomnak tartjuk.

Kedves olvasó, kérlek, kezd el újragondolni nemzetünk történetét! Hetente szánj erre néhány percet, például vasárnap, a hét pihenőnapján, amelyet, ha keresztény vagy, az Úr napjának tartasz, és igyekszel ünneppé varázsolni. Kezdd el Géza fejedelem és I. Ottó német-római császár 955. évi tárgyalásának elemzésével. Aztán folytasd Szent István királlyá koronázásának fényes nemzetközi ünnepével, amikor az akkori világ félelmetes diktátora, III. Ottó császár kénytelen volt beleegyezni, hogy birodalma határán, a magyarok, tőle teljesen független, hatalmas államot, királyságot alapítanak. Ez nem sikerült egyetlen környező népnek sem. A csehek és a lengyelek egyházilag ugyanis még évszázadokig Magdeburghoz tartoztak. S nekünk már 1000-ben önálló érsekségünk van Esztergomban, amely közvetlenül Rómához tartozik! S ennek a nagy jelentőségű koronázásnak nincsen nálunk ünnepe! Erre nem emlékezünk évről évre! Igaz, augusztus 20-án, most, félévszázad kihagyásával, ismét ünnepeljük Szent István királyt, de hogyan? Kirakodó vásárral, szórakozással, amelynek középpontjában nem nagy királyunk egyénisége áll, ünnepén nem arról gondolkodunk, hogy hogyan követhetnénk útmutatását, hogyan tehetnénk magunk és a családunk példájává. Tehát csak az ünnep nevében szerepel Szent István király, a tartalmában nem! Ezen változtatnunk kell! S ez csak úgy lehetséges, ha igyekezőnk megismerni őt, az egyéniségét, a lelkületét és 42 éves uralkodásának hősi küzdelmeit, csodálatos tetteit. Ha megtanuljuk és a szívünkbe vessük fiához írt *Intelmeit!* Mert ezek hozzánk is szólnak!

Aztán meg kellene elevenítenünk fiának, Szent Imre herceg egyéniségét, a hős hadvezérét, aki 1030-ban legyőzte II. Konrád császár félelmetes hadseregét! S ezután, bár kioltották a trónörökös életét, nemzetünk ezen a válságon is diadalmaskodott! S jött Szent László király, akinek nagyapját, a pogány Vazult István megvakíttatta, ő mégis folytatta nagy királyunk művét. Példaként, szentként állította őt a nemzet elé 1083-ban.

S így kellene végigkísérnünk ezeréves történelmünk egész folyamatát. Egyelőre a családjában és a baráti körökben, s akkor majd elérkezik az idő, hogy az iskolákban és a munkahelyeken, a médiumok különböző csatornáin is nemzetünk ezeréves hősiességéről fogunk hallani, ezt fogjuk sugározni a világ felé. Ez nem

utópia, hiszen 552 év óta – Hunyadi János dicső nándorfehérvári/belgrádi fényes katonai diadala óta, amellyel 1456. július 22-én legyőzte a sokszoros török túlerőt, és ezzel megmentette Európát a megsemmisüléstől –, minden nap, déli 12 órakor a földkerekség minden pontján megszólalnak a harangok, és hirdetik elődeink, a hős magyarok önfeláldozó vitézségét. S mi nem gondolunk erre sem délben, sem a győzelem emléknapján. Miért nem ünnepeljük meg legalább a családukban ezt a napot? S legalább vasárnap figyeljük fel a rádióban, a televízióban felhangzó déli harangszóra! Ez csak tőlünk függ! Elgondoltunk-e már azon, hogy nincs a világtörténelemnek még egy eseménye, amelynek emlékére az egész világon, mindennap zúgnának a harangok? Micsoda erő, milyen öntudat tölthetne el mindnyájunkat, ha hajlandók lennénk megismerni, tudomásul venni nemzetünk történelmének tényeit?

S tudjuk, hogy az sem volt véletlen, hogy e diadal másodvezérének, Kapisztrán Szent János halálának 500. évfordulóján, 1956. október 23-án győztük le a XX. század egyik nagyhatalmának félelmetes katonai túlerejét. Ez a nap immár két évtizede hivatalos nemzeti ünnepünk. Méltóképpen ünnepeljük meg ezt a napot? E kérdésre mindenkinek mélyen magába nézve, őszintén kell válaszolnia. S tegyük fel magunknak ezt a kérdést az év minden ünnepén, karácsonykor, húsvétkor, pünkösdkor, családi és nemzeti ünnepeinken egyaránt! S kezdjünk el megtanulni ünnepelni!

*

Az ünneplésben kezdettől fogva fontos szerepe volt, és van ma is a *művészetek minden ágának*, a zenének, az irodalomnak, a mozgás- és a vizuális művészetek minden műfajának, a monumentális művészetektől a kisművészetekig. Vagyis az építészet, a szobrászat, a festészet, az ötvösség, a textilművészet, a kerámia- és üvegművészet, és nem utolsósorban a bútorművészet, sőt a kertművészet is, amelyek az ünneplés *látványát* adják, a környezet dekorációját, a szereplők öltözetét és a cselekmény tárgyait. A képzőművészet, tehát, szerves részét képezi az ünneplésnek, jelentősen gazdagítja azt. Nem az ünnep lényegét képezik, mert az *lelkünk mélyén* születik! Az ünnep az ember, az emberiség szívében élő öröme, *boldogságnak a kitárulkozása, megjelenési formája*, amely minden érzékszervünket, minden tehetségünket igényli. Az ünneplés igyekszik kitörni az idő és a tér szabta korlátokból és a végtelenbe vágyik! Az ünneplésben érzi az ember, hogy hazája nem a földi lét szűk színtere. „Az ünnep a világ és életünk központja felé mutat” – olvassuk Mohay Tamás *Töredékek az ünnepről* című, ez évben megjelent tanulmánykötetének előszavában.

Az alábbiakban az európai képzőművészet egyes korszakaiból ragadunk ki néhány példát, hogy bemutassuk a vizuális művészetek szerepét az ünneplésben. Szeretnénk, ha az olvasót e példák elgondolkoztatnák, és ösztönzést adnának a

jelennek, napjaink ünneplésének gazdagítására, elmélyítésére. Fontos előrebocsátanunk, hogy a művészet nem jelentés nélküli, üres dekoráció, hanem mély gondolatokat sugároz sajátos eszközeivel. Nem illusztrál, hanem *megjelenít!* A művészet szent hivatás! A művész Isten küldötte, munkatársa. Feladata – amint Petőfi Sándor megfogalmazta –, „*hogyan vezesse a népet a Kánaán felé*”. Az igazi művész a színek és a formák ritmusára épülő, tudatosan szerkesztett ábrázolásokkal, a figurális és a nonfiguratív kompozíciókkal egyaránt, *a láthatatlant teszi láthatóvá*.

Gondolatban lépünk be egy-egy ismert, *reprezentatív* épületbe, amelyek az utóbbi ezer évben – amikor már hazánk is Európa része volt – az ünneplés helyszínéül épültek. Ezekben azonos a célkitűzés: az ünnep fényének emelése. A megvalósulás normái, az *esztétikai elvek* azonban az egyes korszakokban *különbözőek*. A *romanika* stílusának idején, a X–XII. században az épületek vastag falait csak keskeny, kis ablaknyílások törték át, amelyen igen gyéren szűrődött át a napfény. Itt minden az emberiség életét meghatározó *legfőbb igazságok örök érvényét* hangsúlyozza; a *mozdulatlan, expresszív erejű* ábrázolások, a monumentális mozaik- és freskóképek, az oszlopfők faragásai, az üveglablakok és a berendezés tárgyai: az ötvösség, a kerámia- s üvegművészet, és nem utolsósorban a textil-művészet alkotásai. Idézzük csak fel a *velencei Szent Márk Székesegyházat*, amelynek aranyozott kupolái már messziről jelzik az épület rendkívüli jelentőségét: ez a Mindenható Isten háza! Itt őrzik a város védőszentjének – Szent Péter főapostol tanításait írásba foglaló – Szent Márk evangélistának földi maradványait. A templom előtt megállásra kényszerít a homlokzatok, a kapuzatok gazdag szobrászati díszítése, amely fölkészít a szent helyre való belépésre. S ezután újabb megállás az előcsarnokban, amelynek mozaikképei az Ószövetség korszakain vezetnek végig az embert. S csak ezután tárul fel előttünk a belső tér, a Mennyek országának, az örökkévalóságnak káprázatos ragyogása a kupolák arany felületén megjelenő legfőbb hitigazságok ábrázolásával. Ezek az egyházi év legfőbb ünnepei: karácsony, húsvét, pünkösd. Valamennyi kép Isten fenségét, időfelettségét hangsúlyozza a mozdulatlan és a testetlen alakokkal, amelyeken kiemelt szerepet kap az arc, s azon belül is a szem, továbbá a kéz, amelyek legjobban kifejezik lelki történéseinket.

Hazánk művészi alkotásai közül ezt a korszakot – a török kor, vagyis az 1541–1686 közötti 145 év kegyetlen pusztításai ellenére is – számos, *világszínvonalon álló* mű képviseli. Említsük csak hazánk első fővárosának, Esztergomnak „szép templomát”, az ország főtemplomának töredékesen fennmaradt díszkapuját, a *Porta Speciosa*-t III. Béla királyunk korából, a *Szentkoronát* vagy a *Koronázási palástot* 1031-ből, amely Gizella királynőnk udvarában készült, vagy a pécsi (1. kép) és a gyulafehérvári püspöki székesegyházak román kori szobrászati alkotásait.

A *gótika* művészetét, amely az egyes országokban más-más időszakban kezdődött és ért véget, a XII–XVI. század között, a romanikától teljesen eltérő filozófiai-teológiai felfogás, s ennek megfelelően más esztétikai elvek jellemezték.

1. kép. Esztergom, „Porta Speziosa” – a székesegyház főkapuja, 1180-as évek, festmény a XVIII. századból

Assisi városának fia, *Szent Ferenc* (1181–1226) és nyomában a ferences rend közvetlen, életigenlő világlátása döntő hatással volt egész Európa életére. A *Naphimnusz* lelkes, testvériséget sugárzó, a teremtett világban Istent felfedező és dicsőítő szemlélete gyökeresen átalakította az ünneplés formáját is. Fontos szerepet kapott az emberek egymás közötti *közvetlen érzelmi kapcsolata*, amely ugyancsak a Teremtő Isten ajándéka! Istent ugyanis az állandóság és a *dinamizmus* szerves egységben találjuk meg. Ezt fejezte ki a kor nagy teológusa, Aquinói Szent Tamás, amikor Istent „*mozdulatlan mozgatóként*” jelle-

mezte. Ő határozta meg a művészet mindmáig érvényes legfőbb követelményeit: *consonantia*, *claritas*, *integritas*, vagyis az *összhang*, a *világos szerkezet* és a *teljesség*.

A gótikus épületek belső terében nagy szerepet kap a *naphény!* A külvilágot már nem tekintik egyértelműen rossznak, hanem Isten teremtményeként tisztelik. A Nap Isten fényét, meleg szeretetét árasztja ránk, amely nagyméretű ablakokon árad az épületekbe, az ünneplés színhelyére. S az ablakok színes üvegrészesckéi káprázatosan sok színre bontják a Nap sugarait. Az üveglablakok, éppen úgy, mint a fal- és táblaképek, valamint a faliszőnyegek, *dinamikus életképeken* jelenítik meg az emberré lett Isten és szentjeinek *földi életét*. Az európai gótika remekművei a francia katedrálisok; Párizsban a Notre Dame és a Sainte-Chapelle, Reims, a francia királyok koronázásának ünnepélyes színhelye stb., Itáliában Siena és Orvieto dómjai, a velencei Doge-palota, északon, a Rajna mentén a kölni dóm. A gótika Közép-Európában – a francia példák mellett – a nagyhatalmú *Magyar Királyságban*, Esztergomban jelenik meg a *legkorábban*, a XII. század végén. Ezt követik, a XIII–XIV. században a budai Nagyboldogasszony-templom, Pozsony,

Sopron, Kassa, Nyírbátor, Kolozsvár, Brassó, Szeged és Zágráb templomai, hogy csak néhányat említsünk. Prága, Krakkó és a többi cseh és lengyel gótikus templomok és paloták a XIII–XV. század alkotásai.

A gótika korában az ünneplésben egyre nagyobb szerepet kapott a többszólamú zene, a tánc, a színelőadások s az étkezés, amelyeket a „nagy művészetek” mellett az iparművészet – az ötvösség, kerámia-, textil- és bútorművészet – egyre nagyobb változatossága jellemez. Idézzük csak a hazai gótika néhány európai jelentőségű képzőművészeti emlékét, amelyek a gótika korszakának ünnepeibe, ünnepléseibe engednek bepillantást. Elsőként *Kassa város plébániatemplomának Mátyás kori főoltárát*, ennek képeit és szobraikat állítsuk magunk elé. A mintegy 12 méter magas és nyitott állapotában 8,10 méter széles szárnyas oltáron, a középső szekrény életnagyságon felüli, remekművű szobrainak két oldalán, a 48 tábla-

képből 12 jeleníti meg a magyar királylánynak, Árpád-házi Szent Erzsébetnek a magyar királyi udvarban kezdődő és Tübingiában folytatódó életét. Ez a 12 kép a XV. század második felének, Corvin Mátyás király nagyhatalmú Magyarországnak életébe, ünnepeibe és hétköznapijaiba enged betekintést. A képsor a királylány születésének örömmünnepével kezdődik, majd a gyermekkori eljegyzés ünnepélyével folytatódik. A XV. századi Magyar Királyság főünnepi lakomáját jeleníti meg a jeles festő a „*Köpeny-csoda*” jelenetén (2. kép). A díszesen terített asztal a pompás ételekkel, és a résztvevők előkelő öltözeteinek gazdag változatossága már a Mátyás kori reneszánsz világát is elénk tárja. A magyar reneszánsz művészetet ugyanis – a francia reneszánsz művészethez hasonlóan – a gótika sajátos továbbélésével való szerves egység jellemzi! A szereplők portré-típusainak és gesztusainak mély pszichológiai ábrázolása, a

2. kép. Szent Erzsébet köpeny-csodája, táblakép, Kassa, részlet a dóm főoltáráról, 1474–1477

tér-alkotás, az alakok arányrendszere, a formák és a színek dekorativitása, mind, a gótika és a reneszánsz világ sajátos egységét mutatja.

Ugyanez az egység jellemezte Mátyás király budai és visegrádi palotáját, és kancellárjának, *Vitéz Jánosnak*, Magyarország prímás-érsekének (1465–1472) *esztergomi palotáját* is. Az általa befejezett új palotaszárny épülete, a vajdahunyadi vár külső arculatához hasonlóan gótikus jellegű volt, de a belső termek falképdíszében az all'antica reneszánsz építészeti formák is megjelentek, mint a császárkori római építészeti pillérekre támaszkodó árkádevei, amelyek előtt oszlopok tartják a párkányzatot. Az Esztergomban jelenleg folyó falkép-restaurálás feltárja a Vitéz János által megrendelt festészeti dekorációt, amely az első emeleti, pompás fogadóteremként is szolgáló, Studiolo falait ékesítették (3. kép). Az oldalfalon körbefutó festett loggiában álló allegorikus alakok közül, a *négy kardinális erényt*

3. kép. Esztergom, Vitéz János érsek studiolója, Vukov Konstantin rekonstrukciója

megszemélyesítő nőalakok remekművű ábrázolása napjainkban válik láthatóvá, a későbbi átfestések és egyéb beavatkozások eltávolítása után. Vitéz János prímás-érsek olyan művész választott tudós programjának festészeti megjelenítésére, aki képes volt mély teológiai-filozófiai alapokon nyugvó erkölcsi tanításának vizuális formát adni. Vitéz János – aki főszereplője volt az Albert király 1439. évi halálát követő 19 nehéz évnek, amely az ország erkölcsi süllyedéséhez vezetett, s akinek, mint a Hunyadi család legfőbb támaszának, döntő szerepe volt Mátyás királlyá választásában, s aki hatévi küzdelemben visszaszerezte III. Frigyes császártól a magyar Szentkoronát – az ország főpapjaként kötelességének tartotta az ország erkölcsi megújításának irányítását. Erről vallanak fennmaradt levelei, híres könyvtárának köteteibe írt lapszéli jegyzetei is. Az *Erények* képsorából a *Mértékletesség* könnyedén előrelépő, álló alakja ma már a jeles művész első, eredeti ecsetvonásait mutatja (4. kép). A friss vakolatra lendületes biztonsággal

vázolta fel a *Mértékletesség* eszményét a vonzó szépségű fiatal lány alakjában. Az önuralom, a fegyelem adta boldogság sugárzik a fiatalság életerejével, bájával eltelt lányról. Hosszan lobogó, aranyozott haját, fényes diadémmal ékesített szalag fogja össze a homlok felett. Jobbjával magasra emeli, és figyelmesen önti az íves, dekoratív körvonalakkal kialakított művészi, füles kancsóból annak tartalmát a baljában maga előtt tartott, hasonló szépségű kancsóba. Öltözéke is könnyedén lebegő, amely az erényesség természetességét, kényszer nélküli szabadságát is jelzi. A középkorban az erényeket páncélba öltözve, harci vértetben ábrázolták, amely arra utalt, hogy az erényességet csak aszketikus úton, az ember vágyai, ösztönei feletti küzdelemben lehet elsajátítani. Itt, a reneszánsz ábrázolás azt sugalmazza, hogy az ember értelmével és szabad akaratával is választhatja, akarhatja és el is érheti az erényességet.

4. kép. Esztergom, A *Mértékletesség* allegóriája, falkép, részlet Vitéz János érsek studiólójából, 1466

A *Mértékletesség* az ókori értelmezés szerint, magában foglalja a *Folytonosságot*, a *Kegyeséget* és a *Szerénységet* is. A most feltárt esztergomi kép magas művészi fokon, követésre sarkallva jeleníti meg ezeket az ember boldogulásához oly fontos tulajdonságokat. A négy sarkalatos erény ábrázolását, minden bizonnyal kiegészítette a három teológiai erény, a *Hit*, a *Remény* és a *Szeretet* allegóriájának képe. Ezen erények elmélyítése volt Vitéz János érsek tevékenységének legfőbb célkitűzése. Erre alapozta az általa szervezett új magyar egyetemet, az *Accademia Istropolitánát* is. A pápa által jóváhagyott teljes jogú, nemzetközi jelentőségű egyetem ünnepélyes megnyitója 1467. június 20-án volt Esztergomban. A pompás székesegyházban tartott ünnepi mise után Vitéz primás palotájában nemzetközi, tudós tanári kar részvételével, fényes ünnepség keretében köszöntötték a szervező főpapot, az egyetem főkancellárját, Vitéz Jánost és az ország uralko-

dóját, Mátyás királyt. Erre az eseményre készültek el az *Erények* képei a Studiolo falán.

Vitéz János érsek nemcsak beszédeiben, írásaiban és palotája falképein buzdított az erényes életre, hanem erre hiteles példát is adott. A reneszánsz világában ez a papság körében sem volt általános. Vitéz János udvarában hosszabb-rövidebb időt töltött jeles külföldi humanista tudósok megrendülten magasztalják az érsek erényeit. Callimachus így jellemzi őt: „*Nem túrt különbséget szó és tett között! Ő és barátai napról napra tudósabbak és jobbak lettek.*” Galeotto Marzio Az emberről szóló művét Vitéz érseknek ajánlja, mint aki a legméltóbb erre. Johannes Argyropylos, a Medici-udvar jeles görög filozófusa, Arisztotelesz műveinek első hű fordítója, az *Égről* szóló négy könyvét így ajánlotta Vitéz János érseknek: „*Te, Atyám, kitűnő és tökéletes vagy, ennek híre eljutott hozzánk is... Mértékletesnek, Állhatatosnak, Igazságosnak és Bölcsnek magasztalnak Téged. Dicsőítik bőkezűségedet, nagy szellemedet és ritka szeretetreméltóságodat. Egyszóval az összes erényeket és az emberiség minden jelességét feltaláljuk Benned!*”

Vitéz János primás-érsek művészi mecénatúráját, hasonlóan nagy igényességgel, egy emberöltővel később, Bakócz Tamás (1442–1521) királyi kancellár és Magyarország primás-érseke folytatta. Híres építkezéseiből ma is áll a reneszánsz építészet európai jelentőségű remekműve, az esztergomi székesegyház déli oldalához építtetett kápolnája (5. kép). Az alapkövet 1506-ban tetette le, vagyis ugyanabban az évben, amikor II. Gyula pápa megkezdte a mai Szent Péter-bazilika építtetését Rómában, Szent Péter sírja felett. A magyar egyházfő művészi igényessége méltán kelt versenyre a kortárs római bíborosok, sőt magának a pápának – Michelangelo és Raffaello megbízójának – építkezéseivel.

5. kép. Esztergom, Bakócz Tamás kápolnája a székesegyházban, 1506–1507

A fénylő vörös márványból emelt kápolnában, a falakat koronázó párkányon, aranyozott bronzból, antikva betűkkel írt pompás latin felirat hirdeti, hogy *Erdődi Bakócz Tamás bíboros, esztergomi érsek létesítette az Istenszülő, Szűz Mária tiszteletére, 1507-ben.*

Az esztergomi kápolnát Bakócz prímás az *Angyali üdvözlés* tiszteletére szentelte. Az Adria-parti *Loreto város názáreti házának* tiszteletét kívánta ezzel hazánkban meghonosítani. E kegyhely egyetemes tisztelete éppen az 1500-as évek elején, a pápa pártfogásával kiépített bazilika révén vált jelentőssé. Bakócz Tamás Firenzéből hívta a kápolna építését és szobrászatát, Andrea Ferruccit, aki Michelangelo munkatársa volt. Ő faragta carrarai fehér márványból a háromszintes oltárfal művészi együttesét is, amelyet az oromzaton az *Angyali üdvözlés* jelenete koronáz. Az angyal fél térdre ereszkedve adja elő Isten tervét a Szent Szűznek, aki a loggiás háttér előtt ülve, lesütött szemmel, alázatosan válaszolja: „*Íme, az Úr szolgáló leánya*”. S az angyal felett megjelenik a Szentlélek Isten galamb képében, és boldogan száll az Istenanya felé, akiben ebben a pillanatban, testet öltött az Ige, Jézus Krisztus. A pompás domborművet két oldalról lendületesen felfelé ívelő volta kíséri, amelyek felett Bakócz Tamás címerállata pajzsát tartva őrökdi. Felülről, két bőségszaru között, átszellemült angyalfej keretezi az emberiség legnagyobb csodáját és ajándékát, Isten megtestesülését a Szent Szűzben. A kápolna centrális térképzése, művészi arányai, a csiszolt vörös márvány felületén tükröződő fények, a mély szimbolikus tartalmat sugárzó faragott ábrázolások, a delfinek, bőségszaruk, rozetták, kagyló- és növényi motívumok, és nem utolsósorban a hatalmas kupola – amely a mai alakjában már XIX. századi – mind Bakócz Tamás érsekünk Mária-tiszteletének ékes bizonyosságai.

Ez a pompás kápolna megigézte a mohamedán törököket is, dzsámivá alakítva dicsérték benne Istent, vagyis ünnepeltek itt. Majd itt adtak hálát 1683-ban a török hódítókat kiűző európai sereg vezérei. A reformkor nagy magyarjai, élükön Rudnay Sándor prímással aki 300 évi kényszerű távollét után visszahelyezte a prímási székhelyet Esztergomba Nagyszombatból, ahová a török elől menekült, s ezzel megkezdte a Magyar Vatikán ünnepélyes kiépítését az esztergomi várhegyen – amelyből csak a székesegyház és a kanonoki paloták egy része készült el. Különös gonddal őrizte meg, és helyezte el az új klasszicista székesegyházban Bakócz bíboros bíborszínű Mária-kápolnáját 1822-ben. A tabernákulum felett, a XIX. század elejétől, a Máriapócsi kegykép másolata kapott helyet. Bízunk abban, hogy a XXI. században ismét jeles ünnepek színhelye lesz ez az ősi magyar Loreto-szentély.

Európa és benne hazánk művészeti korszakaszainak néhány kiemelkedő képzőművészeti emlékének bemutatása, úgy gondoljuk, betekintést engedett az egyes korszakok ünneplésének helyszíneibe és szokásaiba. Láttuk, hogy a romanika a fenséget, az öröklét időtlenségét emelte ki, a gótika a dinamikát, a közvetlen em-

beri érzelmek kifejezését tartotta fontosnak, a reneszánsz a méltóságteljes ünnepélyességet kedvelte. A későbbiekben, a barokk művészet ismét a mozgalmasságot igényelte, de teljesen másképpen, mint a gótika, aztán a klasszicizmus az ókor nyugalmát, higgadságát tekintette az ünneplés legméltóbb formájának, s így tovább. Mindezek után hiszem, hogy a XXI. század is megtalálja a számára legmegfelelőbb ünneplési formát. De ezt csak akkor fogja tudni kialakítani, ha a szívek mélyén megszületett az ünnep tartalma!

Ady Endre

Ünnep a dombon

(Agg maradék gyülemllett,
Hirmondói a valaha soknak,
A régi sasoknak,
Kik itt a Dombon várták
Lengyel határ felől
Ez napon a kigyúladt fáklyát,
Tán több, mint negyven éve.
Sziveket és sarukat
Reszketve és mormogva oltak:
Libertás-zászló lobogott itt,
Midőn gyermekek voltak
S győzön vert a verőfény
Ott fönt, a Domb merész tetőjén,
Hova roskatag lábbal
Most ünnepelni kéne menni,
Öregesen emlékezni.
Még a Domb aljáig sem érnek
S fönt fáklya gyúl és fáklya alszik
S bús, erős, ifju torkokból
Így veri le őket az ének:)

Utánunk ne jöjjön,
Egyszer aki látta,
Hogy ezen a Dombon
Mint gyúladt a fáklya.

Kik nagy lobbanásnak
Hamvadását látták,
Azok halálára
Oltunk most mi fáklyát.

Szép Libertás-zászlót
Kik óvni nem tudtak,
Most halón, sír szélén
Ünnepet hazudnak.

Ünnepetek nem kell,
Nem kell semmi emlék,
Mi mindent másképpen,
Kurucabban tennénk.

Ha Rákóczioknak
Tiszte már nem vót itt,
Mért nem hoztatok volt
Egy külömb Rákóczit?

Ha most a magyar Föld
Tele búval, gyásszal,
Mi jót csinálhattok
Egy vén búsulással?

Mi majd másként kezdjük,
Bizony másként kezdjük,
De nem az aggokkal
S túlélőkkel együtt.

Ez a siralmas Hon
Fog még kapni észbe.
De nem fog befulni
Az emlékezésbe.

Lakodalom lesz még,
De azt mi csináljuk
S alkudó úrékat
Nem Majténynál várjuk.

Öregek Domb alján,
Fiatalok Dombon,
Öregek emléken
S fiatalok gondon.

De a gond megváltás
És irtó a példa
S ha a Ma bilincses,
De sohse lesz léha.

Mink megöregedni,
Hogyha karunk ráért,
Emlék-ünnepeknek
Nem fogunk okáért.

Vagy törünk, csinálunk,
Vagy nem lesz itt semmi,
De nem fogunk titkon,
Vénen ünnepelni.

A Domb még mindig szűz
S új ének az ének,
Most már a sor rajtunk,
Pusztuljatok, vének.

Öregek Domb alján,
Fiatalok Dombon,
Öregek emléken
S fiatalok gondon.

1914. március 15.

ÜNNEPEK RENDJE ÉS A HAGYOMÁNYOS KULTÚRA ÉRTÉKEI

KRÍZA ILDIKÓ

Az ünnepi szokásokat jelen írásomban a mester és tanítvány szemével veszem sorra, tudatosítva azok összetett jelentését, és egyúttal példát kínálok a mai modern nevelés fő irányjaihoz. Mire is gondolok? A népszokások, hagyományos ünnepek kellő megismerése segít a szép beszéd, a szabályozott viselkedés, a közös szereplés, ünnepi magatartás stb. elsajátításában. A népszokások előadása az élet legkülönbözőbb területén kínál segítséget a gyermeknevelésben. Azok a pedagógusok, akik szívesen avatják be a gyerekeket a hagyományos kultúra értékeibe alapvető sikereket érnek el a nevelés számos területén.

*„Kerek Isten fának tizenkét szép ága
Tizenkét ágán háromszáz levele,
Háromszáz levele, hatvanhat virága.
Mi az?”*

Kicsi gyerekek között jól ismert az idézett találós kérdés, ami az idő, az év legfőbb jellemzőire utal. A keretet a tizenkét hónapból álló év fája jelenti, amelyen jellemzően a hétköznapok levelei ülnek, de a szépséget, a különlegességet, a virágot az ünnepek színessége, derűje, változatossága jelzi. Tanítványaim sokszor megkérdezték, valóban hatvanhat virág van? Csak hatvanhat virág van?

A hétvégi ünnepnapokon kívül számos ünnep színesíti életünket. De vajon kellő mértékben élünk-e az ünnepek kínálta lehetőséggel, és tudjuk-e, hogyan tehetjük szebbé életüket a jól előkészített, ünnepivé tett ünnepnapokkal? Az ünnep sokkal több, mint munkaszüneti nap, ahogyan korunkban a piros betűs naptári napokat nevezik. A munka, ami az élet értelmét,

célját adja, fárasztóvá, mechanikussá válhat, még inkább így van ez a muszájból végzett munka esetén. A hétköznapok rendje a vasárnapok révén válik ritmusossá, és az ünnepre készüléssel, annak kellő megélésével kapunk lelki erőt a továbbra is ránk váró feladatokhoz. Szerencsés esetben egész életünket a rendszeres alkotómunka, a következetes időbeosztás jellemzi. A munka és az ünnep egymásra épülő ritmusát, harmóniáját az emberi kultúra kezdete óta nyomon kísérhetjük, erről vallanak az ősemberek barlangrajzai, később a Biblia, majd ezután sok más írott forrás.

Mióta a kultúra rendszerét ismerjük, tudjuk, hogy az emberek emlékezetessé tették az ünnepeket, gazdag étkezéssel, vidámsággal, táncsal és sok

más egyéb módon. A magyarság ünnepeiről már a középkorból származó írások is szólnak. Az egyházi, társadalmi események megünneplése, illetve a jelentős családi események – házasság, temetés, születés – mellett a sikeres harci győzelem kínált megfelelő alkalmat a közösség boldog együttlétére.

A legáltalánosabb ünnep a vasárnap. A természet rendjét követte a hét napból álló hét kialakítása, ami a kereszténység törvényei szerint a munkát megszentelő hetedik nappal, az Úr napjával zárul. Erre illett készülni a környezet, az otthon rendbetételével, az egyéni tisztálkodás fokozott betartásával, az ünnepi ruhák elkészítésével és más módon. Így például a vasárnap megünneplése akkor lesz ünnepi, ha elmaradnak a hétköznapi munkavégzés kötelezettségei (gyárban, irodában, mezőgazdaságban), helyette a közösségi együttlétre készülnek, pl. istentiszteletre, rokon látogatásra, baráti együttlétre.

A hagyományos ünnepek értékei pedagógus szemmel

Az ünneplések időről időre megismétlődnek az év, az élet rendje szerint, és ezért visszatérő szokások jellemzik mindegyiket. A készülődés rendjét jelzik a nyelvünkben meghonosodott kifejezések: karácsonyi nagytakarítás, húsvéti tojásfestés, születésnap tortája. A készülődés egyaránt érinti környezetünket és belső világunkat. Nem csak otthonunkat kell rendbe tenni az ünnepek előtt, hanem gondolatvilágunkat

is. A készülődéshez tartozik az ünnepi étkezésre, a hétköznapi felváltó ünnepi öltözködésre figyelés éppen úgy, mint az alkalomhoz illő kötött szövegek, énekek, játékok megtanulása, felidézése, előadása. Sokrétű és sokoldalú az ünnepi készülődés, ami minden vasárnapot, minden karácsonyt, húsvétot, születés- és névnapot, egyházi és állami ünnepet emlékeztetéssé tehet. Az étkezési szokásokra figyelve könnyen megfigyelhetjük, hogy nem csak karácsonynak, húsvétot, hanem a vasárnapnak is. Ilyenkor húsleves, rántott hús, friss süteményt szokás enni, nem pedig finom, ízletes babfőzeléket. Az ünnepi ruházatkodást falun, városban egyaránt megfigyelhetjük még ma is, a hagyományoktól eltávolodott időkben. Nem illik farmerben, tornacipőben, fésületlenül megjelenni ünneplő közösségekben még akkor sem, ha az alkalomhoz illő köszöntés, játék, ének el is marad. Az ünnepeket az érzelmek változatos kifejezésével, a zene, a tánc és a játék együttes élvezetével lehet teljessé tenni.

A hagyományos ünnepeket különböző szempontok szerint szokták rendszerbe foglalni.

1. Az emberi élet ünnepei, a születés, házasságkötés, temetés mellett fontos a felnőtté válás időpontja, a beavatás ünnepei.
2. Az év ünnepeit az egyházi év rendje szerint szokták felsorolni, adventtől és a karácsonyi ünnepekörtől farsangon, húsvéti és pünkösdünnepkörön át a nyári napforduló idejéig

követően az őszi jeles napokig, halottak napján is túl.

3. Az időponthoz kötött ünnepekhez tartoznak az állami ünnepek (pl. az államalapításra, a szabadságharcra emlékező ünnepek) vagy a társadalom elfogadott jeles napjai amilyen régen a különböző helyeken tartott vásáros nap, illetve a céhes ünnepek voltak, mostanában pedig a név-, falu- és gyereknapok, osztálytalálkozók stb.

Az ünnepeknek lehet kizárólagos egyedi sajátosságuk, mint például a csak karácsony előtti betlehemezés, de vannak közös vonások, pl. köszöntő versek mondása, virágok ajándékozása.

Ünnepeink igen változatosak, eredetük is bonyolult, a szokáscelekmények a hagyomány szabályozó ereje ellenére eltérőek. Az ünnepi szokásokat jelen írásomban a mester és tanítvány szemével veszem sorra, tudatosítva azok összetett jelentését, és egyúttal példát kínálok a mai modern nevelés fő irányjaihoz. Mire is gondolok? A népszokások, hagyományos ünnepek kellő megismerése segít a szép beszéd, a szabályozott viselkedés, a közös szereplés, ünnepi magatartás stb. elsajátításában. A népszokások előadása az élet legkülönbözőbb területén kínál segítséget a gyermeknevelésben. Azok a pedagógusok, akik szívesen avatják be a gyerekeket a hagyományos kultúra értékeibe alapvető sikereket érnek el a nevelés számos területén. Például:

- viselkedésmód – a szokások megismerésével kötött viselkedésmódot, az

ünnephez, a közösségi alkalomhoz illő magatartást lehet elsajátítani;

- szép beszéd – az ünnepi alkalmakkor a népszokásokhoz kapcsolódó szöveg, dallam tiszta előadást kíván, így a világos előadási stílus gyakorlásával fontos készség kialakítására van lehetőség;
- együtt éneklés – a közös éneklés a közösség összekapcsolásának egyik tényezője, akik együtt énekelnek ott-hon, tábortűznél, tánc közben stb. életre szóló élményt kapnak;
- tánc és játék – az ünnepi szokásokhoz tánc és játék tartozik, amelyek élményt adnak a gyermeknek, felnőttek egyaránt, és az előadás módja az önmegvalósítás forrása;
- ünnepi öltözet – az alkalmi öltözet viselése nagy hatással van a testtartásra, hiszen a szokások előadásában résztvevők éppen úgy figyelnek egymásra, mint azok, akik kívülállóként részesülnek az élményben;
- az ünnepi étkek megismerése.

A hagyományos ünnepek, népszokások megismerése és előadása korunkban jobbra a pedagógusok feladatává vált. Így van ez falun, városban egyaránt. Ritka az a hagyományőrző közösség, ahol tradicionális módon, beletanulással ismerik és sajátítják el a népszokásokat, meséket, dalokat. Az ünnepre készülődés különös élmény. A szöveg, dallam, cselekmény megtanulása valójában játék. A szokás előadása, a beszéd, ének, zene, mozgás egysége a kisgyermekkorban szerves egységet alkot, azok szétválasztása, irányelvek betartása, a pedagógusi törekvéseket

könnyen zátonyra futtatja. A testnevelés könnyebben megy játékos, énekes formákkal, mint a gimnasztika törvényeinek megtartásával. Ráadásul a megtanult játékok egyszerre lehetnek az ünnepi rítus és költészet részei, de ugyanakkor a dalok, játékok a funkciótól függetlenül is élnek. Így például a pütkösi királyválasztáskor felhangzó ének „*versenyfutás az ára, fussunk hármat utána...*”, bármilyen alkalommal énekelhető, játszható, hiszen nem kötődik kizárólag pütkösdhöz.

A hagyományos ünnepeink, a népszokások bármennyire is sokfélék, mégis egységes felépítésűek, és alapvetően jól áttekinthetők, könnyen követhetők közös struktúrájuk révén. A népszokások felépítése általánosítva és kissé leegyszerűsítve a következő:

- beköszönés, köszöntés;
- alkalmi szöveg/ének/játék előadása;
- hallgatóság köszönetének (taps/ajándék/pénz) elfogadása;
- elköszönés, eltávozás, búcsúzás.

Egy-egy szokáscselekmény előadásával tudatos pedagógiai módszerek igénybevétele nélkül alapvető viselkedési módok, magatartási formák elsajátítására nyílik lehetőség. A begyakorolt szokások előadása példát kínál a mindennapi érintkezéshez, köszönéshez, megszólaláshoz, válaszadáshoz. A szereplési szituációk segítik a helyes hanghordozást, és mintát kínálnak az emberek közötti érintkezéshez.

Népszokásaink régi kulturális életünk fontos részét képezik, melyek többségének mára már elhomályosult eredeti jelentése. Így például ma már

nem érezhető a tavaszi és téli ünnepekben rejlő mitikus természetisztelet, mégis továbbvisszük a természetfeletti képekben megőrződött hitet. A tavaszvárás, a tél örömeinek élvezete érzelmi tényezőként jelenik meg és nem a napkultusz részeként. Bizonyára a korábbi századokban is így volt, annak ellenére, hogy az egyházi tiltások az ünnepekhez kapcsolt pogány elemek ellen emeltek szót. Amikor a gyerekek naphívogatót énekelnek, mint amilyen a közkedvelt *Süss föl nap, fényes nap...* kezdetű ének, nem gondol senki a napkultuszra. A természetfeletti jelenségekhez kapcsolódás nélkül ösztönösen jólesik a kora tavaszi napokon naphívogatót énekelni. Hasonlóképpen az esővarázslás sem jut eszünkbe, ha az *Ess, eső ess...* kezdetű dalt tanítjuk vagy halljuk.

Napjainkban a régi szokások megtartása a kulturális örökség ápolását jelenti, a gyökerek megtartását, ami nélkül idegenek lennénk a világban, és nem értenénk híres költőink, íróink műveit, a mindennapokban használt közmondásokat, a festmények szimbólumait. Megszürkült életünkben, amikor a pénz és siker vezérli tetteinket, a több évszázados, esetenként több évezredes hagyomány a mindennapi életet teszi szebbé, érdekesebbé, gazdagabbá. A régi társadalmi háttér megváltozásával vagy éppen megszűnésével a népszokások bizonyos értelemben díszítő kellékekké váltak azok számára, akik nem ismerik a gyökereket.

Korunkban a hajdani ünnepi népszokásokból egyre kevesebbet éltet a panelházakba szorult család, a lakó-

parkok steril környezete vagy a gyökérét vesztett közösség. Ezért hárul mind nagyobb feladat a pedagógusokra az óvodákban, iskolákban és minden más intézményben. Fontos tudatosítanunk, hogy a hétköznapok egyhangú ritmusát az ünnepek szakítják meg, azok tesszik humánussá az évet egész életünkön át. Minden ünnepi készülődés a felfokozott várakozás és aktivitás szellemében valósul meg. A téli és tavaszi ünnepkör megannyi részlete egyetlen napon csúcsosodik ki, de az előkészületek megsokszorozzák az ünnep jelentőségét, és a várakozás érzelmi többletet ad. Az otthonok csinosítása, az ajándékok készítése, a köszöntők, énekek tanulása vagy felfrissítése fokozza az ünnepi hangulatot. Ha elmarad a készülődés, akkor a karácsony és a húsvét csupán a bőséges, sőt, a túlságosan gazdag evés-ivás alkalma lesz, és a szükségtelen ajándékok rakosgatásával telik.

A gyorsan változó világban előfordul a hagyományt nem becsülők között, hogy idegen kultúrából vett szokások felé fordulunk. De érezzük és tudjuk, hogy ennek rövidebb-hosszabb jelenléte tartalom nélküli kikapcsolódás lehet csupán. Nálunk, magyaroknál a halottak napja előtt nem szokás Halloween-partiban mulatni, és a Valentin-napi virág is tradíció nélküli esemény, nem váltja ki a névnap vagy egyéb alkalomhoz kötött ünneplést. A virág ajándékozása körünkben sok száz éves hagyomány, ami kifejezi a két ember közötti rokonszenvet, ezért nem volt és igazában ma sincs szükség arra, hogy éven-

te csak egyszer, Valentin-napon adjunk virágot a szeretteinknek. Ha a kultúránk értékeit tudatosítjuk, kellő alkalmazásával, továbbéltetésével színesebbé tesszük életünket, mi magunk leszünk gazdagabbak, értékesebbek. A népszokások eredete, kulturális gyökere, alakulása többretegű.

A népszokások mitikus háttere

Gyakran halljuk az általános megállapítást, hogy a szokások megőrizték a régi hitvilág maradványait, a letűnt korok emlékeit. Arról azonban kevés szó esik, hogy miként jelennek meg a mágikus, mitikus elemek a hagyományokban. Amikor másfél száz évvel ezelőtt a tudós társadalom felfedezte a népszokások addig ismeretlen világát, akkor a XVII–XVIII. századi kalendáriumok csízióit, varázslásait vélték meglelni. A csillagjárással összefüggően az asztrális világ tiszteletét hirdették a téli és tavaszi ünnepekhez, nyári napfordulóhoz kapcsolható események. Ma már tudjuk, hogy nem ilyen egyszerű a tradicionális világ.

A sokrétű műveltségbeli összefüggést nem könnyű megvilágítani. Az nem kétséges, hogy a paraszti hagyomány jobban kötődött a természethez, mint a városi, hiszen közelebbről érzekelte az időjárás változásait, a természet szeszélyeit. Éppen ezért a napfordulók táján, a mitikus napokon speciális rítusokkal akarták befolyásolni az időjárás, a termékenység kedvező alakulását. Tapasztalhatjuk, hogy a különböző ünnepeken hasonlóképpen szolt

a jókívánság, amely elhangozhatott a karácsonyi ünnepekör bármely napján, de akár húsvétkor is, sőt névnapokhoz kötődve. A jóslások, jókívánságok egy része a termékenységvarázslás elemeit őrzi, és a szimbólumok átvitt értelmét csak azok értik, akik járatosak a hagyományban. A kimondott szó mágikus erejében bízva születtek meg az egyszerű jókívánságok is, amelynek vannak rigmusba szedett vaskos erotikus szavakkal kifejezett változatai, vannak általános érvényű jóvendölések, és jelentésüket veszített szófordulatok. Jellemző volt az analógiás mágia, és a szimbolikus szóhasználat. Rituális mondókák hangzottak el Luca-napján, reglőleskor, húsvéti köszöntőversekben, Szent Iván-éjjelen, bármely névnapon. A jókívánság ezzel együtt védelmet kínált a rossz szellem, betegség ellen, negatív erőkkel szemben. Az ünnepek és a rítusok ilyen általánosságban megnyilvánuló mágikus háttere látenszen napjainkig megtalálható.

A napfordulók megünneplése mögött elhomályosultan jelenik meg a napkultusz, a Nap tisztelete és dicsőítése. A naphívogató gyermekversek mellett vannak Nap-himnuszok is. A Nap tiszteletével függ össze Csíksomlyón a pünkösdi hajnali Nap-köszöntés is. A csíki székelyek, a moldvai csángók szokásaiban, énekeiben számos napkultusz elem található. A téli napforduló december 21-én van az 1582-ben rögzített naptárreform óta, de Lucát, a fény istennőjét a keresztény szokásrend kialakulása előtt is tisztelték, ezért kapcsolódik az ő személyéhez, nevéhez sok

regula, mágikus cselekedet. A másik napforduló június 24-én Szent Iván-napjára esik. Mindkét alkalommal a Nap éltető és termékenységet biztosító erejére irányul a figyelem. A szerelmi, párosító énekek többsége eredetileg rítusének volt, amelyeket a karácsonyi ünnepekörben, regölések alkalmával, illetve Szent Iván-éjjelen adtak elő. A rítusok eredeti jelentése idővel háttérbe szorult, az énekek és a játékok elszakadtak a naptári ünnepektől. A tények ismeretében elmondhatjuk, hogy a magyar néphagyományban a napfordulók ünnepén nem jellemző a természetfeletti elemek kultikus tisztelete, csak közvetett adatok utalnak rá, amelyet a tudományos szakirodalom a nemzetközi párhuzamok segítségével tud értelmezni.

Európában a téli és tavaszi napfordulóhoz kapcsolódik a két legszínesebb szokáskör. A természet változása az elmúlt évszázadok alatt a keresztény ünnepekkel és értelmezésekkel teljesedett ki. Így a téli ünnepekör, amelyet négyezer évvel ezelőtt is ünnepeltek, és a fény újjászületésével hoztak összefüggésbe, az nálunk az elmúlt két évezredben a születés ünnepe lett, mert a keresztény világban az isteni gyermek csodás születése nem véletlenül esik éppen erre a napra. A legsötétebb nap elmúltával, a fény növekedésével esik egybe a keresztény hit szerint új élet ígérete, a Megváltó földre érkezése. A fény jegyében a csillagok által vezetve pillantják meg az emberek az Isten fiát. Ennek egyik néphagyományban megmaradt formája a *háromkirály-*

járás, január 6-án. A karácsonyi gertyák, csillagszórók fénye ma is ezt az élményt közvetíti korunk emberének, és hirdeti a sötét éjjelek elmúltával, hogy újra itt a reménység, az új, szebb év kibontakozásának pillanata. Az ünneplés történeti hátterét vizsgálva sok adat van a változsról. A kalendárium által rögzített időpont csak ezer évre, vagy még annyira sem nyúlik vissza. Az időszámításunk kétezer éves, és a most használt Gergely-naptár is ezeréves ugyan, de a pontosítására csak alig fél-száz éve, 1582-ben került sor. Ezzel a ténnyel függ össze a sokféle évkezdetre emlékező hagyomány, amelyek egymáshoz közeli időpontban találhatók. A világ más részén is ünneplik a napfordulót, bár nem ismerik a kereszténységet. A téli napforduló ünneplése az ókori római kultúrának is része volt, amelynek egyes elemei belenőttek a keresztény szokásokba. De ünnepezték a téli napfordulót Európa és Ázsia népei is különböző rítusok bemutatásával.

A napkultusszal függ össze a húsvétnek a napéjegyenlőséghez kötött ünnepe. Ebből következően a húsvét a maga változó időpontjával önmagában figyelmeztet a napjárásra, a meghaló és feltámadó Isten jelenlétére. Az áprilisi, májusi kalendáriumi ünnepek mindegyike a tavasz jelentőségére, a természet megújulására, a jó termés biztosítására, a termékenység fontosságára utal. Ezzel összefüggésben a rituális cselekedetek, jóslások, szokások, bőségkívánások szimbolikusan fejezik ki azt, amit az ember szeretne elérni. Húsvét, Szent György-nap, pünkösd

szokásköre egymástól eltérő, de egymással sok rokonságot mutató alkalmat teremt a tavasz köszöntésére, a gyógyításra, a termékenység befolyásolására, a pozitív természetfeletti erők megidézésére.

Keresztény elemek a népszokásokban

A magyar népszokások gyökerei a kereszténység előtti hiedelmekkel és rítusokkal rokoníthatók, de alapvetően krisztianizálódtak. Minden adat arra vall, hogy a kereszténység elég korán kialakult, viszonylag egységes ünnepi rendje, szertartásai és rájuk vonatkozó tanítások magyarázatai az ókor hagyományait lényegesen átformálták. A középkor végétől egyre rendszeresebben leírt adatok azt bizonyítják, hogy az egyházi év ünnepei a pogány, illetve sok istent imádó szokások időpontjaira esnek, azokat átlényegítették, és a jeles napoknak új értelmet, jelentést adtak. Ebből következően a természet tiszteletére alapozott télközépi ünnep, a karácsony, Jézus születésének napja lett. Húsvétkor pedig nem az újjáéledő természetről szólt az ének, hanem Jézus csodás feltámadásáról. A kora újkorban az egyházi tanításokat jelenetekbe tömörítve adták elő. A ránk maradt XVII. századi csíksomlyói passió bizonyítja, hogy húsvét előtt a teremtés- és szenvedéstörténet előadására – az első emberpár, Ádám és Éva teremtésétől, a paradicsomkerti bűnbeeséstől, Jézus és Mária életének eseményén át a megváltás hirdetéséig, a teljes keresztény misztérium bemutatására – került sor.

A misztériumjátékok előadása esetenként több napig tartott.

A népszokások gyökerei fellelhetők a középkori egyházi írásokban, amelyekben a természeti elemek (föld, víz, tűz) megszentelése az egyházi szertartás része volt. A föld, a termőföld megszentelésének emlékét őrzi a határjárás, amire húsvétkor vagy Márk napján került sor a közösség vezetőjével, az egyház felszentelt képviselőjével. A vízszentelés ünnepe *vízkeresztkor* van. A tűz megáldására nagyszombaton kerül sor, de a szerb hagyományban a karácsonyi tuskó (badnjak) égetése a modern lakásokban is a legfontosabb természeti erők egyikére irányítja a figyelmet. A tisztító, gyógyító tűz szerepe központi jelentőségű Szent Iván napján. A Szent Iván-i tűzgráshoz hasonlít a „menyasszony porkolás”, melyre a lakodalmak végén került sor. A különböző felekezetekhez tartozó közösségek a népszokások változatos formáit alakították ki. A tűz mellett a hamu gyógyító, bajelhárító szerepét a keresztény világ is megőrizte hamvazószerdán és farsangkor.

A városi és falusi közösségek szokásai évszázados hagyomány bonyolult egymásra rétegződésének eredményeként maradtak fenn. A kalendáriumi ünnepek mindegyike az egyházi évhez kötődik, a kereszténység nélkül nem érthető a népszokások rendje. Volt, amikor tiltották az egyházi szertartásokat, a kettős ünnepeket, a jeles napok mégis megmaradtak. Még azok a családok is kötődtek a jeles napokhoz, ahol a vallás ereje megfoghatkozott. A

szimbólumok jelentése eltűnhet vagy homályba veszhet, de a sok száz éves hagyomány ezt is túléli, amit napjainkban a karácsonyi halételek és a húsvéti bárány fogyasztása iránti igény jelez.

A népszokások rendszere

A praktikus tájékozódás végett szoktuk a népszokásokat kisebb csoportokba sorolni. Eszerint vannak az élet rendjéhez kapcsolódó szokások, amelyek elkísérik az embert születésétől haláláig. Az életforduló ünnepei a keresztelő, a komaválasztás, a legényavatás, a lakodalom, a temetés által jelzett fordulópontok. Ide soroljuk az utóbbi időben divatossá lett ballagási ünnepeket, kerek évfordulók születésnapjait. Az életfordulótól elkülönül a minden évben ismétlődő naptári évhez kötődő kalendáriumi ünnepek sora.

Bármilyen szokásról legyen szó, mindig sokféle táji megjelenése lehet. Tény, hogy nem minden népszokás élt mindig mindenhol. Az is köztudott, hogy egy-egy vidéken az egyik szokás szerepe megnőtt és népszerű lett, míg mások eltűntek. Így például a *sardózás*, a *talalaj vasárnap* és a *Jánoska-eresztés* csak kuriózum. A szakkönyvek vigyáznak arra, hogy a táji különbségeket feltűntessék, mert az egységes szokásleírások csak a tankönyvek, iskolák hatására, mondhatni a néphagyomány ellenében jöttek létre. A korunkban országszerte ismert betlehemezés a kora újkorban nem volt népszokás. Leírások csak a XVIII. századtól maradtak fenn. A regölést viszont – amelyet Er-

délyben és Dunántúlon kuriózumként jegyzetek fel a néprajzkutatók a XIX. század végétől kezdve – tiltott pogány szokásként emlegették a legelső írásos források. A *kiszézt* sokáig palóc szokásnak gondolták a szakemberek, mert elsősorban felvidéki adatok álltak rendelkezésre, és a szlováksággal szomszédos területen maradtak fenn. Ma már tudjuk, hogy a Dunántúlon és az Alföldön sokfelé készítettek kiszét, és az éhséget, szegénységet jelképező bábu elégetése a téltemetés szokásához tartozott. A táji tagolódásra azért érdemes figyelni, mert gyerekek és szülők egyaránt könnyebben fogadják be azokat a szokásokat, amelyeknek gyökerei az adott térségben léteznek.

A népszokások főszereplői régen többnyire a fiatalok, főleg legények, fiatal házaspárok voltak. Még a női szerepet is fiúk játszották. Az óvodáskorú gyerekek hajdan csak megfigyelői, passzív részesei lehettek a kalendáriumi ünnepeknek. Főleg házasságok jöttek karácsonyt köszönteni, húsvétkor locsolni, májusfát állítani. A kicsi gyerekeknek nehéz lett volna a bonyolult szerepeket megtanulni és a felnőtt világában helytállni. De mindenütt ott lehettek, sehonnan sem rekesztették ki őket, így beletanultak a viselkedési normákba, az évenként egyszer egyszer előkerülő rituális szövegeket észrevétlenül vették az agyukba, és nemcsak az énekeket tanulták meg, hanem a magatartásmódot is. Az egész gyermekkor valójában készülődés az életre, azok nagy eseményeire, szerepeire. Ezek közül legfontosabb a házasság, a

lakodalom, amely minden gyerek életében várva várt esemény, készülnek arra a szerepre, amikor ők kerülnek az élet középpontjába. Kodály Zoltán figyelmeztetett arra, hogy ne csodálkozzunk, ha a négyéves gyermek is választott már szeretőt, és ugyanolyan szívesen énekel szerelmi dalt, mint bármi mást. Az óvónők is tanúik, hogy a kisgyermekek férjet, feleséget választanak maguknak, és szívesen játszanak „papás-mamást”. A népszokásokhoz kapcsolódó szerelmi dalok többségét gyerekkorban tanulták meg.

A kalendáriumi ünnepek az életforduló szokásaival alkottak egy egységet, és ezért neves ünnepeken nem volt sem lakodalom, sem keresztelő, sőt elhalasztották a temetést, ha lehetett. Az ünnepek rendje a középkorban állandósult. Ezzel függ össze, hogy a régi zodiákus csillagképekhez kötött hónapok elnevezését megváltoztatták, és a Kos, Bika, Ikrek, Rák stb. hónapnevek helyébe új nevet adott az egyház, saját ünnepeire figyelve, pl. *Kisasszony havának*, *Böjtmás havának* vagy *Szent György havának* nevezte a hónapokat. A felvilágosodás idején többféle törekvés volt a hónapok átkeresztelésére. A franciák megkísérelték az időjárás sajátosságait érvényesíteni a hónapok neveinél, volt *Eső hava* meg *Szél hónapja*. A sokféle kezdeményezést végül a mostani Európa-szerte egységes hónapnév-rend váltotta fel, ahol helyet kaptak a híres római istenek és császárok. (Március neve Mars isten nevét őrzi, míg Augusztus az új időszámítást bevezető császárét.) A latin örökség tudatos vállalásának

eredménye, hogy szeptembertől decemberig a hónapok neve a hét, nyolc, kilenc, tíz jelentésű latin szavakból származik, közvetett bizonyóságként annak, hogy az ókorban az évkezdet a kos csillagkép megjelenésekor, márciusban volt. A sokféle kulturális örökség bonyolult együttese tehát a kalendáriumi ünnepek sora, különösen úgy, ahogyan ma a polgári hatások nyomán megjelennek.

A kereszténység erős ellenőrzése, tudatos befolyása ellenére a jeles napokban mind a mai napig megmaradtak a természet tiszteletére utaló hitvilág elemei, amelyek nyomán a magyar hagyományok egésze két nagy ünnepkörre osztható. Van téli és a tavaszi, de nincs nyári és őszi ünnepkör. A téli ünnepkör az őszi munkák és mulatságok befejeztével, az advent beköszöntésével kezdődik, és a téltemetéssel zárulva, a farsangi vígságok végéig tart, pontosan húshagyókeddig. A tavaszi ünnepkör szintén böjttel kezdődik, majd egymást követik a tavaszt köszöntő ünnepek, virágvasárnaptól pünkösdig. Az egyház évszázadokon át a pogány elemek mellőzésére törekedett, és az ünnepeken Jézus életének legfőbb állomásaira emlékezik. Ennek ellenére mégis úgy látjuk a pünkösd ma is inkább a szerelem és vígság ünnepe, mint a Szentléleké. Hasonlóan ellentmondásos a nyár legfontosabb ünnepe, Szent Iván napja, amit az egyház egy idő óta nem tekint jeles napnak.

A nyári és őszi gazdasági munkák táján kevés a jeles nap. A nagy dologidőben termelik és takarítják be a téli

és tavaszi ünnepek mágikus varázslásával, imák erejével beérett termést. A nyári és őszi hónapokban van a legtöbb búcsús ünnep, amelyek a vásárral megtoldva szintén jelentős társadalmi eseményekké váltak. A gazdasági ünnepek közül az aratóünnep, szüreti mulatság újabb keletű, szórva-nyos adatoktól eltekintve a XX. században vált általánossá. Ezzel szemben a napfordulókhoz kötött ünnepek több ezer évesek. A néphagyományt a parasztság őrizte meg, pedig számos ünnep jellegzetesen városi kultúrához kötődik, és az iskolázottsággal függ össze. A farsang a középkorban a városok elmaradhatatlan ünnepe volt, a karácsonyi köszöntésre mendikánsok (diákok) jöttek, a *Gergely-járás* az iskolások adománygyűjtése volt. A társadalmi fejlődés, a polgárosodás jelentős hatással volt a tradicionális kultúrára. A népszokások tehát nemcsak a falu életéhez tartoztak, hanem a városéhoz is. A régi leírásokból tudjuk, hogy *betlehemezés*, *Balázsolás*, *húsvéti köszöntés* az iskolázott réteg kultúrájához kötődött, és az iskolák, tanítók sok helyen fontos szerepet játszottak a szokások alakulásában. Az is bizonyítható, hogy a szokások sosem eltérést mutattak. Sokszor a szomszéd faluban vagy a közeli városban sem ismerték egymás szokásait. Más esetben, a történelmi-társadalmi fejlődésben lévő különbség magyarázza az eltérést. Tudjuk, régen gazdag és változatos volt a Szent György-napi szokáskör, mára csak nyomok maradtak fenn egy-egy vidéken.

A polgárosodással együtt újabb szokások honosodtak meg a társadalomban. Ilyen a születésnapozás és a névnapköszöntés. Az állam által irányított ünnepek sorába illeszkedett a gyermeknap, a pedagógusnap, a nőnap, nemzeti ünnepek közül augusztus 20-a, május elseje, és így tovább. A naptárakban piros betűvel jelzett ünnepek – tanítási vagy munkaszüneti napok – tehát nem mindig sorolhatók a néphagyomány által nyilvántartott jeles napokhoz. A régi tradicionális jeles napok közül csak a karácsony, húsvét és pünkösd marad államilag elfogadott ünnep. Állami ünnepek közé sorolhatók a történelmi eseményekre emlékeztető napjai (március 15-e, augusztus 20-a, október 23-a), amelyhez néprajzi értelemben vett hagyomány nem kötődik, és az ünneplés módja, méltósága sem megfelelő. A társadalmi ünnepek megünnepléséhez kiváló példát adhatnak az észtek, akik a nemzeti múltukat, történelmi eseményeiket ápolva készülnek a jeles napokra.

Ajándékozás

Az ünnepek, a névnapozás elmaradhatatlan tartozéka az ajándékozás. Az ajándék a bőségkivánásnak egyik konkrét formája, de az a túlzó ajándékozás, amit ma országszerte tapasztalunk, gyökértelen. A tradíció szerint az ünnepeltnek illeté adománnyal megköszönnie a jókívánságokat. Így érthető, hogy a régi versek fordulatai ajándékozásra szólították fel az ünnepeltet:

„Csúszik a nyúl a fagyon,
István bácsi pénzt adjon,
István bácsi pénzt adjon,
Asszony-ángyom húst adjon!”

Az adománykérő versek egy része tréfás köszöntő volt, mint ahogyan ezt egy mezőkövesdi Sándor-napi vers mutatja:

„Sándor napja ma vagyok,
Átbillegtem a fagyon,
Ha egy garast adnátok,
Tudom, meg nem bánjátok.”

Régen a névnapi köszöntés a családfőt, a feleséget, esetleg a legidősebb, felnőtt korú fiúgyereket illette. A többiek névnapját, különösen a kisgyerekekét nem ünnepelték meg. Tehát a mára elterjedt széleskörű ünneplés, újabb keletű divat. A katolikusoknál a pap emlékezett meg a névadó szentről, elmondta legendáját, oktató céllal példát adott a híveknek. Otthon az énekelt köszöntők vagy versek mellett bármilyen vidám ének felhangozhatott a névnapozók között az együtt éneklés örömeire. Egyes vidéken muzsikások jöttek névnapot köszönteni, mindenhova betértek, verseket mondtak, zenéltek, útjukat korom és hamu jelezhetette, azok bőségvarázsló, megtisztító szerepe miatt. Volt vidék, ahol kereplővel jelezték közeledtüket. A zajkeltés névnapon éppen úgy, mint szilveszterkor vagy farsangkor az ördögűző rítusnak volt része. Az ünnepköszöntők – hasonlóan más alkalomhoz – először bebocsátást kértek a házigazdától, és az igenlő válasz után mondták el versüket,

jókívánságukat. Az ajándék átvétele után illendően elköszöntek, és nem időztek hosszasan. Ez a példa is mutatja, hogy a néphagyomány azonos mintákból, elemekből építkező zárt rendszer. A törvényszerűségek elsajátítását nem lehet elég korán kezdeni azért, hogy műveltségünk természetes részévé váljon, viszont nem szabad ezeket alkalmazni, ha a jelentéséről fogalmunk sincs, mert könnyen üressé, formálissá, jellegtelenné válhatnak. Nagyon jól gondolkozik mindenki, aki a néphagyomány gazdag tárházából merít. A gyerekkorban megismert kulturális élmények, az évről évre megtartott ünnepek szilárd alapot jelenthetnek egész életen át.

Összegzésként szeretném hangsúlyozni, hogy a néphagyomány az élet minden területére kiterjedt, szabályozta az ünnepek és hétköznapiak ritmusát, példát adott a méltó ünnepléshez, éppen úgy, mint a munkavégzés ritmusának. A gyerekek az ismétlődő szokások átélésével megtanulták mit illik tenni, mivel lehetett a jeles napokat emlékezetessé tenni és a hétköznapiaktól megkülönböztetni. A tradicionális ünnepek keretét az elmúlt ezer évben az egyházi rend formálta, de megőrizte az emberek természethez kötődését, a természet-tiszteletet és a kereszténység előtti világképet. A sok évszázados hagyomány

mány időről időre átalakult nem csak a tiltások miatt, hanem, mert egy-egy tehetséges, közösséget formálni képes egyéniség lényeges újítással módosította. Minden ünnep egyedi, egyszeri, állandóan változó. Ahogyan a gyakorlott háziasszony sem tud kétszer egyforma levest főzni, de lényegében mégis ugyanolyan, úgy a karácsonyi szokások is „otthon ízűek” maradnak, amíg jó kézben van az irányítás. A helyi, kistérségi variációkról szakkönyvek, leírások archívumok tanúskodnak, amelyek a közösségek hagyományhoz kötődéséhez, a jeles napok igényes megünnepléséhez nyújtanak segítséget. Az utóbbi évszázadban a társadalmi változások nyomán megnőtt az értelmiségiek, papok és tanítók szerepe. A közösség irányítása jó szándékú, hagyományt ismerő, feladatokat vállalni tudó és megosztani képes egyének közreműködésével történhet. A feladatvállalásra kész pedagógusokat megerősíthetem abban a törekvésükben, hogy sokféle előnnyel jár a tradicionális ünnepekben rejlő értékek továbbvitele. A gazdag magyar műveltség megismerése záloga az egészséges szellemi fejlődésnek, a mesék, dalok, játékok, mondókák, szokások ismerete révén felbecsülhetetlen színes világ áll rendelkezésünkre, melynek továbbadásával egész életre szóló útravalót adhatunk gyerekeinknek.

AZ ÜNNEPEK

MARÓTH MIKLÓS

Az ünnepek nagyban hozzájárultak az ember morális és intellektuális lénygé válásához. Az ünnepek emelték ki az embert a fizikai fáradalmak hétköznapijaiból és közelítették az isteni világhoz. [...] Emberi létünk egyik legfontosabb tartozéka az, hogy ünnepeinknek meg tudjuk adni mindenek előtt a kellő tartalmat, és egyben az ahhoz illő mértéktartó, de megfelelő ünnepélyes formát is. [...] Az ünnep súlyának átélése ugyanis sokkal jelentősebb, mint annak pusztán értelmünk segítségével történő fölfogása.

Az emberiség már az írott történelem előtti időkben is ismerte az ünnepeket, amint arra számos jelből lehet következtetni. Ezek az ősi korban létrejött ünnepek a természet ritmusához igazodtak. Az emberek ugyanis azt észlelték, hogy a természet télen meghal, ezáltal ínséges idők köszöntek be mindenki életében, de nemcsak az emberek, hanem az állatok számára is. Ezzel szemben tavasszal az élet újraindult, és az ezt követő termékeny időszak sikerétől függően tudták átvészelni az újra beköszöntő télel együtt beköszöntő újabb ínséges időszakot.

A termékeny időszak bőséges vagy szegényes eredménye tehát az emberek és állatok életben maradása szempontjából döntő fontosságúnak bizonyult, talán ezért is próbálták meg ezek a primitív földműves társadalmak befolyásolni a Föld termékenységet a maguk szegényes eszközeinek segítségével, mégpedig úgy, hogy a természet életének nagy fordulópontjain varázserejű szertartásokat mutattak be. E szertartások magyarázatoként megjelentek a mítoszok, amelyek a természet meghalására és föltámadására igyekeztek magyarázatot szolgáltatni, és ugyancsak a korszak kívánalmainak megfelelően, a mítoszokat verses formában adták elő. (Ez érthető is, mivel a társadalom életének során a formális körülmények között az emberek eredetileg versben nyilatkoztak meg, és csak ezt követően jöttek létre a prózai műfajok.)

A kiemelkedő időszakok során a rítus, s ennek keretei közt előadott mítoszok számára fönntartott napokat nevezték ünnepeknek. Az ünnepekre az emberek külső és belső megtisztulással készültek, majd átélve a természet istenének meghalását, utóbb győzelmes küzdelmét és föltámadását, az istennel együtt maguk is ünnepi lakomán vettek részt. A természetnek az égben lakó istenével egyidejűleg ugyanis a földi király is újra elfoglalta trónját, miután a szertartások során, esetleg igazi, esetleg csak imitált küzdelemben, maga is bebizonyította életerejét.

Az ünnepek tehát egyrészt az embereknek a természettel fönnálló kapcsolatából származtak, a természetnek a ritmusába illeszkedtek, másrészt a természet folyamatos körforgásában egy kivételes időszakot, a megpihenés, a megtisztulás időszakát, az új élet kezdetét jelentették. Az ünnepek egyszersmind, az ismereteknek azon a fokán, az istenség, általában az időjárás és az eső istenének küzdelmeit tartalmazó epikus költemények recitálásával egyszersmind a világ menetének magyarázatát is kívánták ismertetni, azaz egy világképet is adtak az embereknek. Azaz röviden: az ünnepek nagyban hozzájárultak az ember morális és intellektuális lényé válásához. Az ünnepek emelték ki az embert a fizikai fáradalmak hétköznapjaiból és közelítették az isteni világhoz.

Régészek föltárták az ókori civilizáció több fontos városát, így például az Észak-Szíriában található Ugaritot. A város fontos középületei sorában megtalálták az úgynevezett „bankettek termét”, azt a helyiséget, ahol a tavaszi ünnep nagy lakomáját rendezték, amelyen – az epikus költemények tanúsága alapján mondhatjuk – hitük szerint velük együtt ünnepeltek az istenek is. A terem a város legfontosabb közintézményeinek az együttesében áll, és föltehetőleg egy évben csak egyszer, Ba'al új életre kelésének (és az „új király” beiktatásának) ünnepén használták. Már maga ez a tény is arra mutat, mennyire fontos volt az ünnep a városállam életében: nem sajnálták a költségeket egy presztízs-beruházásra. Az ünnep az állam életének egyik fundamentuma volt.

E kezdeti, a természet nagy fordulópontjaihoz kapcsolódó ünnepeknek számos eleme él tovább mind a mai napig. Elég itt arra gondolnunk, hogy ünnepeink során még ma is hajlamosak vagyunk lakásunkban nagytakarítást végezni; fogadalmat teszünk, hogy holnaptól új életet kezdünk stb. Az ünnepek szívós voltára mi sem jellemzőbb, mint az, hogy nagy ünnepeit maga a kereszténység is a korábbi pogány természeti ünnepek időpontjára helyezte, mégpedig annyiban, amennyiben ezt a bibliai utalások lehetővé tették. Azt tudjuk például, hogy Jézus születésekor hideg volt, de azt nem, hogy pontosan melyik napon született. Így került karácsony a téli napforduló idejére, a pogány római Sol Invictus ünnepére. A Biblia utalása alapján Krisztus kereszthalála viszont az ugyancsak pogány kezdeteken nyugvó zsidó pászka ünnepével lett összekötve. A katolikus egyház a friss gabona megáldásának ünnepét a római *robigo* ünnepére helyezte, amikor is a római hagyományoknak megfelelően városok és falvak lakosai kivonultak a mezőkre pogány szertartások keretében elhárítani a gabonatermést fenyegető károkat. A közelmúltig, de vidéken gyakran még ma is, a katolikus egyház ugyanezen a napon, ugyanezzel a céllal tart körmeneteket.

A példák sora még gyarapítható lenne hosszán, de talán ennyi is elég annak szemléltetésére, hogy a keresztény ünnepek részben tartalmukkal, részben időzítésükkel is, azaz egy bizonyos értelemben vett kontinuitás megteremtésével igyekeztek az ünnepeikhez ragaszkodó pogányok megkeresztelkedését megkönnyíteni,

de ezáltal egyszersmind a pogány korban gyökerező és arra jellemző ünnepeket is számos elemükkel együtt, igaz megkeresztelve, de átmentették az új vallás keretei közé.

Ugyanakkor a keresztény ünnepek is azt a célt szolgálták, amelyet már a korábbi korok ünnepei is: nemcsak a természet és a fizikai környezet, hanem a lélek megtisztítását is a bűnöktől, tehát ebben az értelemben véve a lélek újjászületését is. A keresztény ünnepek is az emberi és az isteni szférát akarják egymáshoz közelíteni, a halálra való emlékezéssel a lélek túlvilági föltámadását, új életre kelését emlékünkből idézve. A keresztény ünnepek is a hétköznapi anyagi gondjaiból akarják az embereket kiemelni, előcsalogatva az emberekből jobbik énjüket, azt, amelyik nem pusztán a létért küzd, hanem törődik másokkal, szereti embertársait, és morális lényként készül egy másik életre. Az ünnepek során a bibliai szövegek fölidézésével a keresztény egyházak is tanítani akarnak, meg akarják mindenkiben erősíteni a vallásos világképet és a keresztény erkölcsi normákat. Azaz a vallási ünnepek emberi létünk zálogai. Nem csoda tehát, hogy az ünnepeket egyrészt széles körű érdeklődés és részvétel, másrészt az isteni világot megillető ünnepélyes külsőségek jellemezték.

Szembe kell azonban néznünk azzal a ténnyel is, hogy előbb-utóbb megjelentek a vallástól többé-kevésbé független, vagy attól egyre inkább függetlenné váló állami, közösségi és egyéni ünnepek. Ebben az összefüggésben gondolhatunk a királyok koronázására, amely eredetileg a keresztény egyház fejétől, a pápától kiinduló aktus volt, utóbb egyre több helyen és egyre több esetben ettől függetlenné vált. Ugyanígy eredetileg egyházi jellege volt a házasságkötésnek, keresztelőnek és a temetésnek, de mára már ezek az alkalmak is egyre inkább elvesztik vallási háttérüket, ezért aztán sok esetben az egyházi szertartás is inkább a külsődleges ünnepi jelleg, mintsem a hitből fakadó tartalom biztosításának célját szolgálja.

A világi ünnepek mint ünnepek ugyancsak sajátos kivételes keretek között zajlottak le, imitálva az egyházi ünnepeket. Ezek a díszes, pompás keretek az embereknek a velük született, és a hétköznapi szürkeségét feledni, abból kiemelkedni akaró természetéből fakadhattak. Abból a szándékból, hogy kivételes eseményeknek kivételes körülményeket teremtsenek. Ez a törekvés adta meg az ilyen alkalmaknak az „ünnepélyes” kereteket. Gondoljunk itt a tanévnyitó, tanévzáró ünnepségekre, diplomaosztásra, és más hasonló alkalmakra.

Magyarországon az ünnepek megfelelő kereteinek biztosítása sajnos a szocializmus korszakában törést szenvedett. Egyrészt a kötelező proletár-egyszerűség, másrészt az ünnepek propagandaeseményekké silányítása megtette a hatását: az ünnepségek – kivéve az egyháziakat – ugyanolyan szürkévé és jellegtelenekké váltak, mint az őket körülvevő élet maga. A példa, és ezáltal a mérce megszűnése aztán utat nyitott az ünnepeknek minden magasabb igényt nélkülöző, pusztán munkaszüneti napként való kezelése előtt. Az ünnepek ilyen körülmények között

már nem a lelki épülés eszközei, hanem a legalacsonyabb ösztönök kielésének alkalmi lettek. Ez gyakorlatilag azt jelentette, hogy az akkori Szovjetunió területén csak az a nap számított „ünnepnek”, amelyen be lehetett rúgni. Márpedig egy kiadós részegség után nem lehetett jól dolgozni, ezért aztán az állam számára lényegesnek számító ünnepek, mint például a mondvacsinált nőnap, két napos ünneppé vált. Az elsők a városok tele voltak részegekkel, a második napon nyugalom volt: mindenki megpróbálta kiheverni az ünnepet.

Magyarországon a helyzet nem volt ilyen rossz, de az ünnep lényegét egyre inkább az evés-ivás adta meg, a húsvéthétfőt pedig a szokatlanul sok alkoholfogyasztott fiatal kórházba szállítása jellemezte.

Ennek a háttérben érthető volt, hogy milyen meglepetést jelentett számomra az, amit 1974-ben Bécsben, a Herder-díj átadásának ünnepén tapasztaltam, amelyen mint a magyar kitüntetett Harmatta János majdani ösztöndíjasa vehettem részt. A legmeglepőbb körülmény az volt számomra, hogy a kitüntetettek teljesítményét rövid előadásokban méltatták, és ezáltal őket – nem pedig a kitüntetést adó személyeket – helyezték az esemény középpontjába. Ez más szóval azt jelentette, hogy az ünnep tartalmat kapott, és ez a tartalom nem volt más, mint néhány kiemelkedő személy kiemelkedő teljesítménye. Az ünnep tulajdonképpen e teljesítmények elismerése volt. Az emberi teljesítményeknek az ünneplése megkapta a maga szükséges formáját is: nemcsak ünnepi beszédek (laudációk) hangzottak el, hanem az ünnepi légkört is igyekeztek megteremteni. Ezt a célt szolgálta több körülmény. Ezek között meg kell említenem az összes jelenlevő (a kitüntetést átadók, a kitüntetettek és a közönség) ünnepi öltözetét, majd pedig egy vonós-négyes föllépését. Az öltözék és a zene ugyanis igen egyszerűen meg tudta teremteni mindenkiben azt az ünnepi hangulatot, amely kellett ahhoz, hogy ne csak értelemmel, hanem szívükkel is át tudják élni a jelenlevők, mit jelentenek a kitüntetettek eredményei a közösség, azaz mindannyiunk számára. Az ünnep súlyának átélése ugyanis sokkal jelentősebb, mint annak pusztán értelmünk segítségével történő fölfogása. Az ünnep súlyát fokozták az ünnepségek utáni események: egy közös ebéd a Sacher Szállóban, majd egy esti előadás a bécsi operában.

Összehasonlítás kedvéért leírom azt az ünnepséget, amelynek keretében kiosztották diplománkat, amikor végeztem tanulmányaimmal. A diplomakiosztó ünnepséget délelőtt 11 órára hirdették meg. Ezen mindannyian megjelentünk ünnepi ruhában, vidéki évfolyamtársaink rokonai fölutaztak Budapestre, sok esetben az akkori vidéki szokásoknak megfelelő fekete öltözetben. Úgy érezték, gyermekük, unokaöccsük vagy unokahúguk, unokájuk diplomaszerezése a család nagy ünnepe, ennek külsőségeiben is meg kell felelni. Az ünnepségek majdani helyszínére azonban nem engedtek be senkit sem, mert sem a rektor, sem a dékán nem jelent meg. Hosszas tanácsalankodás után délután kettőkor megnyitották a termet, majd kisvártatva a tanulmányi osztály néhány munkatársnője becipelte néhány

nagy kartondobozban a diplomákat. Kisvártatva megjelent a tanulmányi osztály (mindenki szerint belügyes) vezetője, teljesen alkalmatlan öltözékben, kihajtott nyakú ingben, és sorban olvasva a neveket mindenki átvehette tőle a diplomáját. Az alkalom nem sokban különbözött a szociális segélyek osztásától. A diplomaosztást, tizenhét évnyi tanulás lezárását, a hallgatóság aktív életének elkezdését sikerült tökéletesen jelentéktelen eseménnyé silányítani. Az esemény nem jelentett senkinek sem semmit, belőle további életútjára senki sem meríthetett semmit sem.

E két esemény összehasonlításából értettem meg, hogy emberi létünk egyik legfontosabb tartozéka az, hogy ünnepeinknek meg tudjuk adni mindennek előtt a kellő tartalmat, és egyben az ahhoz illő mértéktartó, de megfelelő ünnepélyes formát is. (Egy esküvő sikere nem föltétlenül a meghívottak számától, a rá elköltött pénz nagyságától és az elfogyasztott étel és ital mennyiségétől függ.) Az ünnepekből, ha jól tudunk ünnepelni, erőt meríthetünk. Az ünnepek adnak tartalmat és keretet életünknek.

„NE AZ ÜNNEPLÉST ÜNNEPELJE A KÖZÖNSÉG, HANEM AZ ÜNNEPET” – ISKOLAI ÜNNEPÉLYEINK

SÁLYINÉ PÁSZTOR JUDIT

A középkor óta az egyházi évhez kötődő iskolai ünnepek sokasága alakult ki. A komoly szertartások mellett vagy velük együtt ott volt a vidámság is. [...] Az iskolai életbe való belépés és a tanulmányok lezárása is módot adott az ünneplésre. Az ünnepek jól jellemzik egy oktatási intézmény arculatát. Gyakoriságuk, formájuk és színvonaluk egyaránt erőteljesen hat a diákság lelkiületére, s általuk egyúttal az intézmény is bemutatkozik a külvilágnak.

1. „Az ünnepet nem csak a naptárban írják piros betűkkel. Nézd a régieket, milyen áhítatosan, milyen feltétlenül, milyen körülményesen, mennyi vad örömmel ünnepeltek! Az ünnep a különbözés. Az ünnep a mély és varázslatos rendhagyás... S mindenek fölött legyen benne valami a régi rendtartásból, a hetedik napból, a kikapcsolódásból, legyen benne áhítat és föltétlenség. Az ünnep az élet rangja, felsőbb értelme!”¹

Az ünnepek a természet, a társadalom és az ember életének nagy változáshozó, válságos fordulóihoz kapcsolódnak. Az ünnep gondolati, világszemléleti tartalmat hordoz: halál és újjászületés, változás és megújulás mindig központi elemei voltak.

A középkor óta az egyházi évhez kötődő iskolai ünnepek sokasága alakult ki. A komoly szertartások mellett vagy velük együtt ott volt a vidámság is. A téli ünnepciklusban legjelentősebb a karácsony, az aprószentek napja és a vízkereszt. A karácsonyi ünnepkör jellegzetes hagyománya a betlehemezés, azaz a bet-

lehem-i pásztorok játéka, mely kiegészül a Szent Család szálláskeresésével. December 26-án, István napján került sor a regölésre, erre az ősi eredetű szokásra.

A városi és a falusi kisiskolák Balázs-, Gergely- és Márton-napi rendezvényei, a ritmikusan visszatérő vallási ünnepek élményszerű keretbe foglalták az iskolai hétköznapiakat. Februárban, Balázs-járás idején a diákok maguknak, március 12-én a Gergely-járáskor maguknak és tanítóik számára gyűjtöttek adományokat. Jelmezes felvonulással, énekléssel, dramatikus játékokkal emlékeztek Gergely pápára. Ez az esemény egyúttal az iskolaévet is lezárta, hiszen a szeptemberi tanévkezdést csak a XIX. században vezették be.

Az első hazai fordított nap leírását a XI. század végéről, a győri székesegyházi iskolából ismerjük. December 28-án, aprószentek ünnepén tanítás helyett a szertartások vezetője az ún. diákpüspök volt, kíséretében a tanulókból verbuválódott „papi” kíséret komédiázott, elegyítve a fordított napot a gyereknap-

pal. Az ünnepséget közös dalolás és ebéd színesítette. Tehát ez a visszájára fordított rend meg is újította azt, amit tagadott. Az iskolanap vagy iskolanapok hagyományának gyökerei szintén a középkorig nyúlnak vissza. Itt azonban – a fordított nap vigasságaival szemben – a szellemi javak gyarapításán és a tanultakról való számadáson van a hangsúly. Évről évre német mintára ünnepelték a farsangot is. A mulatságok leginkább a „farsang farkára” (farsangvasárnap, -hétfő, -kedd) estek. A XVII. századtól az úrnapi színjátékszerű körmenetek rendezése a katolikus iskolák feladatává vált, ebből fejlődött ki a barokk iskolai színjátás.

Napjainkra a vallási ünnepek közül egyedül a karácsony maradt meg közoktatási intézményeinkben – általában csak osztálykeretben. A vallási ünnepek iskolai keretben (is) történő megélése az egyházi iskolák fontos, egyre gazdagabb tartalommal megtöltődő feladata.

Az iskolai életbe való belépés és a tanulmányok lezárása is módot adott az ünneplésre. Az ünnepek jól jellemzik egy oktatási intézmény arculatát. Gyakoriságuk, formájuk és színvonaluk egyaránt erőteljesen hat a diákság lelkiületére, s általuk egyúttal az intézmény is bemutatkozik a külvilágnak. Különösen a diákbúcsúztatóknak, a ballagásoknak alakult ki a mai napig változatlan, jellemző rituáléja. A ballagási ünnepély eseményeiről tudósított az 1928–29-es Debreceni Református Kollégium értesítője: „A VIII. osztály búcsúünnepélye május 8-án az intézet udvarán történt. Az osztály az egész tanárkar és az ifjúság jelenlétében búcsút vett

az iskolától. A Himmusz eléneklése után Rábold Gábor VIII. oszt. tanuló mondott búcsúbeszédet osztálytársai nevében, melyre az igazgató válaszolt, s további képzésre, erkölcsi jellemre, vallásos és hazafias érzésre és tetterre buzdította a távozó fiatalságot. Majd Tóth Kálmán VII. oszt. tanuló az ifjúság nevében lelkes szavakkal vett búcsút a távozó társaktól. Végre az iskola zászlaja alatt három régi diákruhába öltözött tanuló vezetésével a »Ballag már a vén diák« megható dallamai mellett vonult át az osztály – a Nagytemplom megerősítésével – az öreg kollégiumba.”²²

A régmúlt híressé vált iskolái elsősorban mégsem a formai jegyekben megnyilvánuló hagyományaik révén váltak nagygyá, hanem az intézmény jellegéhez, szellemiségéhez szervesen kötődő szokásaik által. Az iskolai ünnepek egyúttal a település ünnepei is voltak. A millennium idején az iskolanapok hagyományát folytatta az iskola névadóját ünneplő nap. Ekkor terjedt el a tornaünnepély, sportünnepély műfaja is: általában kapcsolódott a városi majális-juniális megrendezéséhez. Szabadgyakorlatok, tornabemutatók, versenyegek tarkították a programot.

2. „A hagyomány: egy nemzet válasza életkörülményeire, a nemzet igazi személysége, mellyel az időben önmagához és a feladataihoz hű maradhat.”²³

Magyarországon kevés nemzeti ünnepel kapcsolatban beszélhetünk hagyományokról. Az oktatásügy állami szabályozása és a politikai tartalmú iskolai ünnep megjelenése Mária Teréziához kötődik. A Ratio Educationisban

elrendelte, hogy az uralkodó névnapjáról az iskolákban szünnappal, istentisztelettel és ünnepi beszéddel kell megemlékezni. A XIX. századtól a nemzeti ünnepek iskolai megünneplése az állampolgári kultúra fontos elemévé vált minden országban. A nagy és folyamatos társadalmi megrázkódtatásoktól, a rendszerváltásoktól nem szenvedő nyugati országokban kialakult az ünnepek, így az iskolai ünneplések szokásrendje is: a család, az iskola, a média, a pártok az ünnep lényegében és jelentőségében egyetértenek. Magyarországon ez a társadalmi konszenzus a XIX., még inkább a XX. században visszavisszatérően megtört, ezért a nemzeti ünnepek iskolai megemlékezése is az állampolgári megbízhatóság próbakövévé, politikai, nem egyszer hatósági kérdéssé vált. Az ünneplés során az lenne a természetes, ha a múltat kötnénk össze a jelennel. Térségünkben ez gyakran fordítva történik: a jelent kell a múlttal igazolni, legitimálni. Jól példázza ezt március 15-e: eleinte csak az iskolai önképzőkörökben ünnepelték, a millennium óta hivatalos iskolai ünnep. A Kádárrendszer saját történeti előzményeit próbálta összekötni 1848–49-cel: a 70-es évek első felében megismétlődő budapesti diákmegmozdulásokat ellensúlyozandó – az úgynevezett „forradalmi ifjúsági napok” keretében – sajátos gondolatátársítás eredményeképpen egybekapcsolták a Tanácsköztársaság kikiáltásával és a II. világháború magyarországi befejezésével (és szovjet katonai megszállásával). Tehát egy hagyományos ünnep tartalma is folyamatosan átalakult,

áttematizálódott, noha a 48-as események történelmi megítélésében nem voltak szembeötlően eltérő vélemények.

Az elmúlt húsz évben jelentősen módosultak nemzeti ünnepeink: 1989 után március 21-e, április 4-e és november 7-e megszűnt. Mások (például május 1. és augusztus 20.) átalakultak: tartalmuk a politikai változások nyomán módosult vagy megváltozott. Ezek megítélése a legbizonytalanabb, mivel iskolai keretben nem ünnepeljük őket. A munka nélküli pihenőnap önmagában még nem válik ünneppé: az ünnep mindig szellemi, az eszmények világából merített mozzanatot is hordoz. Október 23-i nemzeti ünnepünk hatalmi-politikai értékelésében a rendszerváltás gyökeres fordulatot hozott, helyrebillentve „a kizöklent időt”, noha a társadalmi tudatban való megszilárdulása hosszabb időt fog igénybe venni.⁴

Az ünnepélyek mellett kialakult hagyományunk az október 6-i emléknappal. 2000 óta iskoláinkban kötelező két másik emléknapot is tartani: a holokausztét és a kommunizmus áldozatait. Az előbbivel az európai gyakorlathoz igazodhatunk, az utóbbihoz nincsenek minták, noha indokoltságát természetesen ez nem kérdőjelezi meg.

3. „Aki védekezik az újjal, az idegenel szemben, és visszamenekül a múlthoz, ugyanolyan neurotikus állapotban van, mint az, aki az újjal azonosulván elmenekül a múlt elől.”⁵

Az iskolának közvetítenie kell, hogy az ember nem önmagában létezik, hanem a történelemben és hagyományban

ágyazva, hogy e nélkül hontalanná válna. Az ünnepek velejárói az ünneplőket átható pozitív érzelmek. E nélkül nem érdemes, mi több, nem szabad ünnepélyeknek elnevezett rendezvényeket tartani.

Az iskola nem független a családtól, hiszen egybefogja a különböző családokat, szülőket a gyermekeken keresztül. Ideális esetben az iskola értékrendje a család értékrendjére épül. A család nem háríthatja felelősségét az iskolára: a gyermeket elsősorban a család neveli. A tudatlanság és a külföld felé rohanó szolgai sznobizmus közt igen vékony rétegben él csak az ország viszonyai iránt érzett komoly érdeklődés.

Kérdőíves felmérésben⁶ 14–18 éves gimnazistákat kérdeztünk meg az ünnepekhez fűződő viszonyukról. A 100 tanuló 3 középiskolában tanul: egy főváros környéki katolikus (28 fő 9. osz-

tályos), egy nagy hagyományú pesti-belvárosi (48 fő 11–12. osztályosok) és egy budai lakótelepi gimnáziumban (24 fő 10. osztályos).

A felmérés néhány érdekes tanulsága mélyebb elemzés nélkül is szembevetendő. Figyelemreméltó, hogy a jogkövető magatartás került az első helyre, amely tényből egyúttal örömmel következtethetnénk a jogállamiság viszonylag (történelmileg) gyors adaptációjára. A demokrácia iránti elkötelezettség majdnem feleakkora aránya ugyanakkor arra mutat, hogy a jog magas presztízse mögött vélhetőleg legalább annyira (vagy még inkább) a biztonság igénye és a konformizmus, mint az igazság tisztelete áll. A másik lehetséges következtetés az, hogy az igazság reprezentációjában a demokrácia lényegében nem szerepel jobban, mint más berendezkedések, még akkor sem, ha erre csak közvetett utalás

1. táblázat. *Milyen a példamutató állampolgár?*

Ismérvek	Fontos	Nem fontos	Nem válaszolt
1. Tartsa be az ország törvényeit	90%	10%	0%
2. Ismerje és szeresse a magyar kultúrát	85%	13%	2%
3. Tartsa tiszteletben a kisebbségek jogait	85%	14%	1%
4. Segítse a rászorulókat	81%	16%	3%
5. Legyen meggyőződve arról, hogy minden ember egyenlő	78%	21%	1%
6. Ha kell, tudjon áldozatot hozni az országért	74%	12%	14%
7. Vegyen részt a választásokon	71%	28%	1%
8. Szeresse a piros-fehér-zöld zászlót	52%	48%	0%
9. Legyen elkötelezett híve a demokráciának	52%	44%	4%
10. Legyen képes meghalni Magyarorszáért	20%	79%	1%

van. (Lásd „Legyen elkötelezett híve a demokráciának” kérdésre adott válaszok: 52%-nak fontos, 44%-nak nem fontos).

A magyar kultúra pozitív megítélése kellemes meglepetés az általános műveltség és a nemzeti identitás gyorsan romló pozíciójára vonatkozó számos elemzés fényében. A kisebbségek jogait illető kitüntetett figyelem elgondolkodtató. Ha arra gondolnánk, hogy ez elsősorban a jelentős számú és arányú kisebbségi sorban élő magyarságnak szól, akkor ennek logikus cáfolata a 2004. decemberi népszavazás eredménye, amelytől gyökeresen eltérő irányultság a diákság között nem valószínűsíthető. Mérvadó felmérések szerint a magyar társadalom nem áll rosszabul antiszemitizmus és cigányellenesség dolgában, mint az európai országok többsége, hagyományainkban a befogadó szerep általában erős volt.

A katolikus gimnáziumba járók átlagértékei rendre magasabbak az önzetlenségre, áldozatoságra irányuló kérdésekben:

– *Képes legyen meghalni Magyarorszá-
gért* (egyházi: 29% – nem egyházi: 16,9%)

– *Ha kell, tudjon áldozatot hozni az or-
szágért* (egyházi: 92,8% – nem egyházi: 68,5%)

Március 15. esetében meghatározá-
saikban keveredik a forradalom és a
szabadságharc eseménytörténete. De-
cember 24., a karácsony 16% számára
nem kötődik Jézus születéséhez. Októ-
ber 23. történései és megítélése körül
– ahogy várható volt – elég nagy a fo-
galmi zűrzavar:

– „nem ünneplem, és nem is foglalkozom
vele olyan szinten, hogy elmondjam, mi is
ez, pár év múlva úgyis gyökeresen megvál-
toznak majd a vélemények róla, mint ahogy
az már egyszer történt”;

– „sok magyar meghalt a hazájáért”;

– „a magyar ifjak szembeszálltak a hata-
lommal az ország érdekében”;

– „az ország fiataljai megpróbálták az
ellenállást létrehozni”;

– „...kijelentettük, hogy kiválunk a
Szovjetunióból”;

– „az ünnep szó rosszul fejezi ki valós
tartalmát, a helyes elnevezés megemlékezés
lenne (nincs mit ünnepelni)”.

A válaszadók 8%-a az aradi vértanúk
emléknapjával azonosította (tudatlanság-
ból? figyelmetlenségből?) október 23-át.

2. táblázat. Mit ünneplünk március 15-én, augusztus 20-án, október 23-án és december 24-én?
(Az összes kérdőív eredménye)

	Pontos meghatározást adott	Pontatlan meghatározást adott	Nem tudta
1. Március 15.	62%	34%	4%
2. Augusztus 20.	81%	17%	2%
3. Október 23.	47%	45%	8%
4. December 24.	84%	16%	0%

3. táblázat. Mit ünneplünk március 15-én, augusztus 20-án, október 23-án és december 24-én?
(A felekezeti iskolában kitöltött kérdőívek tükrében)

	Pontos meghatározást adott	Pontatlan meghatározást adott	Nem tudta
1. Március 15.	72%	21%	7%
2. Augusztus 20.	89%	7%	4%
3. Október 23.	39%	54%	7%
4. December 24.	93%	7%	0%

Látható, hogy a pontos ismeret minden ünnepnél jobb az egyházi iskolában, kivételt október 23. képez, igaz, ez az osztály még csak kilencedikes.

„Melyik ünnep áll hozzád a legközelebb” kérdésre az alábbi összesített sorrend született: 1. December 24.; 2. Október 23.; 3. Március 15. A megkérdezett diákokhoz a karácsony áll a legközelebb. Indoklásaikból kiderül, hogy ők is érzékelik, az élet kezd elveszteni belső ritmusát, ünnepek és hétköznapiak váltakozását, a várakozás aszkézisét és készüldését. Mindig minden *van*, de nincs hullámlás, belső ritmus, amely éppen a szépséget és a változatosságot teremtené meg egyéni és közösségi életünkben. Az élet, s így az ünnep értelme és mélysége csak annak érthető meg teljességgel, aki ismeri a rákészüldés, a belső virrasztás testi-szellemi lelki állapotát.

- „mert hosszabb ideig készülünk rá”;
- „mert együtt ünneplünk a családdal”;
- „mert a legbékésebb ünnep”;
- „mert ünnep és nem megemlékezés”;
- „mert mindenki megbocsát a másinak”;
- „mert ezt tudják Magyarországon a legkulturáltabban megünnepelni”.

Meglepő, hogy 8 gyerek a 100-ból nem szereti a karácsonyt, mert „nem valóságos”, „ateista”, egy tanuló „az ajándékozás nyűgét” említi.

A két nemzeti ünnep pontszáma között minimális a különbség. Az eredményben nyilván az is szerepet játszott, hogy a mérés decemberben zajlott. Bár bevallásuk szerint október 23-a közelebb áll hozzájuk, hogy mit is ünneplünk ezen a napon, a válaszadók fele sem tudta pontosan meghatározni. Március 15-e pedig hatásában egyre távolabb kerül: „nem élem át”, „történelem”.

Augusztus 20-a áll legtávolabb tőlük, mert:

- „nem tudják az emberek, mit ünnepelnek”;
- „nem ünnep, csak szórakozás, tűzijáték”;
- „történelmi háttérét nem ismerem”;
- „nagyon távoli, alig van feljegyzés róla”;
- „erről nem szoktunk megemlékezni”.

Úgy tűnik, amiről az iskolában nem szoktak megemlékezni, kevésbé jelenik meg a hivatkozott ünnepek között. A tanulók 96,6%-a szerint szükség van az iskolai ünnepélyekre, mert:

- „ha felzendül a Himmusz, a Szózat, akkor utána, arra az egy napra minden más lesz”;

- „Őseinknek kijár, hogy emlékezzünk. Hiábavaló lenne áldozatuk, ha nem emlékeznénk rájuk.”;
- „különbön elvesznének az ünnepek”;
- „ha a szülők nem mondják, akkor is tudjanak róla”;
- „ez egy állami intézmény feladata”;
- „amelyik nemzetnek nincs múltja, nincs jövője sem”;
- „tudják, hogy ami történt, meghatározza a mai életüket”.

Az élmény a mai ember életének, így a mai pedagógiának is alapja. (A régié is az volt, de akkor az iskola a saját falain belül, könyvtárával legyőzhetetlen volt.) A hagyományos iskolai ünnepség megszokott, de nem provokatív. Erre lehet legkönnyebben szervező tanárt találni (egyszer mindenkire rákerül a sor alapon). Elhangzik néhány (ismert) vers, beszéd, zene. A diákok unalommal és rendetlenkedéssel viselik. „Amelyik osztály a lehangosabb és legjobban zavarja az előadást, annak kell összehoznia a jövő évit” (18 éves lány). „Úgy érzem, hogy az ünnepek nem tükrözik a mai értékeket, mert elavultak vagy elművészieskedettek.” (Egy 18 éves fiú vallomása.) Az iskolák a rendbontást elkerü-

lendő alkalmazzák az iskolarádiós megoldást is. Az osztályokat nem hatja meg ez a fajta szellemidézés. Egyszerű megoldásnak tűnik, ha az intézmény egy közös filmnézésen vesz részt, de aki ismeri a közös mozilátogatás tanárt-kínzó megpróbáltatásait, az rögtön elveti a gondolatot.

A második ünnepélytípus erős érzelmi töltetű, amely a rendező tanár politikai-emberi hitvallása egyben. A többszemponú ünnepély, különösen, ha interaktív, minél több osztályt, ne adj Isten, az egész iskolát bevonja, óriási feladat! Ugyanakkor az élővé tett, egy egész iskolával újrájátszatott március 15. vagy október 23. felejthetetlen élmény (jöllehet a rendező bizton számíthat kollégái kritikáira). A terhek megoszlásának hiánya vezet oda, hogy senki sem szereti (legfeljebb egyszer!) elvállalni az ilyenfajta ünnep megszervezését, pedig az okosan tervezett, feladatmegosztáson alapuló előkészület egy tanári kart – az osztályok lelkesebb diákjaival együtt – igazi munkaközösséggé formálhat. A kérdőíves vizsgálat egyértelműen kimutatta, hogy ezek a legemlékezetesebb ünnepélyek, vagyis

4. táblázat. Az iskolai ünnepélyek jellemzői nem egyházi iskolába járó válaszadókra lebontva

Nem egyházi iskolákban feltett kérdés	Jellemző	Nem jellemző
Érdekes gondolatok hangzanak el	45%	55%
A műsorokat a tanárok és a diákok közösen tervezik	88%	12%
Korszerűen rendezik meg őket	86%	14%
Mély érzéseket váltanak ki	27%	73%
Segítenek megérteni, hogy mire emlékezzünk	72%	28%
Lekötik a figyelmet	43%	57%
A műsorok magas színvonalúak	60%	40%

5. táblázat. Az iskolai ünnepélyek jellemzői egyházi iskolába járó válaszadókra lebontva

Felekezeti iskolákban feltett kérdés	Jellemző	Nem jellemző
Érdekes gondolatok hangzanak el	82%	18%
A műsorokat a tanárok és a diákok közösen tervezik	89%	11%
Korszerűen rendezik meg őket	70%	30%
Mély érzéseket váltanak ki	46%	54%
Segítenek megérteni, hogy mire emlékezünk	93%	7%
Lekötik a figyelmet	63%	37%
A műsorok magas színvonalúak	50%	50%

amin a diák maga is alkotó módon vehetett részt, amit „mi adtunk elő”, „ami a miénk volt”.

A táblázat érdekes vonatkozásokra mutat rá: az egyházi iskolában kevésbé korszerűen rendezik meg a műsorokat, vagyis a hagyományos műsorszervezés is lehet eredményes a befogadó közeg fogékonysága révén.

Az utolsó kérdésben arra kellett válaszolniuk, mit csinálnának másképp az iskolai ünnepélyek szervezése során. Érdemes megfontolni a leírtakat!

- minél több tanuló bevonása;
- különféle művészeti ágak kombinálása, változatosság (irodalom, film, képzőművészet, sajtó stb.);
- több mozgás, játékoság, közös ének („például mikor énekelünk, akkor hangosabban énekeltem, mivel láttam, hogy a többiek nem mernek, és sikerült megfognom őket, mert végül énekeltek”);
- külön bizottságot létrehozni tanárokból és minden osztályból az ünnep megszervezésére;
- kilépni az iskolai keretektől (kerülettel, településsel együtt ünnepelni);

– nem mindig ugyanarról az oldaláról bemutatni az eseményeket (lehet provokatív is!),

azaz: „Nem hosszú verseket és szövegeket olvastatnék föl a gyerekekkel, hanem egy színdarabot játszattunk velük, ami kapcsolódik a korhoz”.

JEGYZET

¹ MÁRAI Sándor, *Füves könyv*, Bp., Helikon Kiadó, 1998, 52.

² MÉSZÁROS István, *Oskolák és iskolák*, Bp., Tankönyvkiadó, 1988, 169.

³ SZABÓ Ildikó, *Nemzeti ünnepek az iskolában*, Új Pedagógiai Szemle, 2006/7–8.

⁴ NÉMETH László, *Művelődéspolitikai írások*, Bp., Múzsák Kiadó, 1986, 42.

⁵ Carl Gustav JUNG, *Gondolatok az apáról, anyáról és a gyerekekről*, Bp., Kossuth Kiadó, 1995, 100.

⁶ A kutatáshoz felhasználtam: SZABÓ Ildikó, *Kérdőív az ünnepekről*. www.osztalyfonok.hu. (Köszönet érte!)

A címben és a befejezésben szereplő idézetek a felmérésben részt vevő 9. osztályos tanulóktól valók.

Szabó Lőrinc
Tücsökzene
– részlet –

Holdfogyatkozás

Nyáréji tó. Jegenyék, álmodók.
Sugársokszögön körben ráng a pók.
Öreg ezüstben öreg topolyák.
Ünnepély ma a megbűvölt világ
s nagy némajáték: éjfél s egy között
Árnykúpunk hegye lassan átsöpört
az égi Gömbön, s úgy üzent felém,
hogy van a Földön túl is esemény.
De, lám, a csillag újra gyúl s tovább
hinti az űrbe halk álomporát.
Bár meg se moccan, rohan minden út.
Kúszik rólunk is a fekete kúp.
Búcsuzót gügyög a fülemüle.
Álomma zsongul a tücsökzene.
Majd a legpuhább lepke is elül,
a Hold a szomszéd kertbe menekül
s ott játszik tovább, ezüstcsöndü fény,
a pók sokszögű tündérlemezen.

BÚCSÚT INTÜNK, MÚLÓ DIÁKÉVEK

LAMI PÁL

Az alábbi gondolatok megfogalmazásánál – rendhagyó módon – a szerző nem olvasóinkra, hanem ballagó diákjaira gondolt, lévén igazgatói búcsúztatókról szó. Most mégis közreadjuk e szövegeket, hiszen iskolai életünk egyik legnagyobb ünnepe, meghatározó élménye a ballagás. Bízunk abban, hogy e két színvonalas, remekül megszerkesztett beszéd gondolatébresztő segítséget nyújthat a búcsúztató iskolavezetőknek. (A szerkesztő)

I.

Tisztelt Szülők, Tisztelt Vendégeink! Kedves Osztályfőnökök, Kedves Diákok!

A Németh László Gimnázium nevelőtestülete nevében tisztelettel köszöntöm mindannyiukat gimnáziumunk ballagási ünnepélyén. Mindannyian ünneplőbe öltöztünk, feldíszítettük az iskolát, útravalónak szánt mottót írtunk a táblákra, virágot, könyvet, tarisznyát készítettünk, mégsem ragyog minden úgy, ahogy az ünnepen illenék. Gondolom, a kedves szülők is tudják, megkezdődött épületünk felújításának újabb szakasza, s ez bizony felfordulással, helyszükével és rendetlenséggel jár, de ahogy kedves vendégeink előtt otthon sem rejtegetjük esetleges kényelmetlenségeinket, hanem őszinte szívéllyességgel igyekszünk komfortot teremteni, itt is mindent megteszünk, hogy a tárgyi fogyatékoságot szellemi és lelki gazdagsággal ellensúlyozzuk.

Gimnáziumunkban általános tapasztalatnak mondható, hogy évfolyamaink párhuzamos osztályai kezdetben sokat ellenségeskednek, később viszont szorosabb személyes kapcsolatot alakítanak ki, mint korosztályuk a hagyományos gimnáziumokban; identitásuk, önszemléletük egyneműbb nálunk, mint máshol. Ez kétségtelenül a hosszabb képzési idő gyümölcse, de a nyolc együtt töltött évnek, s most nem a társakkal, hanem az iskolával mint intézménnyel hosszan eltöltött időre gondolok, megvan az érett gyümölcs mellett a satnyább termése is. Arra célok, hogy a képzés vége felé meglazul a diákok ragaszkodása az intézményhez, talán a kellenél több bennük a motiválatlan tiltakozás, az elválást sürgető türelmetlenség. Tanulmányaikban, érdeklődésükben, értékrendjükben, emberi kapcsolataikban szívesebben hódolnak az irányítatlan keresés örömeinek, mint a nevelői rendszerességnek. A mielőbbi önállósulás vágya és a hosszan tartó kortársi közösség összetartó ereje feszül itt egymásnak.

Azért beszélek erről, mert évről évre nagy várakozással veszem át a búcsúzó év-folyam ballagási meghívóját, s olvasom az osztályok választott mottóját. Hogyan tud egy már sokfelé tartó, mégis egynemű közösség, ráadásul a párhuzamos osztállyal harmonizálva vagy vitázva, önmagát, világlátását kifejező idézet mögött felsorakozni, esetleg mögé elbújni? Az lenne a legnagyobb vállalkozás, ha minden diák minden tanárának és viszont átadná akár idézett, akár szabadon fogalmazott hitvallását. Megelégedéssel jegyzem itt meg, s örömmel idézem fel a magam tanári korszakát, hogy gimnáziumunkban gazdag hagyománya van ennek a lelket feltáró és megszólító nagyon bensőséges attitűdnek.

Az egyik osztály klasszikus, veretes mottót választott. „Az vagyok, aki vagyok. Úgyse lehetek más: miért féljek hát fölfedezni, ki vagyok?” – hangzik a Szophoklész-idézet. „Az élet értelmét nem keresni kell, hanem nekem kell értelmet adni az életnek” – hangzik egy modern gondolat Palotai Borist idézve. Érezhető, hogy ballagó osztályaink milyen elszánt erővel és hittel vallják – eltérő helyen és időben, más-más szövegösszefüggésben született mondatokban is – az Én kérlelhetetlen primátusát, s ebben egyetértenek; ugyanakkor érezzük az Én sorsalakító erejébe vetett szilárd meggyőződést, de az ókori mottóban annak lehetetlenségét is, s ebben a két osztály akaratlanul is vitatkozik egymással.

A nagy kérdések részben attól nagy kérdések, hogy egyszerre időtlenek és időhöz kötöttek. Engedjék meg, tisztelt vendégeink, kedves diákok, hogy hosszabban idézzem egy kevésbé ismert nagy költőnk, Vasadi Péter ide vágó elmélkedését:

„Fiatalkoromban nagyon foglalkoztatott a régi görög parancs: ismerd meg önmagad! Aztán olyan helyzetbe kerültem – nevezetesen a világháborúba –, ahol megértettem, hogy ez egy nagy nulla. A halál állandó látványa és az ember megölésének állandó feladata-csábítása megértette velem, hogy vannak az életben olyan helyzetek, ahol semmi sem számít, csak a te döntésed. Meghúszom-e a ravaszt, amikor az ember a célkeresztben van, vagy nem. Ezek a helyzetek ma is élnek, csak nem ilyen élesen. Belenéztem a fegyvertávcsőbe, és láttam, hogy a célkereszt rajta van egy emberen. Tudtam, senki sem látja, hogy én ezt látom. És leeresztettem a puskát. Ennek a döntésnek a belső következményei beláthatatlanok. Nem magamat kell megismerni, hanem a másikat. A másokban tükröződve pillanthatom meg magamat.”

Kedves ballagó Diákjaink! Ebben az önző, a legkisebb hitvány gondolatot filozófiának, a reklámvilágot kultúrának nevező korban hadd írjam fel ezt az intelmet, a másik felé fordulás őszinte és tiszta gesztusának intelmét a nektek útravalóul szánt képzeletbeli kártyára. Forduljatok úgy mindenki felé, „fénylő várakozással”, ahogy Németh László fordult egy fiatal költő, Fodor András felé első találkozásukkor. Az akkor még ismeretlen költő később így emlékezik:

Ült a padon. Körötte még
fagy-árnyékban a kert. Fején
egyenesen föltett kalap.
Kezében könyv – és mégis,
az arca nyitva volt. Belül
sugárzott. Soha senkiben se láttam
akkora fénylő várakozást.

Rövidesen elkezdődik a ballagási ünnepélynek névadó része. A ballagás kialakult szokásrendje sűríti az időt. Benne van az emlékezés és a búcsú, az útra hívás és az új iránti kíváncsiság; magában a vonulásban, a haladásban a véges végtelenség, az elindulás és a majdani megérkezés, a vízre bocsátás és a majdani kikötés, a hajózás. Sütő András írta Németh Lászlóról, hogy névadónk volt „a magyar irodalom Odüsszeusza”, a „legnagyobb vándora a nyugtalan szellemnek”. A Németh László Gimnázium nevelőtestülete nevében azzal a kíváncsággal oldom el, kedves ballagók, hajóitok köteleit, hogy legyetek Ti is a nyugtalan szellem Odüsszeuszai, gyűjtsetek minél több szellemi és lelki kincset.

II.

Tisztelt Szülők, Tisztelt Vendégeink! Kedves ballagó Diákjaink!

Úgy helyezkedünk itt el ebben a teremben, hogy a ballagókat a szülők és a hozzátartozók patkóalakban, a tanárok pedig e patkóformát bezárva mintegy körülölelik az ötvennyolc végzős diákot, akik talán már készek is arra, hogy e védelmező körből kiszabaduljanak. De közöttük ott ül a két osztályfőnök, két olyan kolléga, aki nyolc éven keresztül, ha az osztályról volt szó, csak részben tartozott a tanári karhoz, mert tudta és akarta az osztályt képviselni. Igazságos, hogy most is a diákok közt ülnek; s illő, hogy e búcsúztatásban először nekik mondjunk áldozatos és elszánt munkájukért köszönetet.

Amikor valaki útnak indul, eltávolodva a felnevelő szülői háztól és az érettségivel záruló iskolai oktatástól, illik és szokás hozzá intelmeket intézni. Így tesz a *Hamlet*ben Polonius, az eszét és tehetségét a gonosz hatalomnak alávető, de fiától körültekintést és higgadságot remélő művelt udvaronc is. Laertest óvatosságra és mértékletességre, rangjához méltó, de visszafogott viselkedésre inti, majd egy kicsit következtelenül így összegzi tanácsait: „*Mindenek fölött/ Légy hű magadhoz...*”. Bölcs és becsületes tanács is lehetne, ha nem épp a másokat kihallgató és a titkosan szerzett információt ellenségesen felhasználó udvaronc mondaná.

Légy hű magadhoz. Ha eltekintünk Poloniustól, a gondolatot szépnek és nemesnek érezzük, de hogy megértsük, előbb meg kell vizsgálnunk, kik vagyunk. Saját, részben titkos génjeinkkel és ösztöneinkkel beleszületünk egy meghatározott térbe és időbe, kulturális, nyelvi és társadalmi világba; öröklött adottságokkal öröklött milióbe. Ez még nem az az önmagunk, amelyhez hűek lehetnénk. Mert az idézett intelem a személyiségre vonatkozik.

A személyiséget nem kapjuk, hanem magunk alkotjuk. Vannak szerzett készségeink, megtanult ismereteink, másoktól megkülönböztető érzéseink, vágyaink, hangulataink – élményeink, értékrendünk, alkotó képzeletünk, lelkiségünk. Emberi kapcsolataink, kötődéseink a szűkebb és a tágabb közösséghez. Hamvas Béla Csontváry nagy cédrusáról írva azt mondja: „...*fa áll itt, a sok közül egy. Olyan, mint a többi, de megismételhetetlenül és individualitásának dicsőségében egyetlen.*” Ez a személyiség. Gimnáziumunk névadója, Németh László így gondolkodik erről az önépítő, de a környezettel kölcsönviszonyt kereső attitűdről: „*Ember vagyok, tehát kiálltam a csillagok alá. Egy darab természet nézi bennem a nagy természetet. [...] Életem csavarvonalait hogy illesszem a közös sors csavarvonaláiba?*”. Ezt a Hamvas Bélától hangsúlyozott megismételhetetlen dicsőséget és a Németh László-i sorközösség vállalását és alázatát felépíteni nem tizennyolc év vagy nyolc gimnáziumi év, hanem egy élet feladata.

A tizennyolc év, az érettségi vizsga mégis metszéspont. Eddig a világban való eligazodásban és az önépítésben nagyobb a szülői ház és az iskola szerepe és hatása, a felsőoktatás éveit az egyéni tanulásszervezést, a teljes önállóságot, a személyes választások sorát követelik meg. Mindezek felelősségével együtt. Mert a felelősség immár megkerülhetetlen. Hogy ki milyen úton indul el, az a gimnáziumban dől el, de hogy hova jut, az a következő években.

Kedves Ballagók! Bízunk benne, hogy nagyra törő terveitek vannak. De figyeljétek Németh László szavaira: „*Nagy ember nem az lesz, aki nagy ember akar lenni, hanem aki nagy dolgokra tudja áldozni magát*”. Vegyétek észre magatok körül a nagy próbatételeket, azonosuljatok az önmagatokat és a környezetet megneemesítő feladatokkal, hozzatok áldozatot személyiségetek kiteljesítése és az igazán nagy dolgok megvalósítása érdekében. Ebben az értelemben legyetek hűek önmagatokhoz, legyetek lámpások a tisztábban megértett emberért és viláért.

Ezzel az intelligenciával bocsát el Benneteket a Németh László Gimnázium.

AZ ÜNNEP PEDAGÓGUSJELÖLTEK GONDOLKODÁSÁBAN

GOMBOCZ ORSOLYA

Diakkorunkat fölidézve valamennyien emlékezhetünk iskolai ünnepekre. Sokan szívesen gondolunk vissza egykori, szívvel melengetően szép ünnepi beszédekre, élményt jelentő szavalatokra vagy sikeres színpadi produkciókra. Mások számára közömbösek a régen volt ünnepek, s bizony olyanokkal is találkozhatunk, akik rossz emlékeket őriznek erről. Nehezen viselték a rosszul szervezett, semmitmondó rendezvényeket, s ma is kellemetlen élményként tartják számon az üresjáratú, az érzelmeket hidegen hagyó vagy túlságosan patetikus megemlékezéseket, a tehetségtelenül előadott műsorszámokat, a túlméretezett, hangulattalan ünnepélyt.

A szívesen emlékezők a sok-sok év távolából azt is jól látják, hogy mi lehetett a szándéka az egykori nevelőknek az ünneppel. Hogy miért is fektettek olyan nagy súlyt arra, hogy emelkedett hangulatú, s hogy a megünnepelet és megjelenített értékhez méltó legyen a megemlékezés. Világos összefüggés ez: aki értelmes, s a szívre is ható beszéd, érzelmet keltő szavalat, szárnyaló zenemű lelkesítő és lélekemelő légkörében emlékezik diákként a márciusi ifjak nagy tetteire, az közelebb kerül ahhoz, hogy maga is a Petőfi és társai által hordozott értékek képviselőjévé váljék. Könnyebben és mélyebben azonosulhat nemzetével, fogékonyabbá válhat az emberi szabadság és testvériség eszméje iránt, megértheti a másokért való tett nagyszerűségét. S éppen így, aki az iskolai szentmise áhitatában, azt átélve ünnepli a vasárnapot vagy más egyházi ünnepet, annak erősödhet hite, el-

mélyülhet vallásos meggyőződése. Olyan élményt szerezhet, mely fontos erőforrásul szolgálhat későbbi hitéletében.

Következtesen használunk feltételes módot az iskolai ünnepek pedagógiai hasznának előzetes számbavételekor. Evvel is hangsúlyozni szeretnénk, hogy ez a nagyhatású pedagógiai eszköz sem ígér biztos hasznot, a befektetett nevelői energia kötelező megtérülését. Csak a pedagógiai szakszerűséggel szervezett és lebonyolított ünnepnek van nevelő ereje. Régi tanári tapasztalat ez, maga a neveléstudomány is számon tartja. Sőt, kis túlzással azt is mondhatnánk, hogy az iskolai ünnepekkel kapcsolatban szinte csak ezt a nem szándékolt negatív hatást, a rosszul szervezett ünnepek romboló erejét tartja számon. Legalábbis, ha a pedagógiai lexikont mint a neveléstudomány hű tükrét szemléljük A Keraban Kiadó 1997-ben

kiadott négykötetes lexikona mindössze tizenöt sort szentel az iskolai ünnepeknek, s e rövid szócikk felét az említett veszélyek bemutatására szánja. (Érdekesnek tartjuk, hogy a formalizmus pedagógiai veszélyeit az elmúlt évtizedek iskolai gyakorlatának jellemzőjeként említi. Valóban, az államszocialista ideológiát kiszolgáló, kötelező feladatnak tekintett iskolai ünnepek gyakran a szervezők szándékai ellen hatottak. Mégis naivitás lenne azt gondolnunk, hogy a politikai fordulat egyúttal a pedagógiai feltételrendszert is megváltoztatta volna.) Az említett szócikk azonban nem csupán ezért félrevezető. Megtéveszti az olvasót feltűnően szerény terjedelmével is. Azt a látszatot kelti, mintha csak egy mellékes szerepű, elhanyagolható pedagógiai eszköz lenne az ünnep, az iskolai ünnep. E másodlagos üzenete sem találkozik pedagógiai meggyőződésünkkel. Leginkább azonban az kelt bennünk ellenérzést a szócikk iránt, hogy az iskolai ünnepek pedagógiai hatását lényegében a közösségfejlesztésre redukálja. („Ünnepek az iskolában: a közösségi élet kiemelkedő alkalmai, amelyek az összetartozás érzésének megerősítését szolgálják.”) Magunk is úgy véljük, hogy az iskolai közösség fejlesztésében igen fontos szerepet játszik az ünnep. Úgy is, mint az emelkedett közös élmény lehetősége, s úgy is, mint az önállóság, öntevékenység semmi mással nem helyettesíthető terepe, az önszerveződés egyik (projekt-munkában is megvalósítható) centruma. Kiemelkedően fontos dolog ez.

Az ünnep legfontosabb pedagógiai funkcióját magunk azonban nem a társakkal való egyesülés lehetőségében látjuk, hanem az értékekkel való, érzelmileg felfokozott légkörben történő találkozás kivételes lehetőségének. Abban az értelemben, ahogy Németh László a művészeti élményről ír. Szerinte a tanulás állandó, kitartó harc a magasságért, az esztétikai élmény egyszeri, heves ölelkezés vele. Az iskolai ünnep is valahogy így viszonyul a hétköznapi tanulás tartalmaihoz. Azt az értékvilágot jeleníti meg koncentrált, érzelmeket mozgósító formában, melyek felé az egész éves hétköznapi tanulási folyamat tart. A legfontosabbakat, az összegző értékeket. A velük való azonosulás a személyiség számára a nevelés céljának megvalósulását jelentheti. Az értékekkel való heves találkozás és a társakkal való érzelmekkel átszótt találkozás lehetősége az iskolai ünnep pedagógiai tartalmának egymástól elválaszthatatlan vonatkozásai.

A keresztény pedagógia alakulásának és fejlődésének kétezer éves történetében mindig fontosnak tartotta az ünnepet. A hit gyakorlásának ünnepi alkalmi és az iskolai ünnepek soha nem váltak el élesen egymástól. Fontos pedagógiai érdekünk fűződik ahhoz, hogy a mai keresztény nevelés az iskolában hatékonyan, jól éljen az ünnep nevelési lehetőségeivel. Mint más pedagógiai siker-reményünket, az ünnepekkel kapcsolatosak megvalósulását is csak pedagógusaink elkötelezett szenvedélytől és szakszerű munkát eredményező jó felkészültségetől várhatjuk.

Vajon hogy viszonyulnak a mai egyetemi hallgatók, a holt napi tanárok az ünnep pedagógiai feladataihoz, vajon hogy vélekednek az ünnepről. Kérdéseink megválaszolására egyszerű vizsgálatot végeztünk. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem tanárnak készülö bölcse sz hallgatóit és a Budapesti Műszaki Főiskola tanárjelölt hallgatóit kértük meg, írjanak szabadon fogalmazást *Az ünnep és én* címmel. A cím adta nagy szabadságot nem szeret tük volna leszűkíteni, gondolataikat nem akartunk megszabott irányba terelni, ezért szűkszavú utasítással adtuk ki a feladatot. Úgy véltük, hogy ebben a feladathelyzetben a vizsgálati személyek az őket leginkább érintő kérdéseket tárgyalják. Feltételeztük, hogy döntően családi ünnepekről, azon belül is elsősorban a karácsonyról szólnak majd az írások. Ez azért is volt valószínűsíthető, mert a vizsgálat lebonyolítására november végén, december elején került sor, s az advent, a készülődés-várakozás időszaka sokak gondolatát meghatározza. Bízunk abban, hogy a fogalmazásokban megjelennek a hallgatók ünnepre vonatkozó érzelmei és az ünnepekről szerzett tudásuk elemei is. Mivel erre vonatkozó kérést külön nem fűztünk a feladathoz, csak reméltük, hogy leendő tanáraink majdani pedagógiai tevékenységükre vonatkozó gondolatokat is megfogalmaznak.

Mindkét intézményből ötven feldolgozható fogalmazás állt rendelkezésünkre. A válaszadók különböző évfolyamokból kerültek ki, ennek figyelembevételét témánk szempontjából

nem tartottuk fontosnak. Nagyobb minta esetén érdekes lenne az elemzéskor különbséget tenni nemcsak a képzés alapján – bölcse sz, illetve műszaki –, hanem a nemek alapján is, erről azonban le kellett mondanunk. A minta kis elemszáma miatt nem volt lehetséges a további bontás, jellemzően a bölcse sz válaszadók zömében nők, a műszaki válaszadók zömében férfiak voltak.

	Bölcse sz	Műszaki
Nő	42	6
Férfi	8	44

Úgy látjuk, a fogalmazásokban nem tükröződik jellemzően a válaszadók neme, csak egy-egy kérdés esetén jelentkezik különbség, ezek bemutatásakor erre kitérünk.

Vizsgálatunkban név nélkül kértük a dolgozatokat. Talán ennek az anonimitásnak köszönhető, hogy válaszadóink nagyon nyíltan, sokszor személyes örömet, tragédiákat is bemutatva fejtették ki gondolataikat.

A vizsgálat lebonyolítására az adott intézményben került sor. Ez, túl azon, hogy nagyban leegyszerűsítette az adatszerzést, megteremtette a spontaneitás lehetőségét is. Nem kellett attól tartanunk, hogy a válaszadók vagy elfelejtik elkészíteni a fogalmazványt, vagy gondosan elkészített, mások gondolatait is segítségül hívó terjedelmes munkát adnak be. A vizsgálatba bevont személyek általában szívesen vállalták az együttműködést.

A fogalmazványok feldolgozása tartalomelemzéssel történt. A szövegekben

megjelöltük, majd megneveztük a tartalmi elemeket. Ez utóbbinál arra törekedtünk, hogy lehetőleg egységes meghatározások szülessenek. Így álltak össze az alábbi táblázatok.

1. táblázat. *Ünnepek említés szerint*

	Bölcsész	Műszaki
Egyházi ünnepek		
Karácsony	41	43
Advent (Mikulás)	4 (4)	– (2)
Húsvét	17	17
Pünkösd	1	1
Szilveszter	3	3
Újév	1	2
Halottak napja	–	5
Egyéb	5	–
Családi ünnepek		
Születésnap	17	14
Névnap	6	5
Anyák napja	2	–
Évfordulók	–	2
Egyéb	3	1
Állami és nemzeti ünnepek (összes említés)	17	14
Március 15.	3	4
Augusztus 20.	1	3
Október 6.	–	1
Október 23.	3	4
Iskolai ünnepségek	3	19
Egyéb ünnepek		
Valentin-nap	1	1
Hétköznapok ünnepi alkalmi	7	7

Feltűnő, hogy a táblázat szinte összes tétele együtt halad. Nemcsak a számok, hanem a mögöttük álló tartalom, a leírások is nagy hasonlóságot mutat-

nak. Az egyházi ünnepek körében érdekes, hogy míg a bölcsész hallgatók a halottak napját egyáltalán nem említik, de öt egyéb egyházi ünnep is megjelenik (keresztelés, elsőáldozás, konfirmálás, bér málkózás, úrvacsora), addig a műszaki hallgatók közül öten is fontos ünnepnek tartották a halottak napját. Ellenőriztük, hogy a halottak napját fontos ünnepként megjelenítő magukat templomba járónak, hívőnek vallották-e dolgozatban. Erre azért voltunk kíváncsiak, hogy a halottak napja inkább egyházi, vagy inkább családi eseményként jelenik-e meg. Tapasztalatunk szerint ugyanis a karácsony ünnepén túl a halottak napja a második legfontosabb, az egész rokonságot megmozgató ünnep a család életében, melyről sokan akkor is megemlékeznek, ha nem hívők. Tekintettel a kis mintára és a kevés említésre ezt a tapasztalatunkat vizsgálatunkkal nem tudjuk alátámasztani, de feltételezhető, hogy ha a dolgozat címébe nem csak az örömet jelentő *ünnep* szó kerül, hanem más alkalmakra is utalunk, akkor többen megemlégették volna e fontos alkalmat.

A szilveszter és az újév összesen kilenc említéskor csak egy válaszadó említette, hogy átgondolja, újraéli, lezárja az elmúlt évet, a többi válaszadó az önefelelt ünneplést emelte csak ki, s többen is hangsúlyozták, hogy a „buli” igazából nem is ünnep. Feltételezzük, hogy a magukat vallásosnak tartók, akik azt írták, hogy minden egyházi ünnepet megtartanak, azok nem részletezték ezt a kérdést.

Valószínűleg ugyanez érvényes pünkösdre is: a templomba járók életének természetes része, feltételezhető azonban, hogy még a vallásos családokban sem kap kiemelt figyelmet ez az ünnep. Reményeink szerint a vasárnap, illetve a szentmise mint ünnep is csak azért hiányzik a fogalmazásokból, mert annyira természetes.

Családi ünnepeknél a válaszadók a születés- és névnapok esetének jelentős részében egybeesnek, születésnapot megemlégtettek önállóan is, névnapot nem.

Az állami és nemzeti ünnep témakörében feltűnő volt a bizonytalan szóhasználat. Csak egy válaszadó volt tisztában azzal, mely napok alkalmával beszélünk nemzeti, s mely napon állami ünnepről. Többen a „történelmi események napja, ünnepe” érthető, de nem szabatos kifejezést használták. Ahhoz, hogy értékelhetőbb legyen az eredmény, a táblázatban külön adatként kellett kezelnünk az általános említést és a konkrét alkalmat.

Az iskolai ünnepek kategóriájánál jellemzően eltér a két intézmény hallgatóinak válaszadása. Míg a bölcsészek alig tesznek említést róla, addig a leendő mérnök-tanárok közel fele megfogalmazza ezzel kapcsolatos gondolatait. Feltételezhető, hogy ennek nem az az oka, hogy a katolikus egyetem hallgatóit nem érintette meg egy-egy iskolai ünnepség vagy fölöslegesnek tartá-

nák azt. Az ok sokkal inkább abban keresendő, hogy itt a válaszadók a fogalmazás megírása után tárgyalták ezt a témát, míg a műszaki tanárok talán már a szemeszter során korábban is foglalkoztak az ünneppel mint pedagógiai lehetőséggel.

Érdekesnek tartjuk, hogy összesen tizennégy válaszadó megemlíti, hogy a tényleges ünnepeken túl mennyire fontosnak tartja a hétköznapi ünnepi alkalmait, például „egy jól sikerült vizsga megünneplését”, „egy rég nem látott barátal való találkozást”, „egy családi vasárnapi ebédet, amikor végre lehet beszélgetni”.

Vizsgálatunk során fontosnak tartottuk, hogy képet kapjunk válaszadóink ünnepekkel kapcsolatos érzelmeiről is.

2. táblázat. Az ünnepekhez fűződő érzelmek

Ünnepek	Bölcsész		Műszaki	
	Kedvel	Elutasít	Kedvel	Elutasít
Karácsony	37	2	33	6
Húsvét	14	–	13	–
Halottak napja	–	–	3	–
Családi ünnepek	17	–	14	–
Állami és nemzeti ünnepek	11	6	8	10
Iskolai ünnepek	2	3	5	6

A szabad fogalmazásban megjelenő érzelmek nehezen számszerűsíthetők, nehezen foglalhatók táblázatba. Az egyszerűbb áttekinthetőség érdekében azonban megpróbáltuk válaszadóink érzelmeit ily módon is bemutatni. A tényszerű felsorolásokat, érzelem nélküli említéseket nem vettük figyelembe,

illetve a *kedvel s az elutasít* kategóriát is megjelöltük azon válaszadók esetén, ahol mindkét motívum hangsúlyosan megjelenik a fogalmazásban. Az összes ünnep közül a legtöbb érzelmet a karácsony váltotta ki a hallgatókban. A válaszadók jellemzően nagyon szeretik a karácsonyt, ezt az ünnepet tartják a legfontosabbnak. A karácsonyt kedvelő válaszadók hasonló gondolatokat fogalmaznak meg: az örömteli készülődés, a családdal közösen eltöltött békés napok, a közös játék, az egymásra figyelés, az önzetlenség, nyitottság, a sok emlék, élmény jellemzőek. A magukat hívőnek valló válaszadók ezen felül fölhívják még a figyelmet a közös ima, ének, közösen megélt szertartás lélekemelő voltára is. Ugyanakkor egyetlen ünnep sem váltott ki oly mértékű kritikát, mint a karácsony. (Elképzelhető, hogy az ünnepet elutasítók többsége is inkább csak az átlagnál erősebb kritikát fogalmazott meg, de nem igazi elutasítást.) Hívők és nem hívők egyaránt elutasítják a napjainkra oly jellemző fogyasztói szokásokat, a külsőségek túlzott jelentőségét, melyek mellett az ünnep igazi mondanivalója sokak számára egészen elhalványul. Reménykeltőnek tartjuk azonban, hogy a sok kritikai hang mellett többen „meg is küzdenek” azért, hogy az ünnep ne csak az ajándékozást, az anyagiakat jelentse. Az egyik bölcsészhallgató arról számol be dolgozatában, hogy lakótársaival évek óta tudatosan ünnepli az adventet, egy másik válaszadó családja idén ajándékok nélkül tervezi a karácsonyt megünnepelni. A mű-

szakis válaszadók közül többen a vásárlás tudatos – és sokszor bizony kényeszerű – visszaszorításáról számolnak be. Többen bevált családi gyakorlatról tudósítanak, mely szerint az ajándékhegyek helyett inkább a közös beszélgetés, saját készítésű ajándék vagy a családi program jelenti az ünnepet. Akadt hallgató, aki másokkal együtt egyedülálló időségek meglátogatásával teszi minden évben emlékezetessé az ünnepet.

Talán a karácsonynál megfogalmazott kritika teszi, hogy a húsvéti ünnepek rendkívül sok pozitív érzelmet váltottak ki a hallgatókból. Vizsgálatunk elején nem számítottunk ilyen népszerűségre. Bár az említések száma jóval lemarad a karácsony mögött, ezek viszont jó emlékeket idéznek. A fogalmazásokból úgy tűnik, hogy a feltámadás öröme a tavaszban, a természet újjáéledésében a nem hívőknek is jól átélhető, nagy örömet jelentő esemény. A hallottak napját ugyan csak kevés válaszadó említi meg, de az élmény, melyet az esti, gyertyától fényes temető meglátogatása és az egyidejű családi találkozás jelent, az érzelmek vizsgálatakor mégis említésre méltóvá teszi.

A családi ünnepek többségét kedvelik a válaszadók, pozitív érzelmeket mutatnak az írások. Érdekes azonban megfigyelnünk néhányuk kritikai észrevételeit, illetve néhány válaszadó – koránál fogva jogos – önállósodási törekvését. („Korábban kötelező volt elmenni, de most már nem kötelező velük járni, elmenni sem az.”)

Szép gondolat, mely természetesen női válaszadóknál jelent meg, az édesanyától való tanulás lehetősége ünnepek

alkalmával. Ezen a ponton mutatnak némi eltérést a férfi és a női válaszadók közötti vélemények: a női válaszadók közül többen is megemlítik, hogy a családi összetartozás szempontjából milyen jelentősége van a nőknek, s milyen feladat hárul majd rájuk is. Hadd álljon itt egy kedves idézet az egyik fogalmazásból: „Szeretem, ahogy Édesanya sűrög-forog, lelkesedik mindenki helyett, ha kell, s évek óta közös családi éneklésre készül, mindeddig hiába...”

Szomorúan tapasztaltuk, hogy az állami és nemzeti ünnepek elég kevés hallgatóban váltanak ki pozitív érzelmet. Sokan vallanak arról, hogy nem érintik meg őket ezek az ünnepek, nem érzik magukénak őseink történetét. A többség közömbösnek látszik ebben a kérdésben. Sokan elutasítják a köztéri ünnepségek, megemlékezések méltóságát sértő magatartást, az ünnepek átpolitizálását, s több fogalmazásból az derült ki, hogy ezzel sokan föl is mentik magukat az ilyen ünnepeken való részvétel alól.

Sajnos az iskolai ünnepségek sem a hatékony pedagógiai munka jó alkalmaként jelennek meg a vizsgálatban. Többen kifogásolják az egyenruhát, az unalmas, gyakran túl hosszúvá nyúló, egy kaptafára készült műsorokat. Az egyedüli örömet többeknek az jelentette, ha maguk is szerepelhettek, vagy segédkezhetek a műsor elkészítésében. Fontos tanulság ez: a leendő tanárban tudatosítani kell, hogy akkor tud diákja azonosulni az ünneppel, ha maga is alkotó módon átélheti azt. Műszakis hallgató fogalmazásában olvashattuk azt a

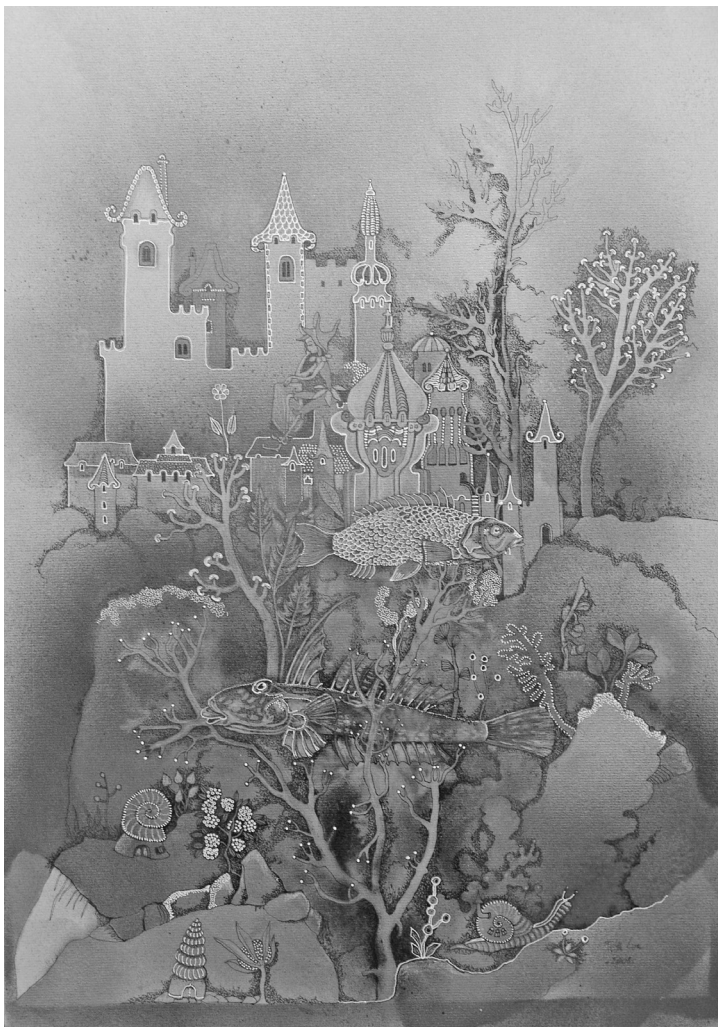
– nagyon várt – gondolatot, miszerint az iskolai ünnepben sok lehetőség van, s a műsortól függ, mennyire sikeres. Más arról számol be, hogy ugyan az iskolai évek alatt teher volt számára a kötelező ünnep, de az iskolából kikerülve rádöbbsent, hogy a nemzeti ünnepek megélése sokkal könnyebb volt úgy, mint hallgatóként, szervezett keretek nélkül. Sajnos az évnyitó vagy az évzáró ünnepség szinte említésre sem kerül, aki megteszi, az is csak fölösleges voltát hangsúlyozza. A közös munka kezdetének és befejezésének méltó megünneplését senki nem látja benne.

Az itt bemutatott vizsgálatunk egy, az ünnep pedagógiai lehetőségeivel kapcsolatos nagyobb kutatás egyik előmunkálata volt. Tanulságai a magunk számára mindenek előtt módszertani vonatkozásúak. A szabad fogalmazvány tartalomelemzéssel való feldolgozása ebben a témakörben jól használható, de mindenképpen szükségesnek látszik más módszerekkel való kiegészítése. Tartalmi vonatkozásban két említésre méltó tanulságot emelünk ki. Egyrészt a vizsgálat megerősítette azt a feltételezésünket, hogy a tanárjelölt hallgatók személyes élményeik alapján fogalmazzák meg az ünnephez való viszonyukat. Másrészt az is egyértelművé vált, hogy a pedagógusképzésben nagyobb figyelmet kell fordítani az ünnepek pedagógiai értékének láttatására. Ez több feladat megoldását is jelenti: a neveléstörténeti tanulmányok során rá kell mutatni a sikeres megoldásokra, melyek az ünnepet a nevelés szolgálatába állították. A neveléstani gondolat-

menetekben helyet kell találni az ünnep pedagógiájának elvi-elméleti értelmezésére. Azt is fontosnak tartjuk, hogy a hallgatók iskolai gyakorlata is

kínáljon lehetőséget az ünnep pedagógiai előkészítésének és lebonyolításának praktikus vonatkozásai megismerésére.

AZ ISKOLA MINT ÜNNEP

FÚRÉSZ ISTVÁN

A folyóirat e számának témáját megjelölő előzetesben olvasható egy idézet, ami teljessé tette bennem a késztetést, hogy leírjam az ünnep egy sajátos értelmezését. Az idézet első tagmondata volt a fontos: „az ünnepben az ember számára teljes gazdagságában tárul fel az élet szent dimenziója”. Mircea Eliade szavai ezek, amik rámutatnak, hogy a hely, ahol ez megvalósulhat, az iskola.

A cím kihívónak tetsző ellenmondást tartalmaz. Az ünnep ugyanis alkalom, az iskola, az iskolai élet viszont folyamat. Ezzel az írással azt szeretném elérni, hogy ez az ellentmondás feloldódhasson, és az iskolát az élet alapvető ünnepekként élhessük meg, törekedjünk arra, hogy azzá legyen. A gondolat természetesen joggal vádolható idealizmussal. A pedagógus azonban vagy hívó, vagy modellkövető, hívóként pedig idealista. A modellkövető pedagógus számára az iskola soha nem lesz örömteli ünnep. A hívó viszont ünnepként akarja megélni. A hívó és a modellkövető szemlélet és életmód Csányi Vilmostól származó szembeállítás természetesen érvényes a szülőkre és magukra a tanulókra is. Ha a szülők nem ünnepként igénylik, az iskola a pedagógusok minden törekvése ellenére is oktatástechnológiai üzem lesz, esetleg versenystálló vagy gyermekmegőrző.

Mitől lehet az iskola ünnep? A fejlődésben elért eredménytől és a további eredménytől. Attól az élménytől, amit napi adagban biztosítani kell, és attól a reménytől, hogy a diák a mai tapasztalat alapján holnap új örömet várhat. Az emberi remények valóságosságába és nagyszerűségébe vetett szenvedélyes hit kell, hogy alapja legyen a pedagógus munkájának és a szülők követelménytámasztásának, valamint együttműködésének.

Ahhoz, hogy az iskola ténylegesen ünnep lehessen nem elegendők az ilyen elvi szintű megállapítások, sőt az elemi elkötelezettség sem. Az iskolát érzékelhető örömmel kell megtölteni. Akkor van esély rá, hogy ünnep és az egyéni fejlődések aktív színhelye legyen. Az öröm a tanuló számára a siker, a siker élményként való megélése. A siker azonban nem kizárólag tanulmányi eredményesség. A siker az iskolában megvalósuló folyamatban való részvétel, ezáltal funkcióöröm is. Ezt mindenki számára biztosítani kell. A kisgyermek vágyik rá, hogy iskolás lehessen, mert ösztönösen hisz abban, hogy az iskola közelebb viszi őt a (számára még) varázslatos(nak tűnő) világhoz. Hisz abban, hogy cselekvő részese lehet annak, amit még csak csodálni tud. Ha reménye teljesül örömet érez, és megerősödik hite a tanulásban, az iskolában. A gyermekben adott a kezdeti energia ahhoz, hogy cselekvő részese legyen egy folyamatnak, ami a fejlődés teljes feltételrendszerét adja eszközül

neki. Még nem tudja, de már érzi, hogy az ember az a létező, amelyik a saját fejlődését irányítani tudja. Ő is irányítani akarja a saját fejlődését. Ehhez két dologra vágyik; háttérre, ami biztonságot ad, és szabadságra, ami hitet. A háttér maga az iskola, a szabadság pedig a korlátlan fejlődés lehetősége, amihez eszközt az iskola ad.

Az iskola, miközben ünnep, tekintély is. A tekintély alapvető rendeltetése, hogy biztosítsa a személyi fejlődés szabadságát. Az iskola, a saját tevékenységét ünnepnek tekintő iskola, alapvető kötelessége, hogy olyan tekintélyt állítson a gyermek és az ifjú elé, amelyik valóban imponál neki. Amelyik naponta hitelesíti azt az ígéretet, hogy egykor a tanuló is a világ energiáinak technikusa és mérnöke lehet. Ha tehát a tekintély vonzóerőként jelenik meg, az iskola mint folyamat valóban ünnep lehet.

Ez egy fontos feltétel. Mielőtt más feltételekre is sor kerülne, nézzük meg, mi lehet akadálya annak, hogy vonzó személyi példával tegyük ünneppé az iskolát.

Már az előbb idéztem Csányi Vilmos kategóriáit, melyek szerint – mint minden ember – a pedagógus is hívő vagy modellkövető. A megfogalmazás nem tételez fel eleve vallásos hitet, a hitet általános emberi erényként veszi alapul. Ám, ha a hit istenhitként valósul meg, a helyzet különösen alkalmas az iskola ünnepként való megélésére. A modellkövető iskola soha nem lesz örömteli ünnep, hiszen csak az egyensúly erkölcsére építhet, a hívő iskola viszont a mozgás, a fejlődés erkölcsére. A vallási hitben élők számára a mozgás erkölcsé Isten felé irányuló mozgás erkölcsét jelenti, ezt kell megvalósítania. Ugyanez a hit a nem vallásos ember számára az emberi fejlődésbe vetett hiten alapuló cselekvésrendszert jelenti.

A hívő iskolában tehát nem lehet eleve gyanús minden spontaneitás, ösztönösség és önállóság, mert ezek korlátozása az ünnep, a folyamatosnak remélt ünnep rombolása. A gyermekek szabadságát csak önérdük miatt szabad korlátozni. Egy modell érvényesülése, a működési biztonság, a megítélési kockázat vagy tanári önérdék miatt nem csorbulhat a személyi szabadság. Hogyan felelhetnénk meg ebben az esetben „az engedjétek hozzám a gyermekeket” krisztusi elvárásnak?

Az iskola önmagában sajnos kevés ahhoz, hogy ünnepé legyen. Az iskola és a szülők csak együtt tudják elérni, hogy a tanuló is higgyen azokban az értékekben, melyeknek birtokában együtt fejlődhet a világgal. Most azonban szeretnék az iskola és a pedagógusok szerepénél és felelősségénél maradni. A szülők ünneptemető lehetőségét egyetlen dolog kapcsán említtem még. Az iskola nem attól lesz ünnep a gyermek számára, ha elhelyezzük egy népszerű iskolában. Ez öröm, azaz ünnepi érzés lehet a beiratkozástól a tanulmányok megkezdéséig, de azután könnyen szorongássá válhat. Az iskola nem attól ünnep tehát, hogy melyik intézménybe jár a gyermek, hanem attól, hogy ott azt kapja, ami személyi fejlődéséhez leginkább szükséges.

Itt teszem fel a kérdést, hogy megélhető-e ünnepként egy szakképző iskola? Igen, de ennek súlyos feltételei vannak. Legfontosabb feltétel az *ember-pálya megfelelés*

biztosítása. Hogy mit értünk e fogalom alatt? A választ Rókusfalvy professzor úrtól idézhetjük: „Minden ember csak a neki megfelelő tevékenység értelmes gyakorlásában fejlődik.”¹ Az ember-pálya megfelelés tehát olyan állapot, amikor személyiséghez illő szakirány megválasztásával biztosítjuk a fejlődés lehetőségét. Számos kutató állítja, hogy „e megfeleltetési tevékenység különböző formái mára teljesen kidolgozottak”². A nevelési és oktatási folyamatait ünneppé integráló iskola tudja, hogy „a zseniális ember nem azért kiváló a szakmájában, mert ott dolgozik, hanem azért dolgozik ott, mert kiváló”³. Az iskola, amelyik ünnepre hív, amelyik ünnepként akarja kínálni önmagát, képes mindent megtenni ennek érdekében, ha alapelveként ismeri el, hogy az egyéni pályasikert és szakmai elégedettséget a pályaalkalmassági követelmények és az egyéni alkalmassági jegyek megegyezőségének mértéke határozza meg.

A szakképző iskola is lehet tehát ünnep, de csak akkor, ha képes saját önérdelkeit alárendelni a tanulók fejlődési lehetőségének úgy, hogy a jövőjüket tekinti elsődlegesnek.

Végül tárjuk fel, mi biztosíthatja az ünnep folyamatosságát? Eddig mindent a fejlődésből igyekeztem származtatni. Azért tettem így, mert az ember alapvető tulajdonsága, hogy kérdései túlterjednek minden megkapott válaszon, minden eddig megszerzett tudáson. Ez az emberi tulajdonság leginkább az iskolában nyer elismerést, leginkább az iskolában van otthon. Az otthon biztonsága pedig megint csak ünnep. Amíg a tanulók kérdeznek, amíg hitelesen válaszolunk, ünnep is maradhat.

Folyamat és állapot, illetve alkalom összehasonlításával kezdtem ezt az írást. Állítottam, hogy az ellentmondás csak látszólagos. Ha szükséges, még egy tanút hívok ennek igazolásra. Előbb azonban felteszek egy kérdést: ünnep-e részt venni a teremtésben? A választ már a tanú adja: „A nevelő már közvetlen részese a teremtésnek: erőfeszítésének megbecsülését és szeretetét a fejlődésnek mélyre nyúló és értéket közlő átélésben kell megtalálnia, amit elért, vagy ezután vár el természet. A nevelőnek minden órája arra hívatott, hogy szeretetben átélje és megszerettesse mindazt, ami legyőzhetetlen és igazán végleges az Élet hódító útján.”⁴

A nevelő tehát részesedést kapott a teremtés folyamatából azért, hogy neveltjeit is részessé tegye. Részségük együttes megélése vitathatatlanul ünnep.

JEGYZET

¹ RÓKUSFALVY Pál, Országos Módszertani Konferencia (Gödöllő, 2002. június 4–5.), Konferenciakötet, SZIE, 2002.

² Uo.

³ William HAZLITT gondolatát SELYE János idézi forrásmegjelölés nélkül. SELYE János, *Álomtól a felfedezésig*, Bp., Akadémiai, 1980.

⁴ Jeanne-Marie Mortier Pierre Teilhard de CHARDIN, az egyetemes gondolkodó. GOLEN Károly, *Vallomások Teilhard-ról*, Róma, 1984.

Kányádi Sándor

Töredék

(Mint hómezőn a vadlúd)

mint hómezőn a vadlúd
kihűlő kráterek
párája pár gyerek
ha mit még hátrahagynunk
volna és lesz kinek
mint hómezőn a vadlúd
ha mit még hátrahagynunk
elég ha sejtitek
mint hómezőn a vadlúd
s kihűlő kráterek
ámuló pár gyerek
ha mit még hátrahagynunk
ha nem is értitek
mint hómezőn a vadlúd
ha mit még hátrahagynunk
fakuló képeket
úgy-ahogy összetartó
szúette képkeret
elég ha sejtitek
hogyan itt miről is van szó

1972

ÜNNEP AZ ISKOLÁBAN

CSIZMADIA GERTRÚD

Az ünnep alapvető feltétele a közösség. Jézus mondja: „Ha ketten-hárman összegyűlnek az én nevemben, én ott leszek köztük.” Ki vagy mi hiányzik tehát ünnepeinkből? Maga a „Lét Forrása”. S ez nem azt jelenti, hogy mindig és mindenütt az Ő jelenlétét kell harsognunk és hangsúlyoznunk. Csak valamilye szemléletváltást, jóakaratot, figyelmet és tevékeny részvételt kíván.

„Az ünnep megállást jelent; olyan alkalmat, amikor nem a hasznossági elvek vezérelnek, és nem munkánkra, hanem csak a létünkre figyelünk, s ezzel együtt dicsőítjük a Lét Forrását.”

(Sánta János: A könyilathoztatás mint esemény)

Nem olyan régen hallgattam a rádióban egy délelőtti műsort, amelyben arról készítették riportot, hogy egy vidéki rendezvény csaknem botrányba fulladt a résztvevő közönség viselkedése miatt. A színész házaspár kamara változatban adta elő Shakespeare *Rómeó és Júliáját*, amit én is láttam – máskor és másutt – saját tizenéves gyerekeimmel együtt, és mindannyian nagyon színvonalasnak és élvezetesnek találtuk az előadást. A rádióműsorban említett vidéki művelődési ház nézőterén középiskolások ültek, akik bekiabálásokkal, evéssel, zörgéssel, egymás szórakoztatásával, füttel és hangoskodással próbálták felhívni magukra a figyelmet és elvonni érdeklődő társaikét. A színházi programnak is ünneppé kellene válnia az iskolások életében. Egy olyan áhított alkalommá, amikor szépen felöltözünk, lélekben és szellemiekben felkészülünk az élmény befogadására, és sokáig hatása alatt élhetünk, a hétköznapokon táplálkozhatunk belőle. A riportban említett fiatalok nyilvánvalóan nem kíváncsiak aznap színházba menni és megtekinteni a művet. Valószínűleg nem voltak felkészítve az élmény feldolgozására, nem is tudták, hogy mit művelnek, amikor tönkretették a színészek teljesítményét. Azt is tudjuk, hogy a fiatalok bandába tömörülve egészen elképesztő dolgokra képesek, még akkor is, ha külön-külön szelídek és jól neveltek. De egy tanárnak ismernie kell a rábízottakat. Tudnia kell, hogy kiknek a felügyeletét vállalja, és ha nem képes rendet teremteni közöttük, akkor nem szabad megkockáztatnia a botrányokozást. A művet el kell olvasatni vagy legalább elmesélni a tartalmát. A színházi élményt csak fokozatosan lehet adagolni, és nem feltétlenül egy rendhagyó előadással kell kezdeni az ismerkedést. Lehet, hogy kollégáim ennek tudatában vitték el az osztályokat, és igyekeztek mindent megtenni, hogy az említett élmény

gyümölcsöző és maradandó legyen. Talán látták is előzőleg az előadást, és azért választották, mert alkalmasnak találták arra, hogy tizenéves fiatalokat megérintsen. Nem tudhatom, hiszen egyetlen tanár sem szólalt meg a riportban; nyilatkozott a színész, a művelődési ház igazgatója, a szervező, a gyerekek közül néhány jobb érzésű, de tanár nem.

Amikor Jézus arról tanít, hogy figyeljük az idők jeleit magunk körül, akkor többek között erre is utal: a kulturális színvonal hullámzásaira, az emberismeret fontosságára. Ismerjük már, és gyakran hangoztatjuk is, hogy a média bekebelezi a gyerekeket, a családok pedig többnyire rendezetlenek, sérülékenyek és gyakran széthullanak, nem képesek ellensúlyozni a mindenütt beáramló erkölcsi és szellemi fertőt. Tudjuk, hogy a gyerek fintorog, ha meghallja Mozart nevét, de olyan sokszor tapasztaltam már, hogy mégis megérinti, ha kis adagokban, megfelelő pillanatban hallgatja a *Kis éji zenét* vagy a *Várázsfuvola* egy részletét. Az ünnephez is szoktatni kell az embert, hiszen az élet olyan méltatlan, száraz, lélektelen és anyagias igazán átélt ünnepek nélkül.

Azt hiszem, ünnepek szempontjából az egyházi iskolák jobb helyzetben vannak, mint az önkormányzatiak. Támaszkodhatnak rítusokra, megőrzött hagyományokra, és ezáltal közvetíthetnek értékeket. De ez sem könnyű, hiszen – ha a mai fiatalokat szeretnék megnyerni az ünneplésnek – túl kell lépniük a merev dogmatizmuson. Az ünnep könnyen unalmassá válhat, ha a tradíciókat mechanikusan és kreativitás nélkül hajszoljuk. Például nem unalmas minden évben a *Himnusz*t énekelni március idusán, de unalmas, ha mindig az iskolai énekharaptákban előadott többszólamú kórusműveként hangzik fel, amibe senki sem mer bekapcsolódni. Az se jó, ha teljesen felhagyunk a megszokott és bevált rítusokkal, és az angolszász kultúra hatásainak hódolunk. Gondolok itt például a „Helloweenezésre” halottak napján.

Bereményi Géza írja egy dalszövegében, hogy „elkoptak fehér ingeink”, utalva az ünnep kiüresedésére. Felelős ezért az elmúlt éra nemzet- és vallásromboló politikája, amikor úttörőnyakkendőben dobszóra masíroztunk az úgynevezett „seregszemléken”, a csapatzászlónak tisztelegve. A lakások skatulyaszerű fegyelme, melynek helyiségei nem voltak alkalmasak se baráti, se nagycsaládos összejövetelekre, így az ünnep meghittsége a családból sem sugározhatott át az iskolai életre. A templomi közösségi szertartások jelentették az egyedüli fogódzót, mely a hagyományok vékony kis szálát szötte a betonrengetegben „kulcsos gyerekként” felnövekvő nemzedéknek.

A rendszerváltás feladata lett volna a hagyományok felelevenítése, a közösségek újrászervezése. Sok kísérlet történt erre, de jelenleg még nem látjuk gyümölcsét. Ma mindenki kedve szerint, szabadon ünnepelhetne, de nem teszi, legalábbis nem szorítja háttérbe azokat a bizonyos „hasznossági elveket”. Új urunk és parancsolónk: a pénz.

Jellemző tünet, hogy a tanárok egyáltalán nem akarnak részt vállalni az ünnepi műsor összeállításában, hisz „ki fizeti meg nekünk azt a sok fáradságot?“, de előfordul az is, hogy versengenek ezért a kis kitűnési alkalomért, hiszen kifizetődőnek tartják legalább erkölcsi téren... Keveset gondolunk a gyerekre, aki részese az ünnepnek, az összefogás közösségteremtő erejére, a példaadásra és a jövőre. Pedig ez az, amivel igazán dicsőítenénk „a Lét Forrását“, vagyis Istent. Az iskolai ünnepély a pedagógus számára egy pedálozási vagy lazítási lehetőséggé, a szereplő diáknak magamutogatási helyszínné, a többieknek pedig nyugós, hasztalan időtöltéssé vált. Szeretünk-e fehér inget ölteni? Átadni magunkat az ünnep örömének, fenntartások, kritikák, irigykedések, kelletlen megjegyzések nélkül? Ha nem, hát miért nem?

Az ünnep alapvető feltétele maga a közösség. Jézus mondja: „Ha ketten-hárman összegyűlnek az én nevemben, én ott leszek köztük.” Ki vagy mi hiányzik tehát ünnepeinkből? Maga a „Lét Forrása”. S ez nem azt jelenti, hogy mindig és mindenütt az Ő jelenlétét kell harsognunk és hangsúlyoznunk. Csak valamiféle szemléletváltást, jóakaratot, figyelmet és tevékeny részvételt kíván. Nem mi vagyunk az ünnepért, hanem az ünnep van értünk, és akkor lesz valóban a miénk, ha azt méltón üljük meg, időt szánunk rá. Virágokkal, énekkel, verssel, mosollyal, türelemmel, vagyis teljesen és feltétel nélkül átadott önmagunkkal szenteljük meg.

Mi, egykori „kulcsos gyerekek” elszántan próbálunk kutatni a múltban hagyományaink után, illetve új szokásokat teremteni családjainkban, baráti közösségeinkben, iskolánkban. A családban sem könnyű, ha nem hoztuk magunkkal a meghitt esték hangulatát, a közös imát vagy a templomba járást. Ha ezek számunkra csak külsőségek, ha csak muszáj, mert valamikor így egyeztünk meg, akkor pontosan az ellenkezőjét érezzük el annak, amit szeretnénk.

Így van ez az iskolai osztályközösségben is. Jézus nem véletlenül választott maga mellé tizenkét tanítványt, barátot, bizalmast. Velük ünnepelt, velük osztotta meg örömét, bánatát, majd rájuk hagyományozta örökségül Istenről szóló tanításait, hogy ők is megteremtsék kis közösségeiket, életre váltsák az Igét. A mai iskola 40 fős osztályai, az ezres létszámú monstrum iskolák, a nagyvárosi embergyerek családból hozott közönye nem teszi lehetővé az ünnep bensőséges átélését. Előfordul, hogy a tanulók közül valaki szép tárgyakkal, közös énekkel, saját ötletekkel szeretné emelni az ünnep fényét, de kezdeményezése gyakran ütközik gúnyos megjegyzésekbe, fintorokba. Ezért néhány próbálkozás után elbátortalanodik, háttérbe húzódik. Ha az osztályfőnök támogatja az egyéni kezdeményezéseket, akkor is nehéz szelektálnia a sok elképzelés között, hiszen a tanulók sok helyről, különböző háttérrel érkeznek az osztályközösségbe, és mindenki vágyainak képtelenség eleget tenni. Sokszor itt is megjelenik az érdek, a haszon, a „bevágódás” lehetősége, s gyakran nem is az értékelt tanár, hanem a legkevésbé toleráns kapja a legdrágább, de fogcsikorgatva átadott ajándékot. Az osztályfőnök is közönnnyel

vagy ellenkezéssel találkozik, ha saját ötletei vannak az ünnepléssel kapcsolatban. Van olyan ötlet, ami egyik osztályban beválik, a másikban nem. A karácsonyi ajándékozás néha csalódottságot szül, hiszen vannak, akik képtelenek odafigyelni arra, hogy minek örülne a másik, de van olyan tanuló is, aki egyáltalán nem tud örülni semminek. A versírás, a versben köszöntés és jellemzés azonban még minden társaságnál sikert aratott. Ez egy olyan játék, ami szerint az ajándékok átadása előtt a róla írt versike alapján fel kellett ismerni, hogy ki is a megajándékozott. Bár eleinte morgolódás fogadta az ötletet, de az utolsó évben már mindenki természetesnek vette a „körítést”, és kedvesebbnél kedvesebb köszöntők születtek. A gyerekek végül már nem is az ajándéokra figyeltek, hanem arra, hogy a költeményen keresztül milyen szép gondolatokkal ajándékozza meg a társa. Példamutatóssal természetesen a tanárnak kell elől járnia, nem húzhatja ki magát a játékból... Aztán kis rituálé lehet az adventi gyertyagyújtás egy dallal, vagy az év végi hálaadó Te Deum osztálykeretben, énekelni szerető társasággal. Nem nagyon találkoztam még olyan osztállyal, akit szívós próbálkozással ne lehetne dalra fogni, hiszen énekelni nem mindenki tud, de mindenki szeret. Ünnepelni is szeretünk, de segítség nélkül nem találjuk meg az ünneplés helyes módját. Miért figyelhető meg a templomokban a teljes passzivitás? Azért, mert az embereket elszoktatták a közösségi élménytől. Nehezen viseljük el magunk és mások hibáit. Mások értékeléséhez elsősorban önmagunk elfogadása szükséges.

Az elmagányosodott, számítógépfüggő fiatalok, a folyton siető, beszélgetni és meghallgatni nem tudó nemzedék, a tömeggé, fogyasztóvá züllesztett állampolgár nehezen leli meg a társadalomban az őt megillető helyet. Mégis: az ünnep közösséget és a közösség ünnepeket teremt. Nem akármilyen, levevényelt, magamutogató, csillogó-villogó külsőséges és ezzel együtt megunt és elkoptatott ünnepre gondolok. Nem nagy fesztiválokra, murikra, ricsajozásra, csillagszóróra és petárdákra, tűzijátékokra és puccos felvonulásokra. Hanem csak olyanokra, amelyek a „Lét Forrását” ünneplik, amelyek a Mennysországból nyújtanak felénk egy kis szeletet. A tanár egyik nagyon fontos és nehéz feladata az, hogy az ünnepek révén is segítse „emberiségre javulni” a jövő felnőtteit. De ehhez magunknak is teljes, ünnepelni tudó és akaró emberekként kell élnünk.

KÖZÖNSÉG VAGY KÖZÖSSÉG? – NEMZETI ÜNNEP A KIS FALVAKBAN

VÉGVÁRI GYÖRGYI

Hályafutásom során mindig nagy jelentőséget tulajdonítottam az ünnepeknek. Ezek a napok emelik ki életünket a napi ritmusból, és fordítják szívünket-lelkünket a fontos történelmi eseményekre, a haza, a világ, a közösség sorsfordulóira. Az ünnep folytonosságot teremt, hiszen a tradíciók ápolását, az emlékek megőrzését jelenti. Ugyanakkor fegyelemre és tiszteletre tanítanak, erkölcsi mércét jelentenek az iskola, a család, a fiatalság számára.

„Ha az ünnep elérkezik életedben, akkor ünnepelj egészen... Az ünnep a mély és varázsos rendhagyás. [...] mindennekfölött legyen benne valami a régi rendtartásból, a hetedik napból, a megszakításból, a teljes kikapcsolásból, legyen benne áhitat és föltétlenség. Az ünnep az élet rangja, felsőbb értelme. Készülj föl rá, testben és lélekben...”

(Márai Sándor)

Megrendítő, szép ünnepet szervezni nem könnyű, különösen, ha mindez „amatőrök” feladata. Itt amatőrön pedagógusokat, művelődési intézmények vezetőit értek, akik általában nem drámapedagógusok, nem műkedvelő színházcsinálók, és legfőképpen nem profi színházi rendezők. Az ünnep szépsége, derűje mégis szenvedélyüktől, ötleteiktől függ. A jól szervezett esemény próbafolyamata örömet szerez a szereplőknek, leckét ad mindenkinek az együttműködésből, az odafigyelésből, a történelemről. Egy kis faluban megrendezett ünnepély rangos eseménye a közösségnek, további beszédtema, és évekkal később is visszatérő, elmésítésre készítő élmény a közreműködőknek.

Nagyon nehéz a dolga annak, aki szakítani akar a régi, hagyományos, statikus ünnepek szervezésével melyeket mindannyian megszenvedtük már. A szereplők is, akiknek szájába oda nem illő mondatokat adtak – főleg a kisgyermekekébe – és a nézők is, akik a verseket, novellákat, mozdulatokat évek óta látták-hallották, néha ugyanazokkal a résztvevőkkel. Nem csoda hát, ha végül csak a szereplők hozzátartozói jelentek meg az ünnepegen. Így vesztette el az ünnep a lényegét: az összetartozás, a közös emlékezés élményét.

Ez a fölismerés segített nekem új utakat találni. S nemcsak ez, hanem a kiváló kollegák és a tehetséges gyerekek. Az első próbálkozásunk Illés Lajos *Cantus Hungaricus*

című oratóriumának színpadra állításából született. Addig soha nem látott jelenetekkel leptük meg a kisváros lakóit, a húszperces produkciót könnyek között, vastappsal fogadták. Óvodástól a legidősebb nézőig mindenki megértette Ady Endre üzenetét:

*„Adja meg az Isten,
Mit adni nem szokott,
Száz bús vasárnap helyett
Sok, víg hétköznapot,
Adja meg az Isten.”*

Ezentúl az ünnepi előkészületek mindig azzal kezdődtek, hogy leültünk fő mondanivalót keresni az adott megemlékezéshez. Mi legyen a vezérfonal – hogy március 15-énél maradjunk – a szabadság, a haza, a forradalom vagy a fiatalság? Mindegyik másféle zenét kíván, másfajta mozdulatok után kiált. Ennek az időszaknak egyik legszebb pillanata volt, amikor mintegy kétszáz ember fogta meg egymás kezét. De mint minden, ez is véget ért, az élet máshová szólított. Az elvetett mag azonban kikelt, és tudtommal a mai napig hasonló ünnepeknek örülhetnek a település polgárai.

2007. március 15.

Most konkrét példán keresztül szeretném bemutatni a törekvéseink lényegét. Az itt közölt ünnepély 2007. március 15-én került megrendezésre. A közreműködők a falu minden korosztályát képviselték, a műsorban részt vettek alsós kisgyerekek, a felsősök, az iskola volt növendékei, a szülők, a pedagógusok, a nyugdíjasklub, a hagyományörző kórus, a templomi kamarakórus és a profi népzeneész. Az egész előkészületi folyamat több mint egy hónapig tartott, és az iskola minden tanulója kivette belőle a részét.

„Hazám, hazám, édes hazám” címmel pályázatot hirdettünk az iskolában és az óvodában, arra kértük a gyerekeket, hogy személyes érzéseiket foglalják írásba. A legjobbak jutalomból előadhatták vallomásaikat a falu lakóinak. Az ünnepség alapját a pályázati anyag képezte, a szereplők többsége saját fogalmazását mondta el, a többiek pedig a maguk által kiválasztott szemelvényt. Meglepődtünk, hogy milyen mély gondolatok születtek. Kinagyítva ezeket a művelődési ház előcsarnokában több hétig szemlélhették az odalátogatók. Dramaturgiailag lényeges szempont volt, hogy a közreműködők a nézők között szerepeltek, nem a színpadon. Az óvodások rajzoltak, képeik még szebbé tették a kiállítást. Az első osztályosok Halász Judit gyermekversikéjét mondták el közösen:

*„Magyarország az én hazám,
Budapest a fővároskám,
csak ott érzem jól magam,
ahol kitérhetem a nyakam”*

Saját gondolatokon kívül voltak, akik írókat, költőket hívtak segítségül. Z. Zsolt (40 éves szülő) Petőfi verset mondott, R. Balázs (30 éves tanár úr) Cs. László nyugalmazott középiskolai pedagógus gondolait tolmácsolta, B. Ágnes könyvtáros-tanító a könyvek szeretetén keresztül vizsgálta a hazaszeretet érzését. S a rövid prózai szövegek közé beszórtuk a magyar népdalokat. Szólt a tekerőlant az apa, szállt a gyönyörűséges magyar népdal a lánya előadásában. Énekeltek a volt tanítványok, együtt énekelte nagymama és unokája: „*Éljen a magyar szabadság, éljen a Haza!*”

Éljen a magyar szabadság!
(Andresz Györgyné és Véres Zsófia)
Fotó: Neubauer Rudolf

Sokáig gondolkoztunk, hogyan, miként zárjuk az ünnepséget úgy, hogy az hiteles legyen, és amit záró gondolatnak szánunk, az sokáig ott maradjon az emberek lelkében. A záró vers volt az egyetlen kivétel, amihez mi kerestük meg a legjobb előadót a faluban, így találtunk rá Sz. Róbertre (53 éves). A meglett férfi ezt a rövid költeményt a meghatottságtól alig bírta elmondani. A hatás így még megrendítőbb volt a hallgatóság számára.

Simonyi Imre : Rendületlenül

*„S ha másként nem – hát legbelül:
Hazádnak rendületlenül.
S ha restelled, hogy hangosan;
Nehogy meghallja más, kívül?
Hát szakálladba dörmögd, hogy:
Nincs hely számodra e kívül.
De aztán – rendületlenül!
Ezt aztán – rendületlenül!
Hogy e-kívül, hogy e-kívül:
Nincs más belül, nincs más belül!”*

Jó néhány perc telt el, mire felocsúdtunk. Utána még vagy másfél órát volt együtt a falu népe. A kicsik csákót készítettek, a nagyobbacsókák huszárokat, sokan pedig táncoltak és énekeltek. Kevés Kossuth-nóta van, amelyet nem énekelünk. Öröm volt ezen a napon az együttlét. Mindenki megértette szándékunkat: ezt vallja a XXI. század elején egy dunakanyari falu apraja-nagyja a Hazáról.

Rendületlenül (Szalay Róbert)
Fotó: Neubauer Rudolf

Összegzés

Meggyőződésem, hogy meg kell tanulnunk ünnepelni, és erre a fiatalokat is meg kell tanítanunk. Lényegesnek tartom a generációk együttlétét, hogy az idősek megismerjék a gyermekek, a fiatalok az öregebbek véleményét. Ha a településen élők közül a lehető legtöbb korosztályt szólítjuk meg, akkor bízhatunk abban, hogy az ünnepek a családokban is fontossá válnak. Az intézmények így szervesen illeszkednek be a falu életébe, a munka megoszlik, mindenki szívügyének érzi az ünnepi estét. Nem utolsósorban pedig átéljük az összetartozás élményét.

A fenti forgatókönyv csak egy a sok közül. Megpróbáltam bemutatni, milyen megoldásokat keresünk, hányféle útja van a közös ünnepelés megszervezésének. Biztos vagyok benne, hogy nem *közönségnek* kell bemutatnunk valamit, hanem *közösségteremtő* műfajt kell találnunk. Ahogy Márai is mondja: „figyelj az ünnepre”.

Szemelvények az elkészült írásokból

„8 éves vagyok. Sok várat láttam, de még sosem voltam külföldön. De énnekem még az is nagy öröm, ha a családdal el tudok menni kirándulni. Hiszen mit sem ér az, ha nincs veled senki.” (I. Illés 2. osztály)

„A mi országunk nagyon biztonságos helyen van. Nincsenek hurrikánok, tornádók, földrengések, vulkánkitörések. Nincs sivatag. Az időjárás pont megfelelő ahhoz, hogy szép virágok nyíljanak. Ez az én hazám.” (Sz. Eperke 2. osztály)

„Azért szeretem a hazámat, mert itt születtem, itt nevelkedtem, és itt élek most is. Semmi bajom a hazámmal. Itt vannak a szüleim, a testvérem és a rokonaim. Ha elmennék innen, rosszul érezném magam. Szép tájai vannak: például a Hortobágy. Jó a visegrádi várból a Dunára nézni.” (H. Bálint 3. osztály)

„Azért szeretem a hazámat, mert itt lakik a szüleimmel a nagymamám. Ha elutazunk, akkor sokszor vágyom haza és hozzá. Azért is, mert itt vannak a barátaim, és máshol nem biztos, hogy találok ugyanolyan jó barátokat, mint itt. Nagyon nehéz lenne megszokni, ha elköltöznék.” (E. Balázs 3. osztály)

„Van egy szomszédunk, aki Amerikában él, mégis szeretettel beszél fiatal koráról és Magyarországról, amit a hazájának tekint. Szeretem az utcát, az erdőt, az iskolát, a falut, ahol lakom. Ismerem az itteni embereket és vannak barátaim. A táj a festői Dunakanyar része. Tudom, hogy svábok is laknak itt, akik úgy szeretik e vidéket, mintha mindig itt éltek volna.” (H Róbert 4. osztály)

„Magyarország az én szép szülőházam. Azért szeretem, mert itt születtem, itt élek. Magyar vagyok én, és mindig gondolok rád, hazám! Magas hegyeid, nagy Alfölded, kis dombjaid, óriás folyód és hatalmas tavad tetszik nekem. Ha kiutazok külföldre, akkor is gondolok rád, és visszahúz a szívem ide hozzád. Nagy országból kicsi lettél, de akkor is szeretlek téged! Itt élek, itt vannak a barátaim, házám a hazámban.” (P. Benedek 4. osztály)

„Nekem a tavasz akkor kezdődik, amikor felteszem a kabátomra a nemzeti színű kokárdát. Nagymamától hallottam, hogy a piros az erőt, a fehér a hűséget, a zöld pedig a reményt jelenti. Már mi is tanultunk, hallottunk sokat arról, hogy erőre, hűségre és reményre sokszor volt szükség a mi hazánkban. Sok éven keresztül éltek magyar elődeink elnyomás alatt. De mindig voltak erős és bátor hazafiak, akik a szabadságért harcoltak. Ki fegyverrel, ki szóval.” (M. Balázs 4. osztály)

„Nagy magyarjaink beírták nevüket a világtörténelembe, akikre büszkék lehetünk. A föld szinte minden országában megfordultak magyar tudósaink és feltalálónk, ezzel gyarapítva Magyarországot hírnevét. Mindenki másképp szereti hazáját. Büszke vagyok arra, hogy magyarnak születtem, és itt élek.” (U. Nikoletta 5. osztály)

„Sokat gondolkodtam ezen a kérdésen, mert még nem voltam más nemzet tagja. Így hát nem tudom milyen szlováknak vagy németnek lenni. Inkább arról írnék, hogy én miképp érzem magam ebben az országban. Azért szeretek itt élni, mert itt élek velem a családtagjaim, barátaim és ismerőseim. Velük magyarul tudok beszélni, amit a világ legnehezebb és ugyanakkor legszebb nyelvének tartanak. A magyar nyelv számomra is meghatározó, mivel eredetiben, tehát magyarul olvashatok akár Aranyt, akár Petőfit.” (S. Marcell 7. osztály)

„A hazaszeretet összetett szó. Első része: a haza. Mi a haza? Az ország ahol élek? Magyarország egy ország Európa térképén, zöld, barna foltokkal, kígyózó kék vonalakkal. Ez az ország, de az én hazámban a zöld szín selymes réteket jelent margarétákkal és harangvirággal, a barna hegykoszorúkat, rajtuk az erdővel, az erdőben gyöngyvirággal, kakukkszóval. A kígyózó kék vonalak pedig a folyók, köztük is legkedvesebb a Duna. Ebben az országban magyarok laknak. Gyerekek nőnek fel a népmeséken, népdalokon, és lesznek belőlük olyan felnőttek, akiknek könnyes lesz a szemük, mikor hallják a Himmuszt vagy a Szózatot.” (A. Györgyné 60 éves)

„Nem tudok elképzelni nemesebb, szebb pályát, mint a tanítót. S most, fehér hajjal látom csak, milyen szerencsés ember vagyok. Felnőtt tanítványaim legtöbbször sokat tanult, szorgalmasan dolgozik, és fontos számukra a jó közösség. A mai napig figyelnek egymásra, összetartanak. Nem közömbös nekik, hogy mi történik az országban, a környezetükben, felelősen gondolkodnak. Büszke vagyok rájuk. Sok küzdelemmel jár egy iskolát vezetni. Bevallom, gyakran mérgelődöm, amikor valami nem úgy történik, ahogy kellene. Ilyenkor a gyerekekből és szüleikből merítek hitet, erőt és bátorságot a munkámhoz. Sokszor gondolok arra, hogy így tudom a legjobban szolgálni Hazámat.” (V. Györgyi)

„Keserves esténket Feri oldotta fel azzal, hogy esténként bejött a barakkunkba és gyönyörűen énekelt. Rengeteg éneket tudott. Sokszor segített át minket mérhetetlen hitével és derűjével nehéz, letargikus időszakunkon. Szerencsére nem egyszerre tört ránk a gyöttrő honvágy, így mindig voltak bízhatóak, akik kirántották azokat a melankóliából, akik földelni készültek hitüket a hazatérésben. Ha nem bízunk volna Isten segítségében, imáink, énekeink és az a tudat, hogy együtt vagyunk nem segítettek volna át a nehéz periódusokon, lehet, hogy ki sem bírjuk...” (M. Ferencné, 80 éves, oroszországi visszaemlékezéséből)

Kosztolányi Dezső

Zászló

Csak bot és vászon,
de nem bot és vászon,
hanem zászló.
Mindíg beszél.
Mindíg lobog.
Mindíg lázas.
Mindíg önkívületben van
az utca fölött,
föllengő magasan
egész az égben,
s hirdet valamit
rajongva.
Ha már megszokták és rá se figyelnek,
ha alszanak is,
éjjel és nappal,
úgy hogy egészen lesoványodott,
s áll, mint egy vezna, apostoli szónok
a háztető ormán,
egyedül,
birkózva a csenddel és a viharral,
haszontalanul és egyre fönségesebben,
lobog,
beszél.
Lelkem, te is, te is –
ne bot és vászon –
légy zászló.

A KPSZTI rovata

„AKI SZOMJAZIK, JÖJJÖN HOZZÁM ÉS IGYÉK” — AZ ÜNNEP SZEREPE KATOLIKUS INTÉZMÉNYEINKBEN

Szent István Római Katolikus Általános Iskola, Pápa

„Az ember egyedül gondolva nem több a magányos vadállatnál, mely élte fenntartásáért zsákmányt keresve bolyong. Emberi ész és erő csak társaságban fejlődik ki; s amint valamely embertársaság szerencsésb, szebb, dicsőbb hazává alkotta magát: polgárai minden szépben és jóban aszerént haladhatnak. Ezért kell minden művelt embernek a hazát legfőbb gondjává tennie.”

(Kölcsey Ferenc)

Az ünnep témakör végeleáthatatlan fejtegetésekbe, eszmefuttatásokba sodorhatja az alkotói fantáziát. Jelen beszámolóban csupán arra próbálok felvillanásszerűen fényt deríteni, hogy a mai, általános iskolás diákok számára mit jelent az ünnep; ezen kívül nekünk, tanároknak mi a szerepünk abban, hogy ezek a gyerekek ünnepként éljék meg az ünnepet.

Azt már az eszmélkedése idején megérti a gyermek, hogy vannak napok, amelyek mások, mint a többiek. Érdekesebbek, izgalmasabbak. Mitől izgalmasak? Hát a várakozástól. Jön a Mikulás, a Jézuska, a nyuszi. Na és persze velük a sok-sok *ajándék*. Később felzárkózik mindezen kivételes napok mellé a születés- és a névnap. A középső csoportos „szakzsargon” még zsúroknak nevezi ezeket az ünnepeket.

Aztán bekerül a gyermek az iskolába, és hirtelen megszaporodnak az ünnepek. Az ajándékok száma viszont nem gyarapszik, nincs se torta, se lego, se baba. Van helyette fekete-fehér ruha kényelmetlen cipővel, valami műsor, rosszabb esetben szereplés. Ez is ünnep? És ekkor lép színre a szülő mellett a tanár. Hangsúlyozom: a szülő mellett, hiszen családi háttér, támogatás nélkül a tanár képtelen tartalommal megtölteni az ünnepet. És ezzel el is érkeztünk az ünnep lényegéhez. Egy esemény akkor válik ünneppé, ha annak alapgondolata, *üzenete van*. S mi mindnyájan akkor válunk igazán ünneplőkké, ha ezt az üzenetet megértjük, és átengedjük a szívünkön. Nekünk, tanároknak az a feladatunk, hogy a gyermekeinknek megérthetővé és átélhetővé tegyük az ünnepek üzenetét. Nézzük, hogyan működik ez a mi iskolánkban.

Nálunk – gondolom több más intézményhez hasonlóan – minden ünnepnek megvan a „felelőse”, azaz év elején minden osztály főnöke kiválasztja, melyik ünnepre készül osztályával. Az ünnepek különböző jellegénél fogva eltérő azok megtartása is.

A kisgyermekkorhoz köthető ünnepek – amelyeknek elengedhetetlen eleme az *ajándék* – állnak legközelebb a gyerekekhez. Ettől lesz a diák itt *ünneplő* és ugyanakkor *ünnepelt* is. Elsőként a Mikulást említem, aki az iskolában már Szent Miklóssá változott. Ilyenkor minden osztály saját készítésű kis emléktárggyal ajándékozza meg testvérosztályát (minden alsós osztálynak van egy párhuzamos felsős testvérosztálya: az 1. a-nak az 5. a stb.), a felsősök osztályfőnöki órájukon látogatják meg az alsósokat. Ezenkívül természetesen tiszteletét teszi Szent Miklós is; az alsó tagozatban „személyesen”, hol egy felsős tanár bácsi, hol egy „alsós” apuka bújjik meg a püspöksüveg alatt, és hallgatja (a sok ruhától) gyöngyöző homlokkal a kicsik felszabadult játékát; a felső tagozatban pedig – a szent életéről készült kvíz műsortól a modern kori dramatizált Miklós-meséig – változatos alakban jelenik meg.

Szintén a kisgyermekkort idézi az anyák napja, amit a napközisek készítének. Végül ebbe a kategóriába sorolandó a ballagás is, hiszen itt is megjelenik az *ajándék*, bár már nem saját készítésűek. A ballagási műsort természetesen a nyolcadikosok adják.

A következő csoportba a szentek életéről szóló ünnepek tartoznak. Ezzel kapcsolatosan feltétlenül meg kell jegyezni, hogy minden osztálynak van védőszentje, akiről osztályfőnöki órákon megemlékezünk. Természetesen az évek múltával, a felső évfolyamokban nemcsak a védőszent életéről beszélgetünk, hanem annak a jelenre vonatkozó tanulságáról, példájáról. Szent Gellértől Szent Gizelláig jó pár szent életét jelenítik meg az osztályok dramatizált kis műsoraikban; Munkás Szent Józsefét és Szent Gizelláét a felsősök, a többi szentét (Szent Ferenc, Szent Erzsébet, Szent Márton stb.) az alsósok. Nagyon fontosnak tartom megemlíteni, hogy az alsósok műsoraiban az egyes osztályok minden diákja szerepel – még ha csak kórusként vagy beszéd nélküli templomként is – és így átéli a közösségbe tartozást az ünnepen.

Végül elérkeztünk az ünnepek utolsó kategóriájához, a nemzeti ünnepekhez. A gyerekek számára ezeket a legnehezebb ünnepként megélni. Itt ők már csak és kizárólag *ünneplők*. Az ünnepelt valami más, a kicsik számára gyakran megfoghatatlan dolog: szabadság, forradalom stb. Bizony, még a nagyobbak is erősen keverik március 15-ével kapcsolatosan a forradalom és a szabadságharc fogalmát. Még távolabbi számukra október 23. *üzenete*. Tíz évvel ezelőtt a tanári karból hárman elevenítették fel az október 23-ai eseményeket. Idén 18 diák játszott a darabban másodikostól hatodikosig. Mégis több gyermek szívéen hatolt át az a bizonyos *üzenet*, ami az ünnepben összeköti a múltat a jelennel. Hogy lehetséges ez?

Úgy, hogy a műsor nem az események kronologikus felelevenítésére törekedett, hanem azok sodrát, hangulatát jelenítette meg. Ezt támasztotta alá játékkal, zenével és projektoros képekkel. A felkészülés alatt persze sokat beszéltek a gyerekekkel a korról, előzményeiről, következményeiről. Mindez természetesen rengeteg munkát igényel a tanár részéről, de ezt az időt nem szabad sajnálni. Ha csak egy gyereket meghatottak a látottak, már megérte. Voltak diákok, akik év elején azt mondták, hogy csak a Gellért-műsorban akarnak szerepelni. Azóta átélték október 23-át, most a karácsonyra hangolódnak, és már előre készülnek a következő félévi ünnepekre. A szkeptikusok biztos azt mondják, hogy megérezték a siker, a taps ízét. Biztos kellett ez is, de ez kevés. Ehhez belső indíttatás kell. Az pedig csak annak van, aki már ráérezett arra, mi a különbség ünneplés és ünnep között. Amikor az ajándékot nem kapja, hanem adja. S így fog beletartozni egy közösségbe, s lesz a társaiért, a társadalmaért, hazájáért felelős ember, akit a mottóban Kölcsey „mívelt embernek” nevez.

Ne hagyjuk, hogy ebben a mai fogyasztói társadalomban az ünnep is fogyasztási terméké alacsonyodjon!

Schrei Balázs

Ciszterci Rend Nagy Lajos Gimnáziuma, Pécs

„Csak törpe nép felejthet ős nagyságot”

(Garay János)

Tanárként gyakran szembesülünk azzal a kérdéssel egy fontosabb állami-nemzeti ünnep kapcsán, hogy milyen az ünnepi kultúránk. Az ünnepek fontos társadalmi szükségleteket elégítenek ki, minden emberi kultúrának részei. A megszokott életritmus megváltozik ilyenkor. A napi munka helyett az ünnepségi eseményei kapnak szerepet, melyek a közösséget érintő múltbeli történések felidézésével az összetartozás tudatát erősítik. A gyakorlatban azonban ezek az ünnepségek sokszor megkopottá válnak, elvesztik az ünnepi hangulat átélésének élményét.

Iskolánkban, a pécsi Ciszterci Rend Nagy Lajos Gimnáziumában, mindig is nagy hangsúlyt kaptak mind az egyházi, mind az állami ünnepek. Törekszünk arra, hogy a hagyományos sémák használata helyett, igazán megszólítsuk a diákjainkat, számukra érzelmileg is átélhetővé tegyük az ünnepeket. Így a hagyományos „ének-vers-ünnepi beszéd” felosztás helyett már többször színdarabot adtak elő diákjaink. Karácsonykor pedig nemcsak a tanulóink készülnek műsorral, hanem tanáraink is aktívan bekapcsolódnak változatos, különleges műsorszámokkal.

Ezért is örültem annak, hogy már két alkalommal is lehetőséget kaptunk arra – a Rákóczi Szövetség Diákutaztatási Programja segítségével –, hogy egy-egy osztállyal felkeressünk határon túli magyar közösségeket, és ott részt vehessünk

a helyi március 15-i megemlékezéseken. Horvátországban Vörösmarton és Szentlászlón, a Vajdaságban pedig Bácsstopolyán jártunk. Mindkét alkalommal nemcsak a települést és tágabb környezetét ismerhettük meg, hanem az ottani magyarokkal is szorosabb kapcsolat alakíthattunk ki. Mindig megismerkedtünk az ünnephez kapcsolódó helyi eseményekkel is (pl. a Szabadka környéki csatákkal), amelyre itt Pécssett nem lett volna lehetőségünk. Az ünnepi műsorok hangulata, a hely atmoszférája megérintette a tanulóink lelkét. Az utazás minden résztvevőjében megfogalmazódott a gondolat, hogy máskor is visszatér még.

A gyerekeknek fel kellett készülniük az ünnepre, ami nemcsak fizikai felkészülést jelentett (útlevelek előkeresését, úticsomag készítését), hanem egyúttal lelki és szellemi készülést is. Vallatóra fogtuk önmagunkat, hogy honnét indultunk és hol tartunk, mit jelent magyarságunk, mit jelent a történelmünk. Ha különböző országokban is élünk, összetartozunk, s ezt az érzést segíti az őseink által közösen megélt történelmünk felidézése, lelki átélése. Fontos, hogy megismerjük a határon túli magyarokat, akik ugyan elég közel élnek hozzánk, sokak számára mégis egy ismeretlen világot jelentenek. Jó, hogy kultúrkincsünk, az ünnepi hangulat, az öröm, az együvé tartozás érzése közös örömforrássá lehet.

Hosszú Csaba

Mustármag Keresztény Óvoda, Általános Iskola és Gimnázium, Budapest

Családi iskola – családi ünnep

*„áldassál, Uram, amiért
a mulandó örömök
s harcok hétköznapi után
megteremtetted az ünnepet,
a megnyugvást”*

(Szabó Lőrinc: Ünnep)

Ha megkérdezzük a gyerekeket, mit jelent számukra az ünnep, először rendszerint tárgyakat vagy jeleket említenek: ünneplő ruha, vers, zászló, szabadnap. Azután azon kezdenek tünődni, milyen ünnepeket ismernek, és így bővül a kör: előkerül a születésnap tortája, a karácsonyfa, esetleg a húsvéti nyuszi. Csak később, a beszélgetés során gondolnak arra, hogy az ünnephez a hétköznapi várakozása, a készülődés is hozzátartozik.

Ezt a készülődést állítja a középpontba iskolánk hagyománnyá vált ünnepi alkalma, a Luca-nap. Ilyenkor karácsonyváró együttlétre hívjuk a szülőket. A gyerekek már hetekkel előbb készülődni kezdenek, az osztályok többsége egy-egy

délután az iskolában marad és a diákok osztályfőnökeikkel közösen készítik el a karácsonyhoz kötődő portékáikat: ablakdíszektől mézgyertyáig, mézeskalács-háztól festett szalvétagyűrűig minden megtalálható közöttük. A szülők természetesen szívesen és büszkén vásárolják a gyerekek alkotásait. A felső tagozatosok és a gimnazisták azonban nemcsak a vásári készülődésben vesznek részt, hanem a szüleiknek szóló meglepetés-műsorban is. Erre minden szülő kap meghívót, és tapasztalataink szerint sokan élnek is a lehetőséggel. Mivel a karácsony előtti utolsó iskolahét számukra is zsúfoltabb, úgy döntöttünk, inkább korábban tartjuk a karácsonyi műsort, így esett a választásunk a Luca-napra. A szervezés – a ruhátár, a díszítés, a büfé stb. – a felsős osztályok feladata, a szereplés pedig a gimnazistáké. Családiásan kis iskola vagyunk, évfolyamonként egy osztállyal, ezért ha a tizenkettedikesek kivételével mindegyik gimnazista osztály föllép, akkor sem lesz túl hosszú a program. Általában karácsonyi énekek, mulatságos jelenetek, rövid hangszeres bemutatók, betlehemes játékok adják a műsort. A várva várt esemény mindig a tizenegyedikesek előadása, ők ugyanis ugyanazt a színdarabot adják elő, amit korábban a szalagavatón. Mivel azt sokan nem láthatták, itt lehetőségük nyílik rá. A tapasztalatok szerint a családiásabb környezetben és a jól ismert iskolai tornateremben a gyerekek is oldottabban játszanak, és a siker sosem marad el. A záró műsorszám rendszerint a tanári kar meglepetése: alkalmi kórusunk egy-egy adventi vagy karácsonyi énekkel kedveskedik a szülőknek és a diákoknak.

A műsort követően a szülők válogathatnak az ajándéktárgyak között, kellemesen elbeszélgethetnek, vagy ha kedvük tartja, a lelki-szellemi töltekezést tesztük felüdítésével egészíthetik ki: az udvaron a tizenkettedikesek saját készítésű sült kolbásszal és forralt borral várják őket. Portékájuk nem szokott megmaradni... Lehetőségük nyílik arra is, hogy a szegényebbek karácsonyát segítsék: ruha-, játék- vagy pénzadományokat gyűjtünk, amelyeket eljuttatunk a szűkölködőkhez.

Tapasztalataink szerint szülők, diákok és tanárok egyaránt szívesen jönnek össze ezen az ünnepi alkalmon, és a bensőséges együttlétben, a közös készületben mindnyájan ráéreznek Szabó Lőrinc idézett szavainak igazságára. A karácsony előtti utolsó hét már a várakozás jegyében telik: diákok és pedagógusok lelki napja, az osztálykarácsonyok és a szeretetvendégségek közvetlenül az Ünnepre, Krisztus születésére irányítják a figyelmet.

Mona Tamásné

Szent Gellért Katolikus Általános Iskola és Óvoda, Kiskunmajsa

Egészségét az óvodában

„Gyúrd, dagaszd a kenyeret,
Tékenőbe kelesztgesd,
Nagykenőbe tekergesd,
Süsd pirosra kemence,
Áld meg mikor megeszed.
Amen.”

Az idén is tartalmas programokkal tettük emlékezetessé az őszhöz szorosan kapcsolódó terményáldást és az azt körülölelő egészséghetet. Igyekeztünk még színesebbé tenni, még inkább gazdagítani megszokott programjainkat, az egészséges életmódra nevelés jegyében. A jó időben bízva a hét minden napjára a szabad levegőre terveztük a különféle tevékenységeket.

Munkaközösségünk, a dajka nénik és a szülők aktív részvételével sikerült is megvalósítani a tervezett eseményeket. Dohányzás elleni foglalkozás, aerobik, futás, séta, ügyességi játékok, népi tánc, vitamin torna követték egymást. Nagy sikerrel tartott előadást gitáros vendég zenészünk, Fredericó is. Kosik Sándor atya többször is ellátogatott hozzánk, Retkes Zsolt atya pedig a terményáldást végezte.

Tartalmas délelőtti részesei lehettünk, amikor minden csoport elsétált a tájházba, ahol kedvünkért befűtötték a kemencét. Az ott dolgozók nagy szeretettel vártak bennünket, segítségükkel megismerkedhettünk a hagyományos kenyérsütés folyamatával. Saját szemünkkel láthattuk amint a frissen dagasztott kenyértészta egyre nagyobbra nő az abrosz alatt az erre a célra font szakajtóban. A lobogó tűz, a meleg kemence, a dagasztáshoz szükséges régi eszközök bemutatása (szita, teknő, sütőlapát) felejthetetlen élményt jelentett. Amíg sült a cipó dallal, mondókákkal, népi körjátékokkal, valamint kukoricamorzsolással múltattuk az időt. A melegen gőzölgő kenyér illata és íze aligha volt hasonlítható a megszokott mindennapi kenyereünkhöz. Nemcsak megkóstolhattuk, de útravalót is kaptunk, amely a terményáldás napján már megáldott formában került elfogyasztásra. Ezen a napon, az udvaron felállított asztalokon a legkülönbözőbb termésekből készített figurák, zöldséggel, gyümölccsel megrakott kosárcák sorakoztak, melyek a sok-sok ügyes gyermek és óvónő, valamint néhány aktív szülő keze munkáját dicsérte. Megelevenedett az udvar, az erdő, a tó. Zsolt atya közreműködésével hálát adtunk a sok földi jóért, majd rövid verselés, éneklés és körjátékozás után egészséges gyümölcsöket és magvakat fogyaszthattunk.

A hét ötödik napján eleredt ugyan az eső, de ez sem szegte kedvünket, hiszen lelkes óvo nénik bábelőadással készültek. *A zsebkendő* című mese az orrfújás helyes technikájára próbálta rávezetni a gyermekeket, így ők is részesei lehettek az előadásnak.

Gyermekeink a hét folyamán fokozottabban tapasztalhatták meg a mindennapi kenyér örömét, a hálaadást, az egészség fontosságát, az együttlét és az együtt mozgás örömét.

Lakatos Jenőné

Szent Margit Gimnázium, Budapest

Ünnepek, avagy rituálék a családban és az iskolában

A család szerepe kiemelt az ember életében. Pszichológiai vizsgálatok mutatják, hogy jobb az életésélyei, a lehetőségei és az egészségkilátásai a családban élőknek, a családban felnövő gyerekeknek (TRINGER, *A család*, Magyar Pax Romana kongresszus kötete, 2000.) A család az elsődleges szocializációs környezet, itt tanuljuk meg a legtöbb készséget, normát, attitűdöt. Ha egy család *biztonságot* és valódi *szerezteltjes érzelmi kapcsolatot* tud adni, akkor az a gyerek felnőttként képes lesz a magabiztos helytállásra és örömteli életvezetésre. Miközben a jó családi feltételek elősegítik az egyén képességeinek kibontakoztatását, addig a nem megfelelően működő család (túl hideg, megközelíthetetlen szülők; szigorú, rideg szabályok) akadályozza, gátolja az egyént a kiteljesedésben és ez a hatás akár egész életen keresztül is érvényesülhet. Ezt Gyarmathy Éva (*Diszlexia. Specifikus tanítási zavar*; Lélekben Otthon Kiadó, 2007.) bibliai példát véve alapul Máté-hatásnak nevezi, vagyis akinek kevesebb jutott, az még azt a keveset is könnyen elveszíti.

A családi rituálék hozzájárulnak a közösségi érzés kialakításához és fenntartásához, tehát a család identitásának fontos részét képezik. Ismétlődő megjelenésük elősegítik a családi értékek, szabályok megtanulását, begyakorlását, fenntartja a közös eszmerendszert, erősítik a család belső kohézióját és kijelölik a határokat is. Ugyanakkor a rituálék segíthetnek átvészelni a különböző problémákat is (S. J. WOLIN, L. A. BENETT, *Családi rituálék = A családsegítés elmélete és gyakorlata*, szerk. FEUER Mária, Bp., Akadémiai Kiadó, 2008.)

A családi rituáléknak különböző fokozatai vannak az egyszerűbb interakcióktól, a családi hagyományokig, de minden kultúrában a legkidolgozottabbak az ünnepekhez kapcsolódó rituálék. Jellemző, hogy nagy érzelmi erőt hordoznak és nemcsak a család belső összetartozását jelenítik meg, hanem a család kultúrához, társadalomhoz való kapcsolódását is erősítik. Nagyon fontos, hogy a házaspár által kialakított szokások, szertartások *közösek* legyenek, ne egyik vagy másik fél kizárólagos döntését és energiáit igényeljék. Fontos, hogy minden családtag számára jelentőséget hordozzanak, átélhetőek legyenek és legyen mód az ünnep személyessé válására.

Az iskolai ünnepek a kultúra, a társadalom szintjén képviselik a rituálékat. Céljuk a családi ünnepekhez hasonlóan a közösség identitásának kialakítása és fenntartása,

az összetartozás hangsúlyozása, a közösség értékeinek, normáinak megfogalmazása. Az iskolai ünnepek visszahatnak a családra, fölvetnek olyan kérdéseket, amelyeket a családi közösség nem gondolt végig (így például egy nem vallásgyakorló családban nevelkedő gyermekben az iskolai ünnepek előmozdíthatják a valóságával kapcsolatos gondolkodást).

A diákok nagy része alacsony kohéziójú családból jön, ahol az ünnepek szerepe kevésbé hangsúlyos. A gyerekek ünneplésre való képességét gyakran nehezítik a szétesett családok problémái is.

Az ünnep keretei sokszor túlságosan merevek, rögzült rituálék jellemzik, de valódi jelentésüket már elvesztették, ez vezethet az ünneplés elhagyásához. A merev formáktól való szabadulás áldozatául eshet az egész ünnep (ez a gondolat vonatkozhat a családi ünnepeken túl a vallási ünnepek átadására, hagyományozódására is). Ezért a családi és az iskolai ünnepek esetében egyaránt fontos a rugalmasság. Az ünnepek jelentősége kiemelten fontos, vagyis igyekeznünk kell jelentést és a kereteket úgy meghatározni, hogy a jelenlévők *résztvevővé* váljanak. Fontos, hogy a formák jelentését elmagyarázzuk a fiataloknak, ennek hiányában az ünnepség nem átélhető, nem ünneplés, csupán egy kötelező program.

Révay Máté

Nagyasszonyunk Katolikus Óvoda, Kalocsa

Szent Márton-nap

*„Szent Mártonnak ünnepén
Égő gyertyát viszek én...”*

Változó, megtépzott értékrendű világunkban, ahol az emberek között nagyobb a közöny, a szürkeség, mint a szeretet, családjaink nincsenek könnyű helyzetben. Ezért óvodánkban fontos feladatnak tekintjük, hogy újra felfedezzük a szülőkkel és gyermekekkel, magyarságunk, kultúránk népi és keresztény ünnepeit, hagyományait, azok belső tartalmát, esztétikáját. Az ünnepek többségét természetesen elsősorban a családban kell megünnepelni, de az óvoda kiegészítő tevékenységével hozzájárulhat ahhoz, hogy a gyermekek életében letegyük a hit és a hagyományok megismerésének első alapköveit. Különösen fontos, hogy a gyermekek minél korábban át tudják élni a közös ünneplés örömét, a közös rítusok biztonságot adó élményét. Keresztény nevelésünk az ünnepek és hagyományok köré fonódik, mely hagyománykereső, -megőrző tevékenységbe igyekszünk a szülőket is bevonni, hiszen az ünnepvárás, a készülődés erősíti az összetartozás érzését, feltöltődést, a hétköznapiakból való felemelkedés élményét nyújtja gyermeknek, felnőttnek egyaránt.

Óvodánk ünnepei között kiemelkedő helyet foglal el, a már több mint tízéves hagyománynak örvendő, november 11-én tartott Szent Márton-nap. Jelentősége

óriási, hiszen tartalmában jelentős mondanivalót sugároz a családoknak, óvodásainknak. Több népi hagyomány kapcsolódik hozzá, közösségben tudjuk ünnepelni, az előkészületek pedig a gyermekek változatos tevékenységét teszik lehetővé.

Szent Márton a középkor egyik legfényesebb szentje, akit minden óvodásunk már jól ismer, a róla szóló történeteket, legendákat érdeklődve, szívesen hallgatják. 316-ban Pannóniában Sabaria (Szombathely) városában pogányként született. 15 éves volt, amikor besorozták katonának a római hadseregbe, ahol nemcsak vitézségével, hanem szívósságával, a betegek és a szegények iránti tiszteletével is kitűnt. Egyik legismertebb legendája szerint katonáival lovagolva egy szegény koldussal találkozott. A férfi sovány volt, éhesnek látszott, didergett és segítségért könyörgött. Márton megsajnálta, s mivel egyebe nem volt, mint vastag, meleg katonakabátja, ennek egyik felét a didergő koldusnak adta. Éjjel azután különös álmot látott, melyben Jézus a koldus képében jelent meg előtte. A látomás hatására 18 éves korában megkeresztelkedett, s a katonai pályát elhagyva egyszerű szerzetesként tanította népét. Nagy tisztelet övezte tetteit, majd 371-körül Tours város püspökévé választották. Életének üzenete: légy mindig alázatos, tégy jót, amikor csak tudsz, s ne feledkezz meg a rászorulókról.

Minden évben, különösen az ünnepet megelőző heteket, napokat meghatározza a fenti üzenet, a hűvös novemberi napokban óvodánk falait a Márton-i lelkület járja át. Az előkészületekbe tevékenyen bekapcsolódnak a gyermekek, a szülők, s minden dolgozónk. Meghívók sokasága készül, mivel ez az esemény városi méretűvé nőtte ki magát, a környező falvainkból is érkeznek vendégeink. Óvodásaink aktívan vesznek részt az apró mézeskalács ludak, lovacskák és a színes mécsesek elkészítésében, közben Márton-i dallamok hangzanak fel a nap bármely szakában. A játékot, a kezdeményezéseket meghatározzák a Mártonról szóló elbeszélések: a gyermekek középkori várat építenek, katonásdit játszanak, jelmezekbe bújnak, s eljátsszák a szegény koldusról szóló legendát, vagy Márton-napi lúd sül a babakonyhában, ahol szeretettel várják a vendégeket egy kis ünnepi lakomára. Óvónőink korosztályokhoz igazított elbeszéléseiből a gyermekek megismerhetik az ünnephez tartozó népszokásokat, történeteket. A legenda megelevenítése, dramatizálása során pozitív erkölcsi tapasztalatokhoz is (önzetlenség, segítőkészség, együttérzés) juthatnak. Az óvoda őszi ünnepi színekbe öltözik, a falíújságokat az eseményhez kapcsolódó képek díszítik.

Ezen a délutánon vásárt is rendezünk, ahol liba-tallérért minden gyermeknek jár egy díszes mézeskalács Márton-lúd, melyek a Karamell Snack Rt. vállalat, cukrász diákjainak keze munkáját dicsérik. Vendégeink számára adott a vásárlás lehetősége, ezzel támogatják óvodánkat. A szülők közül néhányan szívesen vállalkoznak az ünnepi műsorban való szereplésre vagy a szentmisén való felolvasásra, s van, aki Szent Márton jelmezét is örömmel magára ölti. Ebben az évben különösen nagy sikert aratott gyermekeink körében az óvó nénik által wayang-bábokkal

előadott jelenet, amely Márton püspökké választását beszélte el. A zsúfolásig megtelt templomban vendég zenészeink gondoskodtak az emelkedett hangulatról. A készülődés, a várakozás tetőpontja, amikor meggyúlnak a kis lámpások s a sokaság együtt indul el az ünnepi körmenetben. A lovon elől haladó Szent Mártont, lelkesen éneklő tömeg követi, az apró kis fények, mint megannyi szentjánosbogár, a szeretet lángjaként mutatnak utat a sötétben. A körmenet végül az iskola aulájába érkezik, ahol libazsíros kenyér, felszeletelt lilahagyma, forró citromos és boros tea várja a résztvevőket. Öröm látni, ahogy családias hangulatban, vidám beszélgetés közben ismerősök találkoznak, megállnak néhány percre, melegség járja át mindnyájunk szívét, megérint bennünket a koldusra terített köpeny melege, melyet a dal is kifejez: „Osszuk szét a köpenyét, öröksége a miénk / Pannon földnek drága, szent fia vezess minket, vigy a jóra...”

Schuckné Balázs Ágnes

Liliomkert Katolikus Óvoda, Budapest

Az ünnep

Bizony sokszor érezhetjük úgy, hogy az ünnep mint örömteli nap, elvesztette jelentőségét. Amikor már hónapokkal az ünnep előtt elárasztanak bennünket a fényes, olcsó, egyedi és megismételhetetlen ajánlatokkal, elfelejtjük valójában mit is jelent megünnepelni egy napot. Régen ezeken a napokon összegyűlhetett a család, baráti kör, a falu apraja és nagyja. Most egyre inkább elszigetelődünk egymástól, mintha félnénk bármit is megmutatni magunkból.

Pedig rajtunk, dolgozó embereken, ezen felül szülőkön keresztül adhatjuk csak át a gyermekeknek az ünnep igazi lényegét, hagyományainkat. Otthonainkban kell először megteremteni (vagy ismét elővenni) azokat a szokásokat, melyeket később gyermekeink adhatnak tovább. Ha a legszűkebb környezetében, családjában, nem lát erre példát (házassági évforduló, születnapok, névnapok, ünnepnapok, hétköznapiak), akkor az intézmény sem tudja ezt kellően elmélyíteni benne. Egy intézmény csak folytatója és kiegészítője lehet a családi nevelésnek, az otthonról hozott szokásokat folyamatosan megfigyelhetjük és megerősíthetjük. Meg kell tanítani ünnepelni a gyermekeket, de ezt csak a saját példánkon keresztül tudjuk megtenni.

Ha valakit ünnepelünk, akkor az a nap róla szóljon, odafigyeléssel és szeretettel vegyük körül. Érezze, hogy fontos mindannyiunk számára, hogy ő is tagja kis közösségünknek (halacska csoport).

Ünnepnapot ülve mutassuk meg a gyerekeknek a lényegét, emeljük ki számukra, hogy az hassa át napunkat, cselekedeteinket (megosztás, szolgálatkészség, alázat, engedelmisség, öröm). Ha rajtunk látják, hogy komolyan vesszük, eszerint

cselekszünk, akkor követni fogják példánkat. Cselekedeteinken keresztül észreveheti, hogy mekkora örömmel és odafigyeléssel fordulunk a másik felé (gyermek, kolléga, szülő).

Magamtól kell elvonnom, hogy másnak adni tudjak, ami a gyermek számára, nagyon nehéz feladat. Időhiányban szenvedve, pont onnan vonjuk el az energiát, ami később értékké válna a gyermekben.

Ünnepeinken keresztül tudjuk hagyományainkat átadni gyermekeinknek, növényeinknek. „Ha valaki meg akarja ismerni egy nép lelkét, vegyen részt az ünnepein. Az ünnepi szokásaikon keresztül ismerheti meg az embereket.” Ne hagyjuk ünnep nélkül gyermekeinket!

Jancsó Veronika

A vasárnap ünnepe

Az ünnep – néprajzi meghatározás szerint – olyan „szent idő”, melyben a közösség a hétköznapoktól eltérő módon viselkedik, megszabott előírásokat és tilalmakat tart be. Ezek a szabályok régen a közösségre nézve általános érvényűek voltak, ha valaki megszegte ezeket vagy semmisnek tekintette, az a közösség rosszállását váltotta ki.

Az évek elteltével a kis- és nagyközösségek ereje és összetartása csökkent, ezért ezek a szabályok is halványultak. A kisebb ünnepek jelentősége szinte a semmibe veszett. A jelentős egyházi ünnepek is gyakran a nagy készülletben és minél „tökéletesebbnek” tervezésében lelki tartalmát veszítik.

Mi történik azokkal az ünnepekkel, melyek gyakran ismétlődnek életünkben, melyekre sajnos néha nem is ünnepként tekintünk már? Például hogyan ünnepeljük a húsvétot vagy a karácsonyt, ha a vasárnapra nem tekintünk ünnepként? A kicsiben példát mutatunk-e a gyermekeknek, hogy aztán kellően fel tudjanak készülni a nagyra? Fontos, hogy a vasárnapot és a vasárnapi szentmisét is ünnepek tekintsük és örömét a gyermekeknek is meg tudjuk mutatni.

Az óvodánkban ennek elérése érdekében kis lépésekben haladunk. Nemcsak azért mert nem minden gyermek érkezik keresztény családból, hanem azért is, mert így tudjuk megnyitni igazán lelküket az értékek és ünneplés felé.

Reggeli csoportos áhítataink során igyekszünk bensőséges, csendes hangulatot teremteni. A gyermekek kilépnek a reggeli rohanásból, magukra, a társukra és a Jóistenre figyelnek. A ministránsok gyertyát gyújtanak, kinyitják kis templomunk ajtaját, mely mögött egy feszület található. A csengő hangja figyelmezteti őket arra, hogy a Jóisten itt van köztünk. A gyermekek igénylik ezt az elcsendesedést, nem telik el nap áhítat, hálaadás nélkül, itt igazán megtapasztalják a közösségi érzést. Ez mindennapjaink kis ünnepe.

Vasárnaponként csoportos szentmisén veszünk részt. Ünneplőruhában, mert az öltözékünk is kifejezi az alkalom jelentőségét. Ahogy megtapasztalták az áhítatokon, hogy öröm a társukkal együtt, közösségben a Jóisten szavára figyelni, örömteli lélekkel ünneplik a vasárnapot is. Ez az öröm talán szüleikre is hat, és nekik is sikerül kiszakadni a hétköznapi rohanásból, gyermekükkel ünnepelni.

Windisch Anikó

Apák napja

A nem vallásos emberek gyakran fölteszik azt a kérdést, hogy mi a különbség a katolikus és nem katolikus nevelési intézmények között. Választ adhat erre az a megfogalmazás, amit valahol olvastam: a katolikus intézményekben mindig egy-egyel többen vannak, és ez az egy, maga Jézus. De választ adott számomra az az ünnep is, amit csak itt, a Liliomkert Katolikus Óvodában élhettem meg, március 19-én, Szent József napján, az Apák napját. Hiszem, hogy ez az ünnep is szebbé, gazdagabbá tette az életünket.

Az ünnep előtti napokban sokat beszélgettünk a gyermekekkel a szeretetről, családról, az apának a családban betöltött szerepéről, a megbecsülésről. Napjainkat a készülődés varázsa hatotta át. Ebből a készülődésből nem maradhattak ki az édesanyák sem, akik az apák kedvenc süteményeit készítették el. A gyerekek által készített ajándékok már előző nap becsomagolva várták gazdáikat.

A reggeli áhítat alkalmával Szent József életével ismertettem meg a csoportot, hiszen az Ő szeretete, szolgálata példa lehet minden édesapa számára, gyermekeik keresztény szellemű nevelése során. Szent József Istentől kapott küldetését, Jézus felnevelésével, Mária oltalmazásával töltötte be. József egész élete hitbéli zarándoklat volt. Amikor az angyal hírül adta neki Isten üzenetét, egyetlen szót sem szólt, egyszerűen úgy tett, ahogy azt az Úr angyala parancsolta neki. József hallgatása különleges jelentőséget hordoz, épp ebből a hallgatásból olvashatjuk ki azt az igazságot, amelyet az evangélium mond róla: „igaz ember volt” – s ezt az igaz embert szeretném minden gyermek szívében, szemében megláttatni saját édesapja képében.

Édesanyák, feleségek, gyermekek, nyugodtak lehetnek, hiszen Szent József példájára a édesapátok, férjetek is szeretettel és fáradságos munkával gondoskodik rólatok. Ekkor az édesapák magnóról hallgathatták meg, hogy gyermekeik mekkora szeretettel fordulnak feléjük, s hogyan élük meg az ő szeretetüket. Az apai szemekbe könnyeket csaltak a gyermekek szavai. Amíg ők a szeretet hangjait hallgatták, a csoport átöltözött, hogy előadják a 12 éves Jézus dramatizált történetét, kiemelve azt, hogy Jézus engedelmeskedett szüleinek. Ez az engedelmesség földi képe volt a Mennyei Atya iránti fiúi engedelmességnek.

Az ünnep vége felé közeledve közösen énekeltük el gitárkísérettel a *Szeretet áradjon köztünk...* kezdetű dalt. Ezután az egyik édesanya egy keresztyény családkért szóló imát olvasott fel, majd előkerültek a titokban készített ajándékok, sütemények, meggyújtottuk az asztalokra helyezett gyertyákat, s halk zene kíséretében fogyasztottuk el a finomságokat.

Fontos feladatommak tartom az összetartozás felemelő érzésének felfedeztetését, hiszen minden nevelő tudja, hogy munkája annyit ér, amennyit neveltjei abból a gyakorlatban is megvalósítanak.

Az édesapák azt érezték, hogy ez a nap csak az övék, nekik mondunk köszönetet mindazért a sok szeretetért, fáradozásért, gondoskodásért, amit egész életükben nyújtanak gyermekeiknek.

„Aki szeretetben él, Istenben él, és Isten őbenne!”

Csákyné Selmeczi Rita

Szent Márton-nap

Az ember az egyetlen ünneplésre képes élőlény, képes a hétköznapi tennivalóit bizonyos időre átrendezni, munkáját felfüggeszteni. Korunkban, a felerősödött információs technika világában, a fogyasztói társadalom gépezete elrabolja lelki békénket, ami gyermekink életére is hatással van. Az ünneplés alkalmat ad arra, hogy felülemelkedjünk a hétköznapi világán, odafigyeljünk egymásra.

Napjainkat a zaj világa jellemzi: zaj kívül és zaj belül. A lárma megbetegítheti az embert. Akinek gazdag a lelke, annak jól esik elmerülni belső világában, szereti a csendet és a nyugalmat. Mi is erre törekszünk az óvodában, és hogy mindez ne csak az óvoda falain belül jöjjön létre, a családok aktív közreműködésére is számítunk.

Minthogy egy katolikus intézmény vagyunk, a világi ünnepek mellett, számos keresztyény ünnepet élhetünk meg. Ezek közül most egyről írnék részletesebben. Idén először emlékeztünk meg Szent Mártonról ünneplés keretében, az óvodai áhítaton kívül is. Az óvónők csoportjaikban megalapozták a gyermekek ismereteit és lélekben is felkészültek. A reggeli áhítatok alkalmával Márton legendáiról hallhattak a gyermekek, róla énekelték, a róla szóló történeteket játszhatták el. Arról is beszélgettünk, hogy miért lett Mártonból szent és miben követhetjük őt. A hét folyamán minden gyermek mécses készített, annak jeleként, hogy mi is fénylő lángocskaként szeretnénk világítani jó cselekedeteinkkel.

Már alig vártuk az ünneplés napját. A délutáni pihenő alatt a szülők is megérkeztek, akik zsíros kenyereket és meleg teát készítettek. Ezután közösen levonultunk az utcára, meggyújtottuk a kis mécseseinket és a másik épület óvodásaival a templomkertbe meneteltünk. Útközben a *Fénylő lángocskánk...* és a *Csillagfény vagyunk* kezdetű dalokat énekeltük, hogy felhívjuk a gyermekek figyelmét küldetésünkre.

A templomkertben, néhány kacsaringó után a bejárathoz mentünk és minden csoport elhelyezte mécseseit a lépcsőre.

A lépcső tetején rögtönzött színpadon az óvónőkből verbuválódott színjátszó csoport előadta Szent Márton életének egy részletét. A gyermekek csodálattal figyelték. Ezután két népviseletbe öltözött óvó néni citerás táncmulatságot tartott, amelyre a szülőket is szeretettel invitálták. Együtt örült kicsi és nagy. Ünnepegünk végén – mielőtt felszolgáltuk volna a szülők által készített kenyereket és teát – óvodánk vezetője arra kérte a jelenlévőket, hogy a kenyerek egyik felét ajándékozzák oda valakinek, ahogyan Márton is szívesen odaadta fél köpenyét a koldusnak.

Úgy érzem, hogy méltóképpen sikerült Márton-napi megemlékezésünk. A sötétben világító mécsesek, a gyermekek tiszta éneke, a másokra való odafigyelés és az egymás iránti szeretet fényt vittek mindannyiunk életébe.

Nagy Krisztina

A karácsony ünnepe

„A régi ember imára nevelte gyermekét, hálára, köszönetre, alázatra az életet adó és fönntartó égiek iránt. Mesék, mondák, legendák, énekek, cselekedetek közvetítették nekik apáik szellemiségét, adták lelkük táplálékát. Mindez az esztendő körös változásrendben történt, az Isten adta, idő hozta változás és átváltozás parancsát követve a Mindenség ölében.” Ezért fontos, hogy a világ a mai keresztény ember számára is kerek egész legyen, amelyben minden mindennel összefügg. Hiszi, hogy cselekvése, szokásai hatással van a létet formáló erőkre. Hiszi, hogy szükség van rá, hogy az Úr teremtette. Karácsonya ezért valóságos. Nem emlékünnepet ül, hiszen hitében Krisztus mindennap, minden évszakban, minden elevenben megmutatja magát. S minden karácsonyon szívében, lelke szalmaágyán születik meg.

Ezt a szellemiséget követjük ünnepeink előkészítésében: a reggeli áhítatok alkalmával. Óvodánk többéves hagyománya a gyermekek betlehemes-játéka, amelyet a Pestszentlőrinci Szűz Mária Szeplőtelen Szíve templomban adunk elő. A műsor különlegessége, hogy az egymást követő jelenetekben mind a 100 gyermek szerepel. A néphagyomány alapján írt történethez szülők és óvónők közösen készítik a jelmezeket: kicsiknek hópehely fejdísz és pelerint, a középsősöknek fogadós kötényt, a nagyoknak pedig pásztorbotot és báránybőr mellényt, subát.

Az „angyalok kórusa” a széphanagú kislányokból és kisfiúkból áll. Ők a szentély előtt felsorakozva fehér ministránsruhában és csillogó boa fejdíszben énekelik: „A kis Jézus aranyalma, Boldogságos Szűz az anyja, két kezével ápolgatja, két lábával elringatja.”

„Aki szomjazik, jöjjön hozzám és igyék” – Az ünnep szerepe
katolikus intézményeinkben

„Azon a napon a gyermek-Isten karéjba ölelt mindenkit és reménnyel teli sötét napok idejének kellős közepén megerősít a szeretetben bennünket. Ő kért bocsánatot a haragot keltőben, s ő bocsájtott meg a megbántottban. Ez a karácsonyi ajándék – a születő új fény, az éppen akkor és ott született Krisztus áldása.”

Kuszinger Éva

Karácsonyi koncert

Az ember dolgozik, gondolkodik, de ünnepel is. Az ünneplés az emberi élet velejárója. A keresztény ember – mondja Origenes – alapjában mindig ünnepel. De nem mindegy, hogy hogyan, s e tudás átadása a mi feladatunk. „A művészet nem az, hogy tudunk-e rendezni egy ünnepet, hanem hogy találunk-e olyanokat, akik örülnek neki.” (Fr. Nietzsche) Az ünnep lehetőséget nyújt hagyományaink erősítésére. A vallásos embert az ünnepek elszakítják a hétköznapoktól.

Ilyen valóság a karácsonyi ünnepkör legfontosabb eseménye, a kis Jézus születése. Óvodánkban az adventi időszakot az ünnepre hangolódás jegyében töltjük, adventi koszorút kötünk, mézeskalácsot sütünk, karácsonyi koncertet és betlehemest tartunk templomunkban. A karácsonyi koncertről szervezését évről évre én vállalom, a szentestét megelőző héten szoktuk megtartani. E rendezvényünk már elég hosszú múltra tekint vissza, lényege, hogy közösen készül rá az egész óvoda, sőt meghívjuk azokat a volt óvodásainkat is szerepelni, akik valamilyen hangszeren játszanak. A szülőkből és nevelőkből felnőttkórus alakult, hogy énekükkel emeljék az ünnep fényét. A gyermekek csoportoként készülnek énekkel, tánccal. Az ovisokból alakult néptánccsoport – néphagyományainkat felelevenítve – bölcsőcske-játékkal készül.

A műsor része még a felnőttkórus által előadott kórusművek, s régi óvodásaink ismert zeneszerzők alkotásaival örvendeztetnek meg bennünket. A készülődés során sokat beszélgetünk arról, milyen út vezet Gábrriel üdvözlététől a kis Jézus születéséig. A jászol szalmáján pihenő kis Jézus Isten végtelen szeretetének bizonyítéka. Beszélgetünk a karácsonyvárás során megjelenő szimbólumokról, az adventi koszorúról, rajta a gyertyákról...

A koncert napján fenyőággal, gyertyákkal és mézeskaláccsal díszítjük fel a termet, textíliából készítettünk egy háttérképet a szentcsaládról, amit minidig központi helyre állítunk. A koncerten nem csak a gyermekek és volt óvodások vannak jelen, hanem vendégként a szülők is. Ezzel is erősítjük a keresztény összetartozás érzését. A gyermekek kis ajándékkal térnek haza, kis karácsonyi csengővel, mézeskaláccsal, de a legnagyobb ajándékot szívükben viszik a karácsonyfa alá, a kis Jézus születésének hírért!

Kitka Sándorné

Temesvári Pelbárt Ferences Gimnázium, Esztergom

Egy jelvény ereje

Az esztergomi Ferences templomba nem könnyű bejutni: a főbejárati nagy, két-szárnyas ajtó nincs nyitva, a kihajtott vasrács sem túl biztató jelenség a belépni szándékozó számára. Egy észrevétlenül meghúzódo kisajtó az, amely megkegyelmez az először idelátogató lelke előtt, melyen átlépve megnyílik a világ egy másik dimenzióba.

De hogy az elején kezdjem. Az Esztergom közelében fekvő Bajnán, a katolikus egyház helyi képviselője Nyíri Róbert plébános és a helyi Cigány Kisebbségi Önkormányzat vezetősége 2008 nyarának elején kísérletet tett a dolgozók esti iskolájának beindítására. A lehetőségek továbbgondolásába Tokár János atya, a Ferences Gimnázium igazgatója is bekapcsolódott, és szeptemberre – miután a szükséges dokumentációk és engedélyek megszülettek – kezdődhetett a tanítás. A diákok megismerkedtek a tanárokkal, tanítási stílusukkal, elvárásaikkal, a dolgozók esti iskolájának általános követelményeivel, a ferences szerzetesrend és a gimnázium történetével, szellemiségével.

Mégis, igazi képet csak akkor kaptunk az iskoláról, amikor Assisi Szent Ferenc ünnepére ellátogattunk az intézménybe. Először végignéztük az iskolát, majd – miután bejutottunk a templomba – bekapcsolódtunk Szent Ferenc halálának (Transitus) emlékére végzett imádságokba. Az imák és énekek végén János atya köszöntötte a hallgatóságot, elmagyarázta a jelvényen található szimbólumok jelentését és jelentőségét, majd a Gimnázium minden új diákja megkapta a saját ferences kitűzőjét. A bajnai tagintézmény hallgatóit János atya és Valér testvér (aki maga is cigány) tisztelte meg azzal, hogy a jelvényt felerősítette a ruhájukra.

A következőkben két diák vall arról, hogy mit jelent számukra a Ferences Gimnázium diákjának lenni.

Oláh Edina három kiskorú gyermek édesanyja. Fekete haját, barna bőrét és szemét látva mindenki számára hamar egyértelművé válik, hogy a cigány közösség tagja, amit cseppet sem bán, hiszen nyolc éve aktív képviselője a helyi Cigány Kisebbségi Önkormányzatnak. A gimnáziumba való jelentkezését leginkább az motiválta, hogy munkahelyén, ahol szociális ápoló és gondozóként dolgozik, a szakmai előrelépését biztosítsa. Ezen kívül a tanulással nem titkolt szándéka a hitteles példamutatás gyermekei számára.

„Büszke vagyok magamra, hogy olyan emberek közé kerülhettem, mint a ferencesek, illetve olyan helyre, mint ez az iskola. Meggyőződésem, hogy ezt a jelvényt kiérdemeltem az eddigi elkéseredett sorsom után. Erre a kitűzőre a Jó Isten érdemesnek tartott valamért. A szerzeteseket, egyház képviselőit, testvéreket, apácákat én az Isten embereinek tekintem, így ahová János atya a ruhámra feltűzte, úgy ott is hagyom, mert erre mindig is büszke leszek.”

Baranyainé Erika a szomszédos Gyermely községből való. A helyi katolikus egyházközösség és a KARITÁSZ aktív tagjaként idejében hallott a gimnáziumról ahhoz, hogy bátorságát és önbizalmát összeszedve, kis biztatással jelentkezzen. Külön boldogságot jelentett számára, hogy egyházi iskola tanáraitól tanulhat, hiszen, ahogyan mondja, a tudáson kívül hitbeli értékeket is átadnak a tanulóknak. Elárulta azt is, hogy eleinte voltak kétségei, hogy mit keres egy kisebbségi osztályban, ám mára látja, hogy milyen jó közösséggé formálódtak.

„Nagyon nagy megtiszteltetés volt, hogy a Ferences iskola jelképét az esti iskola diákjaiként megkaptuk és viselhetjük. Úgy érezzük, hogy ezzel a jelvénnnyel minket is teljesen befogadtak ebbe az iskolába. Sok figyelmességgel találkoztunk a templomban, ahol külön padosorokat foglaltak számunkra. Ez is jelzésértékű: helyünk van a közösségben. Főleg mi lányok, asszonyok voltunk jobban megtisztelve, hiszen ebben az iskolában nők még nem tanultak. Büszkéek lehetünk rá, hogy olyan neves iskolába járhatunk, ahonnan sok híres ember került ki. Bizony bennem felmerült a kérdés: vajon méltó tagja vagyok-e ennek a közösségnek?”

Férfiak és nők, édesanyák és édesapák, lányok és fiúk, cigányok és magyarok, idősebbek és fiatalabbak, vagyis a rendhagyó ferences diákok, miután mellükön a kapott kítűzővel helyet foglaltak a padokban, szemlátomást ragyogott az arcuk. Tekintetükben meghatódás, mozdulataikban a megrendülés, szívükben öröm, lelkükben nyugalom; a jelvény számukra nem csak a lilium létét, Jézus és Assisi Szent Ferenc ölelkező karját jelenti. Mindinkább bizonyosságot arra, hogy elnyerésével életük további részében személyes sorsuk elfogadására és az iskolával járó terhek elviselésére ezáltal alkalmassá váltak.

Kissné Oláh Anita

Pedagógusok írták

A (KERESZTÉNY) CSALÁD SZEREPE A (HITRE) NEVELÉSBEN

KOVÁCS ANDRÁS

Társadalmunknak égető szüksége van azokra a családokra, amelyek képesek hitelesen megélni keresztény élethivatásukat... Hiszen szépen lassan – vagy talán inkább módszeresen? – lejáratódott minden, ami ezen a téren korábban tekintélyt parancsoló volt. Egy szándékosan leamortizált politikai, közéleti-erkölcsi légkörben nagyon nehéz bármiféle pozitív változásra számítani. A jövő reményre jogosító befolyásolását a legkisebb közösségekben, a családban lehet és kell elkezdni. A jelenleg tapasztalható negatív tendencia csak a becsületes, keresztény magyar családok helytállásán és kiállásán tud(na) megtörni...

A család napjainkban

*„A gyermek ott növekedett és erősödött.
Bölcsesség töltötte el és Istennek kedve telt benne.”
(Lk 2,40)*

A karácsonyt követő vasárnapon az egyház liturgiája a gyermek Jézust, Máriát és Józsefet: a Szent Családot állítja hívei elé. Ezzel hangsúlyozván a család nélkülözhetetlen szerepét, hiszen hogy Jézus emberként (is) hiteles és teljes életet élhessen, családban kellett megszületnie és felnevelkednie.

Panaszkodunk, szörnyülködünk a családi kötelékeket gyengítő, ifjúságot mérgező negatív társadalmi folyamatok láttán. Örök probléma a generációk viszonya. Természetes, hogy mindig léteztek súrlódások, nézeteltérések, azonban korunk szabadossága túlnő

minden korábbi időszakon. Az egész embert, személyiséget formáló nevelésben vitathatatlan a szülők első számú felelőssége. A szülői háttér, a családi otthon semmivel sem pótolható módon határozza meg egy-egy ember sorsát, életét.

Sajnos manapság ritkaságszámba megy ez a fajta szülői törődés, odafigyelés. E mai modern, „felvilágosult” és felgyorsult világban a szülők gyermekeik közé dobták a „gyeplőt”. Az általános iskola felső tagozatától a gyerekek jelentős része fogyaszt alkoholt és dohányzik, akár szülői „felügyelet” mellett is. Természetes, hogy 16 éves tinédzserlányoknál töltik lovagjaik az éjszakát – a szülőkkel egy fedél alatt. Sorolhatnánk még a neveletlen, buta megnyilvánulásokat, de felesleges, hisz minden irányból ez a mentalitás árad

felénk. Sajnos mindehhez gyakran társul az alkoholizáló vagy erkölcsileg labilis szülői háttér. Többé-kevésbé elmondható, manapság a kortársközösség és a média nevel: mintha a szülők nagy része tudatosan „kiszállt” volna. Pedig a leghatásosabb nevelési eszköz a jó példa, elsősorban a szülők jó példája.

Társadalmunk – a korszellemnek megfelelően – kitermelte „új” „ember-típusát”, aki irtózik a szervezettségtől, nehezen viseli a kötöttségeket és menekül a felelősség nyomasztó súlya elől. Ez a gondolkodásmód átjárja életterünk minden egyes szintjét, a gyengébb alapokra épített családok életét is megingathatja, sőt – ahogy sok-sok szomorú példa igazolja –, össze is döntheti.

A „divatosan” (liberálisan?) gondolkodó számára úgy tűnhet, elavult életközösségi formát, letűnt értékrendet igyekszik megélni a keresztény családmóddal. A kólán, csipszen, hamburgereken és amerikai filmen nevelkedett (amerikanizálódott?) generáció erősen megkérdőjelezi a hűség, a szerelem, a tisztesség, a becsület örök érvényű értékét. Erkölcsi válságot tükröz a válások, a törvényi és szentségi kötés nélküli együttélések, élettársi kapcsolatok magas száma.

Teljesítményorientált, anyagi gondokkal terhes, morálisan lezüllött világunkban egyre többen kongatnak vészharangot: krízisben a család intézménye. Tény, hogy nagyon sokan a családi problémák, feszültségek oldása helyett inkább a „robbanást” választják: egy darabig idegenekként élnek tovább egy fedél alatt, majd elvál-

nak, illetve házasságuk érvénytelenítését kezdeményezik.

Fokozatosan gyengül az összetartó erő, az egymásba vetett bizalom, a közös hit. Nem csupán a család hullik szét, hanem szétesik az ember, mint személyiség is, növelve a neurotikus betegségben szenvedők népes táborát.

A család szerepe az elmúlt kétszáz évben

A család minden történelmi korban alapvető sejtjét képezte a közösségi együttélésnek. Annak ellenére, hogy a kifejezés kultúránként más és más jelentéskörnyezetből fakadt. A fogalom Európában még a XVIII. században is mást jelentett, mint később, ahogy a magyar nyelvben, úgy például a franciában is gyakran kifejezetten a gyermekre vagy a szolgálakra vonatkozott. Maga a család kifejezés az ószláv *cseljad* (cselédség, háznép) szóból származik. A *familia* latin eredetű szó, jelentése: a szülők, gyermekeik és legközelebbi hozzátartozóik közössége, a társadalom és az Egyház alapsejtje. A kifejezés a XII. században tűnik fel először.¹

A szó eredete utal az együtt élőknek arra a sajátos képződményére és szervezetére, ami tulajdonképpen a rendi (feudális) társadalmak jellemzője: „*az úr; a mester vagy a gazda, mint státus, a birtok, a ház feje, atyai módon dirigálja és gyámolítja háza népét, feleségét, gyerekeit és cselédeit.*”² Európában a XVIII. századig sokkal inkább a „ház” és a „háztartás”, mint a „család” volt a nagyobb közösségek – nemzetek, országok – kulturális önértelmezésének egysége.³

Egészen a XX. század második feléig a család többgenerációs intézmény volt. A szülők sokáig együtt élhettek felnőtt – még nem házas – gyermekeikkel, de rajtuk kívül a háztartásukhoz tartoztak a nagyszülők, előzvegyült nénik, árvák, különféle rokonok és több esetben nemcsak ők. A nemesi házak elképzelhetetlenek voltak szolgálk és cselédek nélkül, ahogy a céhes polgárok házaiban szolgált vagy tanult egy-egy tanonc, segéd, úgy a birtokos parasztok házaiban is éltek különféle cselédek. Éppen ezért, az „úr” vagy a „gazda” egy népes háztartás feje is volt. Ebben az időben még nem különült el pénzügyileg és szervezetileg, térben és időben a ház és a háztartás a rendi reprezentációtól és a termelési feladatoktól.⁴ A család hasonló értelmezését ismerhetjük meg a magyarországi 1784–1787-es népszámlálás egyik utasításából is: „Egy Familiához számláltatnak mind azok... valakik magoknak külön nem főznek, hanem ugyan azon egy Atyától, vagy Gazdától, Gazdaasszonytól, közönségesen egygyütt tápláltatnak és velek egy Asztalon, kenyéren vagynak, akár ezek Házasok legyenek, akár nem.”⁵

A falusi parasztház vagy a városi polgárház egyszerre volt lakó- és munkahely, szűk belső terekkel. Míg a nemesi kastélyok nagyságuk miatt nem biztosíthatták az intimitás feltételeit, addig a városi és falusi szabadok házeit a terek szűkösége jellemezte. Egyetlen lakószoba, konyha, kamra, istállók vagy egyéb gazdasági helyiségek, s elől a műhely vagy a bolt. Az időtöltésben is összefolytak a tevékenységek. „A családtagoknak

nem lehetett a mai értelemben vett magánélete. Nem voltak külön hálószobák, nappali, étkezőhelyiség, gyerekszoba. Közösen – nyilvánosan – zajlott az élet, pirkadattól alkonyatig.”⁶

A „modernizáció” előtti társadalmi struktúrákban még nem váltak el élesen a magán- és közélet intézményei, összemosódtak a társadalmi szabályozás gazdasági, erkölcsi, jogi és vallási módjai, és ezért voltak sokkal ellenőrizhetőbbek a családtagok kapcsolatai. „A kastélyokban, falvakban, városokban élő emberek nem szervezetileg, hanem hagyomány adta személyes módon szabályozott érintkezéseket folytattak egymással, s csak a polgárosodás előrehaladtával és az iparosodott nagyvárosok kialakulásával nyílt lehetőség arra, hogy az ilyen ellenőrzéssel szemben kialakuljon a családi intimszféra.”⁷ Ezenfelül a család be volt ágyazva a rokonság védőhálójába is. A gyermekeket nem a szülő vagy az iskola nevelte, hanem a család. Mindig volt valaki a gyermek mellett, aki vigyázott rá, aki válaszolt kérdéseire. Az otthon központi helye volt a konyha, a kemence vagy a tűzhely környéke. Mindenre jutott bőséggel idő. Így a gyermek bele-növekedett a családba, elsajátította a család által közvetített példákat, magatartásmintákat. Az ipari forradalommal elinduló modernizáció volt az, ami kikezdte a család egységét, a felvilágosodás korszaka – forradalmaival együtt – pedig kikezdte a szentségét.

A szovjet típusú családmódellet elszakította a tradicionális családi kapcsolatokat, a nagyvárosok lakótelepei „otthonaiba”

kényszerítette, gyökértelessé tette a fiatal családokat. Az 50 négyzetméteres panelotthonok képtelenek voltak megőrizni a korábbi családi struktúrákat. Míg korábban a konyha volt a központ, most eltűnt, illetve „főzőkonyhává” zsugorodott. A szocialista-kommunista ideológia feleslegesnek tartotta, hiszen a gyermekek óvodában, iskolában, a szülők üzemi konyhákon, gyorséttermekben étkeznek. A „szocialista jólét” kilúgozta, majd igyekezett feleslegessé tenni a családi tradíciót. Ezzel párhuzamosan a családtól állami intézmények vették át a szociális gondoskodást.

A patriarchális nagycsalád tagjai a XIX. század iparosodása által kiléphetek a család kötelékeiből, mert mostantól kezdve munkásként saját keresettel rendelkeztek, akár saját családot alapíthattak, akár nőtlenek vagy hajadonok maradtak. A lakó- és munkahely szétválasztása, a család funkcióvesztése, a házimunkák megkönnyítése a technika vívmányai által, a munka adta nagyobb mobilitás, a válás megkönnyítése stb. csökkentették a családnak, mint támasznak a szerepét. A termelési struktúrák változásai, az új szokások veszélyeztetik a hagyományos családi egységet. Elsősorban – az emancipáció jegyében – a korigény, hogy a feleség is munkát vállaljon függetlenül a férjétől. A feleségnek és édesanyjának, a családi tűzhely őrzőjének szerepe is meggyengült, hiszen idejének jelentős részét a családtól távol tölti. Ez az a döntő tény, ami nem szolgálja a család stabilitását, és nem táplálja a család légkörének melegét. Az egykori patri-

arkális családnak, mint termelési egységnek a felbomlása megrendítette az emberek hagyományos házasság szemléletét is, így a házasság elveszítette korábbi szilárdságát.

Mivel a szociális kapcsolatok már csak informális jelleggel bírnak, a személyi autonómiatörekvések elősegítettek az egyedül élők (szinglik) számának növekedését is.⁸ Az 1960-as évektől az értékrend gyors változásával az objektív értékek helyére mindinkább az önmegvalósítás szubjektív értékei léptek. „A hangsúly az abszolút érvényű absztrakt erkölcsi elvek elfogadásáról a szubjektív döntések felé tolódott. Ez már messze nem konkretizálódásnak értelmezte magát, azaz egy adott elv és a fölvetett probléma együttlításának a lelkiismeret ítéletében. A *konkrét* látásmódot, a normát egyoldalúan az egyéni megítélés körébe utalták.”⁹ Tipikus példája ennek a nemi erkölcs privatizálása. Ez egyébként az egyházon belül is lemérhető, amikor erre igyekeznek visszavezetni sok katolikus ember „identitás-zavarát”. Megokolásuk szerint, ennek alapja a „csökevényes engedelmességfogalom”, amelyben „pótpapok veszik le az emberről a személyes szabadság terhét”. Mindezt a „familialista” nevelést teszik felelőssé.

A család Isten tervében

A házasságban eggyé váló férfi és nő gyermekeikkel egy családot alkotnak. Ez az elv megelőzi a közhatalom minden elismerését – kötelez. Jogilag ezt

tekintjük a hivatkozási alapnak, melynek függvényében a rokonság különböző formáit viszonyítani kell. „A családról elmondható, hogy a gazdagabb emberiség iskolája. Életének és küldetésének teljességét azonban csak akkor érheti el, ha a házastársakban megvan a szívekkelkek közössége, az egyetértés, a gyermekek nevelését pedig szorgos együttműködéssel végzik a szülők.”¹⁰

A család és a társadalom

A család a *társadalmi élet alapsejtje*, a természetes társadalom, amelyben a férfi és a nő önmaga ajándékozására hivatott a szeretetben és az élet továbbajándékozásában. A kapcsolatok tekintélye, stabilitása és élete a család körében a szabadság, a biztonság és a testvériség alapját képezi a társadalmon belül. A család az a közösség, amelyben az ember gyermekkorától kezdve megtanulhatja az erkölcsi értékeket, az Isten tiszteletét és a szabadság helyes használatát. A családi élet beavatás a társadalmi életbe.

A családnak úgy kell élnie, hogy tagjai megtanulják a gyerekekről és idősekről, a betegekről vagy hátrányos helyzetűekről, valamint a szegényekről való gondoskodást és ellátást. Számos család van, amely bizonyos alkalmakkor nem tudja ezt a segítséget nyújtani. Tehát másokra, más családokra és másodsorban a társadalomra hárul, hogy gondoskodják szükségleteikről: „Mert ez a tiszta és szeplőtelen vallásosság az Isten és Atya előtt: meglátogatni az árvaakat és özvegyeket szorongatásukban,

és önmagunkat szeplőtelenül megőrizni ettől a világtól.” (Jak 1,27)

A családokat megfelelő társadalmi intézkedésekkel segíteni és védelmezni kell. Ott, ahol a családoknak nem áll módjában, hogy feladatukat ellássák, a társadalom kötelessége, hogy segítsék és támogassák a család intézményét. A szubszidiaritás elvét követve a nagyobb közösségek tartózkodjanak attól, hogy bitorolják a család hatalmát és beavatkozzanak annak életébe. „Az apa tevékeny jelenléte igen előnyös hatással van a gyermekek jellemének alakulására. A gyermekek különösképpen a kisebbek rászorulnak arra, hogy az anya otthonának élhessen. Ezt tehát lehetővé kell tenni, de úgy, hogy az asszony jogos társadalmi felemelkedése is biztosítva legyen.”¹¹

A család jelentősége a társadalom különleges felelősségét kívánja meg a házasság és a család fenntartása, valamint megerősítése érdekében. A közhatalom tekintse komoly feladatának, hogy „elimeri, óvja és erősíti a házasság és a család igazi természetét, védi a közérkölcst, és segíti a családok boldogulását.”¹²

„A nevelés elsősorban a család feladata, de ebben rászorul az egész társadalom támogatására.”¹³ A politikai közösség feladata, hogy tisztelje és támogassa a családot és biztosítsa számára

- a családalapítás, gyermekvállalás és nevelés szabadságát saját erkölcsi és vallási meggyőződésének megfelelően;
- védelmezze a család intézményének és a házastársi köteléknek a szilárdóságát;

- a hit megvallásának, tovább adásának és a gyerekek abban való felnevelésének szabadságát a szükséges eszközökkel és intézményekkel;
- a magántulajdonhoz, vállalkozáshoz, munkához, lakáshoz és a kívándorláshoz való jogot;
- az egyes országok berendezkedése szerint az orvosi ellátáshoz, az öregek támogatásához és a családi pótlékhoz való jogot;
- a biztonság és az egészségesség védelmét, különösen olyan veszélyekkel szemben, mint a drog, a pornográfia, az alkoholizmus stb.;
- a szabadságot, hogy más családokkal társaságokat hozzon létre, és így képviselve legyen a polgári hatóságoknál.

A negyedik parancs *megvilágítja a társadalom többi kapcsolatát is*. Fivéreinkben és nővéreinkben szüleink gyermekeit látjuk; unokatestvéreinkben őseink leszármazottait; polgártársainkban hazánk fiait; a megkereszteltekben az Anyaszentegyház gyermekeit; minden emberben annak fiát vagy lányát, aki szeretné, ha „mi Atyánk”-nak szólítanánk. Ezáltal a felebaráthoz fűződő kapcsolatunkat személyesnek ismerjük el. A felebarát nem az emberi közösség „egyede”, hanem „személy”, aki ismert eredete alapján figyelmet és különleges tiszteletet érdemel.

Az emberi közösségek *személyekből tevődnek össze*. Jó irányításuk nem korlátozódik jogaik garantálására és feladataik teljesítésére, valamint a szerződés betartására. Az alkalmazók és alkalmazottak, a vezetők és polgárok közötti igaz-

ságos kapcsolatok feltételezik az emberi személyek méltóságának megfelelő természetes jóakaratot, az igazságosság és testvériség figyelembevételével.

A gyermekek kötelességei

Az isteni atyaság az emberi atyaság forrása¹⁴, ez alapozza meg a szülők megbecsülését. A kiskorú vagy felnőtt gyermekek tisztelete atyjuk és anyjuk iránt¹⁵ abból a természetes szeretetből táplálkozik, amely az őket egyesítő kapcsolatból ered. Ezt kívánja az isteni parancs¹⁶.

A szülők tisztelete (*gyermeki tisztelet*) a *hála* azok iránt, akik az élet adásával, szeretetükkel és munkájukkal világra segítették gyermekeiket és lehetővé tették számukra, hogy növekedjenek testben, bölcsességben és kegyelemben. „Teljes szívvel tiszteld apádat, és meg ne feledkezz anyád fájdalmairól! Gondold meg, hogy nem születél volna nélkülük, úgy fizess nekik, amint ők neked!” (Sir 7,29–30)

A fiúi tisztelet az igazi szófogadásban és engedelmességben mutatkozik meg. „Tartsd meg, fiam, atyád parancsait, és el ne hagyj anyád tanítását! Kösd őket szívedre mindenkor, fűzd őket nyakad köré! Hadd járjanak veled jöttödben-mentedben, örködjenek fölötted, amikor alszol, és velük társalogj, amikor felébredsz.” (Péld 6,20–22) „A bölcs fiú hallgat atyjára, az arcátlan pedig nem hallgat a korholásra.” (Péld 13,1) Amíg a gyermek szülei otthonában él, engedelmeskednie kell szülei minden kérésének, amelyeket az

ő vagy a család java motivál. „Gyermekek, fogadjatok szót mindenben születeknek, mert ez kedves az Úrnak!” (Kol 3,20)¹⁷ A gyerekeknek engedelmeskedniük kell nevelőik ésszerű előírásainak és mindazoknak is, akikre a szülei bízta őket. De ha a gyermek lelkiismeretében meg van győződve arról, hogy erkölcsileg rossz, ha egy ilyen parancsnak engedelmeskedik, ne kövesse azt.

Felnőve a gyermekek továbbra is tisztelik szüleiket. Kitalálják kívánságaikat, szívesen kikérik tanácsaikat és elfogadják jogos figyelmeztetéseiket. A szülők iránti engedelmeség a gyermekek nagykorúságával megszűnik, de a tisztelet nem, az örökre kijár. Ennek gyökerei valójában az istenfélelemben találhatók meg, amely a Szentlélek ajándékainak egyike. A negyedik parancsolat figyelmezteti a felnövekedett gyermekeket a szülők iránti felelősségükre. Amennyire csak tudnak, anyagi és erkölcsi támogatást kell nyújtaniuk nekik öreg napjaikban, betegség, magány vagy elkeseredés idején. Jézus emlékeztet a hálának erre a kötelességére.¹⁸

Isten az apát megdicsőíti gyermekei előtt, s az anyának jogot ad fiai fölött.

- Aki tiszteli apját, levezekli bűneit, s aki becsüli anyját, az kincset gyűjt magának.
- Aki tiszteli apját, az majd örülhet fiainak, s meghallgatást nyer, hogy ha imádkozik.
- Aki tiszteli apját, hosszú életű, s az Úrnak szolgál, aki anyját felüdíti: szüleit szolgálva Istennek is szolgál! (Sir 3,2–6)

„Fiam, legyen gondod apádra öregségében, és ne keserítsd őt életében! Ha meg is fogyatkozik értelmében, légy elnéző iránta, és meg ne vesd őt erőd teljességében! Az apa iránt tanúsított tisztelet ugyanis nem megy feledésbe, és anyád hibájáért jóval fizetnek neked [...] Mily gonosz hírben áll, aki cserbenhagyja apját, és Istentől megátkozott, aki keseríti anyját!” (Sir 3,12.13–16)

A gyermeki tisztelet kedvez az egész családi élet összhangjának, érinti a *fiúvérek és nővérek közötti viszonyt*. A szülők iránti tisztelet kisugárzik az egész családi légkörre. „Az öregek koronája az unokák, s a fiúk dicsősége a felmenők.” (Péld 17,6) „Viseljétek el egymást szeretettel.” (Ef 4,2)

A keresztényeknél nagy hála illeti meg azokat, akiktől a hit ajándékát, a keresztség kegyelmét és az életet kapták az egyházban. Lehetnek ezek a szülők, más családtagok, nagyszülők, lelkipásztorok, hitoktatók vagy barátok. „...mert eszembe jut a benned levő képmutatás nélküli hit, amely előbb nagyanyádban, Loiszban, majd anyádban, Eunikében élt, és bizony tudom, tebenned is megvan.” (2Tím 1,5)

A szülők kötelességei

A házastársi szeretet termékenysége nem korlátozódik csupán a gyermekek nemzésére, hanem ki kell terjednie erkölcsi nevelésükre és lelki alakításukra. „Annyira jelentős a *szülői nevelés*, hogy hiányát alig lehet pótolni.”¹⁹ A szülők számára a nevelés joga és kötelessége elsődleges és elidegeníthetetlen.^{20,21}

A szülők Isten *gyermekéiként* tekintsek gyermekeiket és *emberi személyként* tiszteljék őket. Úgy neveljék gyermekeiket, hogy maguk is engedelmesnek mutatkozzanak a mennyei Atya akarata iránt, teljesítik az isteni törvényt. A szülők gyermekeik nevelésének első felelősei. E felelősségükről elsősorban az *otthon megteremtésével* gondoskodnak, ahol a gyengédség, a megbocsátás, a tisztelet, a hűség és az önzetlen szolgálat a szabály. Az otthon az *erényre nevelés* alkalmas helye. Megkívánja a lemondás, a helyes ítélet, az önuralom gyakorlását, amely minden igazi szabadság feltétele. A szülők tanítsák meg a gyermekeknek, hogy „a fizikai és ösztönös távlatokat a belső és lelki távlatoknak” vessék alá. A szülők súlyos feladata, hogy jó példát mutassanak gyermekeiknek. Ha képesek saját hibáikat beismerni előttük, jobban tudják irányítani és javítani őket: „Aki szereti a fiát, annak kéznél van pálcája, aki megfenyíti fiát, örömét leli benne.” (Sir 30,1–2) „Apák, ne keserítsétek meg gyermekeiteket, hanem neveljétek őket fegyelemben az Úr útmutatása szerint.” (Ef 6,4)

Az otthon természetes közeg arra, hogy az emberi lény a szolidaritásba és a közösségi felelősségbe bevezetést nyerjen. A szülők megtanítják gyermekeiknek, hogy tartózkodjanak a megaluvástól és a lezülléstől, amelyek az emberi társadalmakat fenyegetik.

A házasság szentségének kegyelmével a szülők megkapták *gyermekéik evangelizálásának* felelősségét és kiváltóságát. A legkisebb kortól kezdve beve-

zetik őket a hit titkaiba, amelynek gyermekeik számára ők az „első hírnökei”. Zsenge gyermekkoruktól kezdve bekapcsolják őket az egyház életébe. A családi élet mikéntje táplálhatja azt az érzelmi hozzáállást, amely az élő hit hiteles előkészítője és fenntartója maradhat az egész élet folyamán.

A *hitre nevelésnek* kicsi gyermekkorban kell megkezdődnie. Ez történik akkor is, amikor a családtagok kölcsönösen segítik egymást, hogy a keresztény élet tanúságtétele által az egyházzal egységben növekedjenek a hitben. A családi hitoktatás megelőzi, kíséri és gazdagítja a hit tanításának más formáit. A szülők küldetése az, hogy megtanítsák gyermekeiket imádkozni és felfedeztessék velük istengyermeki hivatásukat. A plébánia a keresztény családok eucharisztikus közössége és liturgikus életének központja; a gyermekek és a szülők hitoktatásának kivételes helye.

A gyermekek a maguk részéről hozzájárulnak szüleik *szentségben való növekedéséhez*. Egyenként és mindnyájan jóindulattal törekedjenek az egyetértésre anélkül, hogy belefáradnának a kölcsönös megbocsájtásba, amelyet a megbántások, veszekedések, igazságtalanságok és egymás elhanyagolása megkívánnak. Ezt sugallja a kölcsönös szeretet. Krisztus szeretete pedig megkívánja azt. (Vö. Mt 18,21–22; Lk 17,4)

A gyermekkorban a szülők tisztelete és szeretete először is a gondoskodásban nyilvánul meg, amelyet gyermekeik felnevelésére, *fizikai és lelki szükségleteik kielégítésére* szentelnek. Növekedésük

során ugyanez a tisztelet és ugyanez az odaadás vezeti el a szülőket arra, hogy megtanítsák gyermekeiknek értelmük és szabadságuk helyes használatát. Mivel a szülők gyermekeik nevelésének első felelősei, joguk van olyan iskolát választani számukra, amely megfelel saját meggyőződésüknek. Ez alapvető jog. A szülők kötelessége *úgy választani*, hogy az még inkább segítse őket keresztény nevelői feladatukban. A hatóságok feladata az, hogy biztosítsák a szülőknek ezt a jogát és biztosítsák a tényleges feltételeket annak gyakorlásához. „A gyermekeket úgy neveljék és oktassák, hogy felnőtt korba jutva teljes felelősségtudattal kövessék hivatásukat, esetleg az egyházi hivatást is, és képesek legyenek az életben akként elhelyezkedni, hogy házasságra lépve a maguk családját kedvező erkölcsi, társadalmi és gazdasági körülmények között alapíthassák meg.”²²

Felnőtté válva a gyermekek feladata és joga, *hogy foglalkozásukat és életállapotukat megválasszák*. Ezt az új felelősséget a szülőkhöz fűződő bizalmas viszonyban vállalják magukra, akiktől önként kérdezzék meg véleményüket és kérjenek tanácsot. A szülők vigyáznak arra, hogy ne kényszerítsék gyermekeiket sem a pályaválasztásban, sem a párválasztásban. A mérsékletességnek ez a kötelessége nem tiltja, épp ellenkezőleg, megkívánja tőlük, hogy jó tanáccsal segítsék őket, különösen akkor, amikor családot kívánnak alapítani.

Vannak, akik nem kötnek házasságot, hogy szüleik vagy fivéreik, nővéreik gondját viseljék, hogy kizárólagosan

egy hivatásnak szentelhessék magukat, vagy más tiszteletre méltó okból. Ők nagyban hozzájárulhatnak az emberiség családjának javához.

A család és a mennyország

Bármilyen fontosak is a családi kötelek, mégsem kizárólagosak. Ahogy a gyermek érettsége és emberi, lelki önállósága növekszik, úgy jelentkezik egyre világosabban és erőteljesebben Istentől jövő, egyedülálló hivatása. A szülők tiszteletben tartják ezt a hívást és segítik gyermekeik választását. Vegyük tudomásul, hogy a keresztény első hivatása *Jézus követése*. (Vö. Mt 16,25) „Aki apját vagy anyját jobban szereti mint engem, nem méltó hozzám, és aki fiát vagy lányát jobban szereti, mint engem, nem méltó hozzám.” (Mt 10,37) Jézus tanítványának lenni annyit jelent, mint elfogadni *Isten családjához* való tartozásra szóló meghívást: „Aki teljesíti mennyei Atyám akaratát, az nekem mind testvérem, nővérem és anyám.” (Mt 12,49) A szülők fogadják örömmel és hálával és tartásukban, hogy Isten gyermeküket a mennyek országáért vállalt szüzességben, a megszentelt életben vagy a papi hivatásban az Ő követésére hívta.

A keresztény család az imádságra nevelés első helye. A házasság – szentségére épülve – „családi egyház”, amelyben Isten gyermekei megtanulnak imádkozni és kitartani az imádságban. A mindennapi családi imádság, főleg a gyermekek számára, az egyház élő emlékezetének – amelyet a Szentlélek

türelmesen ébresztget – első tanúja.²³ A személyes imára alkalmas lehet egy „imasarok” *Szentírással* és szentképekkel, hogy „ott titokban” Atyánk előtt lehessünk. A keresztény családban az ilyenféle oratórium előmozdíthatja a közösségben végzett imát.²⁴

Záró gondolatok

A keresztény család sem „működik” kisebb zökkenők, nagyobb próbák nélkül. Sokan azonban megfélemlenek arról, hogy Krisztus nemcsak alapelveket adott, hanem gondoskodott azokról a természetfeletti erőforrásokról is, melyek ahhoz szükségesek, hogy az ember képes legyen tanítása szerint élni akár családban, akár egyedül. A probléma nagyobb részt ott van, hogy ezek az eszközök és lehetőségek kihasználatlanul maradnak. Társadalmunknak égető szüksége van azokra a családokra, amelyek képesek hitelesen megélni keresztény élethivatásukat...

Szépen lassan – vagy talán inkább módszeresen? – lejáratódott minden, ami ezen a téren korábban tekintélyparancsoló volt. Egy szándékosan leamortizált politikai, közéleti-erkölcsi légkörben nagyon nehéz bármiféle pozitív változásra számítani. Ez felülről már csak az előbb említett okok miatt sem várható. A jövő reményre jogosító befolyásolását a legkisebb közösségben, a családban lehet és kell elkezdeni. A jelenleg tapasztalható negatív tendencia csak a bec sületes, keresztény magyar családok helytállásán és kiállásán tud(na) megtörni...

A Szent Család képe (ikonja) fényévnyi távolságban magasodik fölénk, ahogy egyre mélyebbre süllyedünk. Milyen jó lenne, ha az ünnepek a családi összetartozást is erősítenék, ha a Szent Család vonzásába kerülnének családjaink, s ugyanaz a szeretet, békesség, megértés uralkodna bennük, mint ami Jézust, Máriát és Józsefet egybefűzte. Töltse el a szülőket a bölcsesség lelke, hogy képesek legyenek gyermekeiket is ebben a szellemben növelni (nevelni).

JEGYZET

- ¹ Magyar Katolikus Lexikon (II. kötet), Szent István Társulat, Bp., 334.
- ² SOMLAI Péter, *A családi kapcsolatok társadalomtörténetének irányai = Családszociológia*, szerk. SCHADT Mária, Pécs, 1996, 18.
- ³ D. BENDER, *The Refinement of the Concept of Household: Family, Coresidence and Domestic Functions*, *American Anthropologist*, 1976/69.
- ⁴ Az angolban nem volt más kifejezés a munkáscsapat kifejezésre, mint a *family* (család) vagy a *household* (háztartás; a házban élők összessége), és azok a tevékenységek, amelyek nem lehetett családi alapon megszervezni, „kilógtak” a társadalom szerkezetéből.
- ⁵ THIRRING Gusztáv, *Magyarország népessége II. József császár korában*, Bp., Akadémiai, 1938.
- ⁶ GRANASZTÓI György, *A középkori magyar város*, Bp., Gondolat, 1980.
- ⁷ SOMLAI Péter, *i. m.*, 16.
- ⁸ Josef Georg ZIEGLER, *Ehe und Familie auf dem Prüfstand*, *Forum Katholische Theologie* 9, 1993/1, 1–10.

⁹ Uo.

¹⁰ *Gaudium et Spes.*, 52.

¹¹ Uo.

¹² Uo.

¹³ *Gravissimum Educationis momentum.* 3.p.

¹⁴ Vö. Ef 3,14.

¹⁵ Vö. Péld 1,8; Tób 4,3-4.

¹⁶ Vö. Kiv 20,12.

¹⁷ Vö. Ef 6,1.

¹⁸ Vö. Mk 7,10-12.

¹⁹ *Gravissimum Educationis momentum* 3.p.

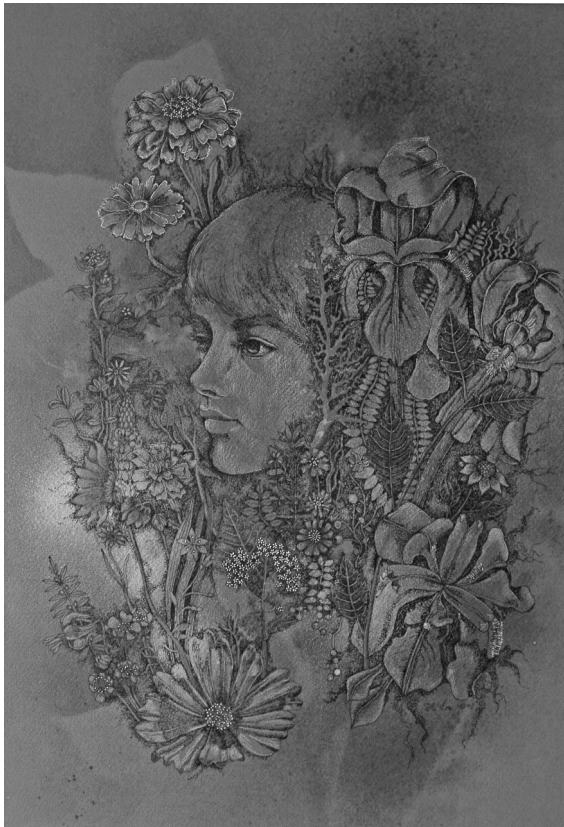
²⁰ Uo. 6.p.

²¹ CIC 226.k. 2.§. „A szülők, mivel életet adtak gyermekeiknek, súlyosan kötelesek és jogosultak is nevelésükre; ezért elsősorban a keresztyén szülők feladata, hogy gyermekeik keresztyén neveléséről az egyház által adott tanítás szerint gondoskodjanak.”

²² *Gaudium est Spes* 52.p.

²³ KEK 2685

²⁴ KEK 2691

Portré

HOLLE ANYÓ ÜNNEPEI

INTERJÚ ÁMON ANDRÁSNÉ ÉVA NÉNIVEL

CSIZMADIA GERTRÚD

„Élt valahol a Dunántúlon egy mesebeli asszony, valahol ég és föld között. Házában a fáradt vándor otthonra lett, szíve nyitva állt mindenki előtt. Dunnájában rejlt lelki kincseivel, jóval, széppel, tündérivel árasztotta el az embergyerekeket, mesevilágot rajzolt köréjük, biztonságot teremtett bennük a fogódzó nélküli világban. Pillantása azonban mindig az égen vándorolt, kutatva valakit, aki elhagyta házát egykoron, keresve hozzá az utat az örökkévalóságba...”

Válahogy így kezdődhetne a mese, Ámonné Éva néni meséje, akit sokan sokféleképpen emlegetnek környezetben. Ismerik őt az anyák, akik dermedten csapják össze kezüket, amikor felemlegetik egyetlen fiának tragédiáját, kire oly sokáig várt, és akit oly korán elveszített. Szeretettel gondolnak rá a kollégái, akik látták szorgalmas munkáját, a gyönyörű dekorációkat a folyosókon, amivel igazi mesepalotává varázsolta a zord iskolaépületet. Emlegetik őt ma is a gyerekek a ladaméri vagy az evangélikus iskolából, akik ünnepként éltek meg minden közelében eltöltött órákat, hiszen Éva néni meséi a rajzórán elfeledtették velük a felettetés izgalmait, a társaik gonoszkodásait, az otthoni békétlenségeket. „Csak mesélt, mesélt, és mi mindannyian éreztük, hogy minden, amit mond, igaz.” – vallják egykori tanítványai. Éva néni történetei a görög mitológiáról, olvasmányélményeiről vagy bibliai alakokról szóltak, így nem mindegyik cselekmény történt meg valójában, hanem a mesék előadója volt igaz és hiteles. Ezt a gyerekek megérik és értékelik.

Nagy várakozással készültem a vele való találkozásra egy esős délután. S ahogy betopantam kicsi, harmadik emeleti lakásukba, majdnem úgy éreztem, mintha otthon lennék.

– Mióta nyugdíjas?

– 2005-ben még jelen voltam az évnyitón az evangélikus iskolában, de szeptember elsején már volt egy kórházi beutalóm, amit hosszas kezelés követett, így visszatértemkor már csak egy szakkört tarthattam. Azóta hozzám járnak a gyerekek, az édesanyámtól örökölt kis házamba, és a számuk egyre növekszik, úgyhogy hetente négy délutánomat foglalja le a velük való találkozás.

– *Megváltozott az élete a kezelése után?*

– Többet festegetek azóta. Először a kórházban volt egy kiállításom a kisfiam emlékére, aztán meghívtak a városi könyvtárba, a szabadhegyi művelődési házba, Mosonmagyaróvárra, és most éppen Burgenlandba készülök egy kiállításra. Úgy látszik, hogy most így teljesedik ki az életem. Most jelent meg egy győri antológia, amiben az irodalmi művek mellett rajzaim is szerepelnek.

– *A nyári táborokat is azóta szervezi?*

– A táboroztatás valamelyest vigaszt nyújtott számomra a fiam halála után. A kőszegi SOS-gyermekfaluból jönnek hozzám gyerekek, mindig ugyanaz a család, olykor változó tagokkal, de lassan már kinőnek a kezem alól, és felnőttek lesznek. Általában hét-nyolc gyerek érkezik egy hétre, és ennek a hétnek minden perce róluk szól. Kézműves foglalkozásokat tartunk – agyagozás, faragás, origami, szövés-fonás, festegetés, tűzzománcot és mézeskalácsot készítünk –, strandra, állatkertbe megyünk, koncertet hallgatunk... Egykori tanítványaim, ezek szülei, kollégáim és néhány külföldön élő barátom segít a napi programok szervezésében, és újabban a finanszírozásban is. Eleinte, amíg még volt félretett pénzem, illetve tudtam dolgozni a nyugdíj mellett, teljes egészében tudtam vállalni a táboroztatással járó költségeket. Ma már a Gondviselésnek köszönhetően a képeim eladásából, illetve segítőkész barátok által sikerül összegyűjteni az ehhez szükséges összeget.

– *Kicsit mások a gyermekfaluból érkező gyerekek, mint a hagyományos családban nevelkedők?*

– Igen, természetesen érzelmileg más világ, hiszen nagyon sok próbatételen mennek keresztül amíg oda kerülnek, és gyakran ez az állomás sem végleges. A szülő visszaveheti őket, de ha ismét állami gondozásba kerül, akkor már nem lehet ugyanarra a helyre, hanem egy másik családban egy másik környezetet kell megszoknia. Volt olyan testvérpár, akiket örökbe fogadtak, aztán csak egy év lett belőle, mert a szülők elváltak. Vannak nagyon tragikus sorsok, hajléktalanság, nemi erőszak, egyéb hányatottság. Kőszegen is többször meglátogattam őket, szép házakban, anyagi biztonságban nevelkednek Ildikó néni felügyelete alatt, aki nem szólíttatja magát anyának, de van olyan, hogy anyák napján neki készítenek ajándékot „édesanyámnak” felirattal.

– *Nem gondolt arra kezdetben, hogy ezek közül a gyerekek közül örökbe is fogadhatna valakit?*

– Elejétől kezdve tisztába voltam azzal, hogy a saját egyetlen gyermekemet senki nem tudja pótolni. Szeretem a kőszegi gyerekeket, ünnep számomra az érkezésük, és várom a velük való találkozást. Különösen örülök annak, hogy a férjem is egyre többet foglalkozik a gyerekekkel. Nem akarom velük pótolni az elvesztett fiamat, hiszem azt, hogy az élet ezzel a földi léttel nem ér véget, és ő valahol él, és vár rám. Gyakran álmodom vele, és ezek az álmok erről vallanak.

Csak szeretnék úgy élni, hogy hasznos legyek, örömet szerezni másoknak, és a magam módján boldog lenni minden engem ért viszontagság ellenére. Többször voltam már a halál közelében, és valahogy mindig visszaparancsoltak az életbe. Azt hiszem, ez nem véletlen. Még van dolgom itt.

– *Mindegyik gyerekeknek ismeri az élettörténetét?*

– Igen, sokat beszélgetünk, és mindegyikükről portrét is rajzoltam, amit kitetek a szobájukba, nagyon örültek neki. Egyébként igazán jól neveltek, példás rendet tartanak maguk körül.

– *Úgy tudom, hogy a tanítványai nagyon szerették a rajzórán mesélt történeteket.*

– Mivel magyar szakos vagyok, de magyart nem tanítottam, így a rajzórán vagy művészettörténethez, vagy mitológiai alakokhoz, vagy magához a rajzokhoz fűződő történetekkel tartottam fenn az érdeklődésüket, így kiélhettem az irodalmi oldalamat is. Azóta is közel áll hozzám a meseillusztráció műfaja.

– *Képein is mesebeli világokat teremt.*

– Akár a fiam. Nagyon tehetséges volt.

– *De az ő képein csupa félelmetes alak, sárkányok, ragadozó madarak, sötét tónusok jelennek meg. Az Ön képein világosság, harmónia, mókás, kedves figurák igazi mesevilág teremtődik.*

– Fiam betegsége miatt akartam eladni az édesanyámtól örökölt házat, hogy ezt a pénzt is a gyógyításra tudjam fordítani. Ő azonban nagyon tiltakozott ez ellen. Amikor megtörtént a tragédia, akkor eszembe ötlött ez a kifakadása, és az, hogy a házzal kell valamit kezdenem miután majd erőre kapok.

– *Mi az, ami erőt adott?*

– Nagy elhatározásom volt, hogy akármilyen is történt velem, én a munkámat tisztességesen akarom végezni, és amikor nyugdíjba megyek, méltó módon szeretném pályámat befejezni. Ehhez óriási segítséget kaptam a barátaimtól, kollégáimtól és a tanítványaimtól.

– *Minden nap dolgozik?*

– Készülök a burgenlandi kiállításra, naponta több órán keresztül szöszmötölök ezekkel az időigényes munkákkal, amiknek egyéni technikáját a férjem fedezte fel számomra. Időszerűvé vált felújítatnom a kis házamat, ami elég sok szervezéssel jár. Amíg nem volt feldúlva, addig majdnem minden nap tartottam szakkört is. Tanulok angolul, mert az Amerikában élő barátnőm nagyon hív, hogy látogassam meg. Szeretnék utazgatni, hiszen olyan keveset láttam még a világból, de a férjem irtózik a helyváltoztatástól, így rendszerint szellemi utazásokat teszek. Sokat olvasok, mert a tanítás alatt nem volt annyi időm, amennyit szerettem volna erre szentelni. Olykor megjelennek a házbeli gyerekek beszélgetésre, rajzolásra, bütykölésre. Az iskolában is megígértem egy dekoráció elkészítését a gyerekekkel együtt. Tervezek egy kötetet megjelentetni saját versekkel, a fiam képeivel. Nem unatkozom.

Beszélgetésünk Éva nénivel úgy zárult, hogy saját versei közül olvasott fel, nagyon szépen, nagyon szépeket. Egy rövid versét idemásoltam epilógusként, és gyönyörködtetésül az olvasónak:

„Isteni bölcsesség vezérel utamon
Amit kapok fentről, azt még továbbadom,
Nem adom át magam földi fájdalomnak,
Teremtménye vagyok égi hatalomnak.”

Műhely

ÖNISMERET ÉS EGÉSZSÉG

OROSZLÁNY PÉTER

„A sport elsősorban szellemi fogalom. Egy sportsapat a társadalomnak kicsinyített képe, a mérkőzés az életért való nemes küzdelem szimbóluma. Itt a játék alatt tanítja meg a sport az embert rövid idő alatt a legfontosabb polgári erényekre: az összetartásra, az önfeláldozásra, az egyéni érdek teljes alárendelésére, a kitartásra, a tettekézségre, a gyors elhatározásra, az önálló megítélésre, az abszolút tisztességre, és mindenekelőtt a „fair play”, a nemes küzdelem szabályaira.”

(Szent-Györgyi Albert, 1930)

Évekkel ezelőtt olvastam a statisztikai évkönyvben egy felmérés eredményét, melyet a tanítók, tanárok életmódjára, egészségi állapotára vonatkozóan végeztek országosan. A számos ijesztő részlet egyetlen számban összefoglalható: a mai pedagógustársadalomnak mindössze húsz százaléka mondható teljesen egészségesnek. Őt tanító közül csak egy akad, aki nem küzd tartósan valamilyen betegséggel, aki nem szed gyógyszereket, aki olyan életmódot él, amelyben a rendszeres mozgás, a kiegyensúlyozott táplálkozás, a test és a lélek harmóniája tartósan fennáll. Hihetetlenül rossz arány, nem is hittem el mindaddig, amíg továbbképzéseimen nem csináltam saját statisztikát: a résztvevőkkel való beszélgetések és a rendszeres testmozgást firtató gyorsesztet összességében ugyanezt az eredményt hozta. El kellett gondolkodnom a régi-régi mondás igazságán: *Ép testben, ép lélek?* Ha ez csak felerészben is igaz, nagy bajban vagyunk.

Mielőtt továbblépnénk, érdemes megállni, és tükörbe nézni: mennyiben terjed ki önismeretem, figyelmem saját testi állapotomra – mennyire vagyok jó gazdája magamnak? Ne úgy nézzünk magukra, ahogy egy átlagos magyar néz magára, hanem úgy, ahogy egy *nevelő*, akinek hivatása az emberformálás, aki minta, példakép, akinek szavai hitelét a gyerekek előtt élt élete adja.

Unjuk már olvasni a kedvezőtlen statisztikákat a magyar népesség egészének egészségi állapotáról: ebből is első vagyunk, abból is, a fél ország mozgásszervi beteg, nálunk növekszik leggyorsabban a daganatos betegségek száma, nálunk legtöbb a dohányzó orvos és pedagógus, nálunk változnak leglassabban a hagyományosan ártalmas étkezési szokások, szedi áldozatait az alkoholizmus. Így kell ennek lennie? Miért nem tudunk ezen változtatni hosszú idő óta? Kitől-mitől változhatna meg ez a helyzet? A megoldást, a válaszokat különböző szinteken kereshetjük, de bárholnan indulunk is ki, a végén egy helyre érkezünk: saját magunkhoz.

Hogyan? Hiszen itt egy régi-régi társadalmi problémáról van szó. Hogyan oldhatók meg én kormányzati feladatokat? Éppen jókor jön a kérdés – választások közelednek... A magyar népesség magának választ kormányt, az egyes, személyes akaratok végeredménye dönti el, milyen lesz a következő négy év. Nem a semmi-ben tapogatózunk, csupán jól kell emlékeznünk, hány méter hosszú volt a mézes-madzag, és hova vezetett bennünket. Én döntök tehát – a többiekkel együtt: ez persze korlátozott felelősség, ezért érdemes időben beszélgetni róla egymás között, meghallgatni egymást, nehogy ismét rossz legyen a döntés. Az önismeret és a politika kapcsolatát azonban ne most elemezzük, bármennyire izgalmas terület ez is (még visszatérünk rá), hanem nézzünk meg egy másik döntési szintet, amelyben valamennyien szuverének lehetünk: a saját életünket. Ehhez kell csak az igazi önismeret, az őszinteség, a bátorság és a jellem ereje!

Az első kérdés: milyen *életmód-ideállal* rendelkezem mint nevelő? Mit szeretnék elérni ezen a téren a gyerekekkel? Sok jó panel van itt forgalomban, az önismeret nem ehhez kell. Idézzünk fel egy közkeletű mondást: *Vízet prédikál, és bort iszik.* Az a kérdés, hogy merünk-e szembesülni ezzel a problémával. De még ez sem elég! Az igazi kérdés, hogy mit csinálunk a szembesülés eredményével. Lesz-e folyománya, fog-e változni valami – itt lép be a hitelesség és a jellem kérdése. Ehhez kell az önismeret!

Négy önvizsgálati szempontot emeljük ki az egészség, és az ettől elválaszthatatlan egészségnevelés területéről: a hajszoltság, a droghasználat, az étkezés és a mozgás, a sport területét.

A *hajszoltság* a mai magyar élet egyik legjellemzőbb tünete. Olyan időszakban élünk, amikor – ha lelkiismeretesek vagyunk – tennivalóink szinte fölénk nőnek. Sok a munka, de a munkás kevés. Egyik dolog hozza a másikat, mindennek eleget kell tenni. Az elmúlt tizenöt év annyi új terhet rakott a tanítók, tanárok nyakába a sok újítással, oktatáspolitikai koncepcióváltással, hogy szinte a gyerekekkel való foglalkozásra maradt a legkevesebb idő. A Waldorf-pedagógiában, ahol – mint általában az alternatív iskolákban – még nagyobb a terhelés, megjelent egy nem éppen mulatságosnak szánt könyvecske *A Waldorf-tanár túlélőkönyve* címmel. Csak reménykedni lehet abban, hogy az oktatásirányítás magához tér, és ismét felfedezi, hogy a gyerekneveléshez a nevelői dinamika mellett külső nyugalomra és stabilitásra van leginkább szükség. E területen nincs nagy mozgásterünk, két dologban dönthetünk csupán: megyünk vagy maradunk a pályán, illetve ha éppen választhatunk, a reformhajhász Európa-majmolókat választjuk-e, vagy a jó hagyományokat megőrző, lassú, szerves fejlődést kínálók.

A *droghasználat* már sokkal személyesebb kérdés. Kiemelve a dohányzást mint neuralgikus pontot: én döntök arról, hogy rágyújtok-e vagy sem. Nincs szomorúbb látvány a dohányzó tanárnál! Az országot járva, hosszú évek alatt csupán két füstmentes iskolával sikerült találkoznom, ahol egyetlen tanár sem dohányzott.

Fogas önismereti kérdés: miért dohányzom, és miért nem vagyok képes abba-hagyni?! Megfigyeltem, hogy döntő az igazgató személye, ha ő dohányzik, tan-testületnek legalább a fele (!) követi példáját. A jó törvénykezés sokat segíthetne türelmi idő megszabásával. Hasonló történt 1998 és 2002 között az Egészségügyi Minisztériumban: csodák csodájára füstmentessé vált. Az értékteremtés lehet fájdalmas és kínzó, de mindenképpen perspektivikus – mindenkinek jót tesz. Talán eltekinthetünk most attól, hogy a dohányzás társas viszonyulást rontó hatása-it elemezzük, nem is beszélve egészségkárosító voltáról.

Az étkezési szokások is mélyen személyesek, a mértéktartást nyugodtan nevezhet-jük jellempróbának. A táplálkozási ösztön rendkívül erős az emberben, hiszen lét-tünk fenntartásáról van szó. A nevelés és önnevelés legnehezebb területei éppen az ösztönneveléssel kapcsolatosak. Nagyon mélyről feltörő vágyak kielégítéséről van szó, azonban a figyelmes szemelő azt is látja, hogy a szokás hatalma legalább ugyanilyen nagy. Hányszor látjuk, hogy a magunkkal hozott ösztön hogyan tor-zul el lelki kielégítetlenségek hatására: nem azért eszek, hogy éljek, hanem azért élek, hogy egyek. Az önismeret és önnevelés szempontjából ezek is nehéz terü-letek. A kiváló Bagdy Emőke mondta egyszer nekem egy vidéki konferencián, ahol a „pszichofitness” jegyében megmozgatta a négyszáz fős hallgatóságot, milyen rettenetes volt látni az elhízott, nehezen mozgó tanári sereget. Milyen példa ez a gyerekeknek, akik ráadásul otthonról sem hoznak egészséges étkezési kultúrát?!

A rendszeres mozgás és sportolás kérdése maradt utoljára, de kezdhettük volna ezzel is, hiszen minden eddig említett területre mélyen kihat. Mondhatjuk nyu-godtan, hogy aki fiatalon belekóstolt a mozgás és a sport világába, sokkal köny-nyebben leküzdí a hajszoltság kényszerét, sokkal inkább ellen tud állni a droghasz-nálatnak, és étkezése is egészségesebb lehet, hiszen fiatalon megtanulta, hogyan lehet mindezt alárendelni valami nagyobb célnak. Senki nem szólt erről szebben – és egyúttal ironikusabban – mint Szent-Györgyi Albert 1930-ban az Országos Testnevelési Tanács kongresszusán, ahol a hallgatók között ott ült Klebelsberg Kunó oktatási miniszter is: „...egy új tanrendszerben a sportnak, mint a test és a testen át a lélek nevelőjének tág tere kell, hogy nyíljon, amely összhangban áll nemcsak a peda-gógia, de az egyszerű emberi ész és természet követelményeivel is. De ilyen reformot ne tes-sék tőlünk várni, mi tanárok, tanítók és pedagógusok vagyunk, a mi szellemiségünk a re-form körül ki fog merülni abban, hogy még néhány tantárgyat beleszorítunk a tanrendbe. Mi, ha tornáról vagy sportról lesz szó, mindig csak azt fogjuk mondogatni, hogy nekünk a tanítás céljaira az iffúság minden percére szükségünk van...” Nos, ettől a gondolkodás-módtól csak az tud eltérni, aki maga is sportol, rendszeresen mozog, túrázik, aki naponként átéli a mozgás örömét, felszabadító, örömadó hatásait. Ma ötünk kö-zül egy ilyen akad a tantestületekben... Be merjük-e vallani magunknak, hogy ez helytelen, már csak fokozott felelősségünk miatt is, hiszen nevelők vagyunk, a test nevelői is valamennyien, szakunktól függetlenül.

Összegzésül álljon itt egy egészségre vonatkozó meditációs szöveg Balogh Béla *A tudatalatti tízparancsolata* című könyvéből, amely az önismeret és önnevelés mélyebb rétegeibe is elvezet: „Szeretem magamat, ezért testemnek szeretettel gondját viselem. Tápláló ételekkel és italokkal látom el, szeretettel ápolom és öltöztetem. Figyelek a jelekre, amelyekkel testem üzen nekem, és üzeneteit mindig figyelembe veszem. Testem szeretettel viszonzozza gondoskodásomat, egészségtől és energiától duzzad. Tudom, hogy testem minden sejtjére kihat minden gondolatom. A panaszkodástól minden körülmények között tartózkodom. Önmagamról és másokról mindig jót gondolok. Tudom, hogy a jó gondolatok, a belső béke és a szeretet mindig egészséges testet teremtenek. Gondolataim teremtő erővel rendelkeznek, ezért valahányszor a testemre vagy annak valamely részére figyelek, gondolatban mindig egészségesnek, teljesnek és tökéletesnek látom. Az egészséget és szabadságot választom.”

A KOMPETENCIA-ALAPÚ OKTATÁS ÉS PEDAGÓGUSKÉPZÉS II.

SZÓKE-MILINTE ENIKÓ

A kompetencia-alapú oktatás és pedagógusképzés az egyik legellentmondásosabban megítélt, ám a legszélesebb szakmai köröket foglalkoztató probléma napjainkban. Annak ellenére, hogy a nevelési gyakorlat látszólag nem indokolja, a szakpolitikai döntések értelmében, a gyakorló pedagógus számára szinte mindennapi szükségszerűség a problémával való foglalkozás. A tanulmány első része, azokat az érveket sorakoztatta fel, amelyek indokolják a kompetencia-alapú oktatással és pedagógusképzéssel kapcsolatos szakmai vitákat. Mostani, második részünk a kompetenciamodelllt személyiségmodellként mutatja be, az első részben felsorakoztatott érvek szakmai alátámasztására. A harmadik részben pedig a kompetencia-alapú oktatás és pedagógusképzés jelenlegi állapotát, gyakorlati megvalósulását vesszük számba.

3. A kompetenciamodell mint személyiségmodell

Amint a 2.3. részben láthattuk, a nevelés-oktatásban, tanárképzésben érdekelt szervezetek mindegyike elkészítette a saját kompetencialistáját. A gyakorlat azt mutatja, hogy ahány ország, szinte annyiféle kompetencialistával rendelkezik, és az egyes nemzetközileg érdekelt szervezetek kompetencialistái között is figyelemre méltó eltérések vannak. Föltevérdik a kérdés: hogyan lehet eligazodni a különböző kompetencialisták között, hogyan hasonlíthatjuk ezeket össze, miként teszik lehetővé a bolognai folyamat által kitűzött mobilitás célját?

A választ a feltett kérdésekre a személyiség kompetenciamodell elmélete jelentheti, mely elméletet itthon Nagy József dolgozott ki. A személyiséget mint tanult szerveződést, hierarchikusan szervezett, véges, meghatározott számú komponensrendszert (pl. nyelv) értelmezi, mely pontosan meg nem határozható számú, viszonylag tartós komponenskészletből (pl. szókincs) szerveződik és sajátos szabályok szerint, tudatosult vagy nem tudatosult módon fejlődik.¹ Ennek értelmében, a személyiség pedagógiai megközelítése esetében úgy tevődik fel a kérdés, hogy melyek azok a komponensrendszerek és komponenskészletek, amelyek fejlődése, fejlesztése elősegíti az eredményes alkalmazkodást, a társadalmi beilleszkedést?

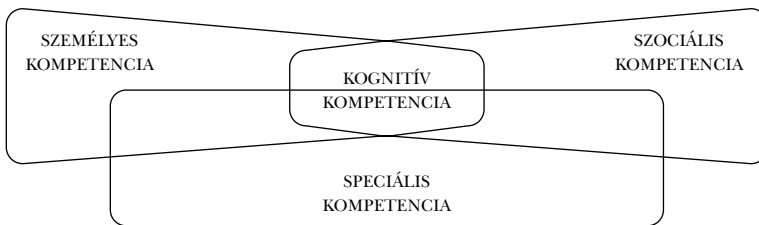

3.1. A kompetenciák mint a személyiség alkalmazkodásának, beilleszkedésének eszközei

A személyiség fogalmát általános kategóriaként – minden ember közös sajátosságaként – használva elmondhatjuk, hogy a személyiség, egy bioszociális komponensrendszer, a saját működését és viselkedését megvalósító öröklött és tanult összetevők egysége. Komponensek készletéből, rendszeréből szerveződik, s a személyiség működése, viselkedése ezek által a valóság meg. A személyiség működésében – tevékenységében –, viselkedési folyamatában a komponensek módosulnak, új komponensek keletkeznek, s maga a személyiség is alakul, fejlődik. A személyiség komponenskészletei rendszerre szerveződve sajátos funkciókat szolgálnak. Az egyes funkciók szolgálatára létrejött komponensrendszerek a kompetenciák. A kompetenciák az egyén és környezete közötti kölcsönös hatékonyság belső feltételei.²

Biológiai szempontból minden élőlénynek, így az embernek is, két alapvető létfunkciója van: az egyed és a faj túlélése. Pszichológiai értelemben az egyén túlélését a *személyes, perszonális kompetencia*, a faj túlélését a *szociális kompetencia* szolgálja. Mivel a személyiség semmilyen tevékenysége nem kivitelezhető információfeldolgozás és információfelhasználás nélkül, így az információfeldolgozás nemcsak e két létfunkció közvetlen szolgálatában jelentős, hanem az információfeldolgozás önállósult létfunkcióként, *kognitív kompetenciaként* is jelentőséggel bír. Végül, a társadalmi munkamegosztás eredményeként, az egyes szakmák elsajátítása és foglalkozások gyakorlása az emberek egzisztenciális jellegű funkciójává vált, így ezeket mint *speciális kompetenciákat* tartjuk számon. *Az egyén a különböző élethelyzetekben folyamatosan problémahelyzetbe kerül, amelyet meg kell oldania (Horányi-féle participációs szemlélet).*³ *A problémamegoldás folyamata részben vagy teljes egészében kommunikatív folyamat.* Ebben az értelemben a kommunikációs viselkedés önállósult funkció, a problémamegoldás funkciójának ellátására alkalmas, tehát kijelenthetjük, hogy a kommunikáció a személyiség önállósult kompetenciája.

Ábrázolva az előzőekben elmondottakat, egy lehetséges, a fejlesztő, értelmező, beavatkozó szintű eljárásokat segítő, lehetővé tevő, lehetséges modellt (1. ábra) kapunk.⁴

1. ábra. A kompetenciák szerveződése

A *kognitív kompetencia* olyan komponenskészlet, ami a többi kompetencia szolgálatában áll, vagyis, a kognitív kompetencia komponenskészlete nélkül elképzelhetetlen a speciális, személyes vagy szociális kompetenciák harmonikus fejlődése és működése. A kognitív kompetencia az információfeldolgozást megvalósító pszichikus komponensrendszer, mely az információk vételét, kódolását, átalakítását, közlését és tárolását végzi, a személyiség rendszerében relatív önállósággal bír. Ilyenképpen a speciális, szociális és személyes helyzetekben a kognitív kompetencia által válik lehetővé a speciális (szakmai), szociális és személyes helyzeteknek megfelelő információfeldolgozás. Természetesen, ugyancsak a helyzeteknek megfelelően, a kognitív kompetencia komponenskészlete specializálódik, és olyan sajátos, csak az adott területnek megfelelő komponenskészletet hoz létre és működtet, amely már meghaladja az általános kognitív kompetencia komponenskészletét (pl. darutervezés-modellezés, szociális munkás kommunikációja bűnözőkkel).

A kognitív kompetencia legmagasabb rendű, sajátos funkcióval és szerveződéssel rendelkező komponensrendszerei a képességek. A kognitív képességek komponenskészletei (készségek, rutinok) önálló, önmódosuló egységek, az aktuális helyzettől, feladattól függően kerülnek kölcsönhatásba. A faktornalitikus kutatásokat áttekintve és felülbírálván (Caroll, Cattell, Horn), Nagy József⁵ négy komplex kognitív képességet emel ki a kognitív kompetencia komponenskészletében: *a gondolkodás, a kommunikáció, a tanulás és tudásszerzés képességét.*

A *szociális kompetencia* az egyéni érdekeket úgy szolgálja, hogy közben tiszteletben tartja a másik ember, a csoport, a nemzet vagy a faj érdekeit. Nagy József, Eibl-Eibesfeldt rendszerét átdolgozva, a szociális helyzetek öt alapfunkcióját különbözteti meg.

- a) **Kontaktuskezelés:** ez a szociális kommunikációs funkció a kontaktus kezdeményezésének, kiépítésének, ápolásának, a viszonyulás tisztázásának, a kontaktus helyreállításának, a személyes konfliktusok kezelésének, a kapcsolat felszámolásának a készségeivel valósítható meg. Viszonyulásainkat öröklött és tanult szociális motívumok, attitűdök határozzák meg. Az attitűdök és a szociális kontaktuskezelő készségek együttes eredménye a jó vagy rossz személyközi kapcsolat.
- b) **Érdekérvényesítés:** a létezés alapvető feltétele az érdekérvényesítés. A szociális érdekérvényesítés négyféle módját különbözteti meg a szakirodalom: megosztás (közérdek), osztozkodás (közös érdek), elosztás (eltérő érdek), megszerzés, megvédés (érdekütközés). A felsorolt érdekérvényesítési módok a segítség, az együttműködés, a vezetés és a versengés alapvető készségei által valósulnak meg.
- c) **Rangsorkezelés:** ez az alapfunkció a magasabb rangsor kiérdemlésének, kivívásának, ápolásának, megőrzésének, megvédésének eszközeivel valósítható meg.

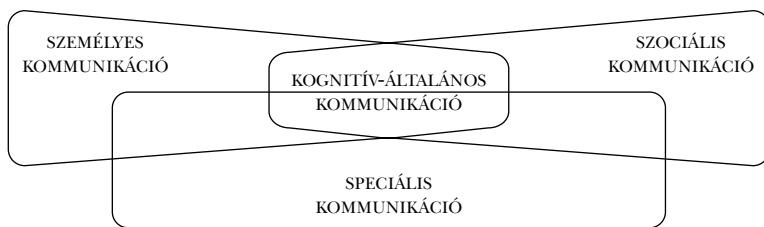
- d) Szociális szervezés: ez a funkció a csoport működését elősegítő, a csoport struktúráját és kultúráját alakító és fejlesztő, a csoportkohéziót ápoló, a csoportkonfliktusokat eredményesen kezelő képességeket foglalja magában.
- e) Szociális tanulás-nevelés: ez az alapfunkció a szociális kompetencia és a személyiség fejlődését szolgálja, tudatosan működteti és fejleszti a helyzetnek megfelelő szociális komponenskészletet.

Amint látjuk, a szociális helyzetek alapfunkciójának ismerete lehetővé teszi a kutatás számára, hogy feltárjuk azokat a specifikus, szociális kompetencia-készleteket (szociális motívumok, attitűdök, szociális ismeretek, szociális készségek, képességek), amelyek által ezek a funkciók megvalósíthatóak.

„A személyes kompetencia egzisztenciális funkciója a személy túlélése, létezése, amely a testi-lelki egészség, a jó közérzet megőrzése, a szervezet, a személyiség stabilizálása, védelme, optimális működése, a személyiség fejlődése, az életkörülmények javítása által valósul meg.”⁶ E funkció hatékony szolgálata olyan pszichikus komponensrendszert feltételez, amely lehetővé teszi a személyes érdekeket szolgáló döntéseket és azok végrehajtását, megvalósítását.

A *speciális kompetencia* a foglalkozás, hivatás, munkakör vagy valamilyen speciális tevékenység eredményes ellátásának pszichikus feltételrendszere.

Megvizsgálva a különböző élethelyzeteket azt találjuk, hogy szinte egyetlen emberi aktivitás sem valósul meg a kommunikáció valamilyen formája nélkül. A *kommunikációs kompetencia* rendelkezik általában a kompetenciákra érvényes szerkezettel: képességekből, motivációs képződményekből és affektív apparátusból szerveződik és a tudat koordinációja alatt áll. Képességbeli, motivációs és affektív összetevőit nyilván a többi kompetencia (kognitív, szociális, személyes, speciális) azonos összetevői képezik. A kommunikációs viselkedés azonban ezen képességbeli, motivációs és affektív összetevők magas szintű integrációját és alkalmazását jelenti. A kommunikációban a személyiség egésze megnyilvánul, ezért, a kognitív, szociális, személyes és speciális kompetenciák alapját képező komplex kompetencia, amely a 2. ábra szerint modellezhető.

2. ábra. A kommunikációs kompetencia szerveződése

A kompetenciamodellt ennek érdekében kibővíthetjük egy olyan általános alapkompenciával, mint a kommunikációs kompetencia, mely az összes többi kompetencia eredményes működését teszi lehetővé.

Nagyon tanulságos vállalkozás az egyes kompetencia-táblázatok és a kompetenciamodell összevetése és annak megállapítása, hogy a kompetenciamodell mely elemeit ragadják ki, tartják fontosnak az egyes szakértők (az előadások során erre alkalom kínálkozik).

Láthattuk, hogy a kompetenciák a létfunkciók megvalósításának eszközei, s e funkciók megvalósítása közben a személyiség kifejeződésének eszközei, az egyéni alkalmazkodást, boldogulást és szociális beilleszkedést szolgáló viselkedési, magatartási és tevékenységi módok. Egy pedagógiai szempontú személyiségértelmezés tehát a kompetenciák szerveződésének, strukturálódásának megragadása által oldható meg.

3.2. A kompetenciák strukturális szerveződése

A különböző létfunkciók megvalósítását szolgáló magatartás- és viselkedésmódok igen összetett szerkezettel rendelkeznek, többségükben a részfunkciók ellátását szolgáló személyiségkomponensből építkeznek. A személyiség kompetenciáit alkotó komponenskészletek működését a következő összetevők biztosítják:

- döntést szolgáló motívumok rendszere (szükségletek, érdeklődések, magatartási szokások, attitűdök, kötődések, meggyőződések, hitek és a hozzájuk tartozó ismeretek);
- a jelző, készítő érzelmek (affektív apparátus);
- a viselkedést, tevékenységet lehetővé tevő képességek és ismeretek rendszere.⁷

Végül meg kell említenünk, hogy a viselkedés végső, tanult viszonyítási alapját, a személyiség egységét az éntudatból és világtudatból szerveződő egyéni tudat képezi. Akárcsak a kompetenciákat, az egyéni tudatot is a világhoz és önmagunkhoz való viszonyulásaink motívumrendszerei és a világra és önmagunkra vonatkozó ismereteink átfogó rendszere alkotja. Ezek alapján megállapíthatjuk, hogy a személyiségben „a kompetenciák és a tudat egymással összefüggő, egymást átfedő rendszerek”⁸.

A személyiség komponenskészletei a személyiségfejlődés folyamatában különböző fejlődési stádiumokon mennek át, természetüket tekintve megkülönböztethetünk öröklött és tanult komponenskészleteket.

3.3. Öröklött és tanult komponenskészletek

A viselkedés öröklött komponensei, a személyiség fejlődésének alapfeltételei, olyan hajlamok, késztetések, amelyek a hozzájuk kapcsolódó, sok esetben igen

egyszerű (pl. reflexek) cselekvési séma által biztosítják az egyén túlélését. Az öröklött komponenskészlet is igen sokszínű. Így megkülönböztethetjük:

- a szükségleteket és a viselkedési hajlamokat (pl. fiziológiai szükségletek, rangsorképzési hajlam);
- az affektív apparátust (temperamentum, érzelmi kommunikáció, jelző, visszajelző, készítő érzelmek);
- a mechanizmusokat (a viselkedésben szerepet játszó reflexek) és
- a mintázatokat (pl. az emberi arc öröklött vizuális sémája).

Az öröklött komponensek egy része lebomlik, másik része viszont tanult komponensként tárolódik és tovább fejlődik.

A tanult komponensfajták között jelentősek:

- a tanult motívumok (attitűdök);
- a szokások;
- a készségek;
- az ismeretek (képzetek, fogalmak, szabályok, törvények).

Mind az öröklött, mind a tanult személyiségkomponenseknek van valamilyen funkciója. A funkció azt fejezi ki, hogy a szóban forgó komponens vagy komponensrendszer mire való, mivel járul hozzá a személyiség működéséhez, viselkedéséhez, fejlődéséhez. A személyiség *aktivitását* a belső folyamatok, a működés, a személy és környezete közötti kölcsönhatás, vagyis a viselkedés eredményezi. A személyiségfejlődés ilyen értelemben nem más, mint a komponensek funkciójának tökéletesedése és működésének optimalizációja, a komponenskészletek mennyiségi és minőségi gyarapodása.⁹

3.4. A tanult komponenskészlet fejlődése

3.4.1. A motívumrendszer fejlődése

A motiváció legelemibb formája, a szükséglet, olyan erőteljes motivációs képződmény, mely a leghangsúlyosabban tükrözi az ember bio-pszicho-szociális egyensúlyát. Vannak öröklött, elsődleges vagy biológiai szükségletek, és vannak tanult, másodlagos szükségletek (pl. tisztelet, státus, önmegvalósítás). A szükségletek piramidális elrendeződésének modelljét, A. H. Maslow amerikai pszichológus dolgozta ki.¹⁰ Amikor egy szükségállapot aktualizálódik, tudatosodik, beindul a szükségállapot kielégülését szolgáló tevékenység, a szükséglet motívum formáját ölti.

Amennyiben egy aktualizálódott szükségállapot kielégítése automatizálódik, a cselekvési program kevés energiabefektetéssel mindig ugyanúgy megy végbe, a szokás kialakulásáról beszélhetünk (pl. étkezési, tisztálkodási stb. szokások). Egy adott tevékenységgel, helyzettel kapcsolatos pozitív tapasztalatok, szokások, motívumok az adott tevékenység, helyzet iránti tartós, viszonylag állandó, szelektív és aktív irányulásokat eredményeznek.

A motívumok, szokások elégséges pozitív tapasztalat alapján, hosszabb távon, az adott tevékenységek tárgya iránti vágyat és érdeklődést fogják eredményezni, a motívumok tehát érdeklődéssé alakulnak át. Az érdeklődés hosszú távú cselekvési programokat valószínűsít, viszonylag hosszabb időintervallum alatt alakul ki, de az általa indukált cselekvés, tevékenység is időállóbb.

Az érdeklődés hatására tartósan végzett tevékenységek tartalmához kapcsolódva az egyénnek meggyőződése alakulnak ki az adott tevékenységre, vagy a tevékenység által képviselt életmozzanatra vonatkozóan. A meggyőzések olyan erőteljesen érvényesülő értéktartalmak szerveződése, vagyis eszmék, amelyek nagyon hosszú távú, akár az egész emberi életet végigkísérő cselekvési programmal rendelkeznek, így folyamatosan, az általuk szabályozott cselekvésre készítettek. Mivel a meggyőzések mélyén mindig értékek húzódnak meg, az általuk indukált cselekvésnek *tett* értéke van, attitűdöt, viszonyulási módot fejeznek ki, a szubjektum magatartását határozzák meg.

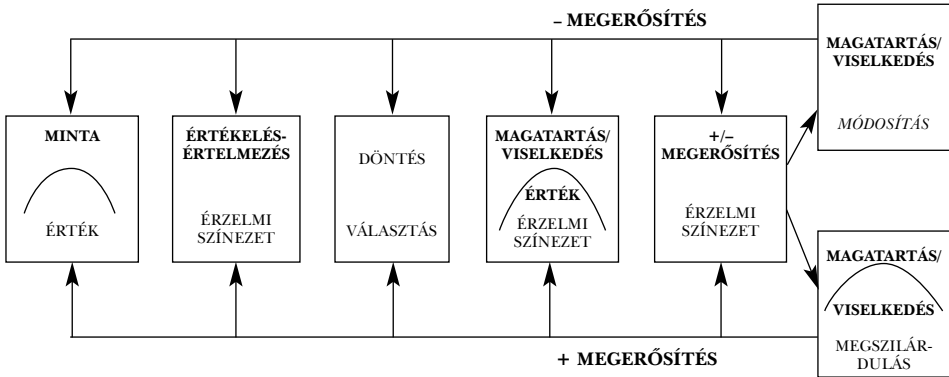
A példaképek, eszményképek az egyén projekciói az egész létét meghatározó értékekre, eszményekre nézve, melyek gyakran életmodellként funkcionálnak. Mind az egyéni, mind a kollektív tapasztalat tükrözői, ezáltal a példaképek, az egyéni életterv anticipációjává válhatnak.

Az elmondottakat tekintsük át egy példa segítségével. A fiatal pályakezdő tanár olyan feladatot kap (pl. kalendarisztikus terv elkészítése), melyet csak egy idősebb, tapasztaltabb kollégája segítségével képes elvégezni. A fiatal tanár együttműködési, valamint tisztelet- és státusszükségletét csak úgy tudja kielégíteni, ha megteszi az első lépést és elmondja nehézségeit idősebb kollégájának. Amennyiben a közös munka szokássá válik, az együttlétben mind többet és többet beszélgetnek, a fiatal kolléga őszintén érdeklődhet tapasztaltabb kollégája módszerei, meglátásai iránt. Minél gyümölcsözőbb a kapcsolat, a fiatal kollégának annál inkább meggyőződésévé válhat, hogy a tapasztaltabb kollégáktól van mit tanulni. Végül a fiatal pályakezdő tanár világról és életről való felfogásában is helyet kap a folyamatos pozitív tapasztalatok alapján az idősebb, tapasztaltabb kollégák tisztelete, megbecsülése, értékelése.^{11, 12}

3.4.1.1. Az értékek interiorizálásának folyamata

Az attitűdök olyan viszonyulási módok, melyek szerkezetében a tevékenység beindítását és fenntartását az összes motivációs forma (szükséglet, motívum, szokás, érdeklődés, meggyőződés, példakép) elláthatja. Az értékek attitűdökbe való beépülése (3. ábra) biztosítja a jellemvonások kialakulását, majd a jellem szerveződését és megszilárdulását. Ilyenformán az értékek a személyiségtulajdonságok (jellemvonások) fontos összetevőivé válnak.¹³

3. ábra. Az értéktanulás folyamata

3.4.2. Az információk csoportja

Az információk csoportját a hagyományos pedagógiai szakirodalom tárgyi vagy ténybeli tudásként, ismeretként tartja számon. A kognitív szemlélet azon túl, hogy számol az ismeret fogalmával, megpróbálja megragadni pszichikus természetét, struktúráját és szerveződését. Így az ismeret nem általánosításként, hanem mint egy szakszerűen leírható és adott esetben felismerhető tudáskomponens tartható számon. A kognitív pedagógia az információk csoportjába a képzeteket és a verbális információkat sorolja.

A képzetek olyan analóg reprezentált információk, amelyek esetén szoros megfelelés van a tudás és a valóság között (nincs szimbolikus átkódolás).¹⁴ „Az analóg reprezentáció a tudás és a valóság reprezentált mozzanata közötti szoros megfelelésre utal: az érzékszerveinkkel felvett, az észlelés során előzetesen feldolgozott információt szimbolikus átkódolás nélkül tároljuk.”¹⁵

A verbális információkat a különböző fogalmak, tények, leírások, szabályok és elméletek alkotják. Kulcsfontosságú a fogalmak szerepe, hiszen a fogalmak az ismeretek egyfajta szervező, integráló elemei, adott pontban összefutó, találkozó tények halmazai. A leírások, elméletek esetében az ismeretek mennyisége és minősége jelentősen különbözhet, hiszen nemcsak a bennük foglalt fogalmak, képzetek, és ezek száma a lényeges, hanem a közöttük levő kapcsolatok mennyisége és minősége is. A tudásgyarapodás egyik módja éppen abban rejlik, hogy a meglévő fogalmak és képzetek között újabb és újabb tények képeznek kapcsolatokat, ami által a kapcsolatok sűrűsége növekszik, az információk (képzetek és verbális információk) egyre komplexebb struktúrát alkotnak. Az információk szerveződését a 4. ábra szemlélteti.¹⁶

Komplex, strukturált szint

AZ INFORMÁCIÓ SZERKEZETE		AZ INFORMÁCIÓ TÍPUSA
Sajátos kódrendszer, propozíciók, képzetek, konkrét és elvont fogalmak, előlések, tények	6	Formális rendszerek
propozíciók, képzetek, konkrét és elvont fogalmak, jelölések, tények	5	Elméletek
propozíciók, képzetek, konkrét és elvont fogalmak, jelölések, tények	4	Szabályok leírásai (algoritmusok, törvényszerűségek)
propozíciók, képzetek, konkrét és elvont fogalmak, jelölések, tények	3	Történetek, leírások
Képzetek, konkrét és elvont fogalmak, jelölések, tények, propozíciók	2	Egyszerű állítások, tények
Képzetek, jelölések, konkrét fogalmak Elemi, összefüggéstelen szint	1	Nevek, címek, adatok

4. ábra. Az információk szerveződése

3.4.3. A képességbeli (operacionális) tudás

A képességbeli tudás készségekből, jártasságokból és képességekből szerveződik. Az egyes összetevők mindegyike más-más összetettségi, fejlettségi szintet képvisel. Tapasztalhatjuk, hogy a pszichológiai értelemben vett tevékenység rendszerint akarattalagosan és céltudatosan megy végbe (pl. olvasás, számolás, rajzolás stb.), de egy bizonyos fejlettséget elérve a tevékenység, illetve az alkotóelemek automatizálódhatnak. Rendszerint azok az összetevők automatizálódnak, amelyeket mindig azonos módon hajtunk végre, gyakran megismétlünk és sokat gyakorolunk.

Az elmondottak szerint úgy határozhatjuk meg a készséget, mint a tevékenység tudatosan kialakított, gyakorlás útján megszilárdított, automatizálódott összetevői, amelyek lefolyásuk során már nincsenek állandó tudatos ellenőrzésnek alávetve. A készségek automatizálódása azt is jelenti, hogy a rendkívüli

akarati erőfeszítés és a cselekvés tudatos, részletekbe menő ellenőrzése a minimumra csökken. A készségek tudatos tanulás eredményeképpen, nagyrészt a tudat alatti tartományokban jönnek létre és zajlanak, de könnyen tudatos ellenőrzés alá hozhatók. Mivel nem elszigetelten működnek, hanem bonyolult tevékenységek szerves részeként, s a tevékenységek szándékosan és tudatosan zajlanak le, a készségek is alá vannak vetve egy átfogó, általános ellenőrzésnek, és amikor a cselekvés körülményeiben új elemek tűnnek fel, a készségek ismét részletes ellenőrzés alá vehetők és szükség esetén módosíthatók. Továbbá a készségek automatizálása magával hozza a cselekvés sematizálását, lerövidítést, mert kiküszöböli mindazt, ami fölösleges vagy oda nem illő (pl. köszönés különböző helyzetekben).

A készség kialakulásának folyamatában több különálló szakaszt is megkülönböztethetünk. A már kialakult, automatizálódott készségek alkalmasak arra, hogy új helyzetben is alkalmazhatóak legyenek. Ebben az esetben az automatizálódott készség új tartalomhoz kötődik (az elmélethez, az olvasmányhoz), új információkkal egészül ki, ezért az automatizálódott forma helyét sokkal inkább a tudatos kontroll veszi át. A készségeknek ezt a sajátos megjelenési módját jártassággént tartja számon a szakirodalom.¹⁷

Egy adott tevékenységhez kapcsolódó készségek összessége, a tevékenység igen magas szintű, sőt átlagon felüli teljesítését teszi lehetővé. Így például, ha a tájékoztatás, kifejtés, beszámolás, utasítás, elbeszélés, érvelés, meggyőzés stb. készségek eredményesen automatizálódtak, új tevékenységekben is működképesnek és célravezetőnek bizonyultak, a verbális kommunikációs képesség megjelenését fogják eredményezni, vagyis átlagon felüli verbális kommunikációs teljesítményt. Az operacionális tudás szerveződését az 5. ábra szemlélteti.

5. ábra. Az operacionális tudás szerveződése

3.5. Mit ad a pedagógia és a pedagógus számára a kompetenciamodell?

Az előző részeket tanulmányozva megállapíthatjuk, hogy a kompetenciamodell a személyiségfejlődés olyan funkcionális modellje, amely az egyes alapfunkciók és ezek ellátását biztosító kompetenciák azonosításán túl, a kompetenciák komponenskészletének részletes leírására, természetének bemutatására is vállalkozik. A modell segítségével a gyakorló pedagógus szakszerűen értelmezheti a személyiség érzelmi és motivációs képződményeit, az operacionális és az informacionális tudás mibenlétét és szerveződését. A kompetenciamodell tehát feltárja a személyiség struktúráját és bemutatja a magatartásfejlődés folyamatát, a készség, jártasság és képességfejlődést valamint az informacionális tudás rendszerre szerveződésének folyamatát, azaz megragadja a személyiségfejlődés dinamikáját.

Az elmondottak értelmében a kompetenciamodell támpontot ad a személyiségtulajdonságok szakszerű megnevezéséhez, vizsgálatához, feltáráshoz, leírásához és fejlesztéséhez is. Egy olyan operacionálizált, differenciált pedagógiai személyiségmodell, mely a fejlesztés és az értékelés alapjául szolgál, pedagógiai válaszokat ad a következő kérdésekre: Mi a személyiség? Hogyan fejlődik? Hogyan fejleszthető?

A személyiségkomponensek ismerete, fejlődésük természetének a megragadása lehetővé teszi, hogy a pedagógus olyan oktatási tartalmakat, stratégiákat, módszereket és eszközöket válasszon, melyek a leginkább segítik a személyiségfejlődést. A kompetenciamodell ismerete tehát professzionálizálhatja a pedagógus tevékenységét, tudatosabb fejlesztést és módszertani igényességet biztosít.

JEGYZET

- ¹ NAGY József, *Nevelési kézikönyv*, Szeged, MOS, 1996.
- ² NAGY József, *XXI. század és nevelés*, Bp., Osiris, 2000.
- ³ HORÁNYI Özséb, *A kommunikációról = Társadalmi kommunikáció*. szerk. BÉRES István, HORÁNYI Özséb, Bp., Osiris. 2001.
- ⁴ NAGY József, *i. m.*, 2000.
- ⁵ NAGY József, *i. m.*, 2000, 111.
- ⁶ NAGY József, *i. m.*, 2000, 36.
- ⁷ NAGY József, *i. m.*, 2000.
- ⁸ NAGY József, *i. m.*, 2000.
- ⁹ NAGY József, *i. m.*, 2000.
- ¹⁰ R. L. ATKINSON, R. C. ATKINSON, E. E. SMITH, D. J. BEM, *Pszichológia*, Bp., Osiris, 1995.
- ¹¹ SZÓKE-MILINTE ENIKŐ, *A kommunikációs kompetencia fejlesztése*, Piliscsaba, PPKÉ BTK, 2005.

- ¹² Érdeemes összevetni ezt a megközelítést a Korthagen-féle modellel. A két elképzelés között nincs ellentmondás, az itt bemutatott kompetenciamodell a Korthagen-féle modell rendszerezett leírása.
- ¹³ SZÓKE-MILINTE Enikő, *i. m.*
- ¹⁴ Michael W. EYSENCK, Mark T. KEANE, *Kognitív pszichológia*, Bp., Tankönyvkiadó, 1997.
- ¹⁵ CSAPÓ Benő, *Kognitív pedagógia*, Bp., Akadémiai Kiadó, 1992, 55.
- ¹⁶ CSAPÓ Benő, *i. m.*, 1992.
- ¹⁷ CSAPÓ Benő, *i. m.*, 1992.

Weöres Sándor
Örök pillanat

Mit málló kőre nem bizol:
mintázd meg levegőből.
Van néha olyan pillanat
mely kilóg az időből,

mit kő nem óv, megőrzi ő,
bezárva kincses öklét,
jövője nincs és múltja sincs,
ő maga az öröklét.

Mint fürdőző combját ha hal
súrolta s tovalibbent –
így néha megérezheted
önnön-magadban Istent:

fél-émlék a jelenben is,
és később, mint az álom.
S az öröklétet ízeled
még innen a halálon.

AZ ÉRTÉKKÖZPONTÚ ERKÖLCSI NEVELÉS KONSTRUKTÍV RENDSZERE I.

A SZOCIOMORÁLIS FEJLESZTÉS ÚJ SZEMLÉLETŰ PEDAGÓGIAI
KONCEPCIÓJA

PÁLVÖLGYI FERENC

Enégyrészes tanulmányorozatban a korszerű szociomorális fejlesztés alapkérdéseit járjuk körül. Manapság a szociálisan életképes, konstruktív életvezetésű¹, felelős erkölcsi döntéseket hozni és vállalni tudó állampolgár sajátos jellemzői központi nevelési célokként fogalmazódnak meg szinte valamennyi intézményi pedagógiai programban, azonban a fenti fogalmak értelmezése, továbbá a megvalósításukhoz vezető út kijelölése erősen különböző. Az eredményeket tekintve azonban állíthatjuk, hogy nem minden pedagógiai koncepció alkalmas korszerű, a modern társadalomban életképes kompetenciákkal rendelkező, ugyanakkor alapvető emberi értékekben is gazdag állampolgár nevelésére. A meglehetősen színes és plurális közoktatási rendszerünkben tagadhatatlanul együtt élnek és hatnak különböző világnézetek, szakmai irányzatok és politikai szándékok. Pedagógiai palettánk nevelésfilozófiai és módszertani színessége tulajdonképpen fontos érték, de ezek közoktatásbeli funkcionális összehangolatlansága kompatibilitási problémákat okoz. Az Európai Unió neveléssel kapcsolatos ajánlásai egyértelműek: moralitás és szociális életképesség egysége jellemzi az új európai emberideált.² Nemzetünk erkölcsi állapota, jövőképe és cselekvési potenciálja azonban messze nem az ideális helyzetet tükrözi. Ezen változtatni csak a kultúra azon intézményei képesek, amelyek a jövő nemzedék erkölcsiségét és társadalmi életképességét hivatottak kialakítani vagy befolyásolni, vagyis elsősorban az oktatási rendszer szereplői. Azonban az iskolák pedagógiai hatásfokát erősen lerontja az a tény, hogy az erkölcsöt és a szociális életképességet különbözőképpen értelmezik. Ez nemcsak nemzeti probléma, hanem plurális világunkból adódó általános morális bizonytalanság, tehát a jövő nemzedékek érdekében meg kell oldani e feladatot. Elsőként a főbb célokban, a közös értékekben és az alapvető módszerekben kell megállapodnunk. Erre legnagyobb esélyt a tudomány oldalán állva látunk, ezért az alábbiakban kísérletet teszünk egy olyan általános erkölcsi nevelési rendszer felállítására, amely szakmai érvek alapján közmeg-egyezésre tarthat igényt.

A korszerű szociomorális fejlesztés alapkérdései

A pedagógia egyetemes története bizonyítja, hogy milyen sokféleképpen lehet a nevelést értelmezni. Így például az ókori görögök világában a szilárd erkölcsi rendet valló Szókratésszel szemben az etikai relativizmust hirdető szofisták ellentétes nevelésfilozófiai nézetet képviseltek. Ha azonban a didaktikáról kialakított véleményüket vetjük össze, akkor már nincsen éles nézetkülönbség közöttük. Mindannyian keresték és eredményesen használták az új pedagógiai eljárásokat³. Egy vitás pedagógiai szituációban láthatóan nemcsak az álláspontokat elválasztó, hanem ezekkel párhuzamosan – más területeken – a törekvéseket összekötő elemek is létezhetnek, amit feltétlenül ki kell használnunk. Nyilvánvaló tehát, hogy

- a közös és személyiségfejlesztésre alkalmas értékeket kell keresnünk,
- feltétlenül építeni kell a múlt pedagógiai tapasztalataira és
- a megegyezés érdekében a termékeny párbeszédre kell törekednünk.

Az első igazán jelentős probléma a *pedagógiai emberkép* kérdése. Az eddigi nevelési koncepciók mindig a pedagógián kívül megfogalmazódott filozófiai-teológiai vagy társadalmi-politikai emberképre alapoztak⁴, így a pedagógia szükségszerűen külső célok kiszolgálójává vált. Ahhoz, hogy a pedagógia ennél tovább léphessen, a jövőben saját tudományterületén belül kell a nevelés emberképét megalkotnia. Az így születő pedagógiai emberkép alap-

ján lehetővé válhat a specifikusan pedagógiai értelmezésű nevelési értékek meghatározása, vagyis az emberi személyiség tudományosan megalapozott és felelősségteljes kibontakoztatása.

Egy pedagógiai koncepció csak akkor töltheti be eredményesen a nevelés feladatait, ha a gyermekben *jól meghatározott erkölcsi értékekből* tud működőképes fogalmi-tapasztalati konstrukciókat létrehozni. Ezek a hasznos, jól megválogatott, gondosan szelektált értékek szükségszerűen nem lehetnek mások, mint az egyetemes emberi kultúra legfontosabb erkölcsi-társadalmi tapasztalatai. A keresett alapértékek ott rejtőznek az emberiség történetében, a világvallások tanításaiban, a filozófiai gondolkodás eredményeiben, a tudományokban, sőt ott kell lenniük a ma élő emberek erkölcsi vélekedéseinek archetipikus mélyrétegeiben is. Teoretikus és empirikus kutatómódszerek állnak rendelkezésünkre, hogy a kutatásba bevont alkalmas és hiteles szövegek szignifikáns értékazonosságait megkeressük és ezeket az embertudományok és a társadalom tapasztalataival összevessük. Azokat az alapértékeket kell tehát meghatároznunk, amelyeket a harmonikus egyéni- és társadalmi fejlődést katalizáló építőkövekként tudunk majd a pedagógiai modellépítésben felhasználni. *Az emberiség közös és fundamentális értékeire* épülő erkölcsi nevelés teszi leginkább lehetővé emberségünk optimális formálását, személyiségünk helyes irányú fejlesztését.

A pedagógiai emberkép és az alapvető értékek csak megfelelő szakmai-

tudományos háttér előtt szervezhető korszzerű nevelési koncepcióvá. Számkra főképpen a „*konstruktív didaktikai paradigma*” látszik ígéretes lehetőségnek, ahol a konstruktivizmus ismeretelméleti bázisára épülő, és a kognitív pszichológia által támogatott új tanulásmélet éppen az eddig rejtett kognitív műveleteket igyekszik megvilágítani.⁵

A következő és egyben utolsó orientációs kérdéskör a didaktikai-metodikai repertoár teljes kidolgozásának területén fogalmazható meg. Egyetlen eredményes módszerről sem mondhatunk le, kognitív, szemléletes és tapasztalati csatornák egyaránt szolgálhatják a „belső világmodell” építését, segíthetik a kívánt „konceptuális váltások” létrejöttét. Ennek megfelelően az alábbi elvek szerint válogatunk a rendelkezésre álló módszerezgyüttesből:

- alkalmazhatónak tartjuk a klasszikus pedagógia egyes eljárásait, mert az információk kognitív jellegű és életkor-specifikus bevitelét fontosnak gondoljuk;
- feltétlenül jónak tartjuk a reformpedagógiák tapasztalatszerzési- és társas elsajátítási mozzanatait, az értékek ugyanis kizárólag „működés közben” tanulmányozhatók és gyakorolhatók eredményesen;
- felhasználjuk a konstruktív neveléseméleti modell kialakításához mindazokat a pedagógiai modellezési lehetőségeket, melyek a neveléseméleti koncepciók szerkezetét és működését szemléletessé tehetik.

A továbbiakban igyekszünk mind-

azokat a pedagógiai tapasztalatokat és elméleti rendszereket az új elemekkel társítva alkotó módon felhasználni, amelyeket pedagógus elődeink ránk hagyományoztak. Reméljük, hogy e tanulmány keretében sikerül egy olyan koherens pedagógiai koncepciót bemutatni, amely jól használható alternatívát nyújt megújuló köznevelésünk számára.

Értékválasztás és stabilitás

Az ember legfontosabb alaptevékenysége a nevelés, melyet családi vagy intézményes formában, kifejtett vagy látszó emberképek alapján, idealizált vagy realizált céllképzelések szerint végez. A nevelés a biológiai és a szociális életképességek, továbbá a társadalmi szempontból releváns egyéni képességek célracionális fejlesztése. Azonban ez a meghatározás csak a nevelés látványos, felszíni rétegét érinti, a mélyben az aktuális emberképpel szorosan összefüggő értékképzelések és egyéb forrásokból származó értéktapasztalatok harca zajlik, melyek az emberi cselekvések indítékát s egyben magyarázatát is adják. Az értékek belső világunk részei, formálói és irányítói, de szűkebb vagy tágabb társadalmi környezetünk minőségének meghatározói is. Közülük kiemelkednek az erkölcsi értékek, melyekben más emberekhez való viszonyulásunk tükröződik.

Az „érték” fogalma nehezen írható le és még nehezebben definiálható egyértelműen. A szakirodalomban legtöbbször ilyen vagy ehhez hasonló megha-

tározások találhatók: „*érték az, ami valakinek, valamilyen szempontból, bizonyos feltételek esetén jó*”⁶. Hogy tisztábban lássuk az értékek jelentőségét, megvizsgáltuk az emberiség történetében megjelenő néhány sikeres és sikertelen értékrendszer sajátosságait. Például az évezredekben átívelő egyiptomi, görög-római és keresztény kultúra értékrendszereinek közös vonása, hogy stabilitásuk két sajátos értékhalmozat összhangjára épül. A *elsődleges* (primer) halmaz a közösséget összetartó *centrális*, ideális, rögzített és túlnyomó többség által elfogadott értékek összessége. Ez a központi értékvilág az egyiptomiak esetében a vallás világmagyarázó és a társadalmi rendet legitimáló dogmáiból, továbbá a hagyományörzést és az állami hierarchia tiszteletét előíró törvényekből áll. A görögöknél az ideák világából levezethető legfőbb értékek kerülnek az *ethosz* centrumába, a kereszténységben pedig a Tízparancsolat és az evangéliumi tanácsok⁷ alkotják a központi értékek halmazát. A *centrális* eszmények a közösség legnagyobb összetartó erői lesznek, ezekre épül a kultúra és a törvény ugyanúgy, mint a hétköznapi élet. A *másodlagos* (szekunder) értékhalmozat az egyén életvezetésére vonatkozó *perifériális*, reális, választható és sokszínű értékek világa, melyek az egyén számára szabad kibontakozást és érvényesülést tesznek lehetővé. A kettő igen fontos összhangja abban áll, hogy a *perifériális* értékek nem kerülhetnek tartósan ellentmondásba a *centrális* értékekkel. Ha ez mégis megtörténik, akkor válság keletke-

zik. Az erkölcsi rendszerek stabilitását a közösség és az egyén egymásra utaltságának érdekkapcsolata adja: a vallás, a kultúra és az állam háttere nélkül nem lenne életképes az egyén, a közös elveket meggyőződéssel elfogadó egyének nélkül pedig nem működne jól a társadalom. *Harmónia akkor áll fenn, ha a centrális és a perifériális értékek egyensúlyban vannak, vagyis ha a közösség és az egyén egymásban találja meg számítását.*

Az emberiség történetében az erkölcsi rendszerek diszharmonióira, torzulásaira is sok példát találhatunk. A negatív jelleg a társadalom (állam, kultúra) vonatkozásában legitimációs vagy funkcionális zavarok formájában jelentkeznek, az egyén számára kibontakozási akadályok, kontraszelekció, káros folyamatok, vagy tragikus események kapcsán válik nyilvánvalóvá. Elég, ha a Római Birodalom bukása előtt kialakuló mélyeséges erkölcsi válságra gondolunk: a császári udvar és a főhivatalnokok léha, pazarló életmódja, hataloméhes és aljas cselszövései oly messze kerültek a „*vir bonus*” hajdani eszményétől, hogy az erkölcsi-politikai összeomlás elkerülhetetlenné vált. Hasonló helyzet alakult ki a reneszánsz katolicizmus idején, amikor a fényűzést kedvelő világi papság egy része jelentős mértékben eltért a krisztusi normáktól. A kialakuló erkölcsi diszharmonia (mohóság, nyereszkesedés, világias gondolkodás stb.) nem vezethetett máshová, mint a Luther által megfogalmazott 95 wittenbergi tételhez. A tridentini zsinat később újra egyensúlyba hozta a megingott vallási-erkölcsi rendet, de

az egyházszakadást már nem lehetett semmissé tenni. Könnyűszerrel találhatunk további negatív példákat is: I. Napóleon császár elnyomó- és hegemoniára törekvő politikája, vagy Hitler embertelen, és népek teljes megsemmisítésére törekvő birodalma – az erkölcsi legitimitás hiánya miatt – hosszú távon eleve kudarcra volt ítélve.

A fenti vázlatos elemzések természetesen nem terjedhetnek ki a történelmi korok és események összetett, bonyolult és soktényezős problematikáira. Szándékos redukciót alkalmaztunk annak érdekében, hogy a mélyben zajló, az események mozgatórugóit képező folyamatok láthatóvá váljanak. Az erkölcsi értékek vitathatatlanul meghatározzák az egyes emberek cselekvéseit, így végső soron a társadalmak minőségét és a történelem eseményeit is. A példák azt kívánták szemléltetni, hogy *a társadalom legnagyobb összetartó ereje a közösen vállalt értékrend, s ez a közösség igazi lényege.*

A pedagógia érték szemlélete

Napjainkban a neveléstudomány területén olyan törekvések figyelhetők meg, melyek – éppen az érték szemléleti különbözőségek kezelésének szándékával – *értékektől mentes* elméleti nevelési konstrukciókat kívánnak létrehozni. E nevelésfilozófiai felfogás olyan nevelési koncepciót is eredményezhet, amellyel a nevelő könnyen az egyszerű „pedagógiai szolgáltatás” szerepkörében találhatja magát, ami egyáltalán nem kívánatos. A nevelés tradi-

cionálisan *értékközvetítő és személyiség-alkító* program, erről a feladatköréről a pedagógia saját identitásának feladása nélkül nem mondhat le. A pedagógia tudomány az erkölcsi nevelés mai kihívásainak akkor tud legjobban megfelelni, ha az általános emberfejlesztés szolgálatában olyan *sajátosan pedagógiai alkalmazásra szánt értékrendszert* dolgoz ki, amely nem áll ellentétben egyetlen pozitív értékrenddel sem. Az ilyen típusú értékhalmozat kizárólag azoknak az értékeknek az együttese lehet, amelyeket csaknem valamennyi értékvezérelt etikai rendszer közösen tartalmaz. Ugyanakkor törekedni kell arra, hogy az alapértékek száma a lehető legkisebb legyen, mert így lehet a legnagyobb a közmegegyezés esélye. *A kevés számú alapérték* azért is előnyös, mert aprólékos szabályaival nem gátolja a szabad és konstruktív személyiségbeli kibontakozást, a színes és egyénre szabott erkölcsi fejlesztést. Az alapértékek legfontosabb funkciója tehát *a destruktív fejlődési irányok kiküszöbölése, valamint az egyén és a társadalom szimultán védelme.*

Az intézményes nevelés történeti szempontból determinált, tudományos tapasztalatokkal és eredményekkel megalapozott *értékközvetítő és human értékteremtő* folyamat. Ebben az állandóan működő, részint világnézetek szerint célvezérelt, részint spontán jellegű érték képződésben a változó és a marandó értékek párhuzamosan vannak jelen. Az adott kor gondolkodását tükröző, „divatos” *relatív értékek* természetükből eredően változékonyak, leg-

többször informális közmegegyezést tükröznek. Nevelésbeli fontosságuk ellenére alapvető értékeket nem hordoznak, emiatt a nevelés centrumába nem helyezhetők. Sokkal érdekesebbek azok a stílárisan mozdulatlan, az emberek kapcsolatrendszerait alapvetően befolyásoló magatartásformák, szabályok, törvények, melyek nagyon hosszú idő óta hatékonyan működnek. A nevelés azonban a jövő számára készíti fel a gyermeket, de sohasem tudhatjuk, mit hoz a jövő. E jelenségről Jürgen Oelkers így vélekedik: „...*azt a paradoxont – vagyis hogy a nevelés hatását ki kell számítani, és mégsem lehet kiszámítani – egyetlen mai nevelésemélet sem kerülheti meg*”⁸. Ha tehát csökkenteni akarjuk a „pedagógiai jövő-paradoxon” elbizonytalanító hatásait, akkor olyan értékeket kell állítanunk a nevelés középpontjába, amelyek hosszú ideje változatlanok és emiatt várhatóan hosszú ideig változatlanok maradnak. Lehetségesek-e olyan értékek, melyek az emberiség eszmetörténetében állandóan jelen vannak? Ha igen, akkor célunk megtalálni és igazolni azokat az értékeket, melyekből az egyén és a társadalom számára egyaránt jó és hasznos dolog származott. Olyan értékeket keresünk, melyek társadalmi közmegegyezésre esélyesek, a nevelés csaknem mindenki által elfogadható értékeit reprezentálják, eszmetörténeti megalapozottsággal rendelkeznek, és amelyek egy koherens neveléseméleti koncepció központi értékei lehetnek.

A fenti célok elérése érdekében deduktív, analitikus jellegű forráskutatást

és kritikai forráselemzést végeztünk, hogy feltárjuk a filozófiatörténet, az összehasonlító vallástudomány és a modern embertudományok területén fellelhető közös felületeket, kapcsolódási pontokat. Az erről szóló részletes beszámoló a *Mester és Tanítvány* első számában jelent meg⁹, itt terjedelmi okokból nem részletezzük. E kutatás keretében elemeztük az etika filozófiai nézőpontjait, a nagy filozófiai iskolák erkölcsszemléleteit, majd rendszereztük és tipizáltuk a kapott eredményeket. Hasonló eljárást alkalmaztunk a nagy világvallások (brahmanizmus, buddhizmus, konfucianizmus, iszlám és kereszténység) esetében is. Ezután a fenti két forrásterület, vagyis a filozófiai és a teológiai etikák elemzése során kapott értékhalmozokat feldolgoztuk és kiértékeltek. Célunk az volt, hogy olyan kevés számú elemre redukáljuk őket, amelyek egy közös, univerzális értékrendszer fundamentumát képezhetik, amelyek hosszú ideig maradandó értékeket képviseltek és valószínűleg a jövőben is képviselni fognak. Az így feltáruló általános értékészlet véleményünk szerint alkalmas arra, hogy a modern pedagógia, pszichológia és szociológia eredményeivel, és a mai pedagógiai valóság tényeivel összevetve alapot adjon az erkölcsi nevelés széles körben elfogadható, általános és közös elveinek megfogalmazásához.

Centrális értékek a nevelésben

Mielőtt az általános morális fejlesztés céljaira alkalmas alapvető értékeket

meghatároznánk, tisztáznunk kell, hogy milyen jellegű vagy természetű centrális erkölcsi elveket keresünk. A morálfilozófia mai álláspontja szerint az értékek önmagukban nem léteznek, vagy a gondolkodás számára objektíve nem ragadhatók meg. „Az értékek valójában kölcsönös tulajdonságok vagy relációk, amelyek legalább két önálló vagy individuális létezőt tételeznek fel. Ebből az következik, hogy az értékek nemcsak önmagukban nem léteznek, hanem az értékes jelleg egyetlen önálló létezőt sem illet meg önmagában.”¹⁰ A valóságban tehát önállóan csak értékes dolgok, emberek, emberi tevékenységek és ezek működésének eredményei léteznek. Például a karitativitás mint érték akkor válik érzékelhető valósággá, ha valaki önzetlenül nyújt segítséget a rászorulóknak. Így maga az „érték” tulajdonképpen egy szellemi természetű tapasztalat, objektívációk láncolatán keresztül értékesnek bizonyult eszme, vagyis egy cselekedeteinket bizonyos szempontból értékessé tevő vezérelv.

Ha valami értékes, akkor az valami(k) számára értékes. Az „értékesnek” mint viszonynak egyik tagja – akár közvetlenül, akár átvitt értelemben – mindig az értéket felismerő ember. Az értékelés klasszikus sémája alapján: *a* értékes *b* számára *c* szempontból *d* feltétel(ek) esetén. Így például a penicillin a beteg számára, gyógyulása szempontjából és nem penicillin-rezisztens kórokozó esetén – értékes. Azonban ugyanezen antibiotikum a penicillin-nél szemben ellenálló kórokozó esetén – értéktelen. Látható, hogy bizonyos dolgok bizonyos emberek számára bi-

zonyos szempontból és feltételek között nem értékesek. Az értékek tehát nem függetlenek egymástól vagy a körülményektől, sőt gyakran ellentétes viszonyba is kerülhetnek egymással. Példánk azt mutatja, hogy az értékek halmaza – miként azt már korábban fejtegettük – erősen ambivalens, ellentmondásokkal tarkított plurális világ. Sajnos nem létezik olyan értékfüggvény, amely valamennyi értéket „közös nevezőre hozná”, és valamilyen alapértékre redukálná. Az értékek ilyen típusú redukációjáról tehát le kell mondanunk.¹¹

A problémát más oldalról megközelítve viszont mégis látunk lehetőséget az értékek közötti szelekcióra, sőt érték-hierarchia felállítására is. Az értékek előfordulásuk és hatásszélességük tekintetében erősen különböznek. Vannak értékek, amelyek korlátozott mértékben, csak bizonyos emberek számára fontosak (pl. a bélyeggyűjtés vagy a modern zene), de vannak olyanok is, amelyeket egyetlen ember sem nélkülözhet (pl. a pihenés vagy a ruházat). Tehát *annál fontosabb egy érték, minél több ember érdeke, hogy legyen vagy működjön*. Hasonló érvelés alapján azt is el kell fogadnunk, hogy *minél alapvetőbb egy érték, annál több alkalmazási helyzetben bizonyul valóban értékesnek* (pl. a megbízhatóság vagy a tolerancia).

Az értékszelekció lehetőségeit a szükségletek fényében is megvizsgálhatjuk. Az értékelés fentebb említett formulájából kitűnik, hogy *a*-ról ugyan nem önmagában állítjuk, hogy értékes, hanem *b*-hez, *c*-hez és *d*-hez való viszo-

nyában, de elsődlegesen mégis az a értékes, és ezért *értékhordozónak* nevezük. Az értékhordozók azáltal válnak értékessé az értéket befogadó ember számára, hogy *szükségleteinek és vágyainak kielégítését* biztosítják.¹² Minden ember elsődlegesen az *életben maradásra* és az *emberségéből fakadó* (biológiai és szellemi) *szükségleteinek kielégítésére* törekszik. Ha az értékvilágot a legfontosabb szükségletekre vonatkoztatva redukáljuk, akkor eljuthatunk azokhoz az alapértékekhez is, amelyek az elsődleges szükségletek kielégítéséhez semmiképpen sem nélkülözhetők. Így *annál alapvetőbb egy érték, minél közvetlenebbül szolgálja az elsődleges szükségletek kielégítését* (pl. tiszta levegő és víz).

Értékhierarchia az értékek *absztrakciós fokának* megfelelően is létrehozható. Ugyanis *annál alapvetőbb egy érték, minél inkább eszmei kerete, összefoglalója más értékeknek*. Például „az egészség védelme” mint érték együttesen fejezheti ki az alábbi értékeket: sport, természetjárás, egészséges táplálkozás, testi-lelki harmónia, gondos tisztálkodás, elegendő alvás, igényes szórakozás és kapcsolatteremtés stb. Akár így is fogalmazhatunk: *annál fontosabb egy érték, minél több másodlagos érték származtatható belőle*.

Az emberrel foglalkozó tudományok értékelméletei további fontos információkat nyújthatnak az értékhierarchiák felállítására vonatkozóan. A teológiai antropológiák már régen állást foglaltak e kérdésben, társadalmi hatásuk ma sem elhanyagolható. A többi társtudomány közül számunkra a

szociológia és a pszichológia eredményei a legfontosabbak. Az a lényeges, hogy *a pedagógiai célra felhasznált alapértékek helyességét az emberrel foglalkozó szaktudományok eredményei is igazolni tudják*.

Utoljára, de nem utolsó sorban itt kell megemlítenünk az *empirikus kutatások* hasznosságát is. *Ha egy érték valóban alapérték, akkor jelenlétének vagy hiányának meg kell mutatkoznia a jelenkor társadalmának életében*. Az empirikus kutatások útján vizsgálható sajátos társadalmi értékpreferenciák igazolhatják egyes alap- vagy származtatott értékek jelenlétét és működőképességét, de a negatív vagy destruktív megnyilvánulások is fontos információt nyújtanak: értékek hiányát jelezzik.

Az alapvető értékek természetét megvizsgálva összefoglalhatjuk azokat a kritériumokat (ismertető jegyeket), melyek a pedagógiai használatra szánt alapértékek meghatározásában feltétlenül figyelembe kell vennünk. Csak az a tudományosan elfogadható erkölcsi alapérték (centrális, fundamentális vagy objektív érték), amely:

- az emberrel kapcsolatos értékrelációkban jelenik meg;
- előfordulása gyakori és hatásszélessége nagy;
- alapvető szükségletek kielégítését biztosítja;
- az absztrakció legmagasabb fokán áll (eszmény vagy vezérelv);
- a társtudományok eredményeivel alátámasztható;
- a társadalmi valóságra irányuló kutatással igazolható.

A fenti ismervek önmagukban még nem elegendők az alapértékek tudományos igényű meghatározásához, ehhez alaposabban körül kell járnunk az értékekkel kapcsolatos egyéb problémákat is. Számos kérdés vár még tisztázásra: például a döntési szabadság feltételei, az értékek szerepének egyéni és társadalmi összefüggései, az értékek funkciói vagy a napjaink értékstruktúráiban megjelenő tendenciák elemzése. Mindezek túlmutatnak e tanulmány keretein, de a problémák néhány aspektusát mégis érdemes áttekinteni.

Ahhoz, hogy a pedagógiai fejlesztésre alkalmas alapértékeket megbízhatóan el tudjuk különíteni a többtől, meg kell vizsgálnunk az erkölcs és a társadalom mélyebb összefüggéseit. Az erkölcs – mint láttuk – történetileg kialakult képződmény, együtt változik az ember kibontakozó világértelmezésével és szabadságfelfogásával. Az *akarati szabadsága* az etika alapkérdése, vagyis az erkölcs léte a determináció problémáján áll vagy bukik.¹³ *Sem filozófiai, sem pedagógia szempontból nem érthetünk egyet semmilyen determinisztikus felfogással.* A szabadság lehetőségének elvi megkérdőjelezése értelmetlenné tenné az akarat törekvéseit, lehetetlenné tenné a motivációt, végső soron feleslegessé tenné a nevelést. *A szabad döntés* nem más, mint az észnek az akarat által történő *gyakorlativá* válása. Pedagógiai szempontból tehát fontosnak tartjuk, hogy egyrészt *a tiszta észnek motivációt adjunk* (erkölcsi törvények, alapelvek), másrészt *a szabad akarat döntési készségét folyamatosan fejlesszük* (morális egyezkedés, kommunikáció).

Törvény és szabadság egymás logikai feltételei. Jellemző, hogy akkor alakult ki a rendszeres etika, amikor a szofisták kétségbe vonták a görög városállamok *nomoszát*, átfogó rendjét.¹⁴ A szabadság és a törvény érdekes játékának lehetünk ma is tanúi, s a felületes szemlélő azt gondolhatná, hogy a szabadság állandóan le akarja rázni magáról a törvény igáját. A mélyebb elemzések viszont megmutatják a törvény és a szabadság közötti helyes összefüggést. A probléma akkor keletkezik, amikor a kölcsönös szabadságot némelyek túlzottan individuális jellegű *szabadosságként* fogják fel, s ez mások szabadságát korlátozza. (Például a meglehetősen hangos szabadteri rendezvények – a törvények szigorú betartatása nélkül – mások szabadságjogainak megsértéséhez vezetnének.) *A törvény a kölcsönös szabadság védelmére hivatott, szemben a destruktív szabadossággal.* Az erkölcs ismétlődő újrafogalmazásai általában az emberi közösség szabadságának védelmében születnek. *A megfogalmazandó pedagógiai alapértékek tehát a kölcsönös szabadságot kell hogy támogassák a szabadossággal szemben.*

Ugyancsak a szabadsággal összefüggő aggályokkal magyarázható, hogy mindeddig nem sikerült a részerkölcsökből mintegy „leparolni” az emberiség egyetemes erkölcsét. Bizonyos alapértékek és normák viszonylag könnyen általánosíthatók. Az igazi problémák nem az univerzális erkölcsi szabályok felállításának, hanem azok alkalmazásának területén jelentkeznek. Nagy kérdés, hogy miként alkalmazhatók az általános esz-

mék egymástól lényegesen eltérő életformák és kultúrák kontextusában. A különböző tradíciókon és konvenciókon alapuló „tájjellegű” erkölcsfelfogások az alapnormák fölöttébb eltérő, esetenként ambivalens értelmezését eredményezhetik. Például az „élet védelmének” eszméje a keresztény és a buddhista erkölcs szerint *abszolút*, megkerülhetetlen érték. Liberális etikákban viszont *relatív*, amint ezt az abortusz, az eutanázia és a génmanipulációk megítélése kapcsán láthatjuk. Emiatt nem ésszerű arra vállalkoznunk, hogy közvetlenül az egyetemes erkölcsi értékrend után kutassunk. Célunk sokkal inkább az, hogy szaktudományos kereteken belül, *a nevelés területén jól használható centrális alapértékeket keressünk*. Ezek pedagógiai szerepe abban áll, hogy az erkölcsi érzék (morális intelligencia, MQ) fejlesztéséhez megfelelő viszonyítási alapot, kiindulási pontot adjanak. A morális nevelésben keletkező individuális pedagógiai értéken keresztül ugyanis végső soron a társadalom értékrendjét tudjuk hosszú távon konstruktív irányban befolyásolni. Ha a kiinduló értékek helyesek, vagyis valóban megalapozzák az emberi lényeg teljes kifejlődését, akkor a pedagógia tudománya megtette azt, amit a társadalom joggal elvár tőle.

Fundamentális erkölcsi törvények (FET)

Az eddig vázolt teoretikus kutatások tehát arra szolgáltak, hogy pedagógiai felhasználásra azonosítani tudjuk azo-

kat a legfőbb erkölcsi irányelveket, szabályokat vagy törvényeket, amelyek az embert testi és szellemi valóságában alapvetően érintik, s amelyek *lényegi mivoltát garantálják, szabad fejlődését biztosítják és tevékenységét értelmessé teszik*. Tudatában vagyunk annak, hogy eredményeink bizonyos mértékben hipotetikus jellegűek, bár számos bizonyíték és érv támasztja alá konklúzióink igazságát. Az emberrel kapcsolatos szaktudományos kutatási eredmények ugyanis soha nem mondhatók ki teljes érvényességi körrel: mindig vannak elbizonytalanító tényezők vagy kivételek, ahogyan ezt a pszichológia, az orvostudomány vagy a szociológia területén is tapasztalhatjuk. Így meg kell hát elégednünk azzal, hogy eredményeink csak erősen valószínűsíthetők. Ez a tény azonban téziseink felállításában nem gátolhat meg bennünket, hiszen ellenkező esetben egy korábbi állásponttól sohasem lehetne elmozdulni. Hangsúlyozzuk, hogy az alábbi legfőbb erkölcsi irányelveket nem mi határoztuk meg, hiszen ehhez nem lenne jogunk. A törvényeket az emberi gondolkodás tradícióiból, legnemesebb szövegeiből és társadalmi praktikumából olvastuk ki, és csakis a pedagógia területén tartjuk közvetlenül felhasználhatónak. Azt gondoljuk, hogy eredményeinket újabb kutatások és a gyakorlat próbája fogja igazán megerősíteni.

Kutatási eredményeink nyomán az *első fundamentális erkölcsi törvény*, amit a további szövegekben és ábrákon „FET-1” rövidítéssel jelzünk, az emberi személy lényegi mivoltának megővését garantálja

és létezésének fizikai és szellemi feltételeit biztosítja. Ezt a „vitális¹⁵ törvényt” legáltalánosabban és a legtömörebben így lehet megfogalmazni:

– FET-1: *Védd az ember életét és méltóságát!*

Az embernek mint fizikai testtel rendelkező anyagi-szellemi létezőnek a pusztá élete a legnagyobb értéke. Az emberi életet elvenni alapvetően senkinek sincs joga. A vallások az életadás képességét, és ebből eredően visszavételének¹⁶ jogát Istennek tartják fenn. A hindu *Védák* szerint az ember – mint minden más létező – az Egy differenciálódásának következtében jött létre, személyisége az istenség része, ezért az *emberi élet szent és sérthetetlen*.¹⁷ A buddhista kozmológia azt tanítja, hogy az élet minden formája elvben egyenlő értékű. Ez a szemlélet a hindu vallásból átvett reinkarnáció tanából ered. Az életformák egyenértékűségéből következik a buddhista-etika legelső elve és erkölcsi eszménye: a nem-ártás, mások és önmagunk életének, tehát *minden életnek óvása*.¹⁸ A zsidó-keresztény *Biblia* a mózesi ötödik parancsban rögzíti az emberi élet feltétlen védelmének elvét (Kiv 20,13). A kínai vallás és filozófia nagymestere, Konfucius a *Beszélgetések és mondanások* című könyvében így ír az emberi kapcsolatok alaptörvényéről: „*Amit magadnak nem kívánsz, másokkal se tedd meg*”¹⁹. Az iszlám minden látszat ellenére *védi az életet*: a *Korán* az emberi akarat szabadságát és a tettek Isten előtti felelősségét hirdeti. Allah pedig maga a könyörületesség

és a szeretet.²⁰ A filozófiai etikák az emberi személy testi-szellemi értékeire helyezik a hangsúlyt, és érzékenyebbek a *szabadságeszmény* kifejezésére. Szabadság nélkül az ember erkölcsé értelmetlen fogalom. A legtöbb filozófiai antropológia szerint az ember *szabad* értelemmel és akaratlanul rendelkező személy, ezért tetteiért felelős erkölcsi lény.²¹ Az emberi társadalmak történetének egyetlen fejezete sem beszél „dicső gyilkosságokról”, legföljebb szükségszerű és sajnálatos emberáldozatokról. Erkölcsi visszaélések azonban – az ember szabad akaratából következően – gyakran előfordultak az emberiség történetében. Ide kell sorolnunk többek között a rituális emberáldozatokat, a rabszolgaságot, a hódító és vallásháborúkat, az erőszakos gyarmatosítást, a koncentrációs táborokat, a terrorizmust és a gyilkosság mindenféle más formáját. A nevelés intézményei által éppen ezektől a szörnyűségektől akarjuk megóvni a jövő nemzedékét. Ennek első és legfontosabb feltétele az alaptörvények hatékony „beépítése” az emberi értelmezési és döntési struktúrákba. A már említett jövő-paradoxon miatt pontosan nem tudjuk, hogy mire kell felkészítenünk a jövő nemzedéket, de azt biztosan tudjuk, *mit nem szabad megtenniük*. Ennek beláttatása pedig a legfontosabb pedagógiai feladat.

A második *fundamentális erkölcsi törvény* (FET-2) – az első törvénnyel összhangban – az ember *biztonságát, szük-*

ségleteinek kielégítését és személyes kibontakozásának lehetőségeit szolgálja. Ez a „habituális²² törvény” így fogalmazható meg:

– FET-2: *Védd az ember környezetét és közösségeit!*

Az ember születésének pillanatától egészen felnőtté válásáig szociális környezetének védelmére szorul, azon túl pedig haláláig az emberi társadalom és kultúra veszi körül szociális védőburokkal. Társadalmi környezete segítése nélkül életképtelen. Ezt az állítást számos szaktudományos eredmény támasztja alá. Az állatokkal ellentétben emberrel nem születnek rögzített ösztönök, hajlamok, ezért *világra nyitott lény*.²³ Az embert tehát éppen a korlátozó állati ösztönök hiánya teszi képessé a befogadásra, a tanulásra és a szellemi fejlődésre. Az evolúciót a teremtés folyamataként felfogó jezsuita természettudós, Teilhard de Chardin már 1940-ben hasonló eredményre jutott, azonban ő a gondolkodásra fordítható energiák jelenlétét (vagyis az ösztönöktől való megszabadítás aktusát) az ember teremtésének szükségszerű mozzanataként fogta fel.²⁴ Mások szerint az állatokhoz képest az ember születésekor biológiai értelemben *hiányosan fejlett lény*²⁵, mert minden szempontból tökéletesen védtelen. A zoológus-etológus Adolf Portmann az embert egyenesen *tehetetlen fészekhagyónak* nevezte, mert véleménye szerint legalább 21 hónapot kellene az anyaméhben töltenie, hogy születé-

se után önállóan életben maradhasson.²⁶ Az ember tehát mások védelmére szorul, szüksége van először a gondozásra, majd a nevelésre, amit legtermészetesebb módon a *család* szociális alapsejtjében kaphat meg. A védő-gondoskodó társadalmi környezet tehát – az egészséges természeti környezettel összhangban – az ember számára létkérdés, e nélkül nem tud életben maradni. A gondoskodás tehát erkölcsi kötelesség ugyanúgy, mint a természeti és szociális környezet védelme. Az ember potenciális szellemi erő, tudattal és értelemmel rendelkezik, a szellem-tudományok éppen ezt a tulajdonságát ragadják meg. Hogy megvédje magát kultúráját építi, s kultúrára van szüksége, hogy ezt a védelmet megtanulja. Az ember alkotója és alkotása saját kultúrájának.²⁷ Ezért felértékelődik számára a tágabb szociális környezet, a nemzet és a társadalom. Az igazságosságon alapuló társadalmi rend kiépítésében való közreműködés szintén erkölcsi kötelesség. A fennálló társadalmi-kulturális viszonyok teszik lehetővé céljai elérését, személyes értékeinek kibontakoztatását. Mint *kultúrlénynek* viszont szellemi táplálékra van szüksége, s ezt a táplálékot eszmények formájában a kultúra intézményei közvetítik számára. Belátható tehát, hogy az ember egészséges természeti-társadalmi környezete nélkül életképtelen, ennek védelme valóban alapvető erkölcsi kötelesség és ennek eszménye fundamentális érték.

Az erkölcsi nevelésben meg kell győznünk az educandust, hogy a környezet és a társadalom védelme az egyetlen esélye az életben maradásra.

A harmadik erkölcsi törvény (FET-3) – az első és a második törvénnyel összhangban – az emberi tevékenységet értelmessé teszi, valamint biztosítja a kultúra megőrizhetőségét és továbbadhatóságát. Az „egzisztenciális²⁸ törvény” tömören így szól:

– FET-3: *Védd az ember alkotásait és javait!*

Az ember és a kultúra viszonyáról a második törvénnyel kapcsolatosan már volt szó. A harmadik törvény az ember önkibontakoztató és kultúraalkotó tevékenységét teszi hosszú távon is *értelmessé és célirányossá*. Ugyanis az ember – az állatokkal ellentétben – nem pusztán létfenntartása érdekében szervezi környezetét, hanem rövid és hosszú távú érdekei, céljai is vannak. Az ember által alkotott és megváltoztatott környezet, vagyis a kultúra folyamatosan fejlődik azáltal, hogy az egymást követő generációk továbbépítik azt. A korábbi alkotások és javak megőrzése azért erkölcsi kötelesség, mert pusztulásuk visszaveti a fejlődést. A háborúk alatt például sok anyagi és szellemi érték ment veszendőbe, ezek pótlása gyakran évtizedekig is eltartott. Erkölcsi értelemben *a szellemi javak védelme* tehát a kultúra megőrzése és továbbadása szempontjából fontos. Gondoljuk el például, hogy tudományos szempontból micsoda kár keletkezett az ale-

xandriai könyvtár²⁹ pusztulásánál: az ókor szellemi örökségének nagy része ekkor vált a lángok martalékává. Az anyagi javak (a magán- és köztulajdon) megvédelme alapvetően erkölcsi kérdés. Az egyén számára tragikus, ha valakinek leég a háza vagy rablók fosztják ki, hiszen minden eddigi munkája kárba vész. Az anyagi javak védelmét minden pozitív etika tartalmazza. A mózesi parancsok tiltják a lopást, sőt még a más javainak elvételére irányuló kívánságot is (Kiv 20,15.17). A hindu tanmesék tiltott cselekedetként említik a lopást, amelynek büntetése csak állatként vagy élettelen tárgyként való újjászületés lehet.³⁰ A kínai filozófusok mint megvetendő lelkületet ábrázolják az anyagi javak utáni sóvárgást.³¹ Buddha a pusztítást, rablást és a kincsek utáni sóvárgást a rossz gyökerei közé sorolja.³² A filozófiai államkoncepciók és társadalmi szerződések jogos büntetéssel sújtják az állam, vagy annak polgárai ellen vétőket (Platón, Rousseau). Azonban a kár keletkezése csak az egyik, s nem is a legnagyobb problémája az egyéni és a társadalmi tulajdon elleni támadásnak. Ha a társadalom nem védekezik eléggé az értékek eltulajdonítása vagy elpusztítása ellen, akkor stabilitása veszélybe kerül azáltal, hogy *az emberek motiváltságukat veszítik* a kultúra továbbépítésére vonatkozóan. Márpedig az értelmes cselekvés megkívánja, hogy az elért eredmények megtarthatók és továbbadhatók legyenek. Nincs

nagyobb demotiváló tényező, mint a felesleges cselekvés. Intő példa a mitológiai Sziszüphosz³³, akit az istenek az egyik legnagyobb büntetéssel, a hiábavaló munkával sújtottak.³⁴ *Az emberi munka eredményének, s ezáltal a cselekvés értelmességének megőrzése mind az egyén, mind a társadalom számára létfontosságú, mert a fejlődést szolgálja.* Ennek biztosítása alapvető erkölcsi kötelesség, átörökítendő eszmény.

A parancsként megjelenő eszmények pedagógiai használatra manapság nem alkalmasak. Egyrészt azért, mert a „tiltás” műfaja affektív jellegű erkölcsi világunkban személyi ellenállást szül, másrészt azért, mert a pedagógiai alkalmazás számára az eszményeket életkor-specifikus gyakorlati megközelítéssel ki kell bontani, kognitív úton beláthatóvá és érzelmi szempontból elfogadhatóvá kell tenni. Felvetődhet a kérdés, hogy miért tömörítettük az értékeket, ha újra ki kell bontanunk őket? Az alapértékek koncentrált megfogalmazására azért volt szükség, hogy vallásoktól, filozófiai irányzatoktól, világnézeteiktől *függetlenné* tegyük őket. Ez az *univerzalitás* egyik fontos feltétele. Viszont fel kell hívnunk a figyelmet arra, hogy a fundamentális erkölcsi alapértékek *nem világnézetiileg semlegesek*, mert ez – a determináció állításához hasonlóan – szintén logikai abszurditás lenne. Az alaptörvények éppen hogy a legfontosabb emberi alapértékek *mellett* foglalnak állást, azokat fejezik ki a lehető legtömörebb formá-

ban. Ezek viszont minden konstruktív értékrendben jelen vannak, világnézeti különbségektől függetlenül, mert az értékek eredőjét képviselik. A pedagógiának éppen arra van szüksége, hogy az általános emberfejlesztés modelljét a legalapvetőbb értékekre alapozza. A leírt három fundamentális erkölcsi törvény pedagógiai felhasználásra *kibontható és kibontandó*, de most már kizárólag *a pedagógia tudományterületének határain belül!* Ezen az úton – meggyőződésünk szerint – világnézeti különbségektől független, tudományos alapon álló és az emberben szunnyadó értékek optimális kibontakozását szolgáló pedagógiai modell vagy nevelélméleti koncepció építhető.

Pedagógiai erkölcsi szuperértékek (PES)

A három fundamentális erkölcsi törvény (FET) az ember alapvető fizikai, biológiai, fizioológiai, biztonsági, motivációs, fejlődési, közösségi, társadalmi, kulturális, szellemi, önépítő és önkibontakoztató szükségleteit és igényeit hivatott kölcsönösségi alapon biztosítani. Ezek betartása egészséges környezetet, élhető világot és tervezhető jövőt biztosít az ember számára. A törvények jelentése sokrétű és szerteágazó, értelmezésük bőséges lehetőséget ad ésszerű és hatékony morális kommunikációra. Az alaptörvények pedagógiai alkalmazása megkívánja, hogy ne parancsok, hanem *belátható alapelvek és követhető szabályok* formájában adjuk meg őket. Indokolt továbbá az is,

hogy már az első lépéseknél támogassuk nyelvi eszközeinket és szavakban, fogalmakban gazdagabb módon fogalmazzuk meg a legfontosabb erkölcsi értékeket. Ezért bevezetjük a *pedagógiai erkölcsi szuperérték* (PES) fogalmát, amely az erkölcsi nevelés univerzális modelljében játszik majd jelentős szerepet. A pedagógiai erkölcsi szuperértékek tehát a fundamentális erkölcsi törvényekből származók, s azokat pedagógiai használatra alkalmassá tevő konkrét alapelvek vagy értékfogalmazások.

Mindegyik fundamentális erkölcsi törvény *egy közös és két különböző*, céltelezésre is alkalmas pedagógiai erkölcsi szuperértékekre bomlik, így számuk szükségyszerűen *hét*. A levezetett értékekben mindig jelen levő *igazság- és szabadságelv* – amelyet a PES-4 fogalmaz meg – olyan közös értelmezési keretet képvisel, mely mindhárom alapértékből táplálkozik és egyben a többi szuperérték kontrollja. Ezért a kapcsolatok így alakulnak:

- vitális törvény
(FET-1) → (PES-1) + (PES-2)
és (PES-4)
- habituális törvény
(FET-2) → (PES-3) + (PES-5)
és (PES-4)
- egzisztenciális törvény
(FET-3) → (PES-6) + (PES-7)
és (PES-4)

A következőkben részletesen leírjuk, pontosítjuk és rögzítjük a hét szuperérték erkölcsi tartalmát, alapértelmezését és jelentését. Ez azért szükséges,

mert a szuperértékekből bontható ki az univerzális erkölcsi nevelés modelljének *értékkatalógusa*.

- PES-1: *Az emberi élet védelme*. Az emberi élet alapvetően és minden formájában sérthetetlen. Az életet – akár természetes fejlődési folyamat eredményeként, akár a Teremtő ajándéka-ként fogjuk fel – azért kell védenünk, mert nem rendelkezünk felette. Ideiglenesen birtokoljuk ugyan, de életet teremteni nem tudunk, az életadásban csak közreműködők vagyunk. Emiatt az élet erőszakos elvétele visszafordíthatatlan folyamat: a gyilkosságot soha nem lehet jóvá tenni. Az élet védelme – mint első szuperérték – arra hivatott, hogy megóvja az embert a lehető legnagyobb rossztól.
- PES-2: *Az emberi személy értékének és méltóságának védelme*. Az embernek emberhez méltóan kell élnie az igazságosság mércéje szerint. Ennek első feltétele annak kimondása, hogy emberi mivoltában minden ember egyenlő. Második feltétel az, hogy a javakból mindenkinek olyan mértékben kell részesülnie, hogy belső értékeit kibontakoztathassa. Ez nemcsak az ő, de a társadalom érdeke is. Harmadszor pedig minden embert megillet a kölcsönös szabadság joga, hogy önmagát szabadon kibontakoztathassa saját maga és közössége számára.
- PES-3: *A család és a társadalom védelme*. A gyermek felnőtté válásáig környezetének segítségére szorul. Természetes élettere a család, ahol har-

monikus fejlődése leginkább remélhető. A család – mint a társadalom alapsejtje – a gyermek érdekében fokozott védelemre szorul. A gyermeket tanulmányaiban és későbbi felnőtt életében a társadalom és intézményei veszik körül. Általuk kap felkészítést arra, hogy felnőttként a társadalom védő, fenntartó és jövőt biztosító funkcióit fenntartsa, működtesse és továbbfejlessze.

- PES-4: *Az igazság és a kölcsönös szabadság védelme.* Az igazság filozófiai fogalma az első platóni főideához kötődik. Pedagógiai értelemben is eszmény az igazság gondolata, azonban másképpen. Inkább az igazságosság mint értékes tulajdonság, vagy az igazságot kereső szellem az, ami ezt a szuperértéket jellemzi. Az igazságnak oly sok nézőpontja lehet, hogy pedagógiai értelemben csak az igazságra való őszinte törekvés az, amit alapelveként ajánlhatunk. A szabadságot élesen meg kell különböztetnünk a szabadosságtól³⁵, mert ez utóbbi aláássa a szabadságot. Emiatt kerül a szabadság szó elé a „kölcsönös” jelző. A cselekvési szabadság teszi az embert erkölcsi lényé, kellő szabadság nélkül a döntés felelősségét senkin sem lehet számon kérni. Tehát az igazságosságra törekvés és a cselekvési szabadság értékeit alapértéknek kell tekintenünk. A PES-4 centrális szuperértéknek ellenőrző funkciója is van a többi hat felett. Csak az igazságosság és a kölcsönös szabadság mércéje által lehet azokat valóban értéknek tekinteni.
- PES-5: *A testi és a lelki egészség védelme.* Az egészséges test a lélek (vagy más nézőpontból a szellem) tökéletes foglalatja. Az antik világ eszménye az emberi test harmonikus fejlesztéséről ma is érvényes. A testedzés és a testkultúra csak akkor alapérték, ha nem szolgál üzleti érdekeket. Pedagógiai cél csak a teljes ember kiegyensúlyozott fejlesztése lehet. Az ember belső világa szintén védelemre szorul az ártó szándékú manipulációkkal szemben. Ezt a tényt a nevelés minden színterén figyelembe kell venni, ugyanakkor a gyermeket pedagógiai eszközökkel fel kell készíteni önmaga szellemi védelmére, hogy erkölcsi döntéseit szabadsággal legyen képes meghozni. Ugyanilyen hangsúlyos a testi-lelki egészség megőrzésének egyéni és társas felelőssége is.
- PES-6: *A szellemi értékek védelme.* Az ember legnagyobb személyi értéke kognitív képességeiben, gondolkodásában és szellemében mutatkozik meg. Intelligenciája segítségével kultúrát szervez maga köré, saját maga és közössége védelme érdekében. A kultúra védőbástya, az ember gyengeségeit és esendőségét rejtő paraván. Kultúra nélkül az ember nem létezhet. A kultúra felépítményei, intézményei részben szellemi természetű alkotásokból állnak, melyek gyarapítása létkérdés. A szellemi javak védelme tehát alapérték, továbbfejlesztése pedig kötelesség.
- PES-7: *Az anyagi javak védelme.* Ahhoz, hogy az ember testi-szellemi igényeit ki tudja elégíteni, anyagi bázisra

van szüksége. A magántulajdon emberségünk és személyi környezetünk természetes része, ám különböző mértékben részesedünk belőle. Az anyagi javak az ember munkájából származnak, azt illetik, aki a munkát elvégezte. Jogos tulajdonosától elvenni bűn. Az emberi munka igen különböző jellegű és értékű, az érte kapott ellenszolgáltatás az igazságosság mércéje szerint lehet erkölcsös vagy erkölcstelen. A nagy vagyonok feletti diszpozíció szintén erkölcsi kérdés: ha számos ember megélhetését biztosítja, akkor érték. A magán- és a köztulajdon védelme mind az egyén, mind a társadalom érdeke, ezért megóvása erkölcsi alapelv.

A hét pedagógiai erkölcsi szuperértékből (PES) levezethető *nevelési cél- és értékrendszer* felállításának problémáit később, az erkölcsi nevelés univerzális modelljével kapcsolatosan tárgyaljuk. E cikksorozat második részében a korszerű pedagógiai emberkép jellemzőit és a pedagógiai szemléletű személyiségmodell szerkezetét, a harmadik részben az értékközpontú erkölcsi nevelés új szemléletű konstruktív rendszerét, valamint a negyedik részben a morális konstrukcióépítésben alkalmazható didaktikai-metodikai stratégiákat és módszereket igyekszünk bemutatni.

JEGYZET

¹ Konstruktív életvezetés alatt az egyénileg eredményes és közösségi vonatkozásban

is hasznos életvitelt értjük (Bábosik, 2004, 13).

- ² BÁBOSIK István, *Nevelélmélet*, Bp., Osiris Kiadó, 2004, 16.
- ³ Szókratész a heurisztikus módszert, a szofisták pedig új motivációs technikákat alkalmaztak.
- ⁴ Filozófiai emberképre alapozott többek között Comte, Herbart és Steiner, teológiai emberképre Augustinus, Luther és Montessori, társadalmi-politikai emberképre Platón, Mária-Terézia és Freinet.
- ⁵ NAHALKA István, *Hogyan alakul ki a tudás a gyermekben? Konstruktívizmus és pedagógia*, Bp., Nemzeti Tankönyvkiadó, 2002.
- ⁶ HÁRSING László, *Bevezetés az etikába*, Miskolc, Bíbor Kiadó, 1999, 54.
- ⁷ Az *Újszövetségi Szentírásban* megjelenő „evangéliumi tanácsok” főképpen Jézus életéből és tanításából leszűrhető életvezetési minták.
- ⁸ Jürgen OELKERS, *Nevelésetika*, Bp., Vince Kiadó, 1998, 13.
- ⁹ PÁLVÖLGYI Ferenc, *Az erkölcsi nevelés új perspektívái*, Mester és Tanítvány, 2004/1, 82–97.
- ¹⁰ HÁRSING, *i. m.*, 1999, 54.
- ¹¹ NYÍRI Tamás, *Alapvető etika*, Bp., Szent István Társulat, 1994, 17.
- ¹² HÁRSING, *i. m.*, 1999, 55.
- ¹³ NYÍRI, *i. m.*, 38.
- ¹⁴ NYÍRI Tamás, *A filozófiai gondolkodás fejlődése*, Bp., Szent István Társulat, 1991, 17.
- ¹⁵ A szónak az emberi léttel összefüggő, azt méltósággal megélhetővé tevő jelentését használjuk.
- ¹⁶ E kontextusban alapvetően az élet transzcendens dimenziókba emeléséről (kereszténység, iszlám), vagy az Egy önmagába való visszatérésének fokozatairól (keleti vallások) van szó.

- ¹⁷ Hans KÜNG, Heinrich von STIETENCRON, *Párbeszéd a hinduizmusról*, Bp., Palatinus Kiadó, 1999, 106.
- ¹⁸ Hans KÜNG, Heinz BECHERT, *Párbeszéd a buddhizmusról*, Bp., Palatinus Kiadó, 1997, 35.
- ¹⁹ Hans KÜNG, Julia CHING, *Párbeszéd a kínai vallásokról*, Bp., Palatinus Kiadó, 2000, 87.
- ²⁰ Hans KÜNG, Josef van ESS, *Párbeszéd az Iszlámról*, Bp., Palatinus Kiadó, 1998, 111–123.
- ²¹ (Nyíri, 1972, 2003; Anzenbacher, 1993; Angelusz, 1996; Hársing, 1998; Beran, 1999; Schaffhauser, 2000)
- ²² Itt az emberi természetnek, állapotnak, helyzetnek és szokásoknak megfelelő fogalmat jelent.
- ²³ Heinrich ROTH, *Pädagogische Anthropologie. Bd. 1: Bildsamkeit und Bestimmung*, Hannover, 1971.
- ²⁴ Pierre Teilhard de CHARDIN, *Az emberi jelenség*, Bp., Magyar Könyvklub, 2001.
- ²⁵ Arnold GEHLEN, *Az ember. Természete és helye a világban*, Bp., Gondolat, 1976.
- ²⁶ Adolf PORTMAN, *Zoologie und das neue Bild vom Menschen*, Hamburg, 1987.
- ²⁷ Erich WEBER, *Pädagogik I. Grundfragen und Grundbegriffe*, Donauwörth, 1973.
- ²⁸ Itt a folyamatos létezést illető, létfenntartási, életképességi, megélhetési fogalmakkal azonosítható.
- ²⁹ Az egyiptomi Alexandriában működő híres könyvtár Kr. e. 250 körül mintegy 490 ezer tekercset őrzött. Alexandria ostrománál, Julius Caesar uralkodásának idején égett el, valószínűleg Kr. e. 47-ben.
- ³⁰ Pancsatantra, 1992.
- ³¹ LAO-CE, *Tao te king. Az Út és az Erény könyve*, Bp., Kairosz Kiadó, 2001, 121.
- ³² Sziddhárta Gautama BUDDHA, *Tanítás a négy nemes igazságról*, Bp., Farkas Könyvkiadó, 2003, 77.
- ³³ Sziszüphosz – thesszáliai király, Aiolosz fia. Mivel öccse, Szalmóneusz elbitorolta tőle a trónt, kárpótlásul felépíttette magának Korinthosz városát. Agyafűrt és gátlástalan ember volt, túljárt emberek és istenek eszén.
- ³⁴ TRENCSENYI-WALDAPFEL Imre, *Görög regék és mondák*, Bp., Móra, 2005.
- ³⁵ Mások szabadságát korlátozó, önző és szélsőséges szabadságra törekvés.

Iskola

ÜNNEPEL A CONSTANTINUM

MRÁZNÉ RÁDI MÁRIA

A Constantinum Intézmény Móra Ferenc Katolikus Általános Iskolájában 2008. szeptember 1-jén a 200. tanévet nyitotta meg Mayer Tamásné intézményigazgató. Ezt a tanévnyitót különösen ünnepélyessé, emlékezetessé tette számunkra a Teremtőnek az a kegye, hogy közösségünk együtt ünnepelhetett.

Két évszázad már történelmi léptékkal mérhető időszak nemcsak egy iskola, hanem egy ország életében is. A történelmi vonulatok szépen végig is vezethetők. A város legrégebbi iskolájában 1808-tól megszakítás nélkül folyik az elemi, majd később az általános iskolai tanítás. A XVIII. század végén Félegyháza népessége meghaladta a 9000 főt. Közülük sok volt az írástudatlan. Mária Terézia 1777-ben kiadott Ratio Educationis nevű iskolarendelével megalkotta az első oktatási törvényt, melyben kiemelt hangsúlyt kap a népoktatás.

A törvényi előírások hatására a városi tanács is iskolafejlesztési terveket hozott. „Az ujonnan Városunkban építendő Oskolák” helyéül 1806-ban az Ótemplom melletti területet jelölték ki, ahol ma a Móra Ferenc Általános Iskola régi épülete áll. 1908 őszén ebben az épületben kezdődött ott el a gimnáziumi oktatás városunkban. Itt tanult és érettségizett városunk nagy szülöttje, az általános iskola névadója: Móra Ferenc.

Az elemi iskola és a gimnázium fölé 1876-ban emeletet építettek és az árvizek miatt ideköltözött a Csongrádi Tanítónőképző. Az algimnázium, majd 1891-től főgimnázium 1896-ban költözött – kinöve az épületet – az új helyére, a Kossuth utcai új épületbe. Ma Móra Ferenc Gimnázium. A tanítóképző szintén a mi iskolánkából nőtt ki 1904-ben és költözött új helyre – ahogy a mai diákok ismerik – „Pégébe”.

A XX. század új feladatokat, új lehetőségeket és arculatot adott iskolánknak. A polgárosodó Kiskunfélegyházának szüksége volt írástudó, művelt, gazdálkodáshoz értő, jó pedagógiai ismeretekkel rendelkező, erős lelkű családanyákra. Ezt az igényt karolta fel Schuhster Constantin váci püspök 1888-ban, amikor alapítványt tett egy félegyházi leánynevelő intézet építésére. A célt nagylelkű adományaival támogatta Kalmár Józsefné Fazekas Anna a kiskunkapitány felesége.

Az új polgári leányiskola épületeinek alapját a mai Móra Ferenc Általános Iskola régi emeletes épülete képezte, ahonnan ekkora már kiköltözött a főgimnázium és a csongrádi tanítóképző. Ez az épület lett a Constantinum ingatlanjainak magva. A boldogemlékű Schuhster Constantin püspök a leánynevelést az Európa-szerte elismert, nagy tiszteletben álló kalocsai Miasszonyunkról nevezett Szegegy Iskolánénak Szerzetesi Társulatára bízta.

A rend négy okleveles tanítónője és a négy tanításon kívüli nővére 1908. szeptember 24-én érkezett Kiskunfélegyházára. A nővérek Félegyházára érkezésének 100. évfordulóját is ebben az évben ünnepeljük. Az intézmény 1907-től viseli alapítójának, Constantin püspöknek a nevét. (1907–1948 és 1992-től napjainkban is.) A kalocsai iskolanővérek az iskolát állandóan bővítették új szárnyak építésével, bútorokkal, könyvtárral, oktatási eszközökkel. Módszereik és iskolatípusaik a Constantinumot országos hírűvé tették. Széchényi grófnők, Eszterházy csemeték tanultak a mezőgazdasági iskolában.

A II. világháború nagy vihart kavart a Constantinum életében. 1948 júniusában a Constantinum Intézmény összes ingó és ingatlan vagyonát államosították. Az apácákat eltiltották a tanítástól, és kártalanítás vagy végkielégítés nélkül elbocsátották őket kedves iskolájukból.

Mit nyert a város az államosításból és lakossága mit örökölt a nővérektől? Jó állapotban lévő épületeket, korszerűen felszerelt iskolát. Az I. számú Leányiskola

(Móra) közgazdasági szakközépiskolát, a Kállai Éva Leánykollégiumot, a mezőgazdasági szakközépiskola régi épületét, a tan gazdaságot és a Petőfi u. 11. szám alatt álló családi házat.

Hála Istennek a város az államosítás után is működtetett iskolákat. A hagyomány és a szellemi örökség tovább élt e falak között. Az államosított általános

iskola tantestületének fele a Constantinumban szerezte bizonyítványát vagy tanítói diplomáját. A Constantinum tanítóképzője látta el az alföldi tanyavilág iskoláit tanítónőkkel.

Iskolánk mélyen gyökerezik a félegyházi földbe. Ápoljuk a város kétszáz éves, a nővérek százéves pedagógiai hagyományait. Magunkénak valljuk Móra Ferenc szellemi, irodalmi, erkölcsi örökségét és példának tekintjük szülővárosa iránti szeretetét. Őrizzük nemzeti hagyományainkat, tartjuk a kapcsolatot a határon túli magyar családokkal. Tesszük a dolgunk, mint minden más iskola: hogy sikeres, az életben helytállni képes nemzedékeket neveljünk.

Miben szolgálunk többet tanítványainknak? A katolikus iskolában hitünk fényében a jóra, a szépre, az igazra és a szentre irányítjuk tanítványaink tekintetét. A leírtak szellemében, a jubileumok méltó megünneplésére szervezzük az évi programjainkat.

Aktuális

Radnóti Miklós

Himnusz a békéről

Te tünde fény! futó reménység vagy te,
forgó századoknak ritka éke:
zengő szavakkal s egyre lelkesebben
szóltam hozzád könnyüléptű béke!
Szólnék most újra, merre vagy? hová
tüntél e télből, mely rólad papol
s acélt fen szívek ellen, – ellened!
A szőlőszemben alszik így a bor
ahogy te most mibennünk rejtezel.
Pattanj ki hát! egy régesrégii kép
kisért a dalló szájú boldogokról;
de jaj, tudunk-e énekelni még?
Ó, jöjj el már te szellős március!
most még kemény fagyokkal jó a reggel,
didergő erdők anyja téli nap:
leheld be zúzos fáidat meleggel,
s állj meg fölöttünk is, mert megfagyunk
e háboruk perzselte télben itt,
ahol az ellenállni gyöngé lélek
tanulja már az öklök érveit.
Nyarakra gondolunk s hogy erdeink
majd lombosodnak s bennük jární jó,
és kertjeinknek sűrű illatában
fáján akad a hullni kész dió!
s arany napoknak alján pattanó
labdák körül gomolygó gombolyag,
gyereksereg visong; a réteken
zászlós sörényű, csillogó lovak
száguldanak a hulló nap felé!
s fejünk felett surrog és csivog
a fecskéfészkektől sötét ereszt!
Így lesz-e? Így! Mert egyszer béke lesz.
Ó, tarts ki addig lélek, védekezz!

1938

Könyviszmertetés

NEVED ÜNNEPÉRE

MÓSER ZOLTÁN

MÓSER ZOLTÁN: *Névviseletek I–VI.*

Pro-Print Könyvkiadó, 2008–2009.

„Nomen est omen” – azaz névben a sors, tartja a latin közmondás. Ugyanakkor a név kötelez, miként arról az ismert magyar szólásmondásból is értesülhetünk.

Ma, amikor egy név már-már csak pusztá hangsor az ember számára, jó arra gondolni, hogy nevünk, amely ugyan velünk egyidősnek tűnik, több évszázados, vagy talán évezredes múltra tekint vissza. Ahogy Kálmán Béla írja a *Nevek világa* című könyvében, a „személynevek tanulmányozása bepillantást enged egyes korok és népek névadási szokásaiba”. A vezetéknevekben például „az egész középkor tükröződik: foglalkozások, ruházat, a falusi és városi élet, gúnyolódás stb.”.

Ebből a szempontból is hihetetlenül érdekes olvasmány a XIII. század első feléből származó *Várad Regestrum*, amely Nagy-Váradon, elsősorban Szent László király sírjánál hozott istenítéletek feljegyzéseit tartalmazza. Itt most csupán néhány nevet említünk, amely ékes bizonyítéka a fenti megállapításnak.

1208-ban András király elé idézték Gunter fiait: Azariást, Ananiást és Missaelt. Ugyanitt említődik Csatár falu poroszlója, akit Topaznak hívtak, és Opsa fia, Jákob.

Ugyanezen évből származik az a feljegyzés, amelyben olvasható a bihari Septely falusi Simon, s a Bojt faluban lakó Medve, Farkas és Luduger, valamint ezek két szolgálólányának: Máriának és Drágának a neve.

Számosan sok név szerepel egy másik, 1214-ből való oklevélben. Gyán faluból a szent király jobbágyainak fiai: Izsó, Ubcus, Mátyás. A másik Gyán faluból az ispánnak szállásadással tartozó jobbágyok fiai: Dénes, Farkas, Joachim, Uruz, Endre, Fuc, Sypeu, Izsó. Egy harmadik Gyán faluból várnépek nevei: Sama, Meckad, Obud, Meduc, Ficed, Cibrian, Kidol és mások. Egy Tolna megyei településen lakó királyi lovászok nevei: Teka és Tóbiás, ugyanitt lakó két királyi tárnok neve Tamás és Zota.

Ezekből máris jól látszik a közmondás, a szólásmondás igaza, vagyis ahány név, annyi történet vagy annyi (ismeretlen) múlt.

És most dokumentumok segítségével lépünk előre ötödfél századot. A prágai egyetem kiváló turkológusának, Blaskovics Józsefnek köszönhetően ismerjük az (érsek)újvári ejálet török adóösszeírását. Ez a fontos kordokumentum az összes itt található helységet felsorolja, és az ott lakó „fejadófizetők” nevét is közli. Ezek közül bármelyiket kiválaszthatnók, de most a Komáromhoz közeli, táncairól és népviseletéről ismert Martos faluban lakó férfiak keresztniveit soroljuk fel: János, András, Márton, Istók, Balázs, Istók, János, Imrus, Mihál, Ferenc, Jancsi, János, Pál, Istók, István, Gyurka, Istók, Gyurka, Gergöl, János, Jancsi, János, Pál, Miska, Gergöl, András, Gergöl, Markó, Istók, András, Ferenc, Jancsi, György, Istók, Mihály, János, János, Petör, István, Márton, Ferenc, János, Ferenc, Miklós, Istók, Petör, Miklós, György, Miska, János, János, András, Jancsi, Istók, Mihál.

Az István (Istók) és János népszerűsége mellett látnivaló, hogy egyetlen pogány kori, régi magyar keresztnévű személy sincs már. Mind-mind olyan keresztnév, amelynek védszentje van. Ezért is kapták, ezért is adták ezeket a neveket. De nemcsak itt, hanem mindenütt az országban. Vagyis a név ajándék is.

Erről az ajándékról – s kötelezettségről – kívánok szólni a csíkszeredai ProPrint Kiadónál megjelenő *Népviselet* című hatkötetes könyvsorozatban. Ehhez hasonló könyv, jól tudom, már több is született. Van, amit tudományos, van, amit népszerűsítő céllal írtak. A fent már említett Kálmán Béla könyvének kívül okvetlen meg kell említenem a hatalmas tudású és műveltségű Bálint Sándor könyveit, valamint az irodalomtörténész Szilágyi Ferenc nevét és könyvét, amely 1987-ben jelent meg, a *Sokféle neveknek magyarázata – Névnapi szófejtő az év (majd) minden naphjára* cím azt jelzi, hogy teljességre törekedett, s minden névre kiterjedő magyarázatot kívánt adni. Az általam összeállított könyvsorozat nem ilyen lesz. Jelentősen támaszkodik az említett két szerző munkájára, de ezen kívül még számos, alig ismert könyvből is merít.

Az egyes kötetekben külön helyen szerepelnek a hónapokról szóló versek is. Sokat segített a *Minden napra egy vers* című, Miskolcon 1996-ban megjelent válogatás (válogatta és szerkesztette: Dr. Kovácsné Mészáros Gabriella), de természetesen átnéztem a *Hét évszázad magyar verseit*, és számos mai költő verses kötetét is.

Aki kézbe veszi ezt (és a többi) kötetet, a tartalomjegyzékből rögtön látja, hogy nem tér ki minden ismert névre. Ám ahol elidőzik, ott lehetőleg a legtöbb névnaphoz, és a név által jelessé vált naphoz kapcsolódó feljegyzett szokást próbált összeszedni. (Ezen munkám során ezért nem az ásót, hanem a gereblyét „használtam”.)

Így s ezért bőségesen idézek majd köszöntőket, énekeket, de szokásdalokat is. Ezek tegnapelőtt még ismertek voltak, ma az idősebbek még emlékeznek rá. Ám félő, hogy holnap már senki sem tudja. Szomorúan mondom ezt, bár inkább

örömmel kellene jelentenem, hogy a mi hagyományunk szokásokban és énekes köszöntőkben gazdag. Hogy ennyire gazdag, arra én is csak most, az anyag gyűjtése, a jegyzetelés közben döböntem rá. Hisz több száz ének és kotta gyűlt össze, és ez mind névnap-i köszöntő. Ezek alapján volna is, lenne is miből választani. Csak kell-e? Nem túl késő már?!

Valószínűleg soha sem késő: hisz lehet ezeket az énekeket újra tanulni – a szokásokat újjá teremteni –, hogy nevünk napja is ünnep legyen.

ÜNNEP ÉS FESZTIVÁLKÖRKÉP

FERENCZI BORBÁLA

IAIN GATELY: *Bolygó-buli, Az ünneplés világa – fesztiválok nyomában a föld körül*
Budapest, HVG Könyvek, 2005.

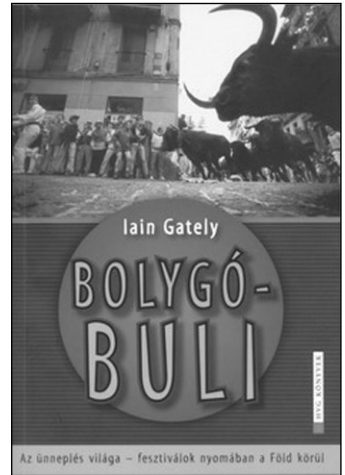
(Eredeti cím és megjelenés:

IAIN GATELY: *Planet Party. A World of Celebration*
Pocket Books, Simon and Schuster Ltd., England, 2004.)

Ha egy szerző arra vállalkozik, hogy az ünnepek társadalmi gyökereinek feltérképezése mellett az olvasó elé tárja azt a „pompás virágzatot”, melyet földünk napjainkban is élő hagyományai éltetnek, biztosak lehetünk benne, hogy izgalmas és színes utazásban lesz részünk. Hogy maguk a leírások mennyire hitelesek, az útirajz és az antropológiai leírás stíluskeverékéből összegyúrt beszámolók esetében sokszor kérdéses lehet. Szerencsére Iain Gately személyében, olyan szerzőről van szó, aki főként személyes élményekből táplálkozó beszámolóját pontos történelmi és kultúrtörténeti ismeretekkel egészíti ki, s a felhasznált forrásmunkák hivatkozásjegyzéke is meggyőző.

Tizenegy legkülönfélébb ünnep elevenedik meg előttünk, kezdve a Shetland-szigeteken honos Up Helly Aa újévköszöntőjétől a spanyolországi San Fermínig, az angol Farsangutói Futballgálától egészen a nigériai woodabe törzs szépségkultuszáig, a Gerewol ünnepig. Hogy mi a közös ezekben az annyira eltérő hagyományokban? „A kollektív hedonizmus”, s azok a rituálék, melyek a résztvevőknek „olyan szabadságot adnak, amelyet mindennapjaik során soha nem tapasztalhatnak”. Ünnepeinkben közös a hétköznapi viselkedéstől való eltérés, a hedonista igények kiélése (a könyvet olvasva meggyőződhetünk róla, hogy az önsanyargatás is könnyen válhat élvezetté, s lehet belőle ünnep – sevillai Szent Hét) és a transzcendencia. Míg az ünneplés legkülönfélébb módjaiban testet öltő szokások száma korlátozott, addig azon magyarázatok száma, amit az ünnep létrehozására és igazolására az emberek alkottak szinte végtelen. Úgy látszik a hétköznapiaktól való elszakadás, a „szokatlan” testi, lelki megnyilvánulások iránti vágy az emberiség vele született sajátossága.

Úgy vélem, az érdeklődők figyelmét az egyes ünnepek leírása keltheti fel leginkább, így most néhány konkrét példa kiragadásával szeretnék kedvet ébreszteni

az olvasáshoz. Az újesztendő köszöntésének közeli emléke még mindnyájunkban – élesebben vagy homályosabban – él, így talán érdeklődésre tarthat számot annak az Angliában honos újévköszöntő mulatságnak a rövid bemutatása, melyet a Shetland-szigeteken élő lakosok Up Helly Aa-nak neveznek. Ezt az újévköszöntő dorbézolást, ami évszázadokra visszamenően a féktelen italozásnak, táncnak volt a melegágya, mára a viking hagyományok ápolásának, a Lerwickben élők nemzeti identitásának ünnepévé sikerült szelídíteni. Pedig az Up Helly Aa a kezdetek kezdetén igen szabados, fékevesztett ünnep volt, mely a kívülállók szemében többet tett a kikötőváros rossz hírének terjesztésében, mint bármilyen célzott propaganda tehetett volna. Lerwick kikötővárosa a történelem folyamán a legkülönbélebb hajósoktól volt hangos (vikingek, hollandok, norvégok), akik ivadékaikkal szépen gyarapították a kisváros lakosságát. Az év egyik legsötétebb napján (február közepén) azonban mindig összegyűltek, hogy puskákkal, gyújtogatással, verekedéssel és pajzánkodással búcsúzzanak el az óévtől, s köszöntsék az újat. Teték ezt évszázadokig olyan hangosan, hogy 1846-ban az ünneplők féken tartására külön rendőrosztagot képeztek ki. A XIX. század végére, Lerwick gyarapodásával párhuzamosan elült a polgárok duhaj kedve. Az ünnep is majdnem kihalt. A Shetlandi Művelődési és Tudományos Társaságnak hála – melynek tagjai a nemzeti hagyományok őrzését tűzték zászlajukra – az ünnep újjászületett, s békés közösségi, elsősorban a viking származást hangsúlyozó megmozdulássá vált, melynek saját szalonképes szabályai és ceremóniái lettek. Ezek közül a leglátványosabb a záró esemény, amikor a jelmezes ünneplők egy korhűre épített (X. századi) viking hajó felgyújtásával köszöntik az újesztendőt.

Az ünnep megszeliítésének másik példája az Angliában (Ashbourne) honos Farsangutói Futballgála, ahol egy egész város lakossága – a hozzájuk csatlakozó kíváncsiskodókkal együtt - próbálja meg eljuttatni a focilabdát az ellenséges csapat kapujába. A játék egyetlen szabálya, hogy a labda szállítása közben motoros jármű használata tilos. A játékosok használhatják kezüket, lábukat, akár el is rejtetik a labdát. A lényeg a foci élvezete. Az eseménynek természetesen külön himnusa is van: „*Régi jó játékink, vedd meg, ha akarod, / az angol futball örökké élni fog!*” refrénnel, s ha bármelyik résztvevőt megkérdeznénk a futball eredetéről, szinte biztosak lehetünk benne, hogy angliai születése mellett tenné le voksát. A maja indiánoktól ismert, majd az ókori görögöknél is lejegyzett labdajáték születéséről ugyanis (természetesen) kelta mítoszok is szólnak. Ezekben a labda ősi termékenységű szimbólumként a napkorongot hivatott megtestesíteni. A szántóföldeken való végiggurítása a föld termékenységének volt a záloga. Hogy miként sikerült a kezdetben igencsak durva, akár emberáldozatot is követelő versengést az egyik legnagyobb tisztelettel övezett sporttá emelni Angliában? Nos, néhány alapvető szabály felállításával, s prominens állami személyiségek bevonásával (1928-ban maga a walesi herceg nyitotta meg a játékot).

Az itt kiragadott példák, úgy hiszem, a legtöbb olvasó érdeklődését felkeltették. Ha valaki mégis berzenkedne a könyv elolvasásától, mert címét túl „bazárinak”, esetleg populárisnak véli – a recenzió írója is így volt ezzel –, tegye félre előítéleteit! A legkülönfélébb ünnepek érdekes leírását kapja cserébe, közelebb kerülhet annak megértéséhez is, miként hat az ünnep a tömegekre, s hogy mire lehet ezt a befolyást felhasználni. Gondoljuk meg, talán nem is haszontalan ismeretek ezek napjainkban.

Kosztolányi Dezső
Ünnepi körkép
Tanulmány a tömegről

1

Nézd ezt a népet.
Nézd ezt a lassú, fényes és kanyargó,
bús, szélesen hömpölygő ünnepet,
mikor megért a nyár, akár a dinnye,
s a sárga hőség cukrosan ragad már.
Nézd ezt a népet.

2

Mily illedelmes, tisztességtudó,
s örömtelen. Szántóvető parasztok,
kimosdva, tisztán, ünnepi ruhában,
gyolcs ingben, pörge, fekete kalapban,
fehér túrót fehér kendőbe hozva
hazulról és délceg szikár legények,
símára fésült tanyai leányok
és asszonyok, a földre görnyedezve,
magukba zárva, szinte térdepelve,
szent olvasóval mennek, csöndbe mennek.
Így bandukolnak ők már reggel óta,
így bandukolnak ők már ezer éve.

3

Aztán a többi, a jegyző, a kasznár,
meg a tanító, a falu s vidék is,
a bánat, áhítat meg a szegénység,
mely félreülve egy-egy utcapadra
némán ebédel otthoni papírból.
Egy szánta lány, egy róthajú fiúcska
értelmes arccal, lázasan figyelve,
vörös selyemben és vörösre sülvé
egy izgatott hölgy, ócska ékszerekkel,
egy kedves öregúr, szemölcs az arcán,
egy hervadó és álmatag kisasszony,
fehér virággal és fehér ruhában,
aki talán már írt is egy regényt,
apró leánykák, apró kisdíákok
tolonganak, és látni-látni vágynak,
kiáltanak: "Vizet, vizet, vizet",

"Szomjas vagyok, éhes vagyok, anyám".
"Jaj merre vagytok, Rózsikám, Lajoskám,
édes csibéim, el ne vesszetek
ezen az óriási Budapesten".
"Nem látni semmit." "Itt se látni semmit."
"Mariska néni, föl fogunk emelni,
hadd láss te is, a nyolcvanöt kilóddal".
"Nem látni itt se, sziveim" s kacagnak.
Sebaj, no, lesz miről beszélni otthon
a hosszú, téli estéken, Derecskén.

4

Ott messze-messze vannak a nagyok,
a főurak, tündökletes süveggel,
tollakkal, ékkel, napkeleti díszben,
izzadva a bársonyban, a selyemben,
harangzúgás és rendőrök között.
Lovak patája csattan a kövekre,
cserkészcsapat jön, kispapok szaladnak,
porban sietnek fekete apácák,
zászlók lobognak, harsonák rivallnak,
pörög a dob, megzendül a zene,
s már énekelnek, lassan énekelnek.
Most egy hatalmas gépkocsi nyilalt el.
Ki volt, ki volt ez? Mint az álom, eltűnt.

5

Mindnyájan együtt és külön-külön,
egymástól elrekesztve s mégis együtt,
semmit se látnak, ámde nézik egymást,
egymásba néznek, s földeregenek,
amint haladnak, egyre csak haladnak,
ki tudja merre, s várnak, egyre várnak,
ki tudja mit, talán a jobb jövődőt,
mit megbűnhődtek már, múltjukkal együtt.
Ó, távol élet, ismeretlen élet.
Ó, távol múlt s jövődő. Ó, te régi kedvünk.
Ó, régi-régi fájdalomunk, anyánk.

1934

DRÁMÁK ESZTÉTIKAI ÉS DIDAKTIKAI NÉZETBŐL

KOVÁTSNÉ NÉMETH MÁRIA

ERDÉLYI MARGIT: *Drámaelemzések*

Komárom, Selye János Egyetem – Tanárképző Kar, 2008.

„Azt próbáltam, hogy a dolgokat máshonnan, másképpen, másféle értékskálán, a maguk lényege felé közeledve fogalmazzam meg.”

(Örkény István)

Napjainkban sajnos nem kielégítő sem az olvasást, sem az elmélyülést igénylő művek iránti érdeklődés. A drámai művek elemzésével, interpretációjával is kevesen foglalkoznak az irodalomtudomány szakemberei közül. Ezért is különösen jelentősek azok a kiadványok, szakkönyvek, amelyek a drámaelemzések folytán tudományos ismeretekhez juttatják az olvasókat. Leginkább az olyan értő olvasókat, akik maguk is irodalomközelben élik életüket, végzik munkájukat: az egyetemi oktatók, hallgatók, s a közoktatás irodalomtanárai. Erdélyi Margit – a Selye Egyetem Tanárképző Karának dékánja – új könyvében kettős célnak is megfelel: egyrészt a dráma műfajok kedvelőinek teremt motivációt elmélyült továbbgondolásra, kultúra- és szövegközi összevetésekre; másrészt az írószerkesztőket és a drámaszövegek olvasóit sarkallja élménygyűjtésre a drámák olvasatai kapcsán. A szerző nem csupán az olvasás, hanem az *újravolvasás fontosságára és hatékonyságára is figyelmeztet*, gondolva arra a tagadhatatlan tényre, hogy korunk embere gyakrabban kalandozik az interneten, s ritkábban vonul félre a könyvek, az olvasandók termékenyítő világába.

Erdélyi Margit drámainterpretációit három nagy fejezetbe szerkesztette, amelyek nem történeti, hanem irodalomelméleti (drámaelméleti) szempontból álltak össze önálló egységekké. A könyv fejezetei nem csupán ismeretanyag tekintetében nyújtanak elméleti és gyakorlati célnak megfelelő fundamentumot, hanem az értő/élményszerű olvasásra is tanítanak, illetve a művészetek közötti átjárhatóságnak nyitogatják az utat. Drámaolvasatok esetében szellemi kalandozást jelentenek az intertextualitás, az allúziók jelzett/jegyzett jelenségei, ugyanakkor a színházművészet rokonsága, a drámák színjátékba plántálásának specifikus/színháztudományi vonzatú megoldásai is. A tanárképzés szférájában külön jelentősé-

get nyer az a tény, hogy a szerző a tanításmódszertani szempontokat szinte egy esetben sem hanyagolja el, hogy könyve mindvégig didaktikai alapozás is egyben, azaz az esztétizis és didaxis szimbiózisa indirekt módon, hozzáértéssel érvényesül a könyv lapjain.

Az első fejezetben Csokonai-drámák elemzésével foglalkozik a szerző. Ezen tanulmányai tudományos projekt részmegoldásaiként is szerepelnek, amelyek ebben a minőségükben a XXI. század pedagógusainak régi korok fontos üzeneteit összegzik. Ezek az üzenetek értékességüknél fogva a humán tradíciókat, a kulturális/irodalmi műveltséghez vonzódást erősítik. A két Csokonai-dráma: *Az özvegy Karnyóné s két szeleburdiak*, majd *A méla Tempefői* az irodalomtanítás középfokán is ismert tananyag, amatőr színjátszók és professzionális színházak egyaránt gyakran és előszeretettel tűzik műsorukra. A drámaolvasó és a színháznéző sokszor szembesül egészen sajátos feldolgozásukkal, vagyis a két Csokonai-dráma újra meg újra izgalmas világával. Didaktikai szempontú megközelítésük – mondhatnánk – természetesen elvárható, az esztétikai szempontú vizsgálódást pedig maguk a műalkotások provokálják sajátos jellegük, ennél fogva sajátos interpretációik lehetősége indokán.

A *Drámaelemzések* című monográfia második egysége *Örkény István hat drámájának főként drámaelméleti szempontú feldolgozását nyújtja*, és ezúttal sem csalódik a tanárolvasó, mert itt is rálelhet a pedagógiai intenciók „felkiáltójeleire”. A *Tóték* című drámát sokan többször olvashatták vagy láthatták színházban, ugyanis a XX. századi groteszk dráma sikertörténetét is jegyzi e mű. Újabb interpretációi felfedező utaknak számítanak, mert az idő múlásával ráébredünk, hogy szinte kibányászhatatlan az az értéksor, amelyet e drámákból újraolvasásokkal nyerhetünk. A világsikert aratott *Macskajáték* más értelemben jelenthet hangsúlyos hozadékat számunkra, hiszen a líra ilyen fokú együttélése a drámával/a drámában szokatlanul éppen nem mondható, de e mű újszerű drámatechnikákkal megtűzdelve nyújt az értőknek intellektuális és emocionális élményt. A további négy dráma (*Vérrokonok*, *Kulcskeresők*, *Pisti a vérzivatarban*, *Forgatókönyv*) mintegy lineáris vonalvezetés önazonosságunkról, mivel a XX. század fergeteges történelmi-társadalmi-politikai eseményeit követve a század emberének különböző helyzetekben megnyilvánuló/változó magatartását demonstrálja. A leszűrhető tanulság, az üzenet a világ és önmagunk ismerete és értékelése kapcsán minden esetben a groteszk és abszurd esztétikai kategóriák vonzáskörében formálódik.

Történelem, vallásismeret, irodalom szoros együttélése jelenik meg a Sütő András-művekben, így a harmadik fejezetben feldolgozott négy nagy drámában is. Sütő András, a nemrégiben elhunyt erdélyi magyar író, aki egyben a kortárs magyar dráma jelentős képviselője, drámatetralógiájával (*Egy lócsisár virágvasárhajja*, *Csillag a máglyán*, *Káin és Ábel*, *A szuzai menyegző*) nem csupán szintes műveltségéről, óriási olvasottságáról, aktuális társadalmi politikai érzékenységéről tesz

tanúbizonyyságot, hanem dramaturgiai/drámaelméleti felkészültségéről is. Erdélyi Margit nem véletlenül választotta a négy nagyszerű drámai mű részletekbe menő elemzését, melyek színvonalas analízisei, konklúziói minden esetben olvasásra, színházlátogatásra is motiválnak.

Erdélyi Margit tudományos igényességgel megírt drámaelméleti szakkönyve különösen értékes a XXI. századi olvasó számára. Egyetérthetünk kitételével, miszerint „a drámaolvasás és -elemzés, melynek megizmosodása tantervi anyagokban tanulmányi programokban még mindig várat magára [...] feltétlenül erősíti a drámakedvelők gyarapodását s a mindenkorai színházi nézők nevelését is”. (9) A szerző vonatkozó filozófiai, vallástörténeti, neveléstörténeti háttérismerete imponáló, elősegíti a korabeli társadalmi helyzetek, értékhierarchiák felismerését, a hatalmi rendszerek, diktátori törekvések, s ezek károkat okozó érvényének egyértelmű bírálását. A *Drámaelemzések* című könyv messze többet nyújt annál, mint amit címével első olvasatra ígér, s nem csupán egyetemi oktatók, hallgatók, hanem minden humán intellektuel tanulságos, motiváló kiadványnak értékelheti.

Visszhang

MOTIVÁCIÓS HELYZETKÉP FELTÁRÁSA A NYELVI ELŐKÉSZÍTŐ ÉVFOLYAMON

F. PÉCHY GABRIELLA

Gyakorló nyelvtanárként gyakran szembesülünk azzal a ténnyel, hogy növendékeinkben nincs meg a kellő belső hajtóerő az idegen nyelvek tanulásához. Pedig kutatások bizonyítják, hogy a nyelvtanulás eredményessége a nyelvtelhetség mellett főként a motiváción múlik. Jelen tanulmány arra keresi a választ, hogy mennyire motiváltak a nyelvtanulásra egy olyan középiskolai osztály tanulói, akik a 9. évfolyamon emelt óraszámú, úgynevezett nyelvi előkészítő évfolyamon tanulják az általuk választott idegen nyelvet. A kutatás által feltárt helyzetképből SWOT-analízis segítségével az erősségek és lehetőségek mellett számba vesszük azon gyengeségeket és veszélyeket is, melyek negatívan hatnak a diákok nyelvtanulási motivációjára. A vizsgálat alapján végül javaslatot teszünk egy olyan stratégiai program kidolgozására, mely hatékonyabbá teheti jövőbeni nyelvi képzésüket.

A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény 2003. június 23-án elfogadott módosítása¹ lehetővé tette, hogy a 2004–2005-ös tanévtől az iskolák nyelvi előkészítő osztályt indítsanak a 9. évfolyamon. Az OM által összeállított módszertani ajánlás² szerint a nyelvi előkészítő képzés közvetlen céljai, hogy

- a 9. évfolyamon tanulók intenzív nyelvtanulási keretek között idegen nyelv(ek)-ből olyan használható tudáshoz jussanak, melynek birtokában tanulmányaik végén sikerrel tehetnek emelt szintű nyelvi érettségi vizsgát;
- a tanulóknak kedvező attitűdöt és motivációt alakítson ki a nyelvek, a hozzájuk tartozó kultúrák és általában a nyelvtanulás iránt, illetve
- a megfelelő tanítási és tanulási stratégiák alkalmazásával és átadásával a tanulók képessé váljanak nyelvtudásuk önálló fenntartására és továbbfejlesztésére.

Az OM kutatócsoportja a 2004–2005. tanév őszi félévében országos szintű reprezentatív felmérést végzett a nyelvi előkészítő évfolyamos (a továbbiakban NYEK) tanulók körében³ (mely felmérésben azon iskola első évfolyamos NYEK osztálya is részt vett, melyben jelen vizsgálatot végeztük, ám az abból nyert adatok nem

képezik részét jelen vizsgálatnak). Az országos kutatás azon kérdésekre kereste a választ, hogy a NYEK-re érkező diákok milyen tapasztalatokat szereztek a nyelvtanulással kapcsolatban az általános iskolában, milyen nyelvtanulási képességek birtokában vannak, valamint, hogy miért választották a NYEK évfolyamot, és milyen hozott nyelvtudással rendelkeztek azok, akik korábban már tanultak németül vagy angolul.

A fent hivatkozott felmérésről készült jelentést haszonnal forgathatják mindazok, akik aktív résztvevői a NYEK osztályok oktató-nevelőmunkájának; jelen dolgozatban azonban – terjedelmi okok miatt – annak csupán néhány megállapítására térünk ki. Mindez segítséget nyújthat a nyelvoktatás során a leghatékonyabb osztálytermi eljárások megválasztásában, a fejlesztési célok meghatározásában, valamint az elért eredmények értékelésében. Így tehát:

- az általános iskolai nyelvoktatással kapcsolatos tapasztalataikra alapozva, a tanulók nyelvtanulási attitűdjének átlaga 3,7, mely alig mozdul el a jó osztályzat felé, tehát ezen a téren bőven adódik feladat valamennyi iskolában (általános és középiskolában egyaránt);
- a szakközépiskolai NYEK osztályba iratkozó tanulók hozott nyelvtudása gyengébb gimnáziumi társaikénál, nyelvi tudásuk nagyobb szórást mutat, így a nyelvi csoportok sokkal heterogénebbek, ami nehezebben fejleszthető nyelvi csoportokat eredményez.

Mivel az OM kutatócsoportjának jelentésében tett fenti megállapítások a jelen dolgozatban szereplő, egyúttal az adott iskolában másodikként beindított NYEK osztálynál is tetten érhetők, fontosnak tartottuk egy olyan – nem teljes körű – vizsgálat elvégzését, mely az *ISO minőségbiztosítási program keretében készült*, és melynek célja a *motivációs helyzetkép feltárása a hivatkozott nyelvi osztálynál, a képzésükkel kapcsolatos stratégiai programkészítés első lépéseként*.

Szakirodalmi vonatkozások

A tanulás általános motivációi

A modern fejlődéslélektan és pedagógiai pszichológia az emberi tanulást olyan összetett tevékenységrendszerként értelmezi, amely a képességek fejlődését és a személyiség gazdagodását eredményezi. A tanulás igen bonyolult, sokféle cselekvésből összeálló tevékenység, melynek minden más tevékenységhez hasonlóan megvannak a maga motívumai: ezen motívumok igen összetettek és a tanulás bonyolult bázisát alkotják.

Kozéki (1975, 1976)^{4,5} pedagógiai-pszichológiai szempontból közelíti meg a motiváció problémakörét. Háromdimenziós modellje szerint a motiváció fő ösz-

szetevői az *affektivitás*, *érzelmi azonosulás* (A dimenzió), a *kognitív, értelmi dimenzió*, a *feladatra irányulás* (K dimenzió), valamint az *effektív dimenzió*, a *tevékenységben megnyilvánuló viselkedés* (E dimenzió).

Ausubel (1968)⁶ – kissé tágabb értelmezésben – a motivációnak hat rétegét különbözteti meg neveléslelektanában, éspedig: a *kíváncsiságot*, a *manipulációs vágyat* (mely a környezet átalakítására, a változások előidézésére irányul), a *cselekvést* (mozgást, gyakorlás iránti vágyat ért rajta), az *ösztönzést*, a *tudásvágyat*, és végül, de nem utolsósorban, az *önmegvalósítás szükségletét*.

A nyelvtanulás motivációi⁷

A nyelvtanulás sikerességét vizsgáló kutatások a nyelvtelhetség mellett a motivációt tartják a legfontosabb tényezőnek. Ez utóbbi nyújtja a lendületet ahhoz, hogy a jelölt belevágjon a nyelvtanulásba, ez határozza meg a továbbiakban a tanulásra fordított energiát, valamint azt is, hogy mekkora a tanuló kitartása.

A fentiekén túl a motiváció közvetlenül befolyásolja a második nyelv elsajátítási stratégiáit, az anyanyelvi beszélőkkel történő interakciók gyakoriságát, a célnyelven elhangzó input befogadását, a tanterv által előírt teljesítmény-teszteken elért eredményt, az általános nyelvtudás szintjét, valamint a nyelvi kurzus elvégzése után a második nyelven elsajátított ismeretek megőrzésének idejét. E kiemelkedően fontos szerepből következik, hogy a lelkiismeretes nyelvtanár számára kulcsfontosságú a tanulók motivációinak ismerete.

1. Dörnyei (1997)⁸, a téma kiváló szakértője az alábbiak szerint csoportosítja a motivációkutatással foglalkozó elméleteket.

A téma kutatását két kanadai pszichológus, Gardner és Lambert kezdte el az 1950-es évek végén: attitűdvizsgálatok alkalmazásával szociálpszichológiai keretrendszerbe illesztették eredményeiket. Arra a felismerésre jutottak, hogy a motiváció erősen függ attól, hogy a tanuló miként viszonyul a célnyelvet beszélő közösséghez: a célnyelv beszélői iránti pozitív attitűdök növelik, míg az irántuk érzett ellenszenv csökkenti a motivációt.

Gardner és Lambert (1972)⁹ a motivációnak két nagy csoportját különíti el. E felosztás szerint *külső* (*eszközös, instrumentális*) motiváltságról beszélünk akkor, amikor a jelölt pragmatikus, gyakorlati céloktól vezérelve tanulja az adott nyelvet (például fizetésemelés, szakmai előmenetel, jobb álláshoz jutás vagy nyelvvizsga megszerzésének reményében). Ezzel szemben a *belső* (*integratív*) motiváltságú tanuló a célnyelvet a nyelvi közösség tagjaival való kapcsolattartás és a közösség kultúrájának jobb megismerése érdekében tanulja.

Ez az elmélet egészen az 1990-es évek elejéig meghatározó szerepet játszott a nyelvsajátítás kutatásában, amikor azonban új irányzatok jelentek meg annak a felismerésnek köszönhetően, hogy a kanadai kutatópáros által kidolgozott

modell főként második nyelvelsajátítási környezetben igaz, ahol tehát a tanuló a célnyelvet a célnyelvi országban, a célnyelvi kultúrába legalább részben beilleszkedve sajátítja el.

2. A változásokat szorgalmazó kutatók úgy vélték, hogy azokban az idegennyelvtanulási kontextusokban, ahol a célnyelv tanulása főként az iskolai nyelvoktatásra korlátozódik, az instrumentális-integratív elmélet nem szolgáltat megfelelő magyarázatot a tanulói motivációban mutatkozó szignifikáns eltérésekre, ezért a kanadai szociálpszichológiai modellt kibővítették az *osztálytermi valósággal kapcsolatos motivációs változók* vizsgálatával (például a tanár személyisége).
3. A motivációt a legtöbb mai kutató a nyelv hármas funkciójából adódó eklektikus rendszerként értelmezi (*a nyelv iskolai tantárgyként tanítható kommunikációs kódrendszer; a nyelv mint a tanuló személyiségének szerves része; a nyelv mint a legfontosabb társadalmi szervező csatorna* – ez utóbbira helyezik a fő hangsúlyt).
4. A motiváció fogalma azonban ennél is tovább finomodott. A jelenlegi legfontosabb meghatározás szerint a motivációnak három szintje különíthető el:
 - a) a *nyelvi szint*, amely a nyelv társadalmi szerepével függ össze és jól leírható az instrumentális-integratív fogalompárral;
 - b) a *tanulói szint*, azaz a motiváció személyiség-specifikus dimenziója, melynek két fő eleme a jelölt általános sikerorientáltságával kapcsolatban álló teljesítményszükséglet, valamint a nyelvi önbizalom, mely arra utal, hogy milyen mértékben éri magát a tanuló képesnek az idegen nyelv elsajátítására;
 - c) a nyelvórai valóságból eredő tanulói motívumok (tanuláskörnyezeti szint – a diákok a tananyagra, a tanár tevékenységére és a tanulói csoport összetételére reagálnak legérzékenyebben).

A motivációs szint longitudinális nyomon követésére azonban – annak nehezé volt miatt – ez idáig mindössze egyetlen hazai kutató vállalkozott. Nikolov (1995)¹⁰ általános iskolások nyelvtanulási motivációját követte végig három csoportban nyolc tanéven keresztül. Vizsgálatában az instrumentális motívumok fokozatosan jelennek meg az évek során, míg az integratív orientáció nem meghatározó.

A vizsgálat ismertetése

A vizsgálatot egy vidéki középiskolában, a 2006-os tanév végén végeztük 9. NYEK osztályos tanulók körében. A felmérésben összesen 32 fő vett részt, melyből német nyelvet 15 fő, angol nyelvet pedig 17 fő tanult. Az adatfelvételhez az OM által összeállított, 2004–2005. tavaszán végzett országos reprezentatív mérésben alkalmazott motivációs kérdőívet használtuk fel.¹¹ Vizsgálati módszerként egyszerű statisztikai módszereket, valamint SWOT-analízist alkalmaztunk.

A vizsgálat menete

Az adatfelvételi fázisban a tanulókat arra kértük, hogy anonim módon töltsék ki a 60 kérdésből álló motivációs kérdőívet, azonban nyelvi csoporthoz való tartozásukat (németes vagy angolos) fel kellett tüntetni a lapon. A növendékek 1–5-ig adhattak választ a kérdésekre, aszerint, hogy az adott kérdésben megfogalmazott állítás mennyire bizonyult igaznak rájuk nézve (1=egyáltalán nem igaz; 2=nem igazán igaz; 3=részben igaz, részben nem; 4=nagyjából igaz; 5=teljesen igaz).

A kérdőív feldolgozása során kiválasztottuk a vizsgálati területekhez szorosabban kapcsolódó 22 kérdést, melyekből a nyert adatokat egyszerű statisztikai módszerekkel történő feldolgozás után diagramokon ábrázoltuk, valamint a kapott eredményekből táblázatos kimutatást készítettünk (lásd a *Melléletek* között). Ezt követően e kérdések közül további szelekcióval választottuk ki a vizsgálatunk szempontjából legrelevánsabb 12-öt elemzés céljából, melyek az alábbi problémaköröket körvonalazták:

- mennyire tartják fontosnak a szülők, hogy gyermekük az adott idegen nyelvet tanulja (20. kérdés);
- mennyire tartják hasznosnak a tanulók, hogy az adott idegen nyelvet tanulják (kognitív, értelmi dimenzió, a feladatra való irányulás) (23. kérdés);
- milyen mértékű a tanulók affektivitása, érzelmi azonosulása az értelmükkel elfogadott „a nyelvtanulás fontos számomra” belátásával (kognitív dimenzió) (4. és 24. kérdés);
- a tanulók saját nyelvtanulásukkal kapcsolatos célmeghatározása (35. kérdés);
- a tanulók nyelvtudásuk szintjével kapcsolatos céljai (6. és 10. kérdés);
- a tanulók szorgalma mint a motiváltság egyik fokmérője: a tanulók hogyan ítélik meg saját szorgalmukat a nyelvtanulással összefüggésben (31., 27. és 15. kérdés);
- a tanulók tanári módszerekkel, tanári módszertani kultúrával, mint a tanórai valóság egyik meghatározó szegmensével való elégedettsége (8. és 13. kérdés).

Ezek után SWOT-analízis segítségével helyzetértékelést készítettünk a fenti problémakörökre vonatkoztatva, rávilágítva az egyes részterületekből kikövetkeztethető erősségekre, gyengeségekre, lehetőségekre, veszélyekre, valamint esetenként a jobbítás lehetőségével kapcsolatos feladatokra.

Eredmények: Helyzetkép a SWOT-analízis alapján

Erősségek:

- a szülők fontosnak tartják gyermekük nyelvtanulását;
- a tanulók tudatilag belátják a nyelvtanulás fontosságát;
- a nyelvtanárok módszertani kultúrájával szembeni nagyfokú tanulói elégedettség;
- a tanulók nem külső okokban keresik az esetleges alacsony teljesítményük okát.

Gyengeségek:

- határozatlanság az elérendő nyelvtudás szintjét illetően (közép-, illetőleg felsőfokú szint);
- alacsony szintű kötelességtudat: nehezen vagy egyáltalán nem tudják mozgósítani energiáikat a cél érdekében;
- a szorgalom nagyfokú hiánya.

Lehetőségek:

- perspektívák (továbbtanulás, a munka világában való érvényesülés, más népek kultúrájának megismerése stb.) felvázolása a nyelvtanulás fontosságával, hasznával összefüggésben (tanárok és szülők);
- a nyelvtanulás terén történő pontos célmeghatározás elősegítése – a képességek figyelembevételével (tanárok és szülők);
- az önálló nyelvtanuláshoz nélkülözhetetlen készségek és stratégiák fejlesztése (tanárok);
- az osztálytermi eljárások (módszerek) változatosságának szinten tartása (az ezzel kapcsolatos tanulói elégedettség jó), illetőleg az alkalmazott módszerek – tanulói igényekhez jobban alkalmazkodó (az OM felmérésének tanúsága szerint a diákok a frontális munka mellett a pár- vagy kiscsoportos munkát, játékosabb feladatok beiktatását, valamint a célnyelven történő kommunikáció gyakoriságát igénylik) – változtatása, a motiváció előmozdítása (tanárok).

Veszélyek:

- a tanulók életkori sajátosságaik miatt érdeklődésük másfelé fordul – szorgalmuk tovább romlik;
- baráti körük értékrendje negatívan hathat;
- ha az osztályon, illetőleg csoporton belül nem a pozitív mag hatása érvényesül;
- ha rövid időn belül nem sikerül a határozott döntés meghozatala a nyelvtudási szint elérése terén.

Összefoglalás

A fentiekben ismertetett helyzetfeltáró vizsgálatot a 2006-os tanév végén végeztük egy középiskolai évfolyam 9. NYEK osztályában. Célul tűztük ki a motivációs helyzetkép feltárását, a képzésükkel kapcsolatos stratégiai programkészítés első lépéseként.

A motivációs teszt alapján kapott információk nagymértékben hozzájárultak ahhoz, hogy a vizsgált osztály, illetőleg az iskola nyelvi képzése minél jobban megfeleljen az OM által is deklarált képzési célnak.

Jelen feltáró, elemző vizsgálat egy stratégiai programozás alapjául szolgálhat. Ezt követhetné a stratégiai programozás második lépése, azaz a helyzetértékelés alapján azon

prioritások meghatározása, melyek a minőségi célok elérését leginkább segítik és egyben meghatározzák a stratégia irányát. A vizsgálat alapján indokoltnak látszik prioritásként megjelölni a tanulók segítségét a nyelvtanulásra vonatkozó egyéni célkitűzéseik meghatározásában, mely egyben egy másik prioritás – a teljesítményszükséglet és szorgalom – terén is előrelépést jelenthet.

A stratégiai programozás harmadik lépéseként olyan módszerek, programok kialakítását kellene elvégezni, amelyek a prioritások felé történő elmozdulást biztosítják úgy, hogy közben ezen módszerek egymás hatását erősítsék és ne csupán egyes részterületek elszigetelt fejlesztését szolgálják.

A stratégiai programozás negyedik lépése az intézkedési csomagok kialakítása, és végül, de nem utolsósorban, ezt követi a célcsoportok, célterületek megvalósításának időrendi ütemezése.

Természetesen a fent vázolt stratégiai programozás egy lehetőség a továbbgondolásra, mely team-munkát igényel; így válhat ugyanis igazán hatékony eszközzé.

A vizsgálat haszna, hogy valós adatokra alapozva tárultak elének azok a problémák, melyeken lépésről lépésre javítanunk kell, illetőleg olyan kapaszkodókat kaptunk, melyekre támaszkodva hatékonyabban tudunk előre lépni a tanulók nyelvi képzése terén. Fentiekon túlmenően van egy további hozadéka is vizsgálataunknak, nevezetesen az, hogy – a tanulói elégedettségi mutató tanúsága szerint – a nyelvtanárok megfelelő kompetenciával rendelkeznek a nyelvi képzés területén.

A vizsgálat során készített, 22 kérdésre vonatkozó értékválasztás-összesítő és a vizsgálathoz használt motivációs teszt összevetése további fontos kutatások kiindulópontjául szolgálhat a jövőben.

JEGYZET

- ¹ Az 1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról. Módosított közoktatási törvény egységes szerkezetben, On-line dokumentum, <http://www.sulinet.hu/tart/fcikk=Kecb/0/15139/1>.
- ² Ajánlás a nyelvi előkészítő évfolyammal induló oktatás idegen nyelvi tartalmához. On-line dokumentum, Oktatási Minisztérium, 2004. március, <http://www.om.hu/main.php?folderID=710&articleID=1066&ctag=articlelist&iid=1>
- ³ Jelentés a nyelvi előkészítő évfolyamos tanulók körében a 2004–2005. tanév őszi félévében elvégzett felmérésről angol és német nyelvből. On-line dokumentum, http://www.om.hu/letolt/vilagnyelv/om_nyek_jelentes_2004_osz.pdf
- ⁴ KOZÉKI Béla, *Motiválás és motiváció. A pedagógia időszzerű kérdései hazánkban*, Bp., Tankönyvkiadó, 1995.
- ⁵ KOZÉKI Béla, *A motiválás és a motiváció összefüggésének pedagógiai-pszichológiai vizsgálata. Kandidátusi értekezés tézisei*, Magyar Pszichológiai Szemle, 1996/5, 489–494.
- ⁶ D. A. AUSUBEL, *Educational Psychology: A Cognitive View*, New York, Holt, Rinehart, Winston, 1968.

- ⁷ F. PÉCHY Gabriella, *Az idegennyelv-tanulás motivációjának vizsgálata felnőtt korú középiskolások körében*, Emberi erőforrás menedzsment, 2004/6, 89–107.
- ⁸ DÖRNYEI Zoltán, *Az idegennyelv-tanulási motiváció meghatározása*, Pszichológia, 1994/3, 573–590.
- ⁹ R. GARDNER, W. LAMBERT, *Attitudes and Motivation in Second Language Learning*, Rowley, Mass., Newbury House, 1972.
- ¹⁰ NIKOLOV Marianne, *Angolul és németül tanuló diákok nyelvtanulási attitűdje és motivációja*, Iskolakultúra, 2003/8, 61–73.
- ¹¹ *Jelentés a nyelvi előkészítő évfolyamos tanulók körében a 2004–2005. tanév tavaszi félévében elvégzett felmérésről angol és német nyelvből*. On-line dokumentum, <http://www.om.hu/letolt/vilagnyelv/omjelentes2005tavasz.pdf>

IRODALOM

- D. A. AUSUBEL, *Educational Psychology: A Cognitive View*, New York, Holt, Rinehart, Winston, 1968.
- Az 1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról. Módosított közoktatási törvény egységes szerkezetben*, on-line dokumentum, <http://www.sulinet.hu/tart/fcikk=Kecb/0/15139/1>.
- BÁLINT Julianna, *Minőség. Tanuljuk, tanítsuk és valósítsuk meg, Új ISO minőségdíj modell, oktatási modell*, Bp., TERC Kft., 2001.
- J. BROPHY, *Motivating Students to Learn*, Michigan State University, The McGraw-Hill Companies, Inc., 1998.
- DÖRNYEI Zoltán, *Az idegennyelv-tanulási motiváció meghatározása*, Pszichológia, 1994/3, 573–590.
- F. PÉCHY Gabriella, *Az idegennyelv-tanulás motivációjának vizsgálata felnőtt korú középiskolások körében*, Emberi erőforrás menedzsment, 2004/6, 89–107.
- R. GARDNER, W. LAMBERT, *Attitudes and Motivation in Second Language Learning*, Rowley, Mass., Newbury House, 1972.
- HORVÁTH Attila, *Minőségbiztosítási technikák: óvodában és iskolában*, Bp., Műszaki Könyvkiadó, 1999.
- Jelentés a nyelvi előkészítő évfolyamos tanulók körében a 2004–2005. tanév őszi félévében elvégzett felmérésről angol és német nyelvből*. On-line dokumentum, http://www.om.hu/letolt/vilagnyelv/om_nyek_jelentes_2004_osz.pdf
- Jelentés a nyelvi előkészítő évfolyamos tanulók körében a 2004–2005. tanév tavaszi félévében elvégzett felmérésről angol és német nyelvből*. On-line dokumentum, <http://www.om.hu/letolt/vilagnyelv/omjelentes2005tavasz.pdf>
- KONTRÁNE HEGYBÍRÓ Edit, KORMOS Judit, *A nyelvtanuló. Sikerek – módszerek – stratégiák*, Bp., OKKER Kiadó, 2004.
- KOZÉKI Béla, *Motiválás és motiváció. A pedagógia időszerű kérdései hazánkban*, Bp., Tankönyvkiadó, 1995.

- KOZÉKI Béla, *A motiválás és a motiváció összefüggésének pedagógiai-pszichológiai vizsgálata. Kandidátusi értekezés tézisei*, Magyar Pszichológiai Szemle, 1996/5, 489–494.
- KRÁMER Tamás, MAGYAR Sándor, NÉMETH László, *Minőségbiztosítás, minőség-ellenőrzés*, Bp., B+V Kiadó, 2001.
- NIKOLOV Marianne, *Angolul és németül tanuló diákok nyelvtanulási attitűdje és motivációja*, Iskolakultúra, 2003/8, 61–73.
- Ajánlás a nyelvi előkészítő évfolyammal induló oktatás idegen nyelvi tartalmához*. On-line dokumentum, Oktatási Minisztérium, 2004. március,
<http://www.om.hu/main.php?folderID=710&articleID=1066&ctag=articlelist&iid=1>
- SIMON Katalin, *Tanár szakos főiskolai hallgatók tanulási motívumait befolyásoló tényezők*, Pedagógusképzés, 2005/2, 9–22.
- TALYIGÁS Judit, MOJZES Imre, *Minőségbiztosításról iskolaigazgatóknak*, Bp., Dinasztia Kiadó, 2000.
- TÓTH Tiborné Dr., TÓTH Andrea Éva, *Értékelés és minőség a közoktatásban*, Bp., Műszaki Könyvkiadó, 1999.

Névjegy

Életutam

1947-ben a Pécs melletti Hirden születtem. Itt látta meg a napvilágot a híres festő, Gerzson Pál is. A gyönyörű tájak és virágok szeretetét innen hoztam. Szüleim nagyon ügyes kezű, kreatív emberek voltak. A falu összes gyereke hozzánk jött játszani a különleges, háromszintes malomházba és a víztározós nagy udvarba. Falunkba költözött Egyiptomból Bálint Gyula István festőművész, aki előzőleg Faruk király udvari festője volt. Életem meghatározó élménye lett, hogy ötévesen modellt ültem neki, és csodálhattam alkotói módszereit.

1955-ben családuink Győrbe költözött. A rajz, a művészet szeretete irányított engem a város összes képzőművész szakkörébe. Olyan művésztanárok műhelyeibe kerülhettem, mint Krausz Imre, Barabás László, Túróczi Mária, Alexovics László, Cziráki Lajos. Sokat köszönhetek osztályfőnökömnek, Z. Szabó Lászlónak, aki az irodalom és a képzőművészet együttes szeretetét oltotta belénk. Fizikatanárunk, Kolozsvári Ernő, a híres műgyűjtő személyisége is erősen hatott ránk. Ezek a sorsszerű találkozások terelgették utamat a pécsi Tanárképző Főiskola magyar–rajz szakpárja felé.

1971-ben kezdtem tanári pályafutásomat Kónyban. 1974-ben a győri Móra Ferenc Általános Iskolába kerültem. 20 évig dolgoztam itt remek kollégákkal, tehetséges és fejlesztésre szoruló gyerekekkel. Itt próbálgattam először a művészeti terápiát a nehezen kezelhető tanulókkal.

1975-ben házasodtunk össze Ámon Andrással. Férjem a 70-es években animációs filmek alkotásával ért el nagy sikereket. 1983-ban született Bálint fiam. Rendkívül jó és tehetséges gyermek volt. Sajnos egy betegség elvitte őt tizennyolc évesen. „Átélttem ezt a szörnyűséget. Most már elboldogulok bármivel, ami csak jöhet.” (Roosevelt) Isten sok jó gyereket, barátot, kollégát adott, hogy megtanuljak együtt élni a fájdalommal.

1994-ben megpróbálkoztam az igazgatóhelyetteséggel a győrladaméri iskolában. 1998-tól a győri Péterfy Sándor Evangélikus Iskolában tanítottam. Innen mentem nyugdíjba. Itt rendezték meg a világ legbensőségesebb búcsúztatóját

számomra. Azóta alkotok, magamon próbálgatom a művészeti terápiát, hiszen a fiam elvesztése miatti fájdalommal naponta meg kell küzdenem. A kiállításokra való készülődés része ennek a terápiának. Öngyógyításom másik ága, hogy évente kézműves tábort szervezek a kőszegi SOS falu hét gyerekének. Rajzszakköröket is tartok, hiszen annyi jó és tehetséges gyerek kerül eléem.

Különösen büszke vagyok azokra a tanítványaimra, akik tanári vagy művészeti pályán bontakoztak ki. Az ő munkájukban egy kicsit én is benne vagyok.

Ámonné Tóth Éva

Eggeb

Előzetes a *Mester és Tanítvány* huszonkettedik és huszonharmadik (2009/2. és 2009/3.) számáról

HUSZONKETTEDIK SZÁM: Címe: *Behálózva*
A kéziratok megküldésének végső időpontja:
2009. március 15.
Megjelenés: 2009. május 25.

HUSZONHARMADIK SZÁM: Címe: *Szakképzés*
A kéziratok megküldésének végső időpontja:
2008. június 15.
Megjelenés: 2009. augusztus 25.

Köszönettel vesszük, ha javaslatokat kapunk a *későbbi számok témáira*.

Huszonkettedik, *Behálózva* című számunkban mai világunk vizuális vagy audiovizuális információáramlásával foglalkozunk. Ezen technika életünkre gyakorolt hatását vizsgáljuk, hiszen az egyén rendkívül befolyásolható ily módon. Nem kétséges, hogy a televízió és az internet révén korábban soha nem tapasztalt tájékozottságra, ismeretekre tehetünk szert, olyan tájakat, városokat, embereket, szituációkat láthatunk, melyeket egyébként nagy valószínűséggel soha nem ismerhetnénk meg. Ezért mint a technika minden nagy vívmányával: élnünk kell, és élnünk lehet a képernyők kínálta lehetőségekkel is, de nem szabad hagynunk, hogy uralkodjanak rajtunk, mert a tévé melletti vegetálás semmiképpen sem a családi közösség megélése, hanem páros, csoportos magány, mi pedig könnyen vizuálisan megköztözött szenvedélybetegké válhatunk.

Huszonharmadik számunkban a *Szakképzés* méltatlanul háttérbe szorított ügyén szeretnénk segíteni. Az elmúlt évek szakképzés-politikáját a megfelelő „diagnózisok” és többé-kevésbé elfogadható, de tétova „kezelések” jellemezték. Ennek következtében fennáll a veszély, hogy az európai piacba ágyazott magyar szakképzési rendszer továbbra sem fog felzárkózni az európai színvonalhoz, és szükségszerűen közepes minőségét is el fogja veszíteni. Fórumot kívánunk adni a szakiskolákban tanító kollégáknak, hogy megoszthassák egymással tapasztalataikat, jól bevált módszereiket és kudarcaikat.

Várjuk és köszönettel vesszük, ha írásaikkal megtisztelik szerkesztőségünket a fent jelzett határidőig. Elektronikus címünk: nagy.agnes@btk.ppke.hu

A MESTER ÉS TANÍTVÁNY ÖSSZEVONT TARTALOMJEGYZÉKE Ötödik évfolyam (17–20. szám)

ÁGOSTON A. Csaba:

Akkor diktálok... (2008/20, 102–105.)

ASZTALOS Erika Ágnes:

Subkultúrák és drogfogyasztási szokások összefüggései Budapesten (2008/18, 40–55.)

BACSKAI Katinka:

Középfokú egyházi oktatás Felvidéken (2008/19, 81–87.)

BALOGH László:

A Debreceni Egyetem Tehetséggondozó Programja 2001–2008-ig és a jövő tervei (2008/20, 72–84.)

BÁRDY Péter:

Gondolatok a gödöllői Premontrei Gimnázium múltjáról és jelenéről (2008/17, 114–116.)

BEKÉNY Zsombor:

Integráció, de milyen áron? (2008/20, 151–152.)

BICSÁK Zsuzsanna Ágnes:

A szentegyházi Gyermekfilharmónia mint a magyar kultúra őrzője és közvetítője (2008/19, 33–39.)

BODÓ Barna:

A Bolyai egyetem mint politikai projekt

BOLDIZSÁR Zsuzsanna:

Pedagógusok és a gyermekvédelem (2008/18, 115–125.)

BÖJTÖS Zsuzsanna:

Pistike és a rézgálic (2008/17, 131–132.)

BUGOVITS Valéria:

Ami még taníthatnánk a középiskolában Ibsenről és Tolsztojról (2008/17, 39–48.)

BUJK Ildikó:

Miért fekete a tulipán? – Esettanulmány egy öngyilkosságra hajló kislányt ért nevelői hatásról (2008/18, 148–154.)

CSIZMADIA Gertrúd:

Tetemre hívás – Egy szülői értekezlet története (2008/18, 129–132.)

Köztünk élő kis „esőemberek” (2008/19, 164–166.)

A magyar felsőoktatásról (2008/20, 95–97.)

CSUDAY Csaba:

Németh G. Béla a Rákócziiban (2008/20, 112–115.)

DEÁK István:

Egy speciális nevelési terep (2008/20, 106–111.)

DÚCZ Mihály:

Képzőtársasági jelen a múlt tükrében – Az Izsák Imre Képzőtársaság vázlatos története (2008/18, 96–105.)

FERENCZI Borbála:

Névjegy – Pázmány Társadalomtudomány 1–9. (2008/19, 148–150.)

GÁBOR Bálint József O. Pream.:

Irodalom és iskola – Homília a szabadságról (2008/17, 7–9.)

„Határhelyzetben” – Iskola és gyermek a határok helyén (2008/18, 7–9.)

„Megtanulni leírni Isten betűit” – Elmélkedés egy evangéliumi határátkelőről (2008/19, 7–9.)

„Anyanyelv és hazatalálás” – Egyetemi generációk (2008/20, 7–9.)

GÖRBE László:

Az univerzum az otthonunk (2008/17, 103–113.)

HARGITTAY Emil:

Műelemzés és nemzeti kánon – kérdőjelek a köz- és felsőoktatási reformfolyamatban (2008/17, 17–20.)

HAUSMANN Alice:

A Partiumi Keresztény Egyetem (2008/19, 51–64.)

HEGEDŰS Attila:

Félúton, bizakodva (2008/20, 50–56.)

HOFFMANN Rózsa:

Kettészakadt társadalmunk és integráció (2008/17, 133–137.)

Az egyházi iskolák finanszírozásáról (2008/19, 136–139.)

HOLLÓSI Hajnalka Zsuzsanna:

Kisebbségi (magyar) felsőoktatás kialakulás Szatmárnémetiben (2008/19, 40–48.)

Felsőoktatási intézmények nemzetközi és hazai rangsora (2008/20, 85–94.)

HORVÁTH József:

Pedagógusok értékpreferenciái (2008/19, 125–130.)

HORVÁTH Kornélia:

Műfajiság, elbeszélés és identitás – Alessandro Baricco Novecento című regényében (2008/17, 50–61.)

Négy új regényről és a Kereszténydemokrata Néppárt irodalmi pályázatáról (2008/19, 142–148.)

HUNYADY György:

A bolognai rendszer bevezetésének tapasztalatai: egy személyes kommentár (2008/20, 28–35.)

JELENYI István:

„Ne válasszunk magunknak csillagot?” (2008/17, 10–16.)

JUHÁSZ András:

A természettudományos tanárképzés aktuális kérdései (2008/20, 36–48.)

KANYÓ Etelka:

„A mesék heurisztikus haszna” egy kérdőíves felmérés tükrében (2008/17, 29–37.)

KARDOS Eszter:

A szeletelő-összerakó-szemléltető helyesírás (2008/19, 155–163.)

KASZA Julianna:

Legközbbs erő gyümölcs a gyermek (gondolatok Vekerdy Tamás nevelési elveihez) (2008/20, 98–100.)

KELEMENNÉ FARKAS Márta:

Sikertelenségtörténet – adalékok a lektorátusi nyelvoktatáshoz (2008/149–153.)

KEREKESNÉ SZÜCS Aletta Etelka:

Gyermekvédelem (2008/18, 62–66.)

KÓMŰVES Zsolt:

Kreativitás kutatása egy erdélyi középiskolában (2008/19, 115–122.)

LEHOCZKY Katalin:

Nyelviskolák és nyelvtanítás (2008/17, 154–159.)

MAGAS Lászlóné:

Bemutatkozik a soproni Kozmutza Flóra Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény (2008/18, 106–111.)

MAYERNÉ PÁTKAI Tünde:

Csodálatos találkozások az eperfa alatt (2008/20, 116–120.)

MELEG Csilla:

Bolognai folyamat: szándék és valóság (2008/20, 10–19.)

MIHAJLIK Iván:

Láttelel van, próbálkozzunk meg a gyógyítással! (2008/17, 160–166.)

MIKSA Lajos:

A drogmegelőzés elmélete és gyakorlata Magyarországon – Beszélgetés Buda Béla pszichiáterrel és Topolánszky Ákos református lelkésszel (2008/18, 10–18.)

MOLNÁR Tamás:

Drogveszélyben (2008/18, 19–29.)

MUDRICZKI Judit:

„Úgy csókolysz, mint a könyvben!” – A könyv, a szonett s Rómeó és Júlia (2008/18, 159–170.)

NAGY Ágnes:

Közös szerelmünk, az irodalom és tanítása (2008/17, 145–148.)

Szegény-ügyek. Beszámoló a KDNP Őszintén a hátrányok megszüntetéséről című parlamenti nyílt napjáról (2008/18, 136–140.)

A gyógyulás reménye – Interjú Victoriné Erdős Eszterrel (2008/18, 141–147.)

„Tecum pro Te – Véled, Érted” (2008/18, 155–157.)

Látó ember az angyalok tisztásán – Gondolatok Wass Albert meséiről (2008/19, 167–172.)

Tudásalapú társadalmat építünk? – Ajánlás Zoltán István: Az iskola nem csavargár című könyvéhez (2008/20, 145–147.)

NAGY Margit:

A délvidéki magyar oktatás pedagógusszemmel (2008/19, 69–78.)

NÁNAY Mihály:

Találkozunk a Paradicsomban (2008/20, 148–149.)

OROSZLÁNY Péter:

Alkat és önnevelés (2008/17, 98–101.)

Társas tér és önismeret (2008/18, 91–94.)

Jellem és önnevelés (2008/20, 122–124.)

PAPPNÉ SZABÓ Alexandra:

Önképzőkörök Magyarországon – pillanatképek az egyik első hazai szakképző iskolában 1949-ig működő önképzőkör tevékenységén keresztül (2008/17, 117–129.)

PAPP Zsolt:

A cserkészlet és az értékalkotás lehetőségei a nevelésben 1. (2008/20, 125–133.)

PELLE Veronika:

*Iskola a határon – Emlékképek a rimaszombati Tompa Mihály Református
Gimnáziumról (2008/19, 131–135.)*

RISKÓ Mária:

*Magyar nyelvű oktatás Kárpátalján – különös tekintettel Ugocsára, ezen belül
Csepére (2008/19, 88–98.)*

SÁLYINÉ PÁSZTOR Judit:

Pedagógusok az irodalomban (2008/17, 22–28.)

STRÉDL Terézia:

*Szlovákiában magyar iskolát látogatni? – A szlovákiai magyar tanítási nyelvű oktató-
nevelő munkáról (2008/20, 153–165.)*

SURJÁN Péter:

Tudományegyetemek szakkollégiumai a többlépcsős képzésben (2008/20, 67–70.)

SZABADKA Péter:

Vésztélyben van a gyermek (2008/18, 30–37.)

SZOLÁR Éva:

A Partiumi Keresztény Egyetem (2008/19, 51–64.)

SZŐKE-MILINTE Enikő:

*A kompetencia-alapú oktatás és a kompetencia-alapú pedagógusképzés I. (2008/20,
135–144.)*

TAKÁCS Nándor

Nyílt levél pedagógustársaimhoz (2008/18, 133–135.)

TASNÁDI Péter:

A természettudományos tanárképzés aktuális kérdései (2008/20, 36–48.)

TÓTH Pál:

Törvényesen sorstalanul (2008/18, 67–72.)

TÓKÉS Szabolcsné:

Az apa szerepe és a társadalom erkölce (2008/18, 126–127.)

TÖRÖKNÉ SZILÁGYI Katalin:

*Néhány gondolat a felsőoktatás szerkezetének változtatásáról Európában és
Magyarországon (2008/20, 20–26.)*

VARGA Mária:

Cselekvő szeretet és szakmaiság (2008/18, 112–114.)

VÁRNAGY Elemér:

A szegénység paradox értelmezése a kereszténység világszemléletében (2008/18, 56–60.)
Újabb szövetség... (2008/19, 151–152.)

VATI PAPP Ferenc

*Interjú Jókai Annával – Nekem a legtöbb gondot az okozza, hogy az irodalmat tan-
tárgyként tanítjuk* (2008/17, 138–144.)

VÖRÖS István:

Poétikai nyomozás, avagy a versbe süllyesztett emlékezet (2008/17, 73–77.)

ZOLTÁN István:

Többlépcsős képzési rendszer a magyar felsőoktatásban (2008/20, 57–66.)

ŽILKA Tibor:

Az irodalmi szöveg filmváltozata – Milan Kundera: A lét elviselhetetlen könnyűsége
(2008/17, 63–72.)

Mester és Tanítvány

ÜNNEPEINK

Olvasóink régi kívánságát teljesíthetjük a *Mester és Tanítvány* 21. számának címéül és vezérmotívumául választott ünnepeinkkel. Az óvodai, iskolai ünnepekkel kapcsolatban felmerülő kérdéseket időről időre felteszi magának a legtöbb igényes pedagógusközösség. Ezekre nem adható egyetemes érvényű válasz. Ahogyan a pedagógiai munka egészében, itt is a *mesterek* művészetét, kiapadhatatlan ötletességét hívhatja segítségül egy-egy intézmény. S teszi is. Ám néha meggyengül az újíto kezdeményezés. Ilyen esetben dobhatnak mentőövet a kívülről érkezett híradások, például egy pedagógiai folyóirat e tárgykörben összeválogatott írásai. Folyóiratunk jelen számával ez a szándékunk. Természetesen most sem térhetünk ki minden kérdésre. Ám mint valamennyi eddig tárgyalt téma kapcsán, ezúttal is arra törekedtünk, hogy mind az elméleti megalapozáshoz, mind a gyakorlati kivitelezéshez használható fogódzókat adjunk a keresők kezébe.

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészettudományi Kar
Piliscsaba

Ára: 1100 Ft

